

НУМИЗМАТИЧАР

Број 28, БЕОГРАД 2010.

ISSN 0350-9397

НАРОДНИ МУЗЕЈ У БЕОГРАДУ

НУМИЗМАТИЧАР

Број 28-2010

Главни и одговорни уредник

Татјана ЦВЈЕТИЋАНИН

Редакција

Милоје ВАСИЋ (*уредник*),

Вујадин ИВАНИШЕВИЋ,

Ранко МАНДИЋ,

Бојана БОРИЋ-БРЕШКОВИЋ,

Петер КОС,

Ернест ОБЕРЛЕНДЕР ТАРНОВЕАНУ,

Весна РАДИЋ (*секретар*)

БЕОГРАД 2010

NATIONAL MUSEUM IN BELGRADE

NUMIZMATIČAR

Volume 28-2010

Editor-in-Chief

Tatjana CVJETIČANIN

Editorial board

Miloje VASIĆ (*editor*),

Vujadin IVANIŠEVIĆ,

Ranko MANDIĆ,

Bojana BORIĆ-BREŠKOVIĆ,

Peter KOS,

Ernest OBERLÄNDER TÂRNOVEANU,

Vesna RADIĆ (*secretary*)

BELGRADE 2010

Издавач

НАРОДНИ МУЗЕЈ У БЕОГРАДУ

Превод

Тамара Родвел-Јовановић

Графички уредник

Бранислав Л. Валковић

Фотографије

Небојша Н. Борић

Штампа

ПУБЛИКУМ, Београд

Тираж

1000 примерака

Published by

NATIONAL MUSEUM IN BELGARDE

Translation

Tamara Rodwell-Jovanović

Graphic design by

Branislav L. Valković

Photographs

Nebojša N. Borić

Printed by

PUBLIKUM, Belgrade

Printing

1000 copies

САДРЖАЈ / CONTENTS

SONJA STAMENKOVIĆ A MINE-COIN AND AN ANONYMOUS QUADRANS FROM SINGIDUNUM	9
СОЊА СТАМЕНКОВИЋ НАЛАЗ РУДНИЧКОГ НОВЦА И АНОНИМНОГ КВАДРАНСА ИЗ СИНГИДУНУМА (<i>Резиме</i>)	18
ВОЈАНА БОРИЋ-BREŠKOVIĆ, MIRJANA VOJVODA ROMAN SILVER COIN HOARD FROM THE VICINITY OF POŽAREVAC	21
БОЈАНА БОРИЋ-БРЕШКОВИЋ, МИРЈАНА ВОЈВОДА ОСТАВА РИМСКОГ СРЕБРНОГ НОВЦА ИЗ ОКОЛИНЕ ПОЖАРЕВЦА (<i>Резиме</i>)	82
СЛАВОЉУБ ПЕТРОВИЋ НАЛАЗИ РИМСКОГ НОВЦА У ПОДРИЊУ	107
SLAVOLJUB PETROVIĆ FINDS OF ROMAN COINS IN THE DRINA RIVER BASIN (<i>Summary</i>)	142
ТАТЈАНА БЕНЏАРЕВИЋ ТРИ СКУПНА НАЛАЗА БРОНЗАНОГ НОВЦА КОНСТАНТИНОВОГ ДОБА ИЗ ЗБИРКЕ НАРОДНОГ МУЗЕЈА У БЕОГРАДУ	145
ТАТЈАНА BENDŽAREVIĆ THREE COLLECTIVE FINDS OF BRONZE COINS FROM CONSTANTINE'S TIME FROM THE COLLECTION OF THE NATIONAL MUSEUM IN BELGRADE (<i>Summary</i>)	197
VESNA RADIĆ THE CIRCULATION OF BYZANTINE GOLD AND SILVER COINAGE IN THE CENTRAL BALKANS AT THE END OF THE 10 TH AND DURING THE 11 TH CENTURY	201
ВЕСНА РАДИЋ ЦИРКУЛАЦИЈА ЗЛАТНОГ И СРЕБРНОГ НОВЦА КРАЈЕМ X И ТОКОМ XI ВЕКА НА ЦЕНТРАЛНОМ БАЛКАНУ (<i>Резиме</i>)	214
ДРАГАН ЗАЈИЋ ОСТАВА НОВЦА КНЕЗА ЛАЗАРА ИЗ БОВНА	215
DRAGAN ZAJIĆ A HOARD OF SERBIAN MEDIEVAL COINS FROM BOVAN (<i>Summary</i>)	220

СТАНОЈКА МИЛИВОЈЕВИЋ ОСТАВА ТУРСКОГ НОВЦА ИЗ БИОСКЕ. ИЗВОР ЗА БОЉЕ ПОЗНАВАЊЕ МОНЕТАРНИХ ТОКОВА У ЈУГОЗАПАДНОЈ СРБИЈИ	223
STANOJKA MILIVOJEVIĆ A HOARD OF TURKISH COINS FROM BIOSKA. THE SOURCE FOR A BETTER KNOWLEDGE OF MONETARY TRENDS IN SOUTHWESTERN SERBIA (<i>Summary</i>)	242
<hr/>	
МАРИЈА МАРИЋ ЈЕРИНИЋ МЕДАЉЕ СА СВЕТСКЕ ИЗЛОЖБЕ У ПАРИЗУ 1889. ГОДИНЕ И УЧЕШЋЕ КРАЉЕВИНЕ СРБИЈЕ	249
MARIJA MARIĆ JERINIĆ MEDALS FROM THE WORLD EXHIBITION IN PARIS IN 1889 AND THE PARTICIPATION OF THE KINGDOM OF SERBIA (<i>Summary</i>)	260
<hr/>	

Поштовани читаоци,

Часопис Нумизматичар је покренут са идејом да, као сваки угледан часопис, излази редовно, годину за годином. У дугом периоду ова идеја је стриктно поштована. Нажалост, многи неповољни догађаји утицали су да се овај ритам изгуби и Редакција је често морала да прибегава издавању двоброја, једног за другим, што у библиографској пракси није прихватљиво. Пошто се створио хијатус од шест година (број 26/27 за 2003-2004 изашао је 2008, а сада смо у 2010. години) Редакција је стала на становиште да књига за 2010. носи број 28 чиме бисмо премостили поменути интервал. Уобичајено би било да у таквом случају часопис почне од нове серије, међутим, сматрамо да је због цитирања и због библиотечког фонда једноставније задржати *numerus curens*. Надамо се да ће стручна и библиотечка јавност прихватити наше разлоге, а настојаћемо надаље да часопис редовно излази да не бисмо дошли у сличну ситуацију.

Редакција

Dear Reader,

Like every reputable magazine, the *Numizmatičar* was founded with the intention of each issue coming out regularly, year after year. We were able to abide by our schedule for a long time. Regrettably, however, numerous unfortunate events led to its rhythm being disrupted and the editors often had to resort to publishing double issues, one after the other, which is not acceptable in bibliographic practice. Since there was a pause of six years (Nos. 26/27 for the years of 2003-2004 came out in 2008, and it is now 2010), the editors decided that the 2010 issue should be No. 28, thereby bridging the said interval. In such a case, it is customary for a magazine to start off a new series. Still, we consider that because of references and because of the library collection, it would be simpler to retain the *numerus curens*. We do hope that professional and library circles will understand our reasons, and we shall endeavour in future to publish our magazine regularly so as to avoid a similar situation arising, again.

The Editors

Sonja STAMENKOVIĆ
Institute of Archaeology, Belgrade

A MINE-COIN AND AN ANONYMOUS QUADRANS FROM SINGIDUNUM

Abstract: Two specimens of the Roman quadrantes were discovered during archaeological excavations in the Belgrade Fortress, in the Lower Town, on the *Ancient Settlement* site, in the former docks of Roman Singidunum. One represents a mine-coin minted during the reign of Traian for the needs of the mines in the Roman province of Dalmatia, while the other belongs to the type of anonymous quadrantes of the Mercury group. The presence of the specimen from the series *nummi metallorum* and of the anonymous quadrans in Singidunum, which might have been connected with the *portorium Illyrici*, indicates the link between these two types of coins and the close contacts the mining administration must have maintained with the *a rationibus* management, the *portoria- vectigalia- vehicula*.

Key words: Rome, Upper Moesia, Singidunum, mine-coin, anonymous quadrans.

During archaeological excavations in the Belgrade Fortress in 1981, one mine-coin and one anonymous quadrans were found in the former docks of Roman Singidunum, in the Lower Town (*Ancient Settlement* site). This was a specimen from the group *nummi metallorum* with the obverse legend IMP TRAIANO AVG GER DAC[], an unintelligible inscription M[]T[] V[] and the presentation of *Aequitas* on the reverse, and an anonymous quadrans of the Mercury (IX) group with the presentation of a winged petasus on the obverse, the abbreviation S C and a winged caduceus on the reverse. The finds originate from square D/VII in the layer of light brown soil. Besides the said pieces and two specimens of illegible Roman coins, a Hadrian *dupondius*¹ was also found here, dated to his third consulate, in the period between 132 and 134 AD.

1 Presented on the obverse of this coin is the bust of the ruler facing right, with the legend [H]ADRIANVS AVGV[STVS], while on the reverse is the legend [COS]III P P S-C and the presentation of Roma with her left foot on a helmet, holding a spear and cornucopiae (RIC II, 433, no. 716). The coin (C-128) was discovered in square E/VI (near point d₆), in a layer of yellow-brown soil with debris which, in this area (around the profile line d₇, d₆ and d₅), is equated with the layer of light brown soil.

Traian, Quadrans

Obv. IMP TRAIANO AVG GER DAC[] Bust of the ruler facing right, laureate head.

Rev. M[]T[]V[] Aequitas standing, facing left, holding scales and cornucopiae.

Axis 7h; wt. 2,37 g; dm. 16 mm

RIC II, 294, no. 705 or 295, no. 710

Lower Town, July 3rd, 1981, square D/VII, elevation 73.31, C-223, layer of light brown soil (A)

Domitian - Antoninus Pius, Anonymous quadrans, Group IX - Mercury

Obv. Winged petasus.

Rev. S.C. Winged caduceus.

Axis 12 h; wt. 2,73 g; dm. 16 mm

RIC II, 219, no. 32

Lower Town, July 5th, 1981, square D/VII, elevation 73.01, C-229, layer of light brown soil (C)

The find from Singidunum is of great significance, considering that mine-coins² (*nummi metallorum*) and anonymous quadrantes are extremely rare in the territory of the Roman Empire.

The term mine-coins is related with the basic function³ this special type of denomination had. The purpose of minting it was to cover the mining administration's expenses. The inscriptions on the reverse of this coin link it with the particular mines

2 First issued during the reign of Augustus for the requirements of the Betic mines in the region of Rio Tinto, in four series (Škegro, 1995, 173).

3 Certain authors believe that mine-coins were also used for other purposes (Rendić-Miočević 1990, 78; Hirt 2010, 65-66). A. Hirt wrote that the purpose of issuing *nummi metallorum* is unclear. According to this author's view, the idea of S. Dušanić and others, that mine issues were in circulation exclusively in the mining region, cannot be corroborated in the light of the distribution of coins. Although there are few such pieces, finds indicate that these coins were not issued just for the needs of the Danubian provinces, but also for the remaining parts of the Empire (Hirt 2010, 65). According to B. Woytek, half of the known pieces originate from Rome and Italy, as well as from Raetia and from Cyprus (Woytek 2004, 52-54). A. Hirt wrote that the demand for small denominations, copper quadrantes, might have been diverse (employment of manpower, supplying mining works with tools, fiscal fees - taxes or payment for certain services - public baths, etc.) (Hirt 2010, 66).

for whose requirements it was issued.⁴ The *nummi metallorum* with legends that relate exclusively to the mines of Upper Moesia (Dardania), Dalmatia, Pannonia and Noricum,⁵ were issued in the 2nd century, during the reigns of Traian, Hadrian and Antoninus Pius, that is Marcus Aurelius.⁶ The majority of discovered pieces originate from the territory of Rome and its vicinity, as well as from the Mount Kosmaj mining basin.⁷

R. Marić registered 11 specimens of mine-coins from the Numismatic Collection of the National Museum in Belgrade for which the place of discovery is known precisely. One piece, minted in the period of the reign of Traian for the needs of the mines in the region of Dardania, was discovered in the valley of the River Ibar near the Trepča mine, while all the others originate from Mount Kosmaj, from the areas of Babe, Guberevac and Stojnik.⁸ S. Dušanić singled out 12 specimens of mine-coins from the Numismatic Collection of the National Museum in Belgrade, discovered in the area of Mount Kosmaj, which he classified according to the inscriptions on the reverse.⁹ Besides the mentioned pieces, V. Simić and M. Vasić published the specimens from the National Museum for which the location of discovery cannot be established with certainty. On that occasion, they registered 24 specimens of mine-coins, of which 14 are in the main Numismatic Collection of the Museum, nine belong to the Weifert Collection and one to the Krakow Collection.¹⁰ The place of discovery is not known reliably for the mine-coin finds in the Weifert Collection, but it is certain that they originate from the territory of Upper Moesia.¹¹ Besides these, a piece from the group *nummi metallorum* from Ritopek, which was not published in the said papers because it was obtained subsequently for the National Museum in Belgrade,¹² is also very significant. It was minted during the reign of Traian for the needs of the mines in the region of the Roman province of Dalmatia. On the obverse of this piece the legend reads [] TRAIANO AVG GER DAC P M TR P COS [] and the bust of the ruler is facing right, with the laurel wreath and a drapery across the left shoulder, while on the reverse, beside the inscription METALL[] stands Aequitas, facing left and holding scales and cornucopiae.¹³ Our knowledge about mine-coins from the

4 Dušanić 1976, 98.

5 S. Dušanić pointed out that the geographic framework for the finds of *nummi metallorum* was limited to Noricum, Pannonia, Dalmatia and Upper Moesia and excluded the rich mining provinces, such as Dacia, Britannia and, practically, Spain (Domergue 1987), where these finds are extremely rare (Dušanić 1989, 154-155).

6 Škegro 1995, 173-174.

7 Simić, Vasić 1977, 48-61; Škegro 1995, 174. See note 3.

8 Марић 1955a, 42; Марић 1955b, 350.

9 Dušanić 1976, 98.

10 Simić, Vasić 1977, 56-58.

11 Simić, Vasić 1977, 49-50.

12 Bequest from Vojislav Mihailović, National Museum Belgrade, o. inv. 1008.

13 RIC II, 294, no. 705.

region of Upper Moesia (Dardania) is supplemented by the finds from Sočanica. One specimen¹⁴ was discovered in a Roman mining settlement, while the collective find, minted for the needs of the Dardania mines, with 22 pieces of these coins, originates from a grave.

The mine-coin specimen from Singidunum¹⁵ with Traian's image has on the obverse a partially preserved legend reading IMP TRAIANO AVG GER DAC [], while on the reverse is the presentation of Aequitas and an incomplete inscription M[]T[]V[]. The coin could be attributed to one of the two series, depending on the marking of Traian's fifth or sixth consulate, which might have been on the obverse. It is more likely that it is from the series with the obverse inscription reading IMP TRAIANO AVG GER DACICO P M TR P COS V P P and the legend on the reverse METALLI VLPIANI DELM (RIC II, 295, no. 710), which would be dated to the period from January 103 to 111 AD by virtue of the marking COS V. If, however, it was from Traian's sixth consulate, which started in January 112 and lasted until the end of his reign, the coin would be attributed to the series with the legend IMP TRAIANO AVG GER DAC P M TR P COS VI P P on the obverse and the inscription METALL VLPIANI DELM on the reverse (RIC II, 294, no. 705).¹⁶

The mine-coin specimen from Singidunum of the series *Metalli Ulpiani Delmatici* was minted for the needs of the former mines in the region of the Roman province of Dalmatia.¹⁷ V. Simić and M. Vasić put forward the opinion that the Mount Kosmaj mines were called *Metalli Ulpiani*¹⁸ in Traian's time, in view of the fact that the vast majority of specimens of *nummi metallorum* discovered on Mount Kosmaj belong to the series *Metalli Ulpiani Delmatici*.¹⁹ The authors did not exclude the possibility of the Mount Kosmaj mines having been under the supervision of the procurator of Dalmatia or Pannonia for practical reasons, since they were separated from the mines in the eastern part of Upper Moesia by a large territory in which the presence of mines has not been confirmed. It has been established on the basis of chemical analyses of specimens from the collection of the National Museum in Belgrade²⁰ that all the pieces, both those from the series *nummi metallorum* and the anonymous quadrantes originating from the Mount Kosmaj mining basin, were minted from the same metal and have the same chemical composition. V. Simić and M. Vasić believe

14 Čerškov 1970, 32; Škegro 1995, 174.

15 RIC II, 294, no. 705 or 295, no. 710.

16 For dating Traian's V and VI consulate, cf. RIC II, 234-235; Kienast 2009, 123.

17 Simić, Vasić 1977, 53; Škegro 1995, 174.

18 A. Hirt claimed that the location *Metallum Ulpianum* had not yielded convincing results so far (Hirt 2010, 65).

19 Simić, Vasić 1977, 53.

20 Chemical analyses were performed on 23 specimens of mine-coins, five anonymous quadrantes and 11 quadrantes of Traian's regular issues from the main Numismatic Collection and from the Weifert Collection of the National Museum in Belgrade (Simić, Vasić 1985, 37).

that the mine-coins were minted on Mount Kosmaj,²¹ where the mint was located, as well as the centre from which they were distributed further.²² However, the opinion that these coins were minted in Rome and distributed to provincial mines from there nowadays represents a scientific consensus on the issue of the origin and minting of mine-coins.²³

Besides the find of mine-coins, one anonymous quadrans also originates from Singidunum, from the same archaeological square, as it was already mentioned. The term anonymous is used because, instead of the name and portrait of an emperor on the obverse, there is the presentation of a deity with no inscription. Besides the abbreviation *SC*,²⁴ the attributes of the deity to which the coin is dedicated are presented on the reverse.²⁵ Anonymous quadrantes are emissions of small coins made of copper, which are believed to have been issued for imperial officials, i.e. those employed in the administration of the fleet, the *annona*, *portoria*, *vehicula* or *vectigalia*.²⁶ Although the size and weight of certain specimens from this series show some deviations, S. Dušanić cited as certain that they all had the value of one quadrans. The same author explains the deviations with economic reasons, which account for the variations in the circumference and weight of other denominations made from this metal.²⁷ Considering that the time and duration of minting of this special kind of quadrantes cannot be established with greater precision, it has been established on the basis of a stylistic and a metrological analysis that they were issued at the end of the 1st or in the early 2nd century, i.e. in the period between the reign of Domitian and Antoninus Pius.²⁸ S. Dušanić pointed out that attempts to date certain types of these issues more precisely within the period between 81 and 161 AD did not yield convincing results.

The Numismatic Collection of the National Museum in Belgrade includes five anonymous quadrantes. The three quadrantes belonging to the Minerva group²⁹ comprise a part of the main Numismatic Collection, while two are in the Weifert Collection. One of these two is a specimen of the Mars group and one of an unspecified group. The anonymous quadrantes of the Minerva group originate from the area of

21 The *castrum* near Stojnik is viewed as the possible location of the mint (Simić, Vasić 1977, 54).

22 Simić, Vasić 1977, 52-54.

23 Dušanić 1989, 154; Hirt 2010, 65-66.

24 Just like Augustus did not appear on his quadrantes, it is presumed that Domitian and his successors left it to the Senate to mint these smallest denominations, which is corroborated by the abbreviation *S(enatus) C(onsulto)*, which is found on the reverse of this coin (RIC II, 214; Душанић 1978, 23).

25 Душанић 1978, 23.

26 Душанић 1978, 34; Škegro 1995, 174.

27 Душанић 1978, 23.

28 RIC II, 234-237; Simić, Vasić 1977, 52; Dušanić 1977, 60.

29 Душанић 1978, 26.

Guberevac-Babe,³⁰ while the place of discovery is unknown for the pieces from the Weifert Collection, except that they definitely originate from the territory of Upper Moesia and it is presumed that they were found in the area of Mount Kosmaj.

There are several theories about the intention and purpose of minting anonymous quadrantes. On the basis of the typological similarities of certain variants in groups III and IV with the mine-coins, H. Mattingly³¹ presented the view that they might have been in circulation in the mining territories. Finds of anonymous quadrantes from Mount Kosmaj (Šumadija), as well as those from the valley of the River Japra (western Bosnia)³² also indicate that these issues were connected with the Roman *metalla* and fiscal territories in general.³³ They were intended for various fiscal services and territories and bear presentations which symbolise the activity or location where the relevant service was stationed.

This certainly provides for a closer definition of the role which the anonymous quadrans from Singidunum might have had, which, as it was already mentioned, belongs to the Mercury group.³⁴ S. Dušanić wrote that this group of anonymous quadrantes is very numerous and that, without a doubt, they were intended for services with a significant number of staff. Considering that it was discovered in the area of the former docks of the Roman Singidunum, it might have been used for certain fiscal services which S. Dušanić brought into connection with this group of quadrantes. Since Mercury was primarily the patron of trade and the divine messenger, the quadrantes of this group could, accordingly, have belonged to the *portoria-vectigalia-vehicula*, but, as the author stated, the quadrantes of groups II (Neptune), III (Roma) and IX (Mercury) could have been the indicators of the close connections the mining administration must have maintained with the *a rationibus* management, the *portoria-vectigalia-vehicula* and the military *errarium*.³⁵

30 Душанић 1978, 26.

31 Mattingly divided anonymous quadrantes into XI groups. S. Dušanić divided Mattingly's XI group ('Miscellaneous') between his two groups IIa (Mattingly's nos. 36-38) and XI (RIC II, 216-219; Душанић 1978, 23-24).

32 Two sites in the valley of the River Japra, Majdanište and Crkvina, yielded some twenty anonymous quadrantes to the *Zemaljski* Museum in Sarajevo (Душанић 1978, 26).

33 Душанић 1978, 23, 29.

34 S. Dušanić determined the anonymous quadrantes of the Neptune, Roma and Mercury groups, which were discovered in the region of the iron mines of western Bosnia, as a product of local imitation (Душанић 1978, 35).

35 Душанић 1978, 33.

* * *

The presence of the specimen from the series *nummi metallorum*³⁶ and of the anonymous quadrans from Singidunum indicates the close connection between these two types of coins. S. Dušanić pointed out the connection of mine-coins, i.e. of the geographic space within which they were discovered, with the *portorium Illyrici*. In this way, the author explains the absence of such pieces in Britannia and their very rare occurrence in Spain, where there were very few customs outposts.³⁷ On the other hand, one of the assumptions is that the group to which the anonymous quadrans from Singidunum belongs was used exactly in a fiscal service like the customs, which is corroborated by the fact that these finds were discovered on the very border between two provinces, on the bank of the Danube in the area of the former docks of Roman Singidunum. The author also pointed out the way in which this special type of denomination could have reached the different parts of the Empire - through official journeys and the relocation of *servi et liberti*. Thus, the presence of the quadrantes of the Mercury and Roma groups in the Japra valley, or of the Minerva group and those from the issues intended for the Dardanian, and the *metalla Aeliana Pincensia* in the region of Mount Kosmaj, can be explained by the brief or longer stay of imperial officials of the corresponding fiscal branch in the regions of the western Bosnian and Šumadija mines. However, although the types of anonymous quadrantes recommend an attempt to determine the service for which they were intended, assumptions, regrettably, have not been corroborated by real evidence.³⁸

Author of photography: Nebojša Borić

36 RIC II, 294. no. 705 or 295, no. 710.

37 Dušanić 1989, 152-155.

38 Душанић 1978, 30, 36.

BIBLIOGRAPHY:

Čerškov 1970

E. Čerškov, *Municipium DD kod Sočanice*, Priština-Beograd 1970.

Domergue 1987

C. Domergue, *Catalogue des mines et des fonderies antiques de la Péninsule Ibérique*, tome II, Madrid 1987

Dušanić 1976

S. Dušanić, Le nord-ouest de la Mésie Supérieure, dans: *Inscriptiones de la Mésie Supérieure I*, Beograd 1976, 95-120.

Dušanić 1977

S. Dušanić, Aspects of Roman Mining in Noricum, Pannonia, Dalmatia and Moesia Superior, *Aufstieg und Niedergang der Römischen Welt II* 6, Berlin-New York 1977, 52-94.

Душанић 1978

C. Душанић, Анонимни квадранси, *Нумизматичар I*, 1978, 23- 39.

Dušanić 1989

S. Dušanić, *The Roman Mines of Illyricum: Organisation and Impact on Provincial life, Minería y metalurgia en las Antiguas Civilizaciones Mediterráneas y Europeas II*, Coloquio Internacional asociado, Madrid 24-28 Octubre 1985, Madrid 1989, 148-156.

Hirt 2010

A. M. Hirt, *Imperial Mines and Quarries in the Roman World, Organizational aspects 27 BC AD 235*, Oxford 2010.

Kienast 1990

D. Kienast, *Römische Kaisertabelle: Grundzüge einer römischen Kaiserchronologie*. 4. Auflage Darmstadt 1990.

Марић 1955a

P. Марић, Прилози античкој историји Србије, *Старинар н. с.* III-IV (1952-1953), 1955, 25-44.

Марић 1955b

P. Марић, Из нумизматичке збирке Народног музеја, *Старинар н. с.* V-VI (1954-1955), 1955, 349-355.

Rendić-Miočević 1990

D. Rendić-Miočević, »Illyrico-Pannonica« kao tema legendi u rimskoj numografiji, *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu*, 3.s., XXIII, 1990, 75-96.

RIC II

H. Mattingly, E. A. Sydenham, *The Roman Imperial Coinage*, II: Vespasian – Hadrian. London 1968.

Simić, Vasić 1977

V. M. Simić, M. R. Vasić, La Monnaie des mines romaines de l'Illyrie, *Revue Numismatique*, Volume 6, Numéro 19, 1977, 48-61.

Simić, Vasić 1985

V. Simić, M. Vasić, Composition chimique de la monnaie des mines, *Numizmatičar* 8, 1985, 36-44.

Škegro 1995

A. Škegro, Rimski rudnički novac, *Opvscula Archaeologica* 18, Zagreb 1955, 173-180 (1994).

Škegro 1998

A. Škegro, Eksploatacija srebra na području rimskih provincija Dalmacije i Panonije, *Opvscula Archaeologica* 22, Zagreb 1998, 89-117.

Woytek 2004

B. Woytek, 'Die Metalla-Prägungen des Kaisers Traian und seiner Nachfolger', *Numismatische Zeitschrift* 111/12, 2004, 35–68.

СОЊА СТАМЕНКОВИЋ

Археолошки институт, Београд

НАЛАЗ РУДНИЧКОГ НОВЦА И АНОНИМНОГ КВАДРАНСА
ИЗ СИНГИДУНУМА

Резиме

Кључне речи: Рим, Горња Мезија, Сингидунум, руднички новац, анонимни квадранс.

Приликом археолошких ископавања Београдске тврђаве 1981. године, у Доњем граду (локалитет “Античко насеље”), на простору некадашњег пристаништа римског Сингидунума, откривен је примерак рудничког новца и један анонимни квадранс. Реч је о новцу из групе *nummi metallorum* са аверсном легендом IMP TRAIANO AVG GER DAC[], натписом M[]T[]V[] и представом персонификације Еквитас на реверсу, као и о анонимном квадрансу Меркурове (IX) групе са представом крилатог петасуса на аверсу, скраћеницом S C и крилатим кадуцејем на реверсу. Овде је, поред поменутих комада и два примерка нечитког римског новца, пронађен и један Хадријанов *dupondius* датован његовим трећим конзулатом у период 132-134. године.

Налаз из Сингидунума од великог је значаја, будући да су руднички новац (*nummi metallorum*) и анонимни квадранси изузетно ретки на територији Римског царства.

Примерци из групе *nummi metallorum* на реверсу имају натписе који их повезују са одређеним рудницима за чије су потребе били емитовани. Руднички новац с легендама које се искључиво односе на руднике Горње Мезије (Дарданије), Далмације, Паноније и Норика, емитован је у 2. веку н. е, за време владавине Трајана, Хадријана и Антонина Пија, односно Марка Аурелија. Највећи број откривених комада потиче са територије Рима и његове околине, као и из космајског рудничког басена. На простору Горње Мезије ова посебна врста новца у највећем проценту забележена је у ареалу Космаја (атар Баба, Губеревца и Стојника), затим у долини Ибра (Сочаница и Трепча), као и у Подунављу где је, поред нашег налаза, један примерак из групе *nummi metallorum* регистрован и у Ритопеку.

Руднички новац из Сингидунума са Трајановим ликом, на аверсу има делимично сачувану легенду IMP TRAIANO AVG GER DAC[], док је на реверсу представа Aequitas и непотпун натпис M[]T[]V[]. Новац би се могао одредити у једну од две серије, у зависности од ознаке петог или шестог Трајановог конзулата која је могла да стоји на аверсу. Вероватније је да припада серији са аверсним натписом IMP TRAIANO AVG GER DACICO P M TR P COS V P P и легендом на реверсу METALLI VLPIANI DELM (RIC II, 295, no. 710), коју ознака COS V смешта у период од јануара 103. до 111. године. Међутим, уколико је реч о шестом Трајановом конзулату, који је започео у јануару 112. године и трајао све до краја његове владавине, новац би се определио у серију са легендом IMP TRAIANO AVG GER DAC P M TR P COS VI P P на аверсу, и натписом METALL VLPIANI DELM на реверсу (RIC II, 294, no. 705). Примерак рудничког новца из Сингидунума са реверсном легендом *Metalli Ulpiani Delmatici* кован је за потребе некадашњих рудника на простору римске провинције Далмације. Будући да највећи број примерака *nummi metallorum* откривених на Космају има ову легенду, постоји мишљење да се назив *Metalli Ulpiani* односио на космајске руднике у доба Трајана. Због различитих теорија о лоцирању ковнице за потребе ковања рудничког новца, треба

истаћи да теорија по којој је овај новац кован у Риму и одатле дистрибуиран у провинцијске руднике, данас представља научни консензус о питању његовог порекла и ковања.

Поред примерка новца из групе *nummi metallorum*, из Сингидунума, као што је већ поменуто, потиче и један анонимни квадранс (RIC II, 219, no. 32). Време и дужина ковања ове врсте квадранса не могу да се одреде са већом прецизношћу. Међутим, на основу њихове стилске и метролошке анализе утврђено је да су емитовани крајем 1. или у раном 2. веку н. е, односно у периоду између владавине Домицијана и Антонина Пија. Били су намењени различитим фискалним службама и територијама и носили представе које симболишу делатност или место стационирања односно службе. Како се анонимни квадранс из Сингидунума опредељује у Меркурову групу и носи атрибуте Меркура који је пре свега био заштитник трговине и божански гласник, могао је сходно овоме, да припада пошти, царинама и вектигалима. Квадранси II (Нептун), III (Рома) и IX (Меркур) групе управо су могли указивати и на тесне контакте које је администрација рудника морала да одржава са управом *a rationibus*, поште-вектигала-царине и војног ерарија.

Присуство примерка из серије *nummi metallorum* и анонимног квадранса из Сингидунума указује на тесну повезаност ове две врсте новца. С. Душанић истиче везу рудничког новца, односно географски простор у оквиру којег се он јавља са *portorium Illyrici*. Са друге стране, једна од претпоставки је да је група којој припада анонимни квадранс из Сингидунума управо и коришћена у фискалној служби каква је царина, што поткрепљује и чињеница да су ови налази откривени на самој граници двеју провинција, на обали Дунава, на простору некадашњег пристаништа римског Сингидунума. Исти аутор истиче и начин на који је ова посебна врста новца могла да доспе у различите крајеве Империје, и то службеним путовањима и премештањем *servi et liberti*. Тако, присуство квадранса Меркурове и Ромине групе у долини Јапре, односно Минервине групе и емисија намењених дарданским и пикеншким *metalla* у области Космаја, тумачи краћим или дужим боравком царских службеника одговарајуће фискалне гране у области западnobосанских и шумадијских рудника. Међутим, иако типови анонимних квадранса нуде покушај да се одреди служба којој су они били намењени, предлози нажалост нису потврђени правим доказима.

Bojana BORIĆ–BREŠKOVIĆ
National Museum in Belgrade

Mirjana VOJVODA
Ljubljana

ROMAN SILVER COIN HOARD FROM THE VICINITY OF POŽAREVAC*

Abstract: The hoard of Roman coins from the vicinity of Požarevac contains 457 Roman denarii and one drachma from the Amissus mint in Bithynia, from the period between Trajan and Septimius Severus. The latest specimens are those of Septimius Severus and Julia Domna, which means that the *terminus a quo* of depositing this find is closer to the end of 198/199 to 200 AD. It is the only hoard known so far in the territory of Upper Moesia that belongs to Severus' deposit horizon. Like most others, it was discovered by chance, so one has to bear in mind the possibility that it has not been recovered in its entirety, which leaves open the issue of its somewhat later dating. The causes for the burial of this find probably lie in some reason of Severus' interior policy.

Key words: Coin hoards, denarii, Principate, Septimius Severus, Viminacium

The hoard from the vicinity of Požarevac is the only coin hoard in the territory of Upper Moesia that was deposited during the rule of Septimius Severus. It contains 457 denarii and one drachma from the Amissus mint in Bithynia.¹ The find belongs to the wider area of the ancient metropolis in Upper Moesia, Viminacium, as do several others from the period of the Principate - a hoard from the village of Bare with the latest pieces from 81 AD,² Bratinac, deposited during the time of Antoninus Pius³ and a hoard from the village of Brežane, buried during the time of

* Photos: Nebojša N. Borić; English Translation: Tamara Rodwell-Jovanović (Text), Bojana Borić-Brešković (Catalogue).

1 Bought off for the National Museum in Belgrade in 1982. Catalogued in the General Inventory of the Numismatics Department under No. 1035.

2 Bare, Požarevac, AR denarii (279) + tessers (10) + silver items, Roman Republican denarii – Domitianian (tpq. 81), cf. Popović, Borić-Brešković 1994.

3 Bratinac, Požarevac, AR denarii (21), Vespasian (70 AD) – Antoninus Pius (tpq.148-149), cf. Arsenijević 2001, 185, 187-190.

Trebonianus Gallus and Volusianus.⁴ A hoard of Republican denarii discovered in Kostolac⁵ is from the period of the early Roman military presence in the Danube River valley, while a smaller find from the period of the joint rule of Marcus Antonius and Lucius Verus originates from the area of the military camp in Viminacium, the „Čair“ locality.⁶ For two of the said hoards there is some doubt as to the credibility of the finds (Bratinac, Čair), while the precise location of the find is not known in the case of the hoard from the vicinity of Požarevac.⁷

As stated, no other coin hoard from Severus' deposit horizon was registered in the territory of Upper Moesia. This fact coincides with the historical circumstances of that time and the mainly peaceful period in both Pannonias and in Upper Moesia.⁸ The vexillationes of legions from Pannonia and Upper Moesia took part in almost all of the military interventions by Septimius Severus and Caracalla outside the Empire, which would not have been possible if their domicile areas were directly in jeopardy from a major external threat.⁹ Supporting this are the coin hoards from the Danubian provinces of that time - relatively few of which have been found in both Pannonias and in Upper Moesia, while their incidence is greater in Lower Moesia and, especially, in Dacia. Three coin hoards the burial of which is bound in with the time of Septimius Severus have been registered in the territory of Upper Pannonia (Savaria II, Brigetio IV and Mór),¹⁰ two in Lower Pannonia (Karajenon and Mendén)¹¹ and four in Lower Moesia (Tropaeum Traiani I, Dimum, Durostorum

-
- 4 Brežane near Požarevac, AE (29) – 28 AE Viminacium and Dacia and 1 Roman imperial bronze (tpq. Gallus and Volusianus (252-253), cf. Borić-Brešković, Stamenković 2008, 162 and n. 27/3 with earlier literature.
 - 5 The hoard consists of 89 denarii from the II and I century BC, the latest of which are nine pieces of Marcus Antonius and three pieces of Augustus, cf. Jacanović 1987, 25-39.
 - 6 Čair, Stari Kostolac, AR denarii (50 + 2), Marcus Antonius / Vitellius (69) – Marcus Aurelius (tpq. 166) + 2 Caracalla. It is suspected, with grounds, that the two pieces of Caracalla's coins do not belong to the hoard, cf. Arsenijević 2001, 186, n. 7.
 - 7 The sales documentation states “Vicinity of Požarevac, area of Medvode” as the location of the find. As it turned out later, it was not possible to locate the toponym “Medvode” in either the closer or wider vicinity of Požarevac.
 - 8 On the increase of the money in circulation as the consequence of economic prosperity in Pannonia during the rule of Septimius Severus, cf. Kos 1986, 98, n. 18.
 - 9 Mócsy 1974, 198; On the engagement of vexillationes in the war with the Parthians, from domicile areas where they were not necessary at the time, cf. Kennedy 1980, 885-886; On the participation of vexillationes of the VII *Claudia* legion in the wars in the East, cf. Mirković 1968, 59-60, n. 25.
 - 10 Găzdac 2002, 499, Map 5, Savaria II, Vespasian to Septimius Severus and family (Julia Domna), 58 denarii, tpq. 196 AD; 499, Map 5, Brigetio IV, Nero to Septimius Severus and family (Julia Domna), (118) 114 aureii, tpq. 196/211 AD; 517, Map 5, Mór, M. Antoninus/Vespasian to Septimius Severus and family (Julia Domna, Caracalla and Geta), 65 denarii, tpq. not known.
 - 11 Găzdac 2002, 499, Map 5, Karajenon, Trajan to Septimius Severus, 78 denarii, tpq. not known; 516-517, Map 5, Mendén, Trajan to Septimius Severus, (117) 115 denarii, tpq. not known.

III and Seidol).¹² The largest number so far has been registered in the territory of Dacia and, especially, the barbaricum (*Daces Libres*): Lucieni, Făurei, Itești, Mircești, Bacău, Almaș, Ciolpani, Lujerdiu, Puriceni, Oboroceni, Hârșova, Racova-Chetriș, Măgura, Ghirișa I, Lonea, Ghirișa II, Mastacăn, Sarmizegetusa V, Ardeoani, Alecuș, Avrămești, Celeiu II, Enoșești, Iași, Mănăstirea, Teceu, and Timișoara I.¹³

A significant number of hoards deposited during Severus' reign have also been discovered outside of the territory of the Danube provinces. Thus, a hoard of bronze coins from the village of Bijača, in the vicinity of Mostar, originates from the territory of the Roman province of Dalmatia, which, besides the coins of Septimius Severus, also contains pieces of Julia Domna.¹⁴ A number of hoards have been discovered

-
- 12 Găzdac 2002, 536-537, Map 5, Tropaeum Traiani I = Adamclisi, Nero to Septimius Severus and family (Julia Domna, Caracalla and Geta), 1548 denarii, tpq. 204 AD; 537, Map 5, Dimum = Belene, Galba to Julia Domna under Septimius Severus, 150 denarii, tpq. not known; 537, Map 5, Durostorum III = Silistra, Vespasian to Septimius Severus and family (Julia Domna, Caracalla, Geta and Plautilla), 202 denarii, tpq. not known; 537, Map 5, Seidol, Vitellius to Septimius Severus, 143 denarii, tpq. not known; Moneta 73, 198, no. 130, Map on p. 363, Tropaeum Traiani I = Adamclisi.
- 13 Moneta 73, 216-218, no. 147, Map on p. 363, Lucieni, Vespasian to Septimius Severus, (110) 79 denarii, tpq. 193 AD; 206-207, no. 139, Făurei, Otho to S. Severus, 42 denarii, tpq. 193/94 AD; 213-216, no. 145, Itești, Tiberius to S. Severus, 272 denarii, tpq. 193/94 AD; 250-258, no. 152, Mircești, Nero to S. Severus and family (Julia Domna), 917 denarii + 1 drachma from Lycia, tpq. 193/94 AD; 202, no. 135, Bacău, Nero to Julia Domna under Septimius Severus, 310 denarii, tpq. 193-96 AD; 199, no. 132, Almaș, ? to Septimius Severus, 100 denarii, tpq. 194 AD; 203-204, no. 137, Ciolpani, Nero to S. Severus and family (Julia Domna), 1055 denarii, tpq. 194 AD; 218-221, no. 148, Lujerdiu, Trajan to S. Severus, 278 denarii, tpq. 194/95 AD; 267-278, no. 154, Puriceni, Nero to S. Severus, (1170) 1159 denarii, tpq. 194/95 AD; 259-266, no. 153, Oboroceni, Nero to S. Severus, 735 denarii, tpq. 195 AD; 211-212, no. 143, Hârșova, Vitellius to S. Severus and family (Julia Domna), (282) 222 ? denarii, tpq. 195/96 AD; 278-281, no. 155, Racova-Chetriș, Otho to S. Severus and family (Julia Domna), (300 ?) 237 denarii, tpq. 195/96 AD; 221-245 no. 149, Măgura, Augustus to S. Severus and family (Julia Domna), 2830 denarii, tpq. 196 AD; 208-210, no. 141, Ghirișa I, Vespasian to S. Severus, 151 denarii, tpq. 197/98 AD; 216 no. 146, Lonea, Nero to S. Severus, 8 denarii, tpq. 197/98 AD; 210-211 no. 142, Ghirișa II, Vespasian to S. Severus and family (Julia Domna), 836 denarii, tpq. 201 AD; 246-250 no. 151, Mastacăn, Nero to S. Severus and family (Julia Domna), 344 denarii, tpq. 202 AD; 281-282, no. 157, Sarmizegetusa V, Vitellius to Caracalla under S. Severus, 21 denarii, tpq. 201-206 AD; 199-201, no. 133, Ardeoani, M. Antonius/Vespasian to S. Severus, 96 denarii, tpq. 201-210 AD; 199, no. 131, Alecuș, Nero to S. Severus, (600 ?) 43 denarii, tpq. not known; 201, no. 134, Avrămești, Nero to S. Severus, 88 (?) denarii, tpq. not known; 203, no. 136, Celeiu II, Nero to S. Severus, 134 denarii, tpq. not known; 205, no. 138, Enoșești, Domitian to Caracalla under S. Severus, 152 denarii, tpq. not known; 212-213, no. 144, Iași, Galba to S. Severus and family (Caracalla), 126 denarii, tpq. not known; 246, no. 150, Mănăstirea, Titus to S. Severus, 200 (?) denarii, tpq. not known; 282, no. 158, Teceu, Vitellius to S. Severus, 1100 denarii, tpq. not known; 282, no. 159, Timișoara I, Vitellius to Julia Domna under S. Severus, (?) 43 denarii, tpq. not known; for all listed hoards, cf. Map on p. 363; Găzdac 2002, 475, Map 5, Lujerdiu; 475-476, Map 5, Ulpia Traiana II = Sarmizegetusa V). Of the total of 27 hoards, two belong to the Roman province of Dacia (Lujerdiu and Ulpia Traiana II), while 25 were discovered in the territory of barbaricum, grouped mostly along the border with the province of Dacia.
- 14 Kraljević 1970, 39-43; CHY, 53, no. 117, tpq. 195-199/200 AD.

in Sweden (11), Poland (11), Great Britain (7), Germany (6), Russia (2), Italy (2), Ukraine (1) and France (1).¹⁵

We cannot pinpoint the exact position of the find of the hoard from the vicinity of Požarevac, but we may assume that it belongs to the wider area of Viminacium, the biggest city in Upper Moesia and one of the most important military centres on the Danube, where the troops of the VII *Claudia* legion were permanently deployed.¹⁶ Septimius Severus visited Viminacium on two occasions. The first time was in 196 AD, when he was preparing for the clash with Clodius Albinus and when, in this city, he proclaimed Caracalla caesar and named him Antoninus.¹⁷ The next visit was in 202 AD when the Emperor, returning from the East, inspected the troops in Moesia and Pannonia, and the canabae in Viminacium were reconstructed on this occasion.¹⁸

The hoard from the vicinity of Požarevac, which contains 458 pieces of silver Roman coins, ranging from Trajan (98-99) to Septimius Severus (198/9-200), has the following composition:

Table 1 - Content of the find

TRAJAN	cat. 1 – 129		129 pieces
HADRIAN	cat. 130 – 281		152 pieces
a) Hadrian	cat. 130 – 271	142 pieces	
b) Sabina	cat. 272 – 280	9 pieces	
c) Lucius Aelius	cat 281	1 piece	
ANTONINUS PIUS	cat. 282 – 388		107 pieces
a) Antoninus Pius	cat. 282 – 336	55 pieces	
b) Faustina Senior	cat. 337 – 338	2 pieces	
c) Diva Faustina	cat. 339 – 366	28 pieces	
d) Marcus Aurelius	cat. 367 – 382	16 pieces	
e) Faustina Iunior	cat 383 – 388	6 pieces	
MARCUS AURELIUS	cat. 389 – 451		63 pieces
a) Marcus Aurelius	cat. 389 – 418	30 pieces	
b) Divus Antoninus	cat. 419 – 427	9 pieces	

15 Moneta 79, 46-53, nos. 282-334.

16 The history and topography of Viminacium (Mirković 1968, 21-23, 56-73 with older literature; Popović 1968, 29-53; Mócsy 1974; Mirković 2007, 52-56); Epigraphic monuments and the settlement of legion veterans (IMS II, 56-73; Ferjančić 2002, 159-165); Mint of colonial coins and dating of the Viminacium era (Dušanić 1961, 141-153; Borić-Brešković 1976; Dušanić 1976, 53-58; Borić-Brešković 1986, 123-197; Kos 1992(1), 201-214; Kos 1992(2), 299-313); Imperial mint in Viminacium (Fitz 1978, 611-684; Vasić 2005, 18-20, 22, 23, 26, 28, 35, 47, 64); Recent archaeological and geophysical explorations (www.viminacium.org.rs).

17 *HA Sev.*10.3; CAH XII, 11; BMCRE V, lxxxii; Mócsy 1974, 201; Birley 2002, 122; Kienast 2009, 162.

18 CAH XII, 18-19; Mirković 1968, 64-65; Mócsy 1974, 201 (n. 104), 218 (n. 25).

ROMAN SILVER COIN HOARD FROM THE VICINITY OF POŽAREVAC

c) LUCIUS VERUS	cat. 428 – 432	5 pieces	
d) Commodus	cat. 433	1 piece	
e) Faustina Iunior	cat. 434 – 449	16 pieces	
f) Diva Faustina	cat. 450	1 piece	
g) Lucilla	cat. 451	1 piece	
COMMODUS	cat. 452 – 455		4 pieces
a) Commodus	cat. 452 – 454	3 pieces	
b) Crispina	cat. 455	1 piece	
SEPTIMIUS SEVERUS	cat. 456 – 458		3 pieces
a) Septimius Severus	cat. 456 – 457	2 pieces	
b) Julia Domna	cat. 458	1 piece	
Total:			458 pieces

All the pieces in the find belong to the Rome mint, except a Hadrian's drachma which was made in the Amissus mint (Cat. 271).¹⁹ In the hoards in the territory of Serbia, seven Lycian drachmas,²⁰ two drachmas from Caesarea in Cappadocia²¹ and two undetermined drachmas²² have been registered so far, while this is the first known specimen from the Bithynian mint of Amissus. The oldest pieces in the hoard are Trajan's denarii (129), the oldest of which are dated to 98-99 AD (Cat. 1-10). Following is the most frequent coinage of Hadrian and family (152), while the number of pieces gradually declines during the rule of Antoninus Pius (107) and Marcus Aurelius (63). The issues of Commodus and Crispina are fewer in number (four overall), which is not unusual for II century hoards from the territory of Serbia.²³ The latest pieces in the find are the denarii of Septimius Severus (2) and Julia Domna (1), which provide the *terminus a quo* of its burial.

Minor differences have been observed in connection with pieces described in the Corpus of Roman Imperial Coins. These are mostly in variants of the presentation of

19 There were few coins in circulation from the mints in Asia Minor in the western provinces of the Empire, and many more along the eastern border, from the Caucasus to Egypt, cf. Callu 1969, 160-161. In the territory of the Balkan region, finds from these mints were registered in Carnuntum (Austria), Mocsoland and Mór (Hungary), Măgura, Mircești and Puriceni (Romania), Osijek (Croatia), Balcik (Bulgaria), Athens and Corinth (Greece), cf. Callu 1969, 36, n. 7, 40, n. 4, 41, n. 5, 161, n. 1; Noe 1937, 184, no. 698 (Moscoland) and 204, no. 775a (Osijek); CHY, 56, no. 134 (Osijek); Găzdac 2002, 517, Map 5 (Mór); Moneta 73, 221-245, no. 149 (Măgura), 250-258, no. 152 (Mircești) and 267-278, no. 154 (Puriceni).

20 Grocka (one drachma of Domitian), cf. Borić-Brešković 2003, 20, 30, cat. 32; Mirosljci near Lazarevac (two drachmas of Trajan), unpublished; Česta near Aleksinac (one drachma of Nerva), unpublished; Priboj near Vranje (three drachmas of Trajan), unpublished.

21 Radalj (one drachma of Trajan), cf. Borić-Brešković, Arsenijević 2008, 99, n. 32-34, cat. 88; Priboj near Vranje (once drachma of Trajan), unpublished.

22 Priboj near Vranje (one drachma of Trajan and one of Hadrian), unpublished.

23 An exception is the hoard from Ludoš, cf. Borić-Brešković, Arsenijević 2008, 103, table 4, graph 3.

the ruler's head or bust on the obverse, but it has been found in one case that Trajan's aureus (RIC II, no. 113) had its equivalent in the denarius (Cat. 39).

The hoard from the vicinity of Požarevac shows a certain deviation in content compared with other II century finds from both Serbia and the neighbouring provinces (Table 2-6, Graph 1-5).²⁴ What especially attracts attention are the deviations reflected in the fact that there are significantly fewer pieces of Antoninus Pius and Marcus Aurelius and in the complete absence of pre-Trajan coinage. Namely, in the hoards which originated in Serbia's territory and which end with pieces of Marcus Aurelius (Mrčevac, Nemenikuće, Ušće, Grocka and Česta) the most frequent, in the majority of cases, is money from the time of Antoninus Pius, while the coinage of Marcus Aurelius is more frequent in only one case (Ušće).²⁵ The situation is similar with the hoards deposited in the time of Commodus (Radalj, Bela Reka, Mali Suvodol, Ludoš and Mirosaljci), where only the hoard from the village of Mirosaljci had a higher concentration of coinage of Marcus Aurelius than that of Antoninus Pius.²⁶ A similar distribution was registered in finds from the surrounding provinces, deposited during the time of Septimius Severus. Of the three hoards from Upper Pannonia, the coinage of Antoninus Pius is the most frequent in two, while the third has the same percentage of coins of Trajan, Antoninus Pius and Marcus Aurelius (Table 3, Graph 2). Issues by Marcus Aurelius and Antoninus Pius are prevalent in two hoards from the territory of Lower Pannonia (Table 4, Graph 3). Of the three hoards from Lower Moesia, the money of Antoninus Pius is the most frequent in two, while the third, the Dimum-Belene, bears the greatest similarity with that from the vicinity of Požarevac, in proportion with the percentage of coinage of Trajan, Hadrian, Commodus and Septimius Severus (Table 5, Graph 4).²⁷ However, the difference is reflected in the issues of Antoninus Pius and Marcus Aurelius, which are significantly less frequent in the Dimum-Belene hoard,²⁸ and in the fact that one third of the total number of pieces from the same hoard also consists of pre-Trajan coinage. Of the 20 hoards from the territory of Dacia and the barbaricum, to which we were granted an insight, the money of Antoninus Pius is the most frequent in 13, of Marcus Aurelius in three; in one the coinage of Antoninus Pius and Trajan is equal in numbers, while in six Trajan's money is somewhat more frequent (Table 6 a, b, Graph 5 a, b).

24 Data about the contents of the hoards from the territory of Upper and Lower Pannonia and Lower Moesia, cf. Găzdac 2002, 449, 516-517, 536-537; Data about the contents of hoards from the territory of Dacia and the barbaricum, cf. Moneta 73, 194-196.

25 Borić-Brešković, Arsenijević 2008, 101, Table 2, Graph 1.

26 Borić-Brešković, Arsenijević: 2008, 102-103, Tables 3-4, Graph 2-3.

27 Trajan (28.17% vicinity of Požarevac: 28.66% Dimum-Belene), Hadrian (33.19% : 31.34%), Commodus (0.87% : 0.67%), Septimius Severus (0.66% : 0.67%).

28 Antoninus Pius (23,36% vicinity of Požarevac: 6,66% Dimum-Belene), Marcus Aurelius (13,75% : 0,67%)

The second obvious deviation in the hoard from the vicinity of Požarevac is the complete absence of pre-Trajan coinage. The majority of hoards from the territory of Serbia that were deposited during the times of Marcus Aurelius and Commodus begin with republican money, remaining from the coinage that was in circulation earlier, while the formation of the principal parts of hoards usually commenced with the time of Vespasian.²⁹ The picture is the same with the hoards from Upper Pannonia, Lower Moesia, as well as Dacia and the barbaricum, which were buried at the time of Septimius Severus. On the other hand, similarities with the hoard from the vicinity of Požarevac are found in only two hoards from Lower Pannonia (Karajenon and Mendén) and one from Dacia (Lujerdiu), in which thesauration also began with Trajan's money (Table 4, 6 a).

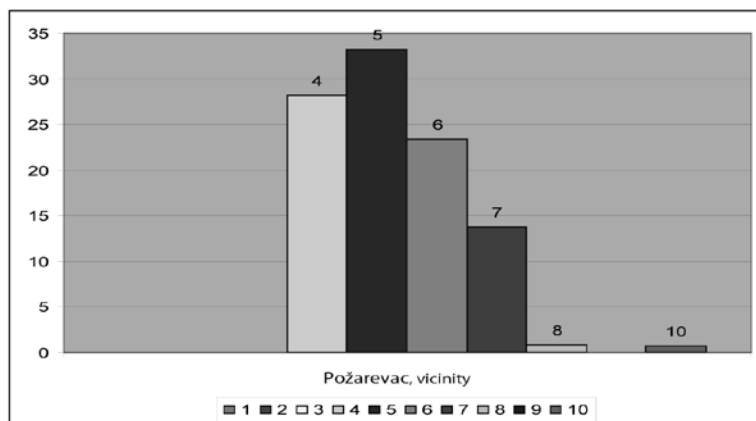
Hadrian's pieces in the hoard from the vicinity of Požarevac are present in the highest percentage - 33.19%, and are followed by Trajan's coins with 28.17% (Table 2, Graph 1). According to this composition, the thesauration of the hoard which began with Trajan would have peaked at the time of Hadrian, in order to gradually slow down with Antoninus Pius and Marcus Aurelius, while the periods of Commodus and Severus' rule would be present only symbolically. In this context, one should not neglect the circumstance that a certain number of pieces, which could have belonged to the initial integral find, are missing. In this, we primarily think of the coinage before Trajan, which would have marked the start of the inflow of money. The said facts regarding the composition of the hoard and the lack of information about the circumstances of the find, leave open a possibility that the hoard did not reach the National Museum in Belgrade in its entirety.

Table 2 - Composition of the find in the vicinity of Požarevac in percentages

	Ruler or period	Požarevac, vicinity
1	Roman Republic	-
2	Augustus – Vitellius	-
3	Vespasian – Nerva	-
4	Trajan	28,17
5	Hadrian	33,19
6	Antoninus Pius	23,36
7	Marcus Aurelius	13,75
8	Commodus	0,87
9	Civil war 193-196	-
10	Septimius Severus	0,66

29 Cf. *supra*, n. 25-26. Minor deviations were found only in hoards from Mali Suvodol and Ludoš.

Graph 1 – Composition of the find in the vicinity of Požarevac in percentages

The latest pieces in the find are the denarii of Septimius Severus and Julia Domna (Cat. 457-458), which provide the *terminus a quo* of its depositing. The authors of RIC date broadly the denarius of Julia Domna (Cat. 458) with the legend on the reverse CERERI FRVGIF, in the period between 196 and 211 AD and attribute it to the second issue.³⁰ In the Catalogue of the British Museum, Mattingly also broadly dated this piece in the period between 198 and 209 AD, that is 196-211 and, with greater precision, in 199 or 200 - c. 207. He considered it to be a new monetary type, introduced under the influence of the East.³¹ Hill linked it to 200 AD and attributed it to a special issue, released on the occasion of Severus and Domna's visit to Egypt (between the 6th and 7th regular issues).³²

The denarius of Septimius Severus with IMP XI PART MAX in the obverse and VICT PARTHICAE in the reverse legend (Cat. 457) was minted on the occasion of the emperor's victory over the Parthians, marked on the reverse with the presentation of Victoria with a wreath and trophy, with a captured enemy sitting beside her.³³ Although the piece contains information that is relevant for its dating, there are certain difficulties in connection with Severus' eleventh acclamation and the chronology of this issue. Campbell dated Severus' eastern campaign to autumn 197, the result of which was the conquest of Ctesiphon and the founding of the province of Mesopotamia. The victory was celebrated on January 28th, 198.³⁴ According to Birley, the emperor's tenth and eleventh acclamations refer to events on the eastern front. He received the tenth after conquering Nisibis, when the Parthians retreated without

30 RIC IV/1, 73-74, 166, no. 546.

31 BMCRE V, cxxxiii-iv, middle group (199 or 200-c. 207); 158, no. 12 (198-209 or rather 196-211)

32 Hill 1964, 25, no. 481.

33 RIC IV/1, 108, no. 142(a); BMCRE V, 178, no. 137; Hill 1964, 23, no. 392.

34 CAH XII (2nd ed.), 6-7.

a fight, and the eleventh after the fall of Ctesiphon, and he proclaimed the conquest of Parthia on January 28th, 198, when he assumed the title of *Parthicus Maximus*.³⁵ Around that same time, he also proclaimed his elder son Caracalla augustus and co-ruler, while Geta was given the title of caesar.³⁶ Kienast dated the fall of Ctesiphon to the end of October 197 (?), Severus' IMP X also to the end of October (?) 197, IMP XI to the end of 197 (?), and confirmed January 28th, 198 as the date of celebration of *Victoria Parthica* in Rome, while he reserved a broader period for assuming the title of *Parthicus Maximus*: "January 198."³⁷ Mattingly and Sydenham in RIC, as well as Mattingly in the Catalogue of the British Museum, also connected Severus' eleventh imperial acclamation with the fall of Ctesiphon. At the same time, they linked the appearance of the title *Parthicus Maximus* on money only with IMP XI,³⁸ but dated the issue with IMP XI PART MAX to the beginning of 199 or, at the earliest, to the very end of 198.³⁹ Thus, according to these authors, issuing the latest Severus' piece in the hoard would be fixed to the period between the end of 198 or 199-200. Hill, on the other hand, dated the pieces of this type as Severus' second issue from 198, released after the series dedicated to Caracalla's augustate from c. April 198, the first issue from c. June 198 and the emperor's special issue, with which he celebrated the fall of Ctesiphon.⁴⁰ Proceeding from the circumstance that Severus' denarius from

- 35 Birley 2002, 129-130, and 249, n. 1, 4. The date of celebration of the victory over the Parthians was carefully chosen and it coincided with the 100th anniversary of Trajan's *dies imperii*. In this way, Severus attempted to compare himself with Trajan, the great conqueror of Parthia and the first emperor to bear the title *Parthicus Maximus* (Birley 2002, 130-131, and 249, n. 4); In *Feriale Duranum*, January 28th, 198 was also cited as the date of celebration of the victory (Meckler 1995, 257, n. 2).
- 36 In *Historia Augusta*, the fall of Ctesiphon is cited as the reason for Septimius Severus to take the title of *Parthicus Maximus* and proclaim Caracalla augustus and Geta caesar (*HA Sev.* 16.2-4; Birley 2002: 130); In the case of the *dies imperii* of Caracalla, Kienast cites January 28th, 198 as the fictitious date of the proclamation, and April 8/9th as the real one. At the same time, he cites January 1st, 198 as Geta's *dies caesaris*, but with (?), cf. Kienast 2009, 162 (Caracalla), 166 (Geta); Meckler mentioned two papyri in which Septimius Severus is called Παρθικός μέγιστος and both are dated to the period from the end of May to the end of June 198 AD. However, Caracalla's promotion to the augustate is mentioned in only one of them, parallel with Geta's title of augustus. It is known on the basis of one inscription that Caracalla's promotion was known about in Numidia on May 3rd, 198 (Meckler 1995, 257).
- 37 Kienast 2009, 156-158.
- 38 RIC IV/1, 54, 60; BMCRE V, cxxix-cxxx, cxxxvii. They believe that the appearance of PART MAX along with IMP X, as noted by Cohen, nos. 19, 38 is inaccurate (RIC IV/1, 103, n*; BMCRE V, 63). In the issue with IMP XI Severus abandoned the affiliation PERT(inax), so the eleventh acclamation is accompanied by another legend on the obverse L SEPT SEV AVG IMP XI PART MAX (BMCRE V, cxxx, cxxxvii), which was soon replaced by a completely new one, SEVERVS AVG PART MAX. Issues with this latest legend with TR P VIII on the obverse or the reverse are dated in 200 (RIC IV/1, 110, nos. 150-151A; BMCRE V, 189, nos. 175-178).
- 39 They connected Severus' tenth acclamation with the siege of Nisibis and late 197, or 198. Since it is found on coins together with TR P V and TR P VI, which would cover the period from 197 to 198 (RIC IV/1, 54, 60), consequently they dated the appearance of IMP XI, which was found on coins only in combination with TR P VII / Dec. 10th, 198 - Dec. 9th, 199 (RIC IV/1, 107, nos. 135(B)-137; BMCRE V, 182, no. 151), to the beginning of 199 or the very end of 198 (RIC IV/1, 60, 62).
- 40 Hill 1964, 23, no. 392

the hoard in the vicinity of Požarevac could have been minted either in 198 (second issue) or in the interval of the end of 198/beginning of 199-200, and taking into consideration the specimen of Julia Domna, which Hill dated to 200 and which is, at the same time, close to the narrow lower limit given by Mattingly (199/200), we obtain the *terminus a quo* of the burial in the period closer to the end of 198/199-200, or later if we bear in mind the possibility that the hoard was not handed over in its entirety to the National Museum.

In the observed period, the region of Upper Moesia and, especially, Viminacium, was not exposed to any direct outside threat that could have influenced the depositing of the find. According to modern historiography, which relies on information from literary sources, the events took place in the following order. At the end of 196, Septimius Severus left Rome for the final settling of accounts with Albinus,⁴¹ quickly defeating him near Lugdunum (February 19th, 197).⁴² By summer of the same year, he had set off on another expedition to the East, in order to resolve relations with the Parthians.⁴³ After the victory against them and the reorganisation of the eastern border, he visited Egypt in 200, finally to return to Rome in 202, where he celebrated his decennalia⁴⁴ between April 9th and 15th. Bearing in mind these circumstances, the possible causes for the burial of the find should be sought in some reasons of Severus' interior policy.

Although many cities celebrated Severus' prosperous rule, especially those in his native Africa, in Syria, the homeland of Julia Domna, but also in the Danube provinces, from where the legions who brought him to the throne originated, there was also a different side to it. Its character lay in the political persecution, terror and confiscation of the property of those who did not share his views, high taxation in money and in kind because of war requirements and military payments, as well as other forms of extorting supplies and money from the population.⁴⁵ At the same time, activities of "enemies of the state" - gangs of robbers⁴⁶ were registered in almost all areas of the Empire, signalling resistance to the regime of Severus.

41 CAH XII, 12-13. This start of a war campaign was registered on money of the type PROPECTIO AVG (RIC IV/1, 102, no. 91).

42 Kienast 2009, 156.

43 The start of this campaign was also registered on coins of the *profectio* type (RIC IV/1, 103, no. 106).

44 Kienast 2009, 157.

45 The forming of new legions, the significant increase in the military budget for larger salaries for soldiers and the *donativa*, additional war expenses at the time when the state treasury had been emptied, envisaged by no means liberal measures to replenish it, like the expropriation of property of political opponents, heavy taxation and other forms of repression (Herodian 3.8.7; Dio Cass. 75.8.4-5, 75.14.3, 75.16.2-3; *HA Sev.* 12.1; Rostovtzeff 1926, 360, 362, 373; Duncan-Jones 1994, 6, 15); Bierly 2002, 125-128; CAH XII (2nd ed.), 12 and n. 22). On state agents - *frumentarii*, *stationarii* and *colletiones* - who raided the towns and villages in search of political opponents and persecuted all classes of the population, cf. Rostovtzeff 1926, 363, and n. 29; Levick 2000, 236-238.

46 Gangs of robbers terrorised Italy, Germania and Gaul, as well as other provinces. The problem was not new, but the consequences of the civil war made it even more serious (Rostovtzeff 1926, 362-

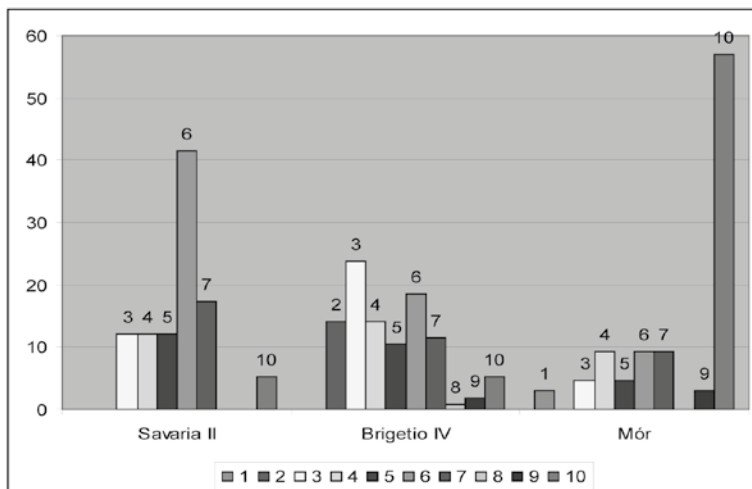
ROMAN SILVER COIN HOARD FROM THE VICINITY OF POŽAREVAC

All these phenomena indicate that certain disturbing events were taking place in the provinces, which could have forced the unknown owner of the hoard from the vicinity of Požarevac to hide his property. It is difficult to establish whether some of the possible causes had, and in what measure, really contributed to this, since we do not have completely reliable information about the circumstances of the find or whether it was complete.

Table 3 – Composition of the finds from Upper Pannonia in percentages

	Ruler or period	Savaria II	Brigetio IV	Mór
1	Roman Republic			3,07
2	Augustus – Vitellius		14,04	
3	Vespasian – Nerva	12,07	23,68	4,62
4	Trajan	12,07	14,04	9,23
5	Hadrian	12,07	10,53	4,62
6	Antoninus Pius	41,38	18,43	9,23
7	Marcus Aurelius	17,24	11,40	9,23
8	Commodus		0,87	
9	Civil war 193-196		1,75	3,07
10	Septimius Severus	5,17	5,26	56,93

Graph 2 – Composition of the finds from Upper Pannonia in percentages

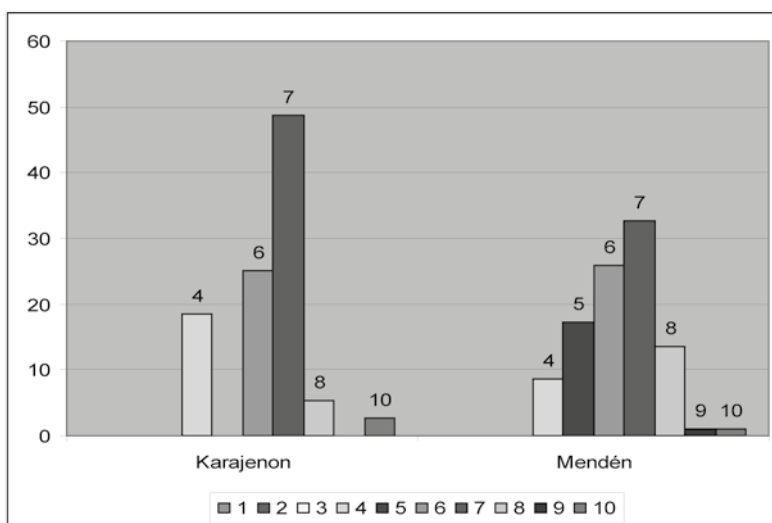

363, and n. 28; Birley 2002, 168-169; CAH XII (2nd ed.), 13-14 and n. 31).

Table 4 – Composition of the finds from Lower Pannonia in percentages

	Ruler or period	Karajenon	Mendén
1	Roman Republic		
2	Augustus – Vitellius		
3	Vespasian – Nerva		
4	Trajan	18,42	8,65
5	Hadrian		17,30
6	Antoninus Pius	25	25,96
7	Marcus Aurelius	48,68	32,69
8	Commodus	5,26	13,46
9	Civil war 193-196		0,97
10	Septimius Severus	2,64	0,97

Graph 3 – Composition of the finds from Lower Pannonia in percentages

ROMAN SILVER COIN HOARD FROM THE VICINITY OF POŽAREVAC

Table 5 – Composition of the finds from Lower Moesia in percentages

	Ruler or period	Adamclisi = T. Traiani I	Dimum = Belene	Durostorum III = Silistra
1	Roman Republic			
2	Augustus – Vitellius	1,74	0,67	
3	Vespasian – Nerva	12,53	30,66	6,06
4	Trajan	9,50	28,66	1,01
5	Hadrian	11,17	31,34	4,04
6	Antoninus Pius	26,94	6,66	22,22
7	Marcus Aurelius	21,58	0,67	4,55
8	Commodus	10,86	0,67	8,08
9	Civil war 193-196	0,51		1,01
10	Septimius Severus	5,17	0,67	53,03

Graph 4 – Composition of the finds from Lower Moesia in percentages

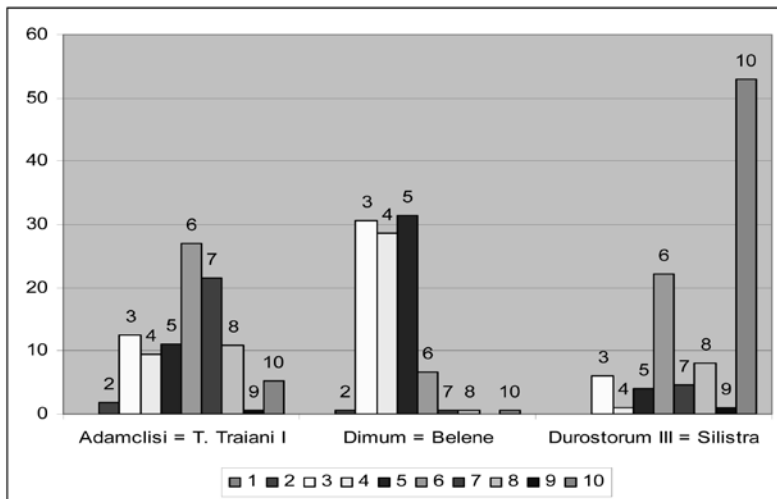

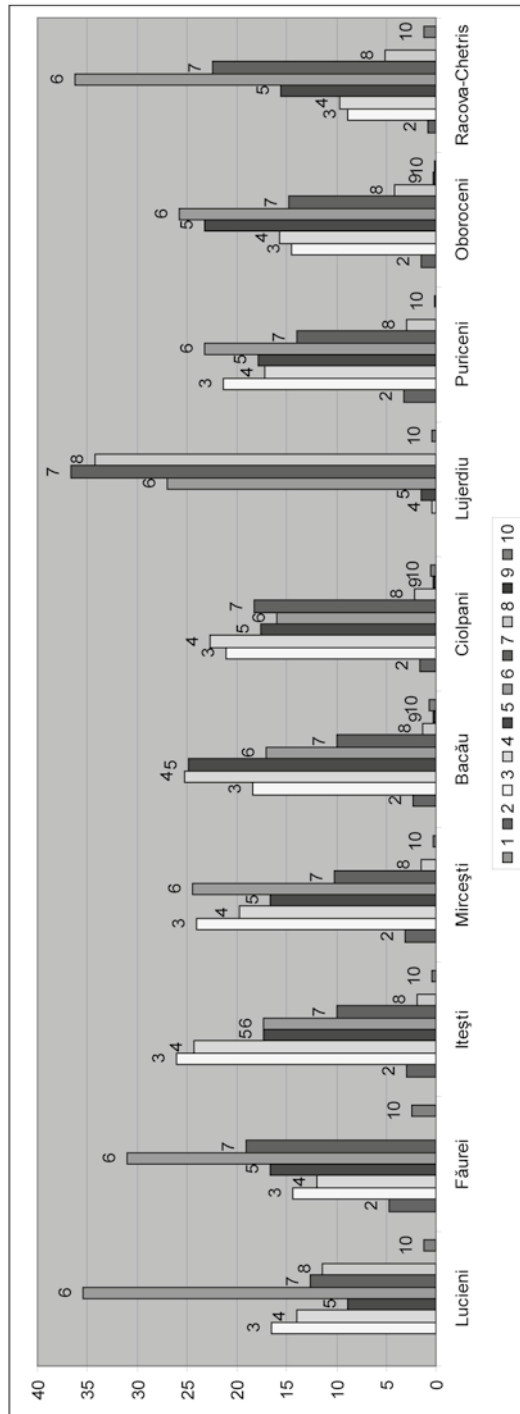
Table 6a – Composition of the finds from Dacia and the barbaricum in percentages

	Ruler or period	Lucieni	Făurei	Itești	Mircești	Bacău	Ciolpani	Lujerdiu	Puriceni	Oboroceni	Racova-Chetris
1	Roman Republic										
2	Augustus – Vitellius		4,76	2,95	3,05	2,25	1,61		3,20	1,50	0,84
3	Vespasian – Nerva	16,45	14,30	26,10	24,02	18,39	21,04		21,36	14,43	8,86
4	Trajan	13,93	11,90	24,27	19,76	25,17	22,65	0,35	17,21	15,65	9,70
5	Hadrian	8,86	16,66	17,28	16,70	24,84	17,64	1,44	17,83	23,26	15,62
6	Antoninus Pius	35,45	30,96	17,28	24,46	17,10	15,93	26,98	23,20	25,72	36,30
7	Marcus Aurelius	12,65	19,04	9,93	10,16	10	18,20	36,70	14,01	14,82	22,36
8	Commodus	11,40		1,83	1,53	1,29	2,18	34,18	3,02	4,22	5,06
9	Civil war, 193-196					0,32	0,28			0,27	
10	Septimius Severus	1,26	2,38	0,36	0,32	0,64	0,47	0,35	0,17	0,13	1,26

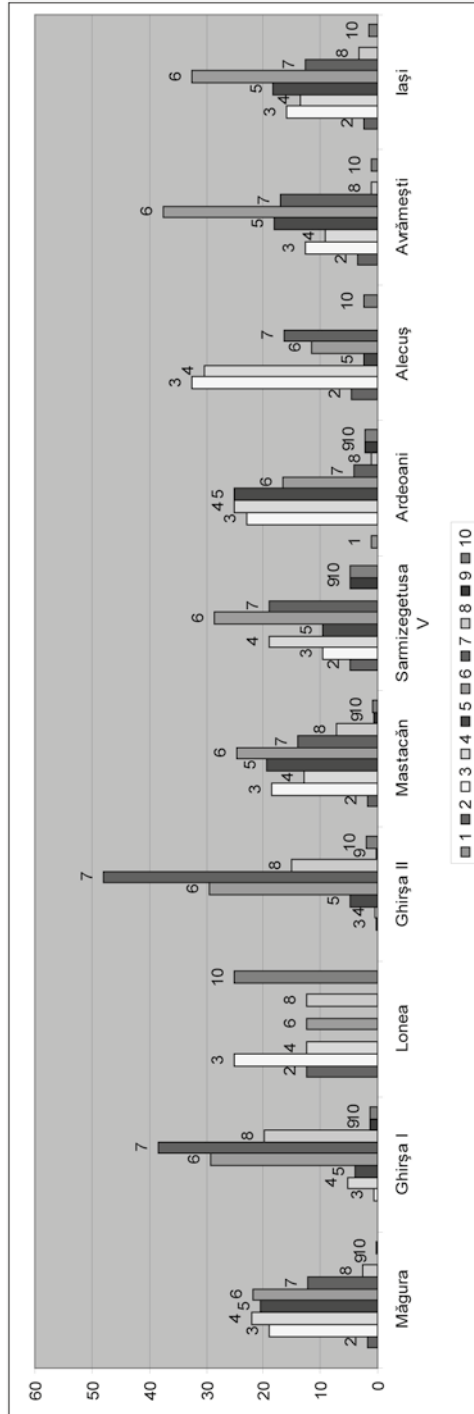
Table 6b – Composition of the finds from Dacia and the barbaricum in percentages

	Ruler or period	Măgura	Ghirşa I	Lonea	Ghirşa II	Mastacăn	Sarmizegetusa V	Ardeoani	Alecuş	Avrâmeşti	Iaşi
1	Roman Republic							1,05			
2	Augustus – Vitellius	1,80		12,5		1,74	4,76		4,66	3,40	2,38
3	Vespasian – Nerva	18,92	0,66	25	0,11	18,60	9,52	22,92	32,54	12,6	15,87
4	Trajan	22,02	5,30	12,5	0,48	12,80	19,05	25	30,24	9,10	13,50
5	Hadrian	20,47	3,98		4,79	19,48	9,52	25	2,33	18,18	18,26
6	Antoninus Pius	21,78	29,13	12,5	29,43	24,71	28,58	16,66	11,63	37,6	32,54
7	Marcus Aurelius	12,13	38,42		47,97	13,96	19,05	4,16	16,28	17,04	12,70
8	Commodus	2,61	19,87	12,5	14,96	7,26		1,05		1,13	3,17
9	Civil war, 193-196	0,03	1,32		0,23	0,58	4,76	2,08			
10	Septimius Severus	0,24	1,32	25	2,03	0,87	4,76	2,08	2,33	1,13	1,58

Graph 5a – Composition of the finds from Dacia and the barbaricum in percentages

Graph 5b – Composition of the finds from Dacia and the barbaricum in percentages

CATALOGUE

References are made to:

- H. Mattingly, E. A. Sydenham, *The Roman Imperial Coinage*, II, *Vespasian to Hadrian*, London 1926, repr. 1962 (RIC II).
- H. Mattingly, E. A. Sydenham, *The Roman Imperial Coinage*, III, *Antoninus Pius to Commodus*, London 1930, repr. 1962 (RIC III).
- H. Mattingly, E. A. Sydenham, *The Roman Imperial Coinage*, IV/1, *Pertinax to Geta*, London 1936, repr. 1962 (RIC IV/1).
- H. Mattingly, *Coins of the Roman Empire in the British Museum*, V, *Pertinax to Elagabalus*, London 1950 (BMCRE V).
- W. Wroth, *A Catalogue of the Greek Coins in the British Museum. Catalogue of Greek Coins. Pontus, Paphlagonia, Bithynia and King of Bosphorus*, London 1889 (BMC Pontus, etc.).
- P. V. Hill, *The Coinage of Septimius Severus and his Family of the Mint of Rome*, A.D. 193-217, London 1964 (Hill 1964).

Abbreviations: l., left; r., right; std., seated; stg., standing; adv., advancing; hld., holding; laur., laureate; dr., draped.

Trajan
(cat. 1 - 129)

Mint of Rome

No.	Wt.	Size Axis	Obverse	Reverse	Ref.	Date	NM Coll.
1	3.25	18.8 S	IMP CAES NERVA TRAIAN AVG GERM Head, laur., r.	P M TR P COS II P P Pax stg. l., hld. olive-branch and cornucopiae.	RIC II, p. 245, no. 6	98–99	1035/1
2	3.47	18.2 S	Similar, but IMP CAES NERVA TRA- IAN AVG GERM.	P M TR P COS II P P Vesta std. l., hld. patera and torch.	RIC II, p. 245, no. 9	98–99	1035/2
3	3.13	29.4 S	Similar, but IMP CAES NERVA TRAIAN AVG GERM.	Similar.	RIC II, p. 245, no. 9	98–99	1035/3
4	3.05	19.1 S	Similar, but IMP CAES NERVA TRA- IAN AVG GERM.	P M TR P COS II P P Victory std. l., hld. patera and palm.	RIC II, p. 245, no. 10	98–99	1035/4
5	3.11	19.2 S	Similar, but IMP CAES NERVA TRAIAN AVG GERM.	PONT MAX TR P COS II P P Abundantia std. l., hld. sceptre, on chair with crossed cornucopiae as arms; fold of drapery over lap.	RIC II, p. 245, no. 11	98–99	1035/5

6	3.11	19.1 S	Similar.	PONT MAX TR P COS II P P Concordia std. l., hld. patera and double cornucopiae; before her an altar.	RIC II, p. 245, no. 12	98–99	1035/6
7	3.2	17.5 S	Similar.	Similar.	RIC II, p. 245, no. 12	98–99	1035/7
8	3.18	18.4 S	Similar.	Similar.	RIC II, p. 245, no. 12	98–99	1035/8
9	3.53	18.4 S	Similar, but head, laur., r., dr. l. shoulder.	Similar.	RIC II, p. 245, no. 12 var . (obv. dr. l. shoulder)	98–99	1035/9
10	3.3	18.5 S	Similar, but head, laur., r.	PONT MAX TR P COS II P P Vesta std. l., hld. patera and torch.	RIC II, p. 246, no. 21	98–99	1035/10
11	3.36	18 S	Similar.	P M TR P COS II P P Concordia std. l., hld. patera and double cornucopiae; before her an altar.	RIC II, p. 247, no. 33	100	1035/11
12	3.25	19.5 S	Similar, but IMP CAES NERVA TR- AIAN AVG GERM.	P M TR P COS III P P Vesta std. l., hld. patera and torch.	RIC II, p. 247, no. 40	100	1035/12
13	3.22	18.9 S	Similar, but IMP CAES NERVA TR- AIAN AVG GERM.	Similar.	RIC II, p. 247, no. 40	100	1035/13
14	3.44	18.2 SW	Similar.	P M TR P COS III P P Hercules stg. front on altar, hld. club and lion-skin.	RIC II, p. 247, no. 49	101–102	1035/14
15	3	18 S	Similar, but IMP CAES NERVA TRAIAN AVG GERM.	Similar.	RIC II, p. 247, no. 49	101–102	1035/15
16	3.17	18.1 SW	Similar.	Similar.	RIC II, p. 247, no. 49	101–102	1035/16
17	3.06	18.8 S	Similar, but IMP CAES NERVA TR- AIAN AVG GERM.	Similar.	RIC II, p. 247, no. 49	101–102	1035/17
18	2.9	18.5 S	Similar, but IMP CAES NERVA TRA[IAN] AVG GERM.	P M TR P COS III P P Hercules stg. front on altar, hld. club and lion-skin.	RIC II, p. 247, no. 49	101–102	1035/18
19	3.95	17.4 S	Similar, but IMP CAES NERVA TRAIAN AVG GERM Head, laur., r., dr. l. shoulder.	Similar.	RIC II, p. 247, no. 49 var (obv. dr. l. shoulder)	101–102	1035/19

ROMAN SILVER COIN HOARD FROM THE VICINITY OF POŽAREVAC

20	3.39	18.1 S	Similar, but head, laur., r.	P M TR P - COS IIII P P Mars walking r. with spear and trophy.	RIC II, p. 248, no. 52	101-102	1035/20
21	3.38	18.2 S	Similar, but IMP CAES NERVA TRA- IAN AVG GERM.	P M TR P COS IIII P P Vesta std. l, hld. patera and torch.	RIC II, p. 248, no. 53	101-102	1035/21
22	3.26	18 S	Similar.	Similar.	RIC II, p. 248, no. 53	101-102	1035/22
23	3.19	19.3 S	Similar, but IMP CAES NERVA TRAIAN AVG GERM.	Similar.	RIC II, p. 248, no. 53	101-102	1035/23
24	3.03	19 S	Similar, but head, laur., r., dr. l. shoulder.	P M TR P COS IIII P P Victory std. l, hld. patera and palm.	RIC II, p. 248, no. 57 var. (obv. dr. l. shoulder)	101-102	1035/24
25	3.16	19 SW	Similar, but head, laur., r.	P M TR P COS IIII P P Victory stg. to front, head turned l., half- draped, hld. wreath and palm.	RIC II, p. 248, no. 58	101-102	1035/25
26	3.12	18.2 S	Similar, but head, laur., r., dr. l. shoulder.	P M TR P COS IIII P P Victory stg. r. on prow (ending in serpent), hld. wreath and palm.	RIC II, p. 248, no. 59	101-102	1035/26
27	3.48	19.1 S	Similar.	P M TR P COS IIII P P Victory walking l., hld. wreath and palm.	RIC II, p. 248, no. 60	101-102	1035/27
28	3.04	18.6 S	Similar.	Similar..	RIC II, p. 248, no. 60	101-102	1035/28
29	3.04	18.4 S	IMP CAES NERVA TRA-IAN AVG GERM Head, laur., r.	P M TR P COS IIII P P Victory stg. r., foot on helmet, inscribing shield set on base.	RIC II, p. 248, no. 65	101-102	1035/29
30	2.98	18.6 S	IMP NERVA TRAIANVS AVG GER DACICVS Head, laur., r., dr. l. shoulder.	P M TR P - COS V P P Mars walking r., with spear and trophy.	RIC II, p. 249, no. 80	103-111	1035/30
31	3.3	18.5 S	Similar, but head, laur., r.	P M TR P - COS V P P Trophy and captive std. r.	RIC II, p. 250, no. 88 var. (obv. head, not bust)	103-111	1035/31
32	3.16	18.5 S	Similar, but head, laur., r., dr. l. shoulder.	Similar.	RIC II, p. 250, no. 88 var. (obv. head and dr. l. shoulder)	103-111	1035/32

33	3.5	19.2 SW	IMP TRAIANO AVG GER DAC P M TR P Head, laur., r., dr. l. shoulder.	COS V P P S P Q R OPTIMO PRINC, u isečku DAC CAP Dacian std. l., mourning; various arms on ground.	RIC II, p. 251, no. 98	103–111	1035/33
34	3.35	19.4 S	Similar.	Similar.	RIC II, p. 251, no. 98	103–111	1035/34
35	3	17.7 S	Similar.	Similar.	RIC II, p. 251, no. 98	103–111	1035/35
36	3.25	18 S	Similar.	COS V P P S P Q R OPTIMO PRINC, u isečku PIET Pietas veiled, stg. l. by altar, hld. patera and sceptre.	RIC II, p. 251, no. 104	103–111	1035/36
37	3.22	19 S	Similar.	Similar.	RIC II, p. 251, no. 104	103–111	1035/37
38	3.36	19.7 S	Similar.	COS V P P S P Q R OPTIMO PRINC, u isečku VESTA Vesta std. l., hld. palladium and sceptre.	RIC II, p. 251, no. 108	103–111	1035/38
39	3.21	20.4 SW	Similar.	COS V P P S P Q R OPTIMO PRINC Jupiter std. l., hld. Victory and sceptre.	typeRIC II, p. 252, no. 113 (but denarius, not aureus)	103–111	1035/39
40	3.16	18.9 SW	Similar.	COS V P P S P Q R OPTIMO PRINC Roma stg. l., hld. Victory and spear.	RIC II, p. 252, no. 115 var. (obv. dr. l. shoulder)	103–111	1035/40
41	3.14	17.8 S	Similar.	Similar.	RIC II, p. 252, no. 115 var (av. dr. l. r.)	103–111	1035/41
42	3.38	18.7 SW	Similar.	COS V P P S P Q R OPTIMO PRINC Roma std. l., hld. Victory and spear.	RIC II, p. 252, no. 116	103–111	1035/42
43	3	19.6 S	Similar, but IMP TRAIANO AVG GER DAC P M [TR P].	COS V P P S P Q R OPTIMO PRINC Roma std. l., hld. Victory and spear.	RIC II, p. 252, no. 116	103–111	1035/43
44	3.21	19.3 S	Similar, but IMP TRAIANO AVG GER DAC P M TR P.	[COS V P P] S P Q R OPTIMO PRINC Aequitas std. l., hld. scales and cornucopiae.	RIC II, p. 252, no. 119	103–111	1035/44
45	3.21	18.8 S	Similar.	Similar, but COS V [P P S P Q R OPTI]MO PRINC.	RIC II, p. 252, no. 119	103–111	1035/45

ROMAN SILVER COIN HOARD FROM THE VICINITY OF POŽAREVAC

46	3.01	19.3 S	Similar.	Similar, but COS V P P S P Q R OPTIMO PRINC.	RIC II, p. 252, no. 119	103–111	1035/46
47	3.22	19.3 S	Similar.	COS V P P S P Q R OPTIMO PRINC Felicitas stg. I., hld. caduceus and leaning on column.	RIC II, p. 252, no. 120	103–111	1035/47
48	3.2	18.5 S	Similar, but IMP TRAIANO [AVG GER] DAC P M TR P.	Similar.	RIC II, p. 252, no. 120	103–111	1035/48
49	3.17	19.5 S	[IMP TRAIANO AVG GER DAC P M [TR P] Head, laur., r.	Similar.	RIC II, p. 252, no. 120	103–111	1035/49
50	3.07	19.2 S	IMP TRAIANO AVG GER DAC P M TR P Head, laur., r., dr. l. shoulder.	COS V P P S P Q R OPTIMO PRINC Felicitas stg. I., hld. caduceus and cornucopiae.	RIC II, p. 252, no. 121	103–111	1035/50
51	3.2	19.6 SW	Similar.	Similar.	RIC II, p. 252, no. 121	103–111	1035/51
52	3.38	19.3 S	Similar.	COS V P P S P Q R OPTIMO PRINC Fortuna stg. I., hld. rudder on prow and cornucopiae.	RIC II, p. 252, no. 122	103–111	1035/52
53	3.08	18.2 S	Similar, but IMP TRAIANO AVG GER [DAC] P M TR P.	Similar.	RIC II, p. 252, no. 122	103–111	1035/53
54	3.44	18.9 S	Similar, but IMP TRAIANO AVG GER DAC P M TR P.	COS V P P S P Q R OPTIMO PRINC Spes walking l., hld. flower.	RIC II, p. 253, no. 127 var. (obv. dr. l. shoulder)	103–111	1035/54
55	3.27	17.9 S	Similar.	Similar, but COS V P P S P Q R OPTIMO [PRINC].	RIC II, p. 253, no. 127 var. (obv. dr. l. shoulder)	103–111	1035/55
56	3.14	18.9 S	Similar, but head, laur., r., dr. l. shoulder or aegis.	Similar, but COS V P P S P Q R OPTIMO PRINC.	RIC II, p. 253, no. 127 var. (obv. dr. l. shoulder)	103–111	1035/56
57	3.61	18.5 S	Similar, but head, laur., r.	COS V P P S P Q R OPTIMO PRINC Victory stg. I. half draped, hld. wreath and palm.	RIC II, p. 253, no. 128	103–111	1035/57
58	3.43	19.5 S	Similar, but head, laur., r., dr. l. shoulder.	Similar.	RIC II, p. 253, no. 128	103–111	1035/58
59	3.25	19.2 S	Similar.	Similar.	RIC II, p. 253, no. 128	103–111	1035/59

60	3.19	19 S	Similar.	Similar.	RIC II, p. 253, no. 128	103–111	1035/60
61	3.11	19.5 S	Similar.	Similar.	RIC II, p. 253, no. 128	103–111	1035/61
62	3.01	19.4 S	Similar.	Similar.	RIC II, p. 253, no. 128	103–111	1035/62
63	2.98	18.9 SW	Similar.	Similar.	RIC II, p. 253, no. 128	103–111	1035/63
64	3.31	19 SW	Similar.	COS V P P S P Q R OPTIMO PRINC Victory stg. l. on shield, hld. wreath and palm.	RIC II, p. 253, no. 129	103–111	1035/64
65	3.22	19 S	Similar.	Similar, but [COS V P P S P] Q R OPTIMO PRINC.	RIC II, p. 253, no. 129	103–111	1035/65
66	3.15	18.9 S	Similar.	Similar, but COS V P P S P Q R OPTIMO PRINC.	RIC II, p. 253, no. 129	103–111	1035/66
67	3.22	18.4 SW	Similar.	COS V P P S P Q R OPTIMO PRINC Arabia stg. l. hld. branch and bundle of cinnamon sticks (?); at her feet, a camel walking l.	RIC II, p. 253, no. 142	103–111	1035/67
68	3.19	17.6 S	Similar, but IMP TRAIANO AVG GER DAC [P M TR P].	Similar.	RIC II, p. 253, no. 142	103–111	1035/68
69	3.03	20 SE	Similar, but IMP TRAIANO AVG G[ER DAC P M TR P].	Similar.	RIC II, p. 253, no. 142	103–111	1035/69
70	3.2	19.5 S	IMP TRAIANO AVG GER DAC P M TR P Bust, laur, r., draped and cuirassed.	COS V P P S P Q R OPTIMO PRINC Trophy with one round and two hexagonal shields; at base, a sword, two javelins and two shields.	RIC II, p. 254, no. 147b var. (obv. bust dr. and cuirassed)	103–111	1035/70
71	3.47	18.5 S	Similar, but head, laur, r., dr. l. shoulder.	Similar.	RIC II, p. 254, no. 147b var. (obv. dr. l. shoulder)	103–111	1035/71
72	2.91	19.2 S	Similar.	Similar.	RIC II, p. 254, no. 147b var.: (obv. dr. l. shoulder)	103–111	1035/72

ROMAN SILVER COIN HOARD FROM THE VICINITY OF POŽAREVAC

73	3.14	18.2 S	IMP TRAIANO AVG GER DAC P M TR P COS V P P Head, laur., r., dr. l. shoulder.	S P Q R OPTIMO PRINCIPI Mars stg l., hld. Victory and trophy.	RIC II, p. 255, no. 154	103-111	1035/73
74	3.58	20.4 SW	Similar, but IMP TRAIANO AVG GER DAC P M [TR P COS V P P].	S P Q R OPTIMO PRINCIPI Mars, nude, walking r., hld. spear and trophy.	RIC II, p. 255, no. 156 var. (obv. dr. l. shoulder)	103-111	1035/74
75	3.47	18.8 SW	Similar, but IMP TRAIANO AVG GER DAC P M TR P COS V P P.	S P Q R OPTIMO PRINCIPI Mars in military dress, stg. in front, head r., hld. spear and resting on shield.	RIC II, p. 255, no. 163	103-111	1035/75
76	2.9	19 S	Similar, but head, laur., r., aegis.	S P Q R OPTIMO PRINCIPI Abundantia stg. l. hld. ears of corn and cornucopiae, on l. modius; on r., prow.	RIC II, p. 255, no. 165	103-111	1035/76
77	3.18	19.5 S	IMP TRAIANO AVG GER DAC P M TR P [COS V P P] Bust, laur r., draped.	S P Q R OPTIMO PRINCIPI Felicitas stg. l., hld. caduceus and cornucopiae.	RIC II, p. 256, no. 172 var. (obv. bust dr.)	103-111	1035/77
78	3.05	18.7 S	IMP TRAIANO AVG GER DAC P M TR P COS V P P Head, laur., r., dr. l. shoulder.	S P Q R OPTIMO PRINCIPI Felicitas stg. l., hld. caduceus and cornucopiae; on l. altar.	RIC II, p. 256, no. 174	103-111	1035/78
79	3.58	18.9 SW	Similar.	S P Q R OPTIMO PRINCIPI Fides stg. l., hld. ears of corn and basket of fruit.	RIC II, p. 256, no. 176	103-111	1035/79
80	3.14	19.4 SW	Similar.	S P Q R OPTIMO PRINCIPI Victory stg. l., hld. wreath and palm.	RIC II, p. 257, no. 193 var (obv. dr. l. r.)	103-111	1035/81
81	3.15	18 SW	Similar, but head, laur., r., aegis.	S P Q R OPTIMO PRINCIPI Virtus stg. r., hld. spear and parazonium; l. foot on helmet.	RIC II, p. 257, no. 203	103-111	1035/82
82	3.24	19.5 S	Similar, but head, laur., r.	S P Q R OPTIMO PRINCIPI Trajan stg. on l. crowned by Victory stg. on r.	RIC II, p. 258, no. 212 var. (obv. head, not bust)	103-111	1035/83
83	3.19	19.8 S	IMP TRAIANO AVG GER DAC P M TR P COS V DES VI Head, laur., r., dr. l. shoulder.	S P Q R O[PTIM]O PRINCIPI, across field AET- AVG Aeternitas stg. l., hld. heads representing sun and moon.	RIC II, p. 259, no. 229 var (obv. dr. l. r.)	111	1035/84

84	3.43	19.8 SW	IMP TRAIANO AVG GER DAC P M TR P COS VI P P Head, laur., r., dr. l. shoulder.	S P Q R OPTIMO PRINCIPI, in ex. ALIM ITAL Abundantia stg. l., hld. ears of corn and cornucopiae; at her feet, a child stg. and hld. a roll.	RIC II, p. 261, no. 243	112–117	1035/85
85	3.18	18.9 S	Similar.	Similar.	RIC II, p. 261, no. 243	112–117	1035/86
86	3.16	19.6 S	Similar.	S P Q R OPTIMO PRINCIPI, in ex. VIA ITALIA Woman reclining l. on rocks, hld. wheel and branch.	RIC II, p. 263, no. 266	112–117	1035/88
87	3.06	19 SW	Similar.	Similar.	RIC II, p. 263, no. 266	112–117	1035/89
88	3.39	20 SW	Similar, but bust, laur., r., draped.	S P Q R OPTIMO PRINCIPI Felicitas stg. l., hld. caduceus and cornucopiae.	RIC II, p. 263, no. 271	112–117	1035/90
89	3.14	19.8 SW	Similar, but head, laur., r., dr. l. shoulder.	S P Q R OPTIMO PRINCIPI Felicitas stg. l., hld. caduceus and cornucopiae.	RIC II, p. 263, no. 272	112–117	1035/91
90	3.03	19.6 S	Similar.	S P Q R OPTIMO PRINCIPI Genius stg. l, hld. patera and ears of corn.	RIC II, p. 263, no. 276	112–117	1035/92
91	3.35	29.9 S	Similar.	S P Q R OPTIMO PRINCIPI Spes walking l., hld. flower.	RIC II, p. 263, no. 279	112–117	1035/93
92	3.16	19.2 S	Similar.	S P Q R OPTI-MO PRINCIPI Trajan on horseback l., hld. spear and small Victory.	RIC II, p. 264, no. 291	112–117	1035/80
93	3.26	20.2 SW	Similar, but bust, laur. r., draped.	S P Q R OPTIMO PRINCIPI Eagle between standard and vexillum.	RIC II, p. 264, no. 294	112–117	1035/94
94	3.16	19.2 S	Similar.	Similar.	RIC II, p. 264, no. 294	112–117	1035/95
95	2.96	20.5 S	Similar.	Similar.	RIC II, p. 264, no. 294	112–117	1035/96

ROMAN SILVER COIN HOARD FROM THE VICINITY OF POŽAREVAC

96	3.3	19.4 S	IMP TRAIANO OPTIMO AVG GER DAC P M TR P Bust, laur. r., draped.	COS VI P P - S P Q R Mars, nude, with flowing cloak, walking r., and hld. spear and trophy.	RIC II, p. 265, no. 299	114-117	1035/97
97	3.11	19.1 SW	Similar.	COS VI P - P S P Q R Genius stg. l., hld. patera and ears of corn.	RIC II, p. 265, no. 303	114-117	1035/98
98	3.58	17.8 S	IMP CAES NER TRAIAN OPTIM AVG GERM DAC Bust, laur. r., draped.	PARTHICO P M TR P COS VI P P S P Q R, in ex. FORT RED Fortuna std. l., hld. rudder and cornucopiae.	RIC II, p. 266, no. 315	114-117	1035/99
99	3.32	18.5 S	Similar.	Similar.	RIC II, p. 266, no. 315	114-117	1035/100
100	3.19	19 S	Similar.	Similar.	RIC II, p. 266, no. 315	114-117	1035/101
101	3.11	18.6 S	Similar.	Similar.	RIC II, p. 266, no. 315	114-117	1035/102
102	3.18	18.5 S	Similar, but bust, laur., r., cuirassed.	PARTHICO P M TR P COS VI P P S P Q R, in ex. FORT RED Fortuna std. l., hld. rudder and cornucopiae.	RIC II, p. 266, no. 316 var. (obv. bust, not head)	114-117	1035/103
103	3.29	17.9 S	IMP CAES NER TRAIANO OPTIMO AVG GER DAC Bust, laur. r., dr.	P M [TR P COS] VI P P S P Q R, in ex. FORT RED Fortuna std. l., hld. rudder and cornucopiae.	RIC II, p. 267, no. 318	114-117	1035/104
104	3.22	18.5 SW	Similar.	Similar.	RIC II, p. 267, no. 318	114-117	1035/105
105	3.2	19.7 S	Similar.	Similar.	RIC II, p. 267, no. 318	114-117	1035/106
106	3.06	19 SW	IMP CAES NER TRAIAN OPTIM AVG GER DAC Bust laur r., dr.	PARTHICO P M TR P COS VI P P S P Q R Bust of Sol r., rad., dr.	RIC II, p. 267, no. 326	114-117	1035/107
107	3.19	18.2 S	IMP CAES NER TRAIAN OPTIM AVG GERM DAC Bust, laur. r., dr.	PARTHICO P M TR P COS VI P P S P Q R Felicitas stg. l., hld. caduceus and cornucopiae.	RIC II, p. 268, no. 332	114-117	1035/108
108	3.18	18.5 S	Similar.	Similar.	RIC II, p. 268, no. 332	114-117	1035/109

109	2.95	19 SW	Similar, but IMP CAES NER TRA[IAN OPTIM AVG GERM DAC].	PARTHICO P M TR P COS VI P P S P Q R Virtus stg r., hld. spear and parazonium; l. foot on helmet.	RIC II, p. 268, no. 334	114–117	1035/110
110	3.06	18.5 S	[IMP CAES NE]R TRAIANO OPTIMO AVG GER DAC Head, laur., r., dr. l. shoulder.	P M TR P COS VI [P P S P Q R] Mars walking r. with spear and trophy.	RIC II, p. 268, no. 337 var. (obv. dr. l. shoulder)	114–117	1035/111
111	2.97	19.4 S	IMP CAES NER TRAIAN OPTIM AVG GER DAC PARTHICO Bust, laur. r., dr.	P M TR P C-O-S VI P P S P Q R Mars walking r. with spear and trophy.	RIC II, p. 268, no. 340	114–117	1035/112
112	3.44	18 S	IMP CAES NER TRAIANO OPTIMO AVG GER DAC Bust, laur. r., dr.	P M TR P COS VI P P S P Q R Felicitas stg. l., hld. caduceus and cornucopiae.	RIC II, p. 268, no. 343	114–117	1035/113
113	3.37	18.6 S	Similar.	Similar, but P M TR P COS - VI P P S P Q R.	RIC II, p. 268, no. 343	114–117	1035/114
114	3.31	18 S	Similar.	Similar, but P M TR P COS - VI P P S P Q R.	RIC II, p. 268, no. 343	114–117	1035/115
115	3.27	20 S	Similar.	Similar, but P M TR P COS VI P P S P Q R.	RIC II, p. 268, no. 343	114–117	1035/116
116	3.26	17.4 S	Similar.	Similar.	RIC II, p. 268, no. 343	114–117	1035/117
117	3.06	20.3 S	Similar.	Similar.	RIC II, p. 268, no. 343	114–117	1035/118
118	3.33	19 S	IMP CAES NER TRAIAN OPTIM AVG GER DAC PARTHICO Bust, laur. r., dr.	P M TR P C-OS - VI - P P S P Q R Felicitas stg. l., hld. caduceus and cornucopiae.	RIC II, p. 268, no. 345	114–117	1035/119
119	3.17	17.6 S	IMP CAES NER TRAIANO [OPTIMO] AVG GER DAC Bust, laur. r., dr.	P M TR P COS VI P P S P Q R Genius stg. l., hld. patera and ears of corn.	RIC II, p. 268, no. 347	114–117	1035/120
120	3.13	19.3 S	IMP CAES NER TRAIANO OPTIMO AVG GER DAC Bust, laur. r., draped and cuirassed.	Similar, but P M TR P CO-S VI P P S P Q R	RIC II, p. 268, no. 347 var (obv. bust dr. and cuirassed)	114–117	1035/121
121	3.24	20.1 S	IMP CAES NER TRAIAN OPTIM AVG GER DAC PARTHICO Bust, laur. r., dr.	P M TR P COS - VI P P S P Q R Genius stg l., hld. patera and ears of corn.	RIC II, p. 268, no. 349	114–117	1035/87

ROMAN SILVER COIN HOARD FROM THE VICINITY OF POŽAREVAC

122	3.16	18.5 S	Similar.	P M TR P C-O-S - VI P P S P Q R Virtus stg r., hld. spear and parazonium; l. foot on helmet.	RIC II, p. 268, no. 353	114–117	1035/122
123	3.27	19.5 S	IMP CAES NER TRAIANO OPTIMO AVG GER DAC Bust, laur. r., dr.	[P M TR P] CO-S VI P P S P Q R Virtus stg r., hld. spear and parazonium; l. foot on helmet.	RIC II, p. 269, no. 355	114–117	1035/123
124	3.05	18.6 S	Similar, but bust, laur. r., dr. and cuirassed.	[P M TR P C]-OS VI P P S P Q R Virtus stg r., hld. spear and parazonium; l. foot on helmet.	RIC II, p. 269, no. 355 var. (obv. bust)	114–117	1035/124
125	3.33	18.4 SW	IMP CAES NER TRAIAN OPTIM AVG GERM DAC Bust, laur. r., dr.	PARTHICO P M TR P COS VI P P S P Q R, across field PRO- VID Providentia stg. l., hld. sceptre and pointing at globe.	RIC II, p. 269, no. 363 var. (obv. legend)	114–117	1035/125
126	3.17	18.5 S	Similar, but IMP [CAES NER TR] AIAN OPTIM AVG GERM DAC.	Similar.	RIC II, p. 269, no. 363 var (obv. legend)	114–117	1035/126
127	3.35	18.7 S	IMP CAES NER TRAIAN OPTIM AVG GER DAC PAR[THICO] Bust, laur. r., dr.	P M TR P COS VI - P P S P Q R, across field PRO-VID Providentia stg. l., hld. sceptre; her l. elbow rests on column and she points with r. hand at globe at her feet.	RIC II, p. 269, no. 364	114–117	1035/127
128	3.3	18.2 S	Similar, but IMP CAES NER TRAIAN OPTIM AVG GER DAC PARTHICO.	Similar, but P M TR P COS - V-I P P S P Q R, across field PRO- VID.	RIC II, p. 269, no. 364	114–117	1035/128
129	3.37	18.6 S	IMP CAES NER TRAIAN OPTIM AVG GERM DAC Bust, laur. r., dr.	PARTHICO P M TR P COS VI P P S P Q R, in ex. SALVS AVG Salus std. l., feeding snake twined round altar.	RIC II, p. 270, no. 370	114– 117	1035/129

HADRIAN AND FAMILY

(cat. 130 - 281)

HADRIAN

(cat. 130 - 271)

Mint of Rome

130	3.57	18.7 SW	IMP CAES TRAIAN HADRIANO OPT AVG GER DAC Bust, laur. r., draped and cuirassed.	PARTHIC DIVI TRAIAN AVG F P M TR P COS P P. In ex. ADOPTIO Trajan and Hadrian stg. r. and l. clasping r. hands.	RIC II, p. 339, no. 3	117	1035/130
131	3.32	19.9 SW	IMP CAES TRAIAN HADRIANO AVG DIVI TRA Bust, laur. r., drapery on l. shoulder.	PARTH F DIVI NER NEP P M TR P COS. In ex. CONCOR[D] Concordia std. l., hld. patera; under her chair, a cornucopiae, under her elbow a statue of Spes.	RIC II, p. 340, no. 9	117	1035/131
132	3.24	18.7 S	Similar.	Similar, but PARTH F DIVI NER NEP P M TR P COS. In ex. CONCORD.	RIC II, p. 340, no. 9	117	1035/132
133	3.22	19.7 S	Similar.	Similar	RIC II, p. 340, no. 9	117	1035/133
134	3.16	18.5 S	Similar.	Similar	RIC II, p. 340, no. 9	117	1035/134
135	3.12	19.4 S	Similar.	PARTH F DIVI NER NEP P M TR P COS. In ex. PAX Pax stg. l., hld. branch and cornucopiae.	RIC II, p. 340, no. 12	117	1035/135
136	2.92	19.5 S	Similar.	Similar, but P M TR P C-OS DES [II]. In ex. [PAX].	RIC II, p. 341, no. 21	117	1035/136
137	2.96	19 SE	IMP CAESAR TRAIAN - HADRIANVS AVG Bust, laur. r., drapery on l. shoulder.	P M TR - P - C-OS II, in field AET - AVG Aeternitas stg. l., hld. heads of Sun and Moon.	RIC II, p. 354, no. 38	118	1035/169
138	2.95	17.6 SW	Similar.	Similar.	RIC II, p. 354, no. 38	118	1035/170
139	3.37	19 S	Similar, but IMP CAESAR TRAIAN HADRIANVS AVG.	P M TR P COS II. In ex. IVSTITIA Justitia seated l., hld. rudder patera and sceptre.	RIC II, p. 345, no. 42	118	1035/137
140	3.33	19.7 S	Similar.	Similar, but P M TR P C-OS II. In ex. IVSTITIA.	RIC II, p. 345, no. 42	118	1035/138

ROMAN SILVER COIN HOARD FROM THE VICINITY OF POŽAREVAC

141	2.79	17 S	Similar, but IMP CAESAR TRAIAN - [HADRIANVS AVG].	[P M TR P COS II.] In field, PIE-TAS Pietas, veiled, stg. l., raising r. hand.	RIC II, p. 345, no. 45	118	1035/139
142	3.45	18.8 S	Similar, but IMP CAESAR TRAIAN - HADRIANVS AVG.	[P M TR] P - COS II, in ex. SALVS AVG Salus std. l., feeding snake coiled round altar, and resting l. elbow on chair.	RIC II, p. 356, no. 46	118	1035/183
143	3.34	19 S	Similar, but IMP CAESAR TRAIAN HADRIANVS AVG.	P M TR [P C]OS DES III, in ex. SALVS AVG Salus std. l., feeding snake coiled round altar, and resting l. elbow on chair.	RIC II, p. 356, no. 51	118 later	1035/184
144	3.34	18 S	Similar.	P M TR - P COS III Mars advancing r., hld. spear and trophy.	RIC II, p. 348, no. 67	119-122	1035/140
145	3.2	18.2 S	Similar, but IMP CAESAR TRAIAN HADRIANVS AVG.	Similar.	RIC II, p. 348, no. 67	119-122	1035/141
146	3.16	19 S	Similar, but IMP CAESAR TRAIAN - HADRIANVS AVG.	Similar.	RIC II, p. 348, no. 67	119-122	1035/142
147	3.1	18.2 S	Similar.	P M TR P - C-OS III Minerva, helmeted, wearing aegis, advancing r. brandishing javelin and hld. round shield.	RIC II, p. 349, no. 69	119-122	1035/143
148	3.29	18.1 S	IMP CAESAR TRAIAN HA- DRIANVS AVG Head, laur. r.	P M TR - [P] - COS III Roma, helmeted, std. l., on cuirass, hld. Victory and spear; behind, shield.	RIC II, p. 349, no. 77	119-122	1035/144
149	2.88	18.3 S	Similar, but IMP CAESAR TRAIAN HADRIANVS AVG.	Similar, but P M TR - P - COS III.	RIC II, p. 349, no. 77	119-122	1035/145
150	2.83	17.5 S	Similar, but IMP CAESAR TRAIAN - HADRIANVS AVG.	Similar, but P M T-R P - COS III.	RIC II, p. 349, no. 77	119-122	1035/146
151	3.42	17.6 S	IMP CAESAR TRAIAN HADRIANVS AVG Bust, laur. r., drapery on l. shoulder.	Similar, but P M T[R P COS III].	RIC II, p. 349, no. 77	119-122	1035/147
152	3.35	18 S	Similar, but IMP CAESAR TRAIAN HADRIANVS AVG.	Similar, but P M T-R - P COS III.	RIC II, p. 349, no. 77	119-122	1035/148
153	3.17	17.8 S	Similar, but IMP CAESAR TRAIAN - HADRIANVS AVG.	Similar, but P M TR P - COS III.	RIC II, p. 349, no. 77	119-122	1035/149

154	3.24	19 S	Similar, but head, laur. r.	P M TR P - COS III Aequitas stg. I., hld. scales and cornucopiae.	RIC II, p. 350, no. 80	119-122	1035/150
155	2.93	18.7 S	Similar.	P M TR P - COS III Aequitas stg. I., hld. scales and cornucopiae.	RIC II, p. 350, no. 80	119-122	1035/151
156	3.45	18.2 S	IMP CAESAR TRAIAN - HADRIANVS AVG Head, laur. r., drapery on l. shoulder.	P M TR P - COS III Aequitas stg. I., hld. scales and cornucopiae.	RIC II, p. 350, no. 80	119-122	1035/152
157	3.24	19.3 S	Similar, but IMP CAESAR TRAIAN H-ADRIANVS AVG.	P M TR P - COS III Aequitas stg. I., hld. scales and cornucopiae.	RIC II, p. 350, no. 80	119-122	1035/153
158	3.16	18 SE	Similar, but IMP CAESAR TRAIAN - HADRIANVS AVG.	Similar.	RIC II, p. 350, no. 80	119-122	1035/154
159	3.62	19 S	IMP CAESAR TRAIAN HADRIANVS AVG Bust, laur. r., dr. and cuirassed.	Similar, but P - M TR [P] - COS III.	RIC II, p. 350, no. 80	119-122	1035/155
160	3.02	19.7 S	Similar, but IMP CAESAR TRAIAN - HADRIANVS AVG.	Similar, but P M TR P - COS III.	RIC II, p. 350, no. 80	119-122	1035/156
161	3.19	19 S	IMP CAESAR TRAIAN HA- DRIANVS AVG Bust, laur. r., drapery on l. shoulder.	P M TR P - COS III Aequitas stg. I., hld. heads of Sun and Moon.	RIC II, p. 350, no. 81	119-122	1035/157
162	3.34	19.4 S	Similar, but IMP CAESAR TRAIAN - HADRIANVS AVG.	P M TR P COS III Concordia std. I., hld. patera.	RIC II, p. 350, no. 82	119-122	1035/158
163	3.17	18.3 S	Similar, but IMP CAESAR TRAIAN H-ADRIANVS AVG.	Similar.	RIC II, p. 350, no. 82	119-122	1035/159
164	2.79	19.6 S	Similar, but IMP CAESAR TRAIAN HA-DRIANVS AVG.	Similar.	RIC II, p. 350, no. 82	119-122	1035/160
165	3.15	18.7 S	Similar, but IMP CAESAR TRAIAN - HADRIANVS AVG.	P M TR P - C-OS III Felicitas stg. I., hld. caduceus and cornucopiae.	RIC II, p. 350, no. 83	119-122	1035/161
166	3.11	18.5 S	Similar, but IMP CAESAR TRAIAN HADRIANVS AVG.	Similar, but P M T-R P - COS III.	RIC II, p. 350, no. 83	119-122	1035/162
167	3.02	18.6 S	Similar, but IMP CAESAR TRAIAN - HADRIANVS AVG.	[P M TR P] COS III Felicitas stg. I., leaning on column, hld. caduceus and cornucopiae.	RIC II, p. 351, no. 84	119-122	1035/165
168	3.63	18.5 S	Similar.	P M TR P - COS III Fortuna stg. I., hld. rudder and cornucopiae.	RIC II, p. 350, no. 85	119-122	1035/163

ROMAN SILVER COIN HOARD FROM THE VICINITY OF POŽAREVAC

169	3.1	18.6 S	Similar.	Similar.	RIC II, p. 350, no. 85	119-122	1035/164
170	3.04	17.5 S	Similar, IMP CAESAR TRAIAN HADRIANVS AVG.	P M TR P - COS III Pietas, stg. front, head l., raising both hands.	RIC II, p. 352, no. 96	119-122	1035/166
171	3.55	18.3 S	IMP CAESAR TRAIAN HADRIANVS AVG Bust, laur. r., dr. and cuirassed.	P M T-R P - COS III Victory flying r., hld. trophy.	RIC II, p. 352, no. 101	119-122	1035/167
172	3.11	18 S	IMP CAESAR TRAIAN - HADRIANVS AVG Bust, laur. r., drapery on l. shoulder.	P M TR P - C-OS III, in field AET - AVG Aeternitas stg. l., hld. heads of Sun and Moon.	RIC II, p. 354, no. 114	119-122	1035/168
173	3.14	18.2 S	Similar.	P M TR P COS III, in field AETER AVG Aeternitas stg. l., hld. heads of Sun and Moon.	RIC II, p. 354, no. 115	119-122	1035/171
174	3.24	19.5 S	IMP CAESAR TRAIAN HADRIANVS AVG Head, laur. r., drapery on l. shoulder.	P M TR P - COS III, in ex. CLEM Clementia stg. l., sacrificing out of patera over altar and hld. sceptre.	RIC II, p. 354, no. 116	119-122	1035/172
175	3.15	19.2 S	Similar, but IMP CAESAR TRAIAN - HADRIANVS AVG.	Similar.	RIC II, p. 354, no. 116	119-122	1035/173
176	3.66	19.2 SW	Similar.	P M TR P - COS III, in ex. CONCORD Concordia std. l., hld. patera; under her elbow a statue of Spes l.	RIC II, p. 354, no. 118 var. (rev. without cornu- copiae under chair); BMC III, p. 271, no. 258.	119-122	1035/174
177	3.36	18 S	Similar.	P M TR - P - COS III, in field FEL - AVG Felicitas stg. l., hld. caduceus and cornucopiae.	RIC II, p. 354, no. 119	119-122	1035/175
178	3.16	18.3 S	Similar, but bust, laur. r., dr. or dr. and cuirassed.	P M T-R - P COS III, in ex. FEL P R Felicitas std. l., hld. caduceus and cornucopiae.	RIC II, p. 354, no. 120	119-122	1035/177
179	3.32	19 S	IMP CAESAR TRAIAN HADRIANVS AVG Bust, laur. r., drapery on l. shoulder.	Similar, but [P M TR P] - COS III, in ex. FEL P R.	RIC II, p. 354, no. 120 var. (obv. dr. l. shoulder)	119-122	1035/176

180	3.01	18.5 S	Similar, but IMP CAESAR TRAIAN - HADRIANVS AVG.	P M TR P - COS III, u polju HI-LAR / P - R Hilaritas stg. front, with both hands raising veil from her face.	RIC II, p. 355, no. 126	119-122	1035/178
181	3.18	18.5 S	IMP CAESAR TRAIAN H-ADRIANVS AVG Head, laur. r.	P M TR P - COS III, in ex. LIB PVB Libertas std. l., hld. branch and sceptre.	RIC II, p. 355, no. 127	119-122	1035/179
182	3.03	19.2 SW	IMP CAESAR TRAIAN HADRIANVS AVG Bust, laur. r., dr. and cuirassed.	Similar.	RIC II, p. 355, no. 127 var. (obv. (c) dr. and cuirassed)	119-122	1035/180
183	3.33	17.5 S	Similar, but bust, laur. r., drapery on l. shoulder.	P M TR P COS III, in field PRO - AVG Providentia stg. l., pointing at globe l. and hld. scepter.	RIC II, p. 356, no. 133	119-122	1035/181
184	3.29	18.1 SW	IMP CAESAR TRAIAN H-ADRIANVS AVG Bust, laur. r., dr and cuirassed.	P M TR P - COS III, in ex SAL AVG Salus std. l., feeding snake coiled round altar.	RIC II, p. 356, no. 137	119-122	1035/182
185	3.24	20 SE	HADRIANVS - AVGVSTVS Head, laur. r., drapery on l. shoulder.	COS - III Hercules std. r. on cuirass, hld. club, which rests on shield, and Victory.	RIC II, p. 358, no. 148	125-128	1035/185
186	3.29	19 S	Similar.	COS - III Minerva stg. l., feet together, hld. spear pointed downwards and round shield.	RIC II, p. 359, no. 154	125-128	1035/186
187	3.2	19 S	Similar.	Similar.	RIC II, p. 359, no. 154	125-128	1035/187
188	3.2	18.4 S	Similar.	COS - III Neptune stg. l., r. foot on prow, hld. trident and acrostolium.	RIC II, p. 359, no. 156	125-128	1035/189
189	3.16	20.3 S	Similar.	COS - III Neptune stg. l., r. foot on prow, hld. sceptre and dolphin.	RIC II, p. 359, no. 157	125-128	1035/188
190	3.22	18.4 S	Similar.	COS - III Roma stg. l., hld. Victory and spear.	RIC II, p. 359, no. 161	125-128	1035/190
191	3.08	18.2 S	Similar.	Similar.	RIC II, p. 359, no. 161	125-128	1035/191
192	3.4	17.7 SE	Similar.	COS - III Roma std. r. on cuirass and shield, hld. spear and parazonium.	RIC II, p. 359, no. 162	125-128	1035/192

ROMAN SILVER COIN HOARD FROM THE VICINITY OF POŽAREVAC

193	3.18	19.2 S	Similar.	Similar.	RIC II, p. 359, no. 162	125–128	1035/193
194	3.49	19.2 S	Similar.	COS - III Roma std. r. on cuirass and shield, hld. spear and parazonium; in exergue, globe.	RIC II, p. 359, no. 163	125–128	1035/194
195	3.28	18.1 S	Similar.	COS - III Roma std. l. on low chair, hld. branch and spear; by chair, round shield.	RIC II, p. 360, no. 165	125–128	1035/195
196	3.14	18.4 S	Similar.	Similar.	RIC II, p. 360, no. 165	125–128	1035/196
197	3.36	19 SE	Similar.	COS - III Abundantia stg. l, r. foot on modius, hld. hook and cornucopiae.	RIC II, p. 360, no. 169	125–128	1035/197
198	3.31	19.8 S	Similar.	COS - III Abundantia std. l, hld. hook and cornucopiae; at her feet, l, modius and corn-ears; in ex. globe ?.	RIC II, p. 360, no. 170 or 171 (obv. dr. l. shoulder)	125–128	1035/198
199	3.28	18.3 S	Similar.	COS - III Concordia std. l, hld. patera, l. elbow resting on figure of Spes.	RIC II, p. 360, no. 172	125–128	1035/199
200	3.12	18.7 S	Similar.	Similar.	RIC II, p. 360, no. 172	125–128	1035/200
201	3.41	17.9 SE	Similar.	COS - III Genius stg. l, sacrificing out of patera over altar and hld. cornucopiae.	RIC II, p. 360, no. 173	125–128	1035/201
202	3.25	18.5 S	Similar.	[COS] - III Genius stg. l, sacrificing out of patera over altar and hld. cornucopiae.	RIC II, p. 360, no. 173	125–128	1035/202
203	3.24	17.2 S	Similar.	Similar, but COS – III.	RIC II, p. 360, no. 173	125–128	1035/203
204	3.14	18.7 S	Similar.	Similar.	RIC II, p. 360, no. 173	125–128	1035/204
205	3.31	18.4 S	Similar.	COS - III Libertas stg. l, hld. pileus and rod.	RIC II, p. 360, no. 175	125–128	1035/205
206	3.28	19.2 S	Similar.	COS - III Pudicitia, veiled, stg. l.	RIC II, p. 360, no. 176	125–128	1035/206
207	3.35	18.6 S	Similar.	COS - III Pudicitia, veiled, std. l.	RIC II, p. 361, no. 178	125–128	1035/207

208	3.21	18.1 S	Similar.	Similar.	RIC II, p. 361, no. 178	125-128	1035/208
209	3.15	18.7 SE	Similar.	Similar.	RIC II, p. 361, no. 178	125-128	1035/209
210	3.44	18.7 S	Similar, head, laur. r.	COS - III Spes advancing l., hld. flower and raising dress.	RIC II, p. 361, no. 181	125-128	1035/210
211	3.26	18.7 S	Similar, but, head, laur. r., drapery on l. shoulder.	Similar.	RIC II, p. 361, no. 181	125-128	1035/211
212	3.24	19 S	Similar.	Similar.	RIC II, p. 361, no. 181	125-128	1035/212
213	3.28	20 SE	Similar.	COS - III Victory stg. r., placing r. hand on head and hld. palm.	RIC II, p. 361, no. 182	125-128	1035/213
214	3.2	18.7 SE	Similar, but head, laur. r.	Similar.	RIC II, p. 361, no. 182	125-128	1035/214
215	3.23	19.2 S	Similar, but head, laur. r., drapery on l. shoulder.	COS - III Victory std. l., hld. wreath and palm.	RIC II, p. 361, no. 183	125-128	1035/215
216	3.2	19 S	Similar.	Similar.	RIC II, p. 361, no. 183	125-128	1035/216
217	3.24	19 S	Similar.	C-OS III Simpulum, aspergillum, jug and lituus.	RIC II, p. 362, no. 198	125-128	1035/217
218	3.39	19 SE	Similar.	COS - III Star, above and within crescent.	RIC II, p. 362, no. 200	125-128	1035/218
219	3.23	19 S	Similar, but head, laur. r.	COS III Star, above and within crescent; globe in exergue.	RIC II, p. 362, no. 201	125-128	1035/219
220	3.34	17.5 S	HADRIANVS - [AVGVST]VS Head, laur. r., drapery on l. shoulder.	COS - III Seven stars above crescents.	RIC II, p. 362, no. 202	125-128	1035/220
221	3.29	18 S	Similar, but HADRIANVS - AVGVSTVS.	COS - III Seven stars above crescents.	RIC II, p. 362, no. 202	125-128	1035/221
222	3.22	17.6 S	Similar.	CO-S - III Seven stars above crescents.	RIC II, p. 362, no. 202	125-128	1035/222
223	3.3	19.1 S	Similar, but head, bare, r.	INDVLGENTIA AVGP P. In ex. COS III Indulgentia std. l., extending r. hand and hld. sceptre.	RIC II, p. 364, no. 213	132-134	1035/223

ROMAN SILVER COIN HOARD FROM THE VICINITY OF POŽAREVAC

224	3.32	17.7 S	Similar, but bust dr. and cuirassed, head, bare l.	Similar, but INDVLGENT-I-A AVG P P. In ex. COS III.	RIC II, p. 364, no. 213	132-134	1035/224
225	3.29	17.5 S	Similar, but head, laur. r., drapery on l. shoulder.	IVSTITIA - AVG P P. In ex. COS III Iustitia std. l., hld. patera and sceptre.	RIC II, p. 364, no. 215 var. RIC (obv. bust (e) – not inRIC)	132-134	1035/225
226	3.52	17.9 SE	Similar, but bust dr., head, bare, r.	LIBERALI-TAS AVG P P. In ex. COS III Liberalitas stg. r., emptying cornucopiae.	RIC II, p. 365, no. 217	132-134	1035/226
227	3.39	17.7 S	Similar, but head, bare, r.	TRANQVILLI-TAS AVG COS III P P Tranquilitas stg. l., hld. sceptre and leaning on column.	RIC II, p. 365, no. 222	132-134	1035/227
228	3.24	17.2 SE	HADRIANVS - AVG COS III P P Bust dr., head bare, r.	ADVEN-TVS AVG Roma stg. r., hld. spear and clasping hands with Hadrian stg. l.	RIC II, p. 366, no. 225	134-138	1035/228
229	3.39	18.1 S	Similar, but head, bare, r.	ANNONA - AVG Modius with corn-ears and poppy.	RIC II, p. 367, no. 230	134-138	1035/229
230	3.75	17 S	Similar.	ANNO-NA AVG Modius with corn-ears and poppy.	RIC II, p. 367, no. 230	134-138	1035/230
231	3.42	18.3 S	Similar.	FELICI-TAS AVG Felicitas stg. l., hld. caduceus and branch.	RIC II, p. 367, no. 234	134-138	1035/231
232	3.12	19.1 S	Similar.	Similar, but FELICI-TAS AVG.	RIC II, p. 367, no. 234	134-138	1035/232
233	3.04	17.6 S	Similar.	Similar, but FELIC-I-TAS AVG.	RIC II, p. 367, no. 234	134-138	1035/233
234	3.29	18.2 S	Similar.	FELICITAS - AVG Felicitas stg. l., hld. caduceus and clasping r. hands with Hadrian stg. r.	RIC II, p. 368, no. 237	134-138	1035/234
235	3.47	16.9 S	Similar, but bust dr., head bare, r.	Similar, but FELICI-TAS - AVG.	RIC II, p. 368, no. 237 var. (obv. bust (c), not inRIC)	134-138	1035/235
236	3.43	17.2 S	Similar, but head, bare, r.	FIDES - PV-BLICA Fides stg. r., hld. corn-ears and basket of fruit.	RIC II, p. 368, no. 241A	134-138	1035/236
237	3.42	17.3 S	Similar.	Similar.	RIC II, p. 368, no. 241A	134-138	1035/237

238	3.36	18 S	Similar.	Similar.	RIC II, p. 368, no. 241A	134–138	1035/238
239	3.28	18.2 S	Similar.	Similar, but FIDES - P-VBLICA.	RIC II, p. 368, no. 241A	134–138	1035/239
240	3.47	19 S	Similar, but head, laur., r.	FO-RTV-N-A, AVG Fortuna stg. l., hld. rudder on globe and cornucopiae.	RIC II, p. 368, no. 244	134–138	1035/240
241	3.12	19.9 S	Similar.	FORTVNAE - REDVCI Fortuna std. l., hld. rudder and cornucopiae.	RIC II, p. 369, no. 247	134–138	1035/241
242	3.22	19.2 SE	Similar, but head, bare, r.	MONETA AVG Moneta stg. l., hld. scales and cornucopiae.	RIC II, p. 369, no. 256	134–138	1035/242
243	3.14	18.2 SE	Similar.	Similar, but MONETA - AVG.	RIC II, p. 369, no. 256	134–138	1035/243
244	3.17	17.7 S	Similar.	Similar, but MONE-TA AVG.	RIC II, p. 370, no. 256	134–138	1035/244
245	3.17	17.6 S	Similar, but head, laur., r.	ROM-A - FELIX Roma std. l. on chair, hld. branch and sceptre.	RIC II, p. 370, no. 264	134–138	1035/245
246	3.09	18.1 S	Similar.	SALVS - AVG Salus stg. r., feeding snake coiled round altar.	RIC II, p. 371, no. 267	134–138	1035/246
247	3.09	18 S	Similar, but head, bare r., drapery on l. shoulder.	SPES - P R Spes advancing l., hld. flower and raising dress.	RIC II, p. 371, no. 274 var. (obv. bust (b), not inRIC)	134–138	1035/247
248	3.22	18.2 S	Similar, but head, laur., r.	TELLVS - STABIL Tellus stg. l., hld. plough-handle and rake; in ground, r., two corn-ears.	RIC II, p. 372, no. 276	134–138	1035/248
249	3.15	18 S	Similar.	Similar.	RIC II, p. 372, no. 276	134–138	1035/249
250	3.11	19.8 SW	Similar, but bust dr., laur., r.	Similar.	RIC II, p. 372, no. 276 var. (obv. bust (f), not inRIC)	134–138	1035/250

ROMAN SILVER COIN HOARD FROM THE VICINITY OF POŽAREVAC

251	3.11	18 SW	Similar, but head, bare, r.	VENER-IS - FELICIS Venus std. l., hld. Cupid and spear reversed. In exergue, globe.	RIC II, p. 372, no. 280 var. (rev. in ex. globe, not RIC)	134-138	1035/251
252	3.54	17.6 SW	Similar.	VICTO-RIA AVG Victory stg. r., drawing out fold of dress and hld. branch pointed downwards.	RIC II, p. 372, no. 282	134-138	1035/252
253	3.23	18.1 SW	Similar.	Similar.	RIC II, p. 372, no. 282	134-138	1035/253
254	3.33	18 SW	Similar.	Similar.	RIC II, p. 372, no. 282	134-138	1035/254
255	3.2	17.7 SW	Similar, but head, laur., r.	Similar.	RIC II, p. 372, no. 282	134-138	1035/255
256	3.52	19.1 S	Similar, but head, bare, r.	VICTOR-I-A AVG Victory std. l., hld. wreath and palm.	RIC II, p. 373, no. 286	134-138	1035/256
257	3.2	17.5 S	Similar.	AFRICA Africa with elephant- skin headdress, reclining, l. leaning on rock, hld. scorpion and cornucopiae; in front of her, basket of fruit.	RIC II, p. 374, no. 299	134-138	1035/257
258	3.35	17.8 S	Similar, but head, laur., r.	Similar.	RIC II, p. 374, no. 299	134-138	1035/258
259	3.59	18.2 S	Similar, but bust dr., head, bare, r.	GER-MANIA Germania stg. front, head r., hld. spear and resting l. hand on shield.	RIC II, p. 375, no. 303	134-138	1035/259
260	3.18	18 S	Similar.	Similar.	RIC II, p. 375, no. 303	134-138	1035/260
261	3.24	17.4 SW	Similar, but head, bare, r.	NILVS Nilus reclining r., leaning on urn, hld. cornucopiae and reed; in front, hippopotamus, below, crocodile.	RIC II, p. 375, no. 310	134-138	1035/261
262	3.08	19.4 S	HADRIANVS - AVGVSTVS P P Head, laur., r.	COS - III Minerva stg. r., hld. spear and leaning on shield.	RIC II, p. 378, no. 330	134-138	1035/262
263	3.3	19.4 S	Similar.	COS - III Abundantia std. l., hld. hook and cornucopiae; in front, modius and corn-ears.	RIC II, p. 379, no. 338	134-138	1035/263

264	3.1	20.4 S	Similar.	COS - III Aequitas stg. I., hld. scales and cornucopiae.	RIC II, p. 379, no. 339	134-138	1035/264
265	3.3	18.7 S	Similar, but bust dr, head laur. r.	Similar.	RIC II, p. 379, no. 339	134-138	1035/265
266	3.32	18.3 S	Similar, but head, laur., r.	COS - III Pudicitia, veiled, std. I.	RIC II, p. 380, no. 343	134-138	1035/266
267	3.33	18.2 S	Similar.	CO-S - III Victory std. I., hld. wreath and palm.	RIC II, p. 380, no. 345	134-138	1035/267
268	3.5	18.5 SE	Similar.	COS - III Star above and within crescent.	RIC II, p. 381, no. 355	134-138	1035/268
269	3.04	19.8 S	Similar, but bust dr. and cuirassed, head laur., r.	COS III. In ex. FORT RED Fortuna std. I., hld rudder on globe and cornucopiae.	RIC II, p. 381, no. 360	134-138	1035/270
270	3.16	17.8 S	Similar, but head, laur., r.	INDVLGE-NTIA AVG. In ex. COS III Indulgentia std. I., extending r. hand and hld. sceptre.	RIC II, p. 381, no. 361	134-138	1035/269

Mint of Amissus (Bithynia), AR drachm

271	2.71	19 S	ΑΥΤ ΚΑΙ ΤΡΑ ΑΔΡΙΑΝΟΣ ΣΕΒ Π Π ΥΠ Γ Bust draped, head laur., r., seen from behind.	AMICO[V] ΕΛΕΥΘΕ - ΡΑC ΕΤΟΥC ΡΕΓ Minerva, helmeted, stg. facing, head l., hld. Nike in r. hand, l. resting on shield.	BMC, Pontus, etc., p. 22, no. 86	131-132 (ΡΕΓ= Amisus Era-Year 163)	1035/271
-----	------	---------	---	---	---	--	----------

Sabina
striking under Hadrian
(cat. 272 - 280)

Mint of Rome

272	3.11	18.2 S	SABINA - AVGVSTA Bust dr., head diademed, r. Hair weived, rising into crest on top above diadem, knotted in queue, falling down neck.	IVNONI - REGINAE Juno stg. I., hld. patera and sceptre.	RIC II, p. 386, no. 395 (a)		1035/272
-----	------	-----------	--	---	-----------------------------------	--	----------

ROMAN SILVER COIN HOARD FROM THE VICINITY OF POŽAREVAC

273	3.5	18.2 S	Similar.	VENERI - GENETRICI Venus stg. r., with r. hand drawing up robe on shoulder, in l. hld. apple.	RIC II, p. 387, no. 396		1035/273
274	3.45	18.2 S	Similar.	Similar.	RIC II, p. 387, no. 396		1035/274
275	3.42	18.3 S	SABINA AVGVSTA - HADRIANI AVG P P Bust dr., head diademed, r. Hair weived, rising into crest on top above diadem, knotted in queue, falling down neck.	CONCOR-DIA AVG Concordia std. l., hld. patera and leaning l. elbow on figure of Spes; under chair cornucopiae.	RIC II, p. 387, no. 398		1035/275
276	3.18	17.8 S	Similar.	Similar.	RIC II, p. 387, no. 398		1035/276
277	3.2	18.3 SW	Similar.	PVDI-CITIA Pudicitia stg. l., reising her veil with r. hand.	RIC II, p. 388, no. 407		1035/277
278	3.5	18.7 S	Similar.	VE-S-TA Vesta std. l., hld. palladium and sceptre.	RIC II, p. 388, no. 410		1035/278
279	3.45	17.3 SW	Similar, but SABINA AVGVSTA - HADR[IANI AVG P P].	Similar.	RIC II, p. 388, no. 410		1035/279
280	3.26	18.2 SW	Similar, but SABINA AVGVSTA - HADRIANI AVG P P.	Similar, but VES-TA.	RIC II, p. 388, no. 410		1035/280

Lucius Aelius
striking under Hadrian
(cat. 281)

Mint of Rome

281	3.2	17.8 S	L AELIVS - CAESAR Head, bare, r.	TR PO-T - COS II Felicitas stg. l., hld. caduceus and cornucopiae.	RIC II, p. 392, no. 430 (a)	137	1035/281
-----	-----	-----------	-------------------------------------	---	-----------------------------------	-----	----------

ANTONINUS PIUS AND FAMILY
(cat. 282 – 388)

ANTONINUS PIUS
(cat. 282 – 336)

Mint of Rome

282	3.26	18.4 S	IMP CAES AEL - ANTONINVS AVG Head, bare, r.	PONT MAX - TR - POT COS Fides stg. r., hld. corn- ears and basket of fruits.	RIC III, p. 25, no. 5(b)	138, after July 10 th	1035/282
283	3.3	18.6 S	IMP T AEL CAES [HADRI] ANTONINVS Head, bare, r.	TRIB POT - C-OS DES II Aequitas stg. l., hld. scales and baskey of fruits.	RIC III, p. 27, no. 15 var. (obv. legend)	138, near end	1035/283
284	3.34	18.5 SE	IMP T AEL CAES HADR ANTONINVS Head, bare, r.	AVG PIVS - P M TR P COS II P P Modius with corn-ears and poppy.	RIC III, p. 30, no. 40 var. (obv. head bare)	139, second issue	1035/284
285	2.7	18.5 S	ANTONINVS - AVG PIVS P P Head, bare, r.	TR - P- COS II Pax stg. l., hld. branch and cornucopiae.	RIC III, p. 30, no. 42	139, third issue	1035/285
286	3.45	18 S	Similar.	TR P COS II Sprinkler, ewer, lituus and simpulum.	RIC III, p. 31, no. 45	139	1035/286
287	3.17	18 S	Similar.	TR PO-T - COS II Felicitas stg. l., hld. caduceus and cornucopiae.	RIC III, p. 31, no. 48	139	1035/287
288	3.25	18.5 N	Similar.	TR - POT - COS II Pax stg. l., hld. branch and cornucopiae.	RIC III, p. 31, no. 51	139	1035/288
289	3.53	18.9 S	ANTONINVS AVG PI-VS P P TR P COS III Head, laur., r.	AE-QVIT-AS AVG Aequitas stg. l., hld. scales and rod (pertica).	RIC III, p. 33, no. 61	140–143	1035/289
290	3.45	18.5 S	Similar, but ANTONINVS AVG PIVS - P P TR P COS III.	Similar, but AEQVITA-S AVG.	RIC III, p. 33, no. 61	140–143	1035/290
291	3.43	17.8 S	Similar, but ANTONINVS AVG PI-VS P P TR P COS III.	Similar, but AEQVI- TAS AVG.	RIC III, p. 33, no. 61	140–143	1035/291
292	3.24	17.8 S	Similar.	Similar.	RIC III, p. 33, no. 61	140–143	1035/292
293	3.41	19.2 S	Similar.	ANNO-NA AVG Modius with corn-ears and poppies.	RIC III, p. 33, no. 62(a)	140–143	1035/293
294	3.38	18.2 N	Similar.	Similar, but ANNONA AVG.	RIC III, p. 33, no. 62(a)	140–143	1035/294

ROMAN SILVER COIN HOARD FROM THE VICINITY OF POŽAREVAC

295	3.3	18.2 SE	Similar, but ANTONINVS AVG - PIVS P P TR P COS III.	GENIO - SENATVS Genius of the Senate stg. l., hld. branch and sceptre.	RIC III, p. 34, no. 69	140-143	1035/295
296	3.39	18.2 S	Similar, but ANTONINVS AVG PIVS P P TR P COS III.	GENIVS - POP ROMANI Genius of the Roman people, stg. front, head r., hld. sceptre and cornucopiae.	RIC III, p. 34, no. 70	140-143	1035/296
297	3.28	18.4 S	Similar.	ITA-LIA Italia, towered, std. l., hld. sceptre and cornucopiae.	RIC III, p. 34, no. 73	140-143	1035/297
298	3.16	17.9 S	ANTONINVS - AVG PIVS P P Head, laur., r.	TR POT COS III She-wolf and twins r. in grotto.	RIC III, p. 37, no. 95 var. (obv. legend)		1035/298
299	3.4	18.3 S	ANTONINVS AVG - PIVS P P COS III Bust, laur., r., dr.	VIRTVS - AVG Virtus (or Roma) stg. l., hld. spear reversed and parazonium.	RIC III, p. 38, no. 102	140-143	1035/299
300	3.22	17.6 S	ANTONINVS AVG - PIVS P P TR P COS III Head, bare, r.	IMPER-A-TOR . II Victory stg. l., hld. wreath and palm.	RIC III, p. 39, no. 111(a)	143-144 (?)	1035/300
301	3.22	17.5 S	ANTONINVS AVG PIVS P P TR P COS III Head, laur., r.	IMPERATOR . II Winged caduceus between crossed cornucopiae.	RIC III, p. 40, no. 112	143-144 (?)	1035/301
302	3.3	17 S	ANTONINVS - AVG PIVS P P Head, laur., r.	CO-S III - DES IIII Pax stg. l., hld. branch and cornucopiae.	RIC III, p. 40, no. 117	117	1035/302
303	3.36	18.5 S	Similar.	COS - IIII Concordia (?) stg. l., hld. patera and sceptre.	RIC III, p. 42, no. 129	145-161	1035/303
304	3.69	17.5 S	Similar.	C-OS - II-II Clasped hands, hld. caduceus and corn- ears.	RIC III, p. 43, no. 136	145-161	1035/304
305	3.37	17.7 S	Similar.	Similar, but COS - IIII.	RIC III, p. 43, no. 136	145-161	1035/305
306	2.86	19.1 S	Similar.	Similar.	RIC III, p. 43, no. 136	145-161	1035/306
307	3.52	17.7 SE	Similar.	TR POT - COS IIII. In ex. LIB IIII Liberalitas stg. l., hld. account-board and cornucopiae.	RIC III, p. 45, no. 155	145-161	1035/307
308	3.37	17.5 NE	Similar.	Similar.	RIC III, p. 45, no. 155	145-161	1035/308
309	3.19	17.4 S	Similar.	Similar, but TR- P-OT - COS IIII. In field, LIB IIII.	RIC III, p. 45, no. 155	145-161	1035/309

310	3.2	18.4 S	Similar.	VOTA SVSCE-PTA DEC III . In ex. COS IIII Antoninus stg. I., sacrificing out of patera over altar and hld. roll.	RIC III, p. 45, no. 156 A (b) var. (obv. head, laur., r.)	145–161	1035/310
311	3.33	18.7 S	ANTONINVS AVG - PIVS P P TR P XI Head, laur., r.	COS - IIII Annona stg. I., hld. corn-ears over modius I. and anchor.	RIC III, p. 46, no. 162	147–148	1035/311
312	3.5	18.8 S	Similar.	CO-S - IIII Annona stg. I., hld. corn-ears and placing I. hand on modius, set on a vessel, half of which is seen.	RIC III, p. 46, no. 163	147–148	1035/312
313	3.39	19.1 S	Similar.	COS - IIII Antoninus stg. I., sacrificing with patera over tripod.	RIC III, p. 46, no. 168	147–148	1035/313
314	3.22	18.5 S	ANTONINVS AVG PI-VS P P TR P XII Head, laur., r.	C-OS - II-II Annona stg. I., hld. corn-ears over modius I. and anchor.	RIC III, p. 47, no. 175	147–148	1035/314
315	3.44	18.7 S	Similar, but ANTONINVS AVG - PIVS P P TR P X [II]?	C-OS - IIII Aequitas stg. I., hld. scales and cornucopiae.	RIC III, p. 48, no. 177	147–148	1035/315
316	3.19	18 S	Similar, but ANTONINVS AVG - PIVS P P TR P XII.	Similar.	RIC III, p. 48, no. 177	147–148	1035/316
317	3.32	18.4 S	Similar.	Similar, but COS - IIII.	RIC III, p. 48, no. 177	147–148	1035/317
318	3.2	18.2 SE	Similar, but head, laur., r., drapery on I. shoulder.	Similar.	RIC III, p. 48, no. 177	147–148	1035/318
319	3.35	17.9 N	Similar, but head, laur., r.	C-OS - IIII Fortuna stg. I., hld. rudder on globe and cornucopiae.	RIC III, p. 48, no. 179	147–148	1035/319
320	3.45	18.2 S	Similar.	C-OS - IIII Salus stg. I., feeding snake coiled round altar and hld. rudder on globe.	RIC III, p. 48, no. 181	147–148	1035/320
321	3.39	17.5 S	Similar.	Similar.	RIC III, p. 48, no. 181	147–148	1035/321
322	3.37	19.2 SE	Similar.	Similar.	RIC III, p. 48, no. 181	147–148	1035/322
323	3.4	17.5 SE	ANTONINVS AVG - PIVS P P TR P XIII Head, laur., r.	COS - IIII Genius stg. I., hld. patera and corn-ears.	RIC III, p. 50, no. 196	150–151	1035/323

ROMAN SILVER COIN HOARD FROM THE VICINITY OF POŽAREVAC

324	3.14	19 S	IMP CAES T AEL HADR AN-TONINVS AVG PIVS P P Head, laur., r.	TR POT XIII - COS IIII. In ex. TRANQ Tranquilitas stg. r., hld. rudder and corn- ears.	RIC III, p. 51, no. 202	150-151	1035/324
325	3.24	18.8 S	ANTONINVS AVG - PIVS P P TR P XV Head, laur., r.	COS - IIII Vesta stg. I., hld. simpulum and palladium.	RIC III, p. 51, no. 203	151-152	1035/325
326	2.92	18.6 SE	IMP CAES T AEL HADR ANTONINVS AVG PIVS P P Head, laur., r.	TR POT XV - COS IIII Vesta stg. I., hld. simpulum and palladium.	RIC III, p. 52, no. 209	151-152	1035/326
327	3.58	19 S	Similar, but IMP CAES T AEL HADR ANT-ONINVS AVG PIVS P P.	TR POT XV - COS IIII. In ex. [TRANQ] Tranquilitas stg. r., hld. rudder on globe and cornucopiae.	RIC III, p. 52, no. 218	151-152	1035/327
328	3.59	17.6 NW	ANTONINVS AVG - PIVS P P TR P XVI Head, laur., r.	COS - IIII Vesta stg. I., hld. simpulum and palladium.	RIC III, p. 53, no. 219	152-153	1035/328
329	3.39	18 S	Similar, but ANTONINVS AVG PI-VS P P TR P XVI.	COS - IIII Vesta stg. I., hld. simpulum and palladium.	RIC III, p. 53, no. 219	152-153	1035/329
330	3.23	17.8 S	Similar.	COS - IIII Fortuna stg. r., hld. rudder on globe and cornucopiae.	RIC III, p. 53, no. 222	152-153	1035/330
331	3.14	17.8 S	Similar, but ANTONINVS AVG - PIVS P P TR P XVI.	Similar.	RIC III, p. 53, no. 222	152-153	1035/331
332	3.48	17.8 S	ANTONINVS AVG - PIVS P P TR P XVII Head, laur., r.	COS - IIII Annona stg. I., hld. corn-ears and placing l. hand on modius set on ship which is half seen.	RIC III, p. 54, no. 231	153-154	1035/332
333	2.8	17.1 N	ANTONINVS AVG PI-VS P P IMP II Head, laur., r.	TR POT XX - COS IIII Annona std. r., hld. cornucopiae in both hands; at feet, modius.	RIC III, p. 57, no. 262	156-157	1035/333
334	3.2	16.2 S	Similar.	TR POT XXI - C-OS IIII Annona stg. I., hld. corn-ears and rudder on prow; at feet, l., modius.	RIC III, p. 59, no. 274	157-158	1035/334
335	3.31	18.4 N	Similar, but head, laur., r., drapery on l. shoulder.	Similar, but TR POT XXI - COS IIII	RIC III, p. 59, no. 274 var. (obv. dr. l. shoulder)	157-158	1035/335
336	3.3	18.5 S	ANTONINVS AVG PIVS P P TR P XXIII Head., laur., r.	PACI AVG - COS IIII Pax stg. I., hld. branch and sceptre.	RIC III, p. 62, no. 301	159-160	1035/336

Faustina I
striking under Antoninus Pius
(cat. 337 – 338)

Mint of Rome

337	3.35	17.7 S	FAVSTINA - AVGVSTA Bust, draped, r., hair waved and coiled on top of head.	CONCOR-DIA AVG Concordia stg. l., hld. patera and double cornucopiae.	RIC III, p. 67, no. 335	139–141	1035/337
338	3.75	17 S	Similar.	IVNONI - REGINAE Juno, veiled, stg. l., hld. patera and sceptre; at feet, l., peacock.	RIC III, p. 68, no. 338	139–141	1035/338

Diva Faustina I
striking under Antoninus Pius
(cat. 339 - 366)

Mint of Rome

339	3.44	18.8 S	DIVA - FAVSTINA Bust, draped, r., hair waved and coiled on top of head.	AED DIV FAVSTINAE Hexastyle temple in which is std. figure of Faustina I.	RIC III, p. 69, no. 343	141	1035/339
340	3.26	18.4 S	Similar.	Similar.	RIC III, p. 69, no. 343	141	1035/340
341	3.35	17.7 S	Similar.	AETE-R-NITAS Aeternitas stg. l., hld. phoenix with halo, and rising skirt with l. hand.	RIC III, p. 69, no. 347	141	1035/341
342	3.29	18.3 S	Similar.	Similar.	RIC III, p. 69, no. 347	141	1035/342
343	3.18	17.9 S	Similar.	AETE-R-NITAS Fortuna stg. l., fld. globe and rudder.	RIC III, p. 70, no. 348	141	1035/343
344	2.98	18.8 N	Similar, but DIVA AVG – FAVSTINA.	AETE-R-NITAS Providentia stg. l., hld. globe and sceptre.	RIC III, p. 70, no. 350a	141	1035/344
345	3.16	19 S	Similar.	Similar, but AETER- NITAS.	RIC III, p. 70, no. 350a	141	1035/345
346	3.49	17.6 S	Similar, but DIVA FAV-STINA.	AETER-NITAS Providentia (?) stg. l., veil blown out behind head, hld. globe.	RIC III, p. 70, no. 351	141	1035/346
347	3.38	17.5 SE	Similar, but DIVA – FAVSTINA.	Similar.	RIC III, p. 70, no. 351	141	1035/347

ROMAN SILVER COIN HOARD FROM THE VICINITY OF POŽAREVAC

348	3.1	18.7 S	Similar.	Similar.	RIC III, p. 70, no. 351	141	1035/348
349	3.08	17.4 S	Similar.	Similar.	RIC III, p. 70, no. 351	141	1035/349
350	3.23	18.5 SW	Similar.	AETER-NITAS Throne, against which rests sceptre; in front, peacock.	RIC III, p. 70, no. 353	141	1035/350
351	3.11	18.7 SW	Similar.	Similar.	RIC III, p. 70, no. 353	141	1035/351
352	3.29	18 NE	Similar, but DIVA FAV-STINA.	AVGV-STA Ceres, veiled, stg. r., hld. sceptre and corn- ears.	RIC III, p. 71, no. 358	141	1035/352
353	3.12	18.2 N	Similar.	Similar.	RIC III, p. 71, no. 358	141	1035/353
354	3.43	19 N	Similar.	AVGV-STA Ceres, veiled, stg. r., hld. corn-ears and torch.	RIC III, p. 71, no. 360	141	1035/354
355	3.07	18.9 N	Similar, but DIVA – FAVSTINA.	AVGV-STA Ceres stg. l., hld. raising r. hand and hld. torch.	RIC III, p. 71, no. 361	141	1035/355
356	3.47	18 N	Similar.	AVG-VSTA Ceres stg. l., hld. torch and with l. hand hld. up fold of skirt.	RIC III, p. 71, no. 362	141	1035/357
357	3.45	17.6 N	Similar, but DIVA FAV-STINA.	Similar.	RIC III, p. 71, no. 362	141	1035/358
358	3.2	17.8 S	Similar, but DIVA – FAVSTINA.	Similar, but AVGV- STA.	RIC III, p. 71, no. 362	141	1035/359
359	3.35	18.4 NE	Similar, but DIVA FAV-STINA.	AVGV-STA Vesta, veiled, stg. l., hld. simpulum and palladium.	RIC III, p. 71, no. 368	141	1035/360
360	3.04	17.9 S	Similar.	Similar.	RIC III, p. 71, no. 368	141	1035/361
361	3.59	19 SW	Similar, but DIVA – FAVSTINA.	AVGV-STA Vesta, veiled, stg. l., hld. palladium and sceptre.	RIC III, p. 71, no. 369	141	1035/362
362	3.42	18.1 S	Similar.	CE-RES Ceres, veiled, stg. r., hld. corn-ears and torch.	RIC III, p. 72, no. 378	141	1035/355
363	3.4	17.4 S	Similar, but DIVA AVG – FAVSTINA.	CONS-E-C-RATIO Ceres, veiled, stg. l., raising r. hand and hld. torch.	RIC III, p. 72, no. 382a	141	1035/363

364	3.35	18.7 S	Similar, but DIVA FAV-STINA	CONSECR-ATIO Peacock walking r, head l.	RIC III, p. 73, no. 384	141	1035/364
365	3.45	17.8 NE	Similar, but DIVA AVG – FAVSTINA.	PIETA-S AVG Pietas, veiled, stg. l., dropping incense on altar and hld. box.	RIC III, p. 74, no. 394a	141	1035/365
366	3.41	18.3 S	Similar.	Similar.	RIC III, p. 74, no. 394a	141	1035/366

Marcus Aurelius, Caesar
Striking under Antoninus Pius
(cat. 367 – 382)

Mint of Rome

367	3.26	17.9 S	AVRELIVS CAE-SAR AVG PII F COS Head, bare, r.	PIETAS AVG Knife, sprinkler, ewer, lituus and simpulum.	RIC III, p. 79, no. 424 (a)	140–144	1035/367
368	3.63	16.5 NE	AVRELIVS CAE-SAR [AVG PII F] Head, bare, r.	COS - DES [II] Honos stg. l., hld. branch and cornucopiae.	RIC III, p. 80, no. 426	144 (?)	1035/368
369	3.35	19 N	Similar, but AVRELIVS CAE-SAR AVG PII F.	Similar, but COS - DES II	RIC III, p. 80, no. 426	144 (?)	1035/369
370	3.58	18.8 S	Similar.	COS - II Honos stg. l., hld. branch and cornucopiae.	RIC III, p. 80, no. 429 (a)	145– (147 ?)	1035/370
371	3.28	19 S	Similar.	Similar.	RIC III, p. 80, no. 429 (a)	145– (147 ?)	1035/371
372	3.27	17.7 S	Similar.	Similar.	RIC III, p. 80, no. 429 (a)	145– (147 ?)	1035/372
373	3.25	18.2 S	Similar.	Similar, but CO-S – II.	RIC III, p. 80, no. 429 (a)	145– (147 ?)	1035/373
374	3.22	17.3 S	Similar.	Similar	RIC III, p. 80, no. 429 (a)	145– (147 ?)	1035/374
375	3.17	17.6 S	Similar.	Similar	RIC III, p. 80, no. 429 (a)	145– (147 ?)	1035/375
376	3.05	18.6 N	Similar.	Similar, but COS – II.	RIC III, p. 80, no. 429 (a)	145– (147 ?)	1035/376
377	3.54	17 SE	Similar.	COS - II Spes advancing l., hld. flower and raising skirt.	RIC III, p. 80, no. 431	145– (147 ?)	1035/377

ROMAN SILVER COIN HOARD FROM THE VICINITY OF POŽAREVAC

378	3.17	18 SW	Similar.	TR POT II - COS II Minerva, helmeted, stg. r., hld. spear and resting l. hand on shield.	RIC III, p. 82, no. 438(b)	147-148	1035/379
379	3.38	19.4 S	Similar.	TR POT III - COS II Minerva, helmeted, stg. r., hld. spear and resting l. hand on shield.	RIC III, p. 82, no. 444	148-149	1035/378
380	2.8	17.8 S	AVRELIVS CAES AN- TON AVG PII F Head, bare, r.	TR POT XI - COS II Virtus (?), helmeted, stg. l., hld. parazonium and spear.	RIC III, p. 88, no. 473	156-157	1035/380
381	3.24	17.6 N	AVRELIVS CAES AVG PII F Head, bare, r.	TR POT XIII - COS II Minerva, helmeted, advancing r., brandishing javelin and hld. shield.	RIC III, p. 91, no. 483	159-160	1035/381
382	3.19	17.9 S	Similar.	Similar.	RIC III, p. 91, no. 483	159-160	1035/382

Faustina II
striking under Antoninus Pius
(cat. 383 - 388)

Mint of Rome

383	2.88	18.6 S	FAVSTINA - AVGVSTA Bust, dr., r., head bare, with hair waved and coiled on back of head.	AVGVS-TI - PII FIL Venus stg. l., hld. Victory and resting l. hand on shield, set on helmet.	RIC III, p. 93, no. 495 (a)		1035/383
384	3.37	19 S	Similar, but FAVSTINA AVG ANTONINI AVG PII FIL.	CONCOR-DIA Concordia stg. front, head r., hld. cornucopiae and raising skirt with r. hand.	RIC III, p. 93, no. 500 (b) var.: obv. legend Faustina		1035/384
385	3.46	18.4 S	Similar, but FAVSTINA - AVG PII AVG FIL.	CONC-O-RDIA Concordia std. l., hld. flower, resting elbow on cornucopiae, which is by her chair; under chair, globe.	RIC III, p. 93, no. 502 (a)		1035/385
386	3.28	19.5 SW	Similar.	Similar.	RIC III, p. 93, no. 502 (a)		1035/386
387	3.25	17.2 S	Similar.	Similar, but CONCO-RDIA.	RIC III, p. 93, no. 502 (a)		1035/387

388	3.9	17.6 S	Similar, but FAVSTINAE AVG - PII AVG FIL	VE-NVS Venus stg. l., hld. apple and rudder.	RIC III, p. 95, no. 516 var. (obv. legend Faustinae)		1035/388
-----	-----	-----------	--	--	--	--	----------

MARCUS AURELIUS AND LUCIUS VERUS

(cat. 389 – 451)

MARCUS AURELIUS

(cat. 389 – 418)

Mint of Rome

389	3.24	18.1 S	IMP M AVREL ANTONINVS AVG Head, bare, r.	PROV DEOR TR P XVI COS III Providentia stg. l., hld. globe and cornucopiae.	RIC III, p. 217, no. 50	161–162	1035/389
390	3.39	18.5 S	IMP M ANTONINVS AVG Head, bare, r.	CONCORD AVG TR P XVIII. In ex. COS III Concordia std. l., hld. patera and resting l. arm on statue of Spes; cornucopiae under seat.	RIC III, p. 218, no. 59	162–163	1035/390
391	3.2	18.2 N	Similar.	CONCORD AVG TR P XVIII. In ex. COS III Concordia std. l., hld. patera and resting l. arm on statue of Spes placed on cornucopiae.	RIC III, p. 218, no. 64	162–163	1035/391
392	3.32	17.9 S	Similar.	PROV DEOR TR P XVII COS III Providentia stg. l., hld. globe and cornucopiae.	RIC III, p. 218, no. 70	162–163	1035/392
393	3.13	17.8 N	ANTONINVS AVG - ARMENIACVS Head, bare, r.	P M TR P XVIII IMP II COS III. In ex. ARMEN Armenia std. l., in mournful attitude; before her, vexillum and shield; l. hand rests on bow.	RIC III, p. 219, no. 80	163–164	1035/393
394	3.39	18.2 S	Similar, but head, laur., r.	P M TR P XVIII IMP II COS III. In ex. ARMEN Armenia std. l., in mournful attitude; before her, vexillum and shield; l. hand rests on bow.	RIC III, p. 219, no. 81	163–164	1035/394

ROMAN SILVER COIN HOARD FROM THE VICINITY OF POŽAREVAC

395	3.47	17.9 S	Similar.	P M TR P XIX - IMP II COS III Annona stg. l., and emptying cornucopiae into modius.	RIC III, p. 222, no. 125	164-165	1035/395
396	3.19	18.3 S	Similar.	Similar.	RIC III, p. 222, no. 125	164-165	1035/396
397	3.32	20 S	M ANTONINVS AVG ARM PARTH MAX Head, laur., r.	PIETAS AVG TR P XX COS III Pietas stg. l., dropping incense on altar and hld. incense-box.	RIC III, p. 225, no. 149	165-166	1035/397
398	3.32	18.6 NW	M ANTONINVS AVG - ARMENIACVS Head, laur., r.	VICT AVG TR P XX COS III Victory, towered, flying l., hld. garland with both hands.	RIC III, p. 225, no. 157	165-166	1035/398
399	3.5	18.9 N	M ANTONINVS AVG ARM PARTH MAX Head, laur., r.	TR P - XX IMP IIII COS III. In ex. PAX Pax stg. l., hld. olive-branch and cornucopiae.	RIC III, p. 226, no. 159 (summer- dec. 166); BMC IV, p. 441, nos. 401- 403	166	1035/400
400	3.19	19.5 SE	Similar.	Similar.	RIC III, p. 226, no. 159 (summer- dec. 166); BMC IV, p. 441, nos. 401- 403	166	1035/401
401	3.43	18.6 N	Similar, but M ANTONINVS AVG ARM - PARTH MAX.	TR P XX IMP IIII COS III Victory stg. front, head r., hld. palm and fixing to a palm-tree a shield inscribed VIC/PAR.	RIC III, p. 226, no. 163 (summer- dec. 166)	166	1035/399
402	3.22	19.4 NE	Similar.	TR P XXI IMP - IIII COS III Aequitas stg. l., hld. scales and cornucopiae.	RIC III, p. 227, no. 171	166-167	1035/402
403	3.39	18.8 S	Similar.	TR P XXII IMP IIII COS III Providentia stg. l., hld. sceptre and pointing with rod to a globe at her feet.	RIC III, p. 227, no. 176	167-168	1035/403
404	3.51	19 NE	Similar, but M ANTONINVS AVG ARM PARTH MAX.	TR P XXII IMP IIII COS III Aequitas stg. l., hld. scales and cornucopiae.	RIC III, p. 227, no. 178	167-168	1035/404

405	3.14	20.8 N	Similar, but M ANTONINVS AVG ARM - PARTH MAX.	FORT RED TR - P X-XII IMP V. In ex. COS III Fortuna std. l., hld. rudder and cornucopiae.	RIC III, p. 228, no. 185 (168, Feb.-Dec)	168	1035/405
406	3.78	19.4 NW	Similar.	TR P XXIII IMP - V - COS III Aequitas stg. l., hld. scales and cornucopiae.	RIC III, p. 229, no. 209	168-169	1035/406
407	2.9	18.8 S	M ANTONINVS - AVG TR P XXIII Bust r., laur., dr. cuirassed.	FELICITAS - AVG COS III Felicitas stg. l., hld. caduceus and sceptre.	RIC III, p. 230, no. 218 var. (obv. bust as on aureus RIC no. 217a)	169-170	1035/407
408	3.23	18.7 NW	Similar, but head, laur., r.	SALVTI - AVG COS III Salus stg. l., hld. sceptre and feeding snake twined round altar.	RIC III, p. 230, no. 222	169-170	1035/408
409	3.09	18 N	Similar.	Similar.	RIC III, p. 230, no. 222	169-170	1035/409
410	3.09	18.5 NW	M ANTONINVS - AVG TR P XXV Head, laur., r.	CO-S - III Roma std. l., on cuirass, hld. Victory and spear.	RIC III, p. 231, no. 233	170-171	1035/410
411	3.58	19.6 S	M ANTONINVS - AVG TR P XXVI Head, laur., r.	IMP VI - COS III Aequitas stg. l., hld. scales and cornucopiae.	RIC III, p. 232, no. 252	171-172	1035/411
412	2.81	18.5 NW	Similar.	Similar, but IMP VI - C-OS III.	RIC III, p. 232, no. 252	171-172	1035/412
413	3.61	18.8 S	Similar.	Similar, but IMP - VI - COS III.	RIC III, p. 233, no. 259	171-172	1035/413
414	3.26	18.7 S	Similar.	Similar.	RIC III, p. 233, no. 259	171-172	1035/414
415	3.33	19.2 S	Similar.	Similar, but IMP VI - COS III.	RIC III, p. 233, no. 259	171-172	1035/415
416	3.33	18.7 S	M ANTONINVS - AVG TR P XXVIII Head, laur., r.	IMP VI - COS III M. Aurelius stg. l., hld. branch and sceptre.	RIC III, p. 236, no. 296	173-174	1035/416
417	3.17	18.8 NW	M ANTONINVS - AVG GERM SARM Head, laur., r.	FORT DVCI TR P - XXX IMP VIII COS III Fortuna std. l., hld. rudder resting on globe and cornucopiae; under seat, a wheel.	RIC III, p. 240, no. 343	175-176	1035/417

ROMAN SILVER COIN HOARD FROM THE VICINITY OF POŽAREVAC

418	3.39	19 S	Similar.	TR P XXXI IMP V-III COS III P P Victory advancing l., hld. wreath and palm.	RIC III, p. 242, no. 378	176-177	1035/418
-----	------	---------	----------	--	--------------------------------	---------	----------

**Divus Antoninus
striking under Marcus Aurelius
(cat. 419 – 427)**

Mint of Rome

419	3.57	18.3 S	DIVVS - ANTONINVS Head of Antoninus Pius, bare, r.	CONSECRATIO Eagle, stg. r., head l., on altar decorated with garlands.	RIC III, p. 247, no. 431	161	1035/419
420	3.38	18.2 N	Similar.	Similar.	RIC III, p. 247, no. 431	161	1035/420
421	3.09	19.1 SE	Similar.	Similar.	RIC III, p. 247, no. 431	161	1035/421
422	3.45	17.3 S	Similar, but DIVVS ANTONINVS.	CONSECRATIO Pyre of four tiers, decorated with hangings and garlands, surmounted by quadriga.	RIC III, p. 247, no. 436	161	1035/422
423	3.37	17.6 S	Similar, but head of Antoninus Pius, bare, r., drapery on l. shoulder.	CONSECRATIO Pyre of four tiers, decorated with hangings and garlands, surmounted by quadriga.	RIC III, p. 247, no. 438	161	1035/423
424	3.1	18 SE	Similar.	Similar.	RIC III, p. 247, no. 438	161	1035/424
425	3.39	18 S	DIVVS - ANTONINVS Head of Antoninus Pius, bare, r.	DIVO PIO Square altar.	RIC III, p. 247, no. 441	161	1035/425
426	3.35	17.6 S	Similar.	Similar.	RIC III, p. 247, no. 441	161	1035/426
427	3.22	17.8 S	Similar, but head of Antoninus Pius, bare, r., drapery on l. shoulder.	Similar.	RIC III, p. 247, no. 441a	161	1035/427

LUCIUS VERUS

(cat. 428 – 432)

Mint of Rome

428	3.31	17.4 S	IMP L AVREL VERVS AVG Bust dr., head, bare, r.	PROV DEOR TR P COS II Providentia stg. l., hld. globe and cornucopiae.	RIC III, p. 251, no. 463 var. (obv. bust), 161, March- Dec.	161	1035/428
429	3.34	17.8 N	IMP L VERVS AVG Head, bare, r.	PROV - DEOR TR P III COS II Providentia stg. l., hld. globe and cornucopiae.	RIC III, p. 253, no. 491	162–163	1035/429
430	3.31	17.8 SE	Similar.	Similar, but PROV DEOR TR P III COS II.	RIC III, p. 253, no. 491	162–163	1035/430
431	3.44	18.2 N	L VERVS AVG ARM - PARTH MAX Head, laur. r.	TR P VII IMP IIII COS III Victory walking l., hld. wreath and palm.	RIC III, p. 260, no. 574	166–167	1035/431
432	3.22	18.3 N	Similar.	TR P VII IMP IIII COS III Aequitas stg. l., hld. scales and cornucopiae.	RIC III, p. 260, no. 576	166–167	1035/432

Commodus, Caesar
striking under Marcus Aurelius
(cat. 433)

Mint of Rome

433	3.28	19 S	IMP L AVREL COMMODOVS AVG GERM SARM Head, laur., r.	TR - P II - C-OS P P Salus stg. l., hld. sceptre and feeding snake coiled round altar.	RIC III, p. 265, no. 641	177	1035/433
-----	------	---------	--	--	--------------------------------	-----	----------

ROMAN SILVER COIN HOARD FROM THE VICINITY OF POŽAREVAC

Faustina II
striking under Marcus Aurelius
(cat. 434 -

Mint of Rome

434	3.47	18 S	FAVSTINA - AVGVSTA Bust r, draped, head diademed.	C-E-RES Ceres stg. l., hld. two corn-ears and torch.	RIC III, p. 268, no. 668	1035/434
435	3.45	18.6 SW	Similar, but bust r, draped.	C-E-RES Ceres, veiled, std. l., on cista, hld. two corn- ears and torch.	RIC III, p. 268, no. 669	1035/435
436	3.29	17.6 S	Similar.	Similar.	RIC III, p. 268, no. 669	1035/436
437	3.32	18.5 SW	Similar, but FAVSTINA - AVGVSTA.	FECVND AVGVSTAE Fecunditas stg. l., between two girls and hld. two infant in her arms.	RIC III, p. 268, no. 676	1035/437
438	3.19	18.3 S	Similar, but FAVSTINA - AVGVSTA.	FECVN-DITAS Fecunditas stg. r., hld. sceptre and infant.	RIC III, p. 269, no. 677	1035/438
439	3.09	19 N	Similar.	Similar, but FECVNDITAS.	RIC III, p. 269, no. 677	1035/439
440	3.04	19.3 N	Similar.	Similar, but FECVN-DITAS.	RIC III, p. 269, no. 677	1035/440
441	3.45	18.7 N	Similar.	I-V-NO Juno, veiled, stg. l., hld. patera and sceptre; at her feet, a peacock.	RIC III, p. 269, no. 688	1035/441
442	3.37	18.5 S	Similar.	Similar.	RIC III, p. 269, no. 688	1035/442
443	3.24	18.3 N	Similar.	I-V-NO Juno seated l., hld. patera and sceptre; at her feet, a peacock.	RIC III, p. 271, no. 689	1035/446
444	3.11	17.3 S	Similar.	IVNONI - REGINAE Juno, veiled, stg. l., hld. patera and sceptre; at her feet, a peacock.	RIC III, p. 270, no. 694	1035/443
445	3.13	18 S	Similar, but bust r, draped, head diademed.	LAE-T-I-TIA Leatitia stg. l., hld. wreath and sceptre.	RIC III, p. 270, no. 701	1035/444
446	3.45	17.8 N	Similar.	SAL-VS Salus std. l., feeding snake twined round altar.	RIC III, p. 271, no. 714	1035/447

447	3.28	18.5 S	Similar, but bust r, draped, circlet of pearls.	SA-LVS Salus std. l., feeding snake twined round altar.	RIC III, p. 271, no. 714a		1035/448
448	3.26	18.5 S	Similar, but bust r, draped.	S-A-LVS Salus stg. l., feeding snake twined round altar and hld. sceptre.	RIC III, p. 271, no. 715		1035/445
449	3.34	17.2 S	Similar, but FAVSTINA AVGVSTA.	VE-NVS Venus stg. l., hld. apple and sceptre.	RIC III, p. 272, no. 728		1035/449

Diva Faustina II
striking under Marcus Aurelius
(cat. 450)

Mint of Rome

450	3.1	17.9 S	DIVA FAV-STINA PIA Bust r, draped.	CONSCECRATIO Pietas stg. l., sacrificing on altar and hld. sceptre.	RIC III, p. 273, no. 741 (rev. Pietas stg. r., error!)	176–180	1035/450
-----	-----	-----------	---------------------------------------	--	--	---------	----------

Lucilla
striking under Marcus Aurelius
(cat. 451)

Mint of Rome

451	3.28	18.5 N	LVCILLAE AVG ANTONINI AVG F Bust r, draped.	CONCORDIA Concordia std. l., hld. patera and resting her elbow on a statue of Spes.	RIC III, p. 274, no. 758		1035/451
-----	------	-----------	---	--	--------------------------	--	----------

ROMAN SILVER COIN HOARD FROM THE VICINITY OF POŽAREVAC

COMMODUS AND FAMILY

(cat. 452 – 455)

COMMODUS

(cat. 452 –454)

Mint of Rome

452	2.62	17.9 S	M COMM ANT P - FEL AVG BRIT Head, laur., r.	P M TR [P XI ?IM]P VIII COS V P P Felicitas stg. I., hld. caduceus and sceptre.	RIC III, p. 381, no. 137 (?) - TR P XI, 186, second issue [ili XII (?)RIC III, p. 382, no. 143]	186	1035/452
453	2.67	17.9 S	Similar, but M COMM ANT - P FEL AVG BRIT.	[PA]TER SENAT P M TR P XII IMP VIII COS V P P Commodus stg. I., hld. branch and transverse sceptre.	RIC III, p. 383, no. 157	186–187	1035/453
454	3.68	18.8 N	Similar, but [M COM]M ANT - P FEL AVG BRIT.	MART - PAC P M T-R P XIII COS V P P Mars stg. I., hld. branch and spear.	RIC III, p. 385, no. 175	188–189	1035/454

Crispina

striking under Commodus

(cat. 455)

Mint of Rome

455	2.94	19 NW	CRISPINA - AVGVSTA Bust, draped, r., hair in round coil at back.	VE-NVS Venus stg. I., hld. apple and gathering up drapery on l. shoulder.	RIC III, p. 399, no. 286a		1035/455
-----	------	----------	---	--	---------------------------------	--	----------

SEPTIMIUS SEVERUS AND FAMILY

(cat. 456 – 458)

SEPTIMIUS SEVERUS

(cat. 456 – 457)

Mint of Rome

456	3.28	19 N	L SEPT SEV PERT - AVG IMP VII Head, laur., r.	P M TR P III - COS II P P Minerva stg. l., hld. spear and round shield.	RIC IV/1, p. 99, no. 68; BMCRE V, p. 41, no. 124, Issue 3, 195 A.D.; Hill, p. 18, no. 191, Issue 11 (c. summer) 195 A.D.	195–196	1035/456
457	3.04	18.5 S	L SEPT SEV AVG IMP - XI PART MAX Head, laur., r.	VICT P-AR-THICAE Victory advancing l., hld. wreath and trophy; at feet, l. captive.	RIC IV/1, p. 108, no. 142(a); BMCRE V, p. 178, no. 137 [198 (late) or 199-200]; Hill, p. 23, no. 392, Issue 2, 198 A.D.	198–200	1035/457

Julia Domna
striking under Septimius Severus
(cat. 458)

Mint of Rome (?)

458	3.49	20.7 S	IVLIA - AVGVSTA Bust of Julia Domna, draped, r., hair waved and coiled at back.	CERERI - FRVGIF Ceres std. l., hld. corn- ears and long torch.	RIC IV/1, p. 166, no. 546; BMCRE V, cxxxiii-iv, middle group (199 or 200-c. 207); p. 158, no. 12; Hill, p. 25, no. 481, Special Issue (Visit to Egypt), 200 A.D.	196–211	1035/458
-----	------	-----------	--	--	--	---------	----------

BIBLIOGRAPHY

- Arsenijević 2001** - M. Arsenijević, Dva manja nalaza rimskog novca iz Narodnog muzeja u Požarevcu, *Viminacium* 12, Požarevac 2001, 185-201.
- Birley 2002** - A. R. Birley, *Septimius Severus, The African Emperor*, London and New York 2002.
- BMC Pontus, etc.** - W. Wroth, *A Catalogue of the Greek Coins in the British Museum. Catalogue of Greek Coins. Pontus, Paphlagonia, Bithynia and King of Bosphorus*, London 1889.
- BMCRE V** - H. Mattingly, *Coins of the Roman Empire in the British Museum, V, Pertinax to Elagabalus*, London 1950.
- Borić Brešković 1976** - B. Borić Brešković, *Novac kolonije Viminacijum u zbirci Svetozara St. Dušanića*, Beograd 1976.
- Борић Брешковић 1986** - Б. Борић Брешковић, Реверсне представе на новцу колоније Виминацијум, *Зборник Народног музеја* 12/1, Београд 1986, 123-197.
- Borić Brešković 2003** - B. Borić Brešković, The Hoard of Roman Denarii from Grocka by Belgrade, *Нумизматичар* 22-23 (1999-2000), Београд 2003, 11-58.
- Borić-Brešković, Arsenijević 2008** - B. Borić-Brešković, M. Arsenijević, The Roman Denarii Hoard from Radalj near Drina, *Нумизматичар* 26-27 (2003-2004), Београд 2008, 93-156.
- Borić-Brešković, Stamenković 2008** - B. Borić-Brešković, S. Stamenković, Roman Antoniniani from the Village of Supska near Ćuprija (Supska I), *Нумизматичар* 26-27 (2003-2004), Београд 2008, 157-207.
- CAH XII** - S.N. Miller, The Army and Imperial House, In *The Cambridge Ancient History*, Vol. XII, *The Imperial Crisis and Recovery A.D. 193-324*, eds. S. A. Cook, F. E. Adcock, M. P. Charlesworth and N. H. Baynes, Cambridge 1939, repr. 1971, 1-56.
- CAH XII (2nd ed.)** - B. Campbell, The Severan dynasty, In *The Cambridge Ancient History* (2nd ed.), Vol. XII, *The Crisis of the Empire, A.D. 193-33*, eds. A. K. Bowman, P. Garnsey, A. Cameron, Cambridge 2007, 1-27.
- Callu 1969** - J.-P. Callu, *La politique monétaire des empereurs romains de 238 à 311*, Bibl. écoles fr. d' Athènes et de Rome, no. 214, Paris 1969.
- Campbell 2006** - B. Campbell, *The Roman Army 31 BC - AD 337, A sourcebook*. London and New York 2006.
- CHY** - I.A. Mirnik, *Coin Hoards in Yugoslavia*, British Archaeological Reports, International Series 95, eds. A.R.Hands and D.R.Walker, Oxford 1981.
- Dio Cass.** - Dio Cassius, *Roman History*. With an English translation by Earnest Cary on the basis of the version of Herbert B. Foster, Vol. IX (Books 71-80), Loeb Classical Library No. 177, Cambridge 1927.

- Duncan-Jones 1994** – R. Duncan-Jones, *Money and Government in the Roman Empire*. Cambridge 1994.
- Dušanić 1961** – S. Dušanić, Novac kolonije Viminacijuma i datumi iz rimske istorije sredine III veka, *Старинар* (н.с.) 12, Београд 1961, 141-153.
- Dušanić 1976** – S. Dušanić, The Era of Viminacium, u *Kovanje i kovnice antičkog i srednjovekovnog novca. Materijali simpozijuma održanog 30.I.-1.II.1975.god. u Narodnom muzeju Beograd* (gl. i odg. ur. V. Kondić), Beograd 1976, 53-58.
- Ferjančić 2002** – S. Ferjančić, *Naseljavanje legijskih veterana u balkanskim provincijama I-III vek n.e.*, Balkanološki institut, posebna izdanja 79, Beograd 2002.
- Fitz 1978** – J. Fitz, *Der Geldumlauf der Römischen Provinzen im Donaugebiet Mitte des 3. Jahrhunderts*, Budapest and Bonn 1978.
- Găzdac 2002** – C. Găzdac, *Monetary circulation in Dacia and the provinces from the Middle and Lower Danube from Trajan to Constantine I (AD 106-337)*, Dissertationes Daciae, Cluj-Napoca 2002.
- HA Sev.** - Severus Aelii Spartiani, In *The Scriptores Historiae Augustae*. With an English translation by David Magie, Vol. I, Loeb Classical Library No. 139, Cambridge 1921, reprinted 1991, 371-429.
- Herodian** - Herodian, *History of the Empire*. Translated by C. R. Whittaker, Vol. I (Books i-iv), Loeb Classical Library No. 454, London 1969.
- Hill 1964** – P.V. Hill, *The Coinage of Septimius Severus and his Family of the Mint of Rome, A.D. 193-217*, London 1964.
- <http://viminacium.org.rs>
- <http://viminacium.org.rs/research>
- IMS II** - M. Mirković, *Inscriptions de la Mésie Supérieure, II, Viminacium et Margum*, Centre d'études épigraphiques et numismatiques de la Faculté de Philosophie de l'Université de Beograd, Beograd 1986.
- Jacanović 1987** – D. Jacanović, Ostava republikanskih rimskih denara iz Viminacijuma, *Viminacium 2*, Požarevac 1987, 25-39.
- Kennedy 1980** – D. Kennedy, The frontier policy of Septimius Severus: New evidence from Arabia, In *Roman frontier studies 1979: Papers presented to the 12th International Congress of Roman Frontier Studies*, British Archaeological Reports, International Series 71, eds. W. S. Hanson and L. J. F. Keppie, Oxford 1980, 879-887.
- Kienast 2009** – D. Kienast, *Römische Kaisertabelle. Grundzüge einer römischen Kaiserchronologie*, Darmstadt (4. Auflage) 2009.
- Kos 1986** – P. Kos, *The Monetary Circulation in the Southeastern Alpine Region, ca. 300 BC – AD 1000*, Situla 24, Ljubljana 1986.
- Kos 1992(1)** – P. Kos, The Provincia Moesia Superior in Viminacium, *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik* 91, 1992, 209–214.
- Kos 1992(2)** – P. Kos, Medallions of the Local Mint of Viminacium, *Chiron* 22, 1992, 299-313.

- Kraljević 1970** – G. Kraljević, Skupni nalaz rimskih sestercija u Bijači kod Ljubuškog, *Glasnik Zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini* 25, Sarajevo 1970, 39-43.
- Levick 2000** – B. Levick, *The Government of the Roman Empire: A Sourcebook*, London and New York 2000.
- Meckler 1995** – M. Meckler, Two Papyri and Events in the Life of Caracalla, *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik* 105, 1995, 257-259.
- Mirković 1968** – M. Mirković, *Rimski gradovi na Dunavu u Gornjoj Meziji*, Dissertationes VI, Beograd 1968.
- Mirković 2007** – M. Mirković, *Moesia Superior. Eine Provinz an der mittleren Donau*. Mainz 2007.
- Mócsy 1974** – A. Mócsy, *Pannonia and Upper Moesia. A History of the Middle Danube Provinces of the Roman Empire*, London and Boston 1974.
- Moneta 73** – G. Depeyrot, D. Moisis, *Les Trésors de Deniers de Trajan à Balbin en Roumanie*, Collection Moneta 73, Wetteren 2008.
- Moneta 79** – G. Depeyrot, *Les Principaux Trésors Monétaires Romaines (3e siècle avant J.C. – 5e siècle après J.C.)*, Collection Moneta 79, Wetteren 2008.
- Noe 1937** – S. P. Noe, *A Bibliography of Greek Coin Hoards (2nd edition)*, Numismatic Notes and Monographs no. 78, New York 1937.
- Поповић 1968** – В. Поповић, Увод у топографију Виминацијума, *Старинар* (н.с.) 18, Београд 1968, 29-53.
- Popović, Borić-Bešković 1994** – I. Popović, B. Bojana Borić-Bešković, *The Bare Hoard*, Beograd 1994.
- RIC II** – H. Mattingly, E. A. Sydenham, *The Roman Imperial Coinage*, II, *Vespasian to Hadrian*, London 1926, repr. 1962.
- RIC III** – H. Mattingly, E. A. Sydenham, *The Roman Imperial Coinage*, III, *Antoninus Pius to Commodus*, London 1930, repr. 1962.
- RIC IV/1** – H. Mattingly, E. A. Sydenham, *The Roman Imperial Coinage*, IV/1, *Pertinax to Geta*, London 1936, repr. 1962.
- Rostovtzeff 1926** – M. Rostovtzeff, *The Social & Economic History of the Roman Empire*, Oxford 1926.
- Smith 1972** – R.E. Smith, The Army Reforms of Septimius Severus, *Historia* 21/ 3, 1972, 481-500.
- Васић 2005** – М. Васић, *Остава денара и антонинијана из Доњег Црнијева*, Београд и Шабац 2005.

БОЈАНА БОРИЋ-БРЕШКОВИЋ

Народни музеј у Београду

МИРЈАНА ВОЈВОДА

Љубљана

ОСТАВА РИМСКОГ СРЕБРНОГ НОВЦА ИЗ ОКОЛИНЕ ПОЖАРЕВЦА

Резиме

Кључне речи: Оставе новца, денари, Принципат, Септимије Север, Виминацијум

Остава из околине Пожаревца садржи 457 денара и једну драхму битинијске ковнице Амисус. Једина је до сада позната остава са територије Горње Мезије која је похрањена на самом крају II века у време владавине Септимија Севера. Попут неколико других остава из доба Принципата (Баре, Братинац, Брежане), и овај налаз би припадао ширем окружењу античке метрополе Горње Мезије – Виминацијуму, док са простора самог војног логора, са локалитета „Чаир“, потиче само једна остава, условно датована у време заједничке владавине Марка Аурелија и Луција Вера. Из раног периода римског војног присуства у Подунављу је остава републиканских денара, која је откривена у Костолцу.

Чињеница да је остава из околине Пожаревца једини до сада познати налаз који је на територији Горње Мезије похрањен у време Септимија Севера подудара се са историјским околностима тога времена и углавном мирним периодом у обе Паноније и самој Горњој Мезији. У прилог томе сведоче и малобројни налази из других подунавских провинција из истог хоризонта похрањивања: Горња Панонија - три оставе, Доња Панонија - две оставе, Доња Мезија - четири оставе за разлику од простора Дакије и нарочито барбарикума (*Daces Libres*) одакле потиче до сада њихов највећи број (27). Изван подручја подунавских провинција забележене су једна у околини Мостара - Бијача, као и знатан број у Шведској, Пољској, Великој Британији, Немачкој, Италији, Русији, Украјини и Француској.

Тачно место налаза оставе из околине Пожаревца не можемо са сигурношћу да лоцирамо, али можемо да претпоставимо да припада ширем окружењу Виминацијума, највећег градског насеља у Горњој Мезији и једног од најзначајнијих војничких центара на Дунаву са сталном посадом легије VII *Claudia*. Током владавине Септимија Севера када долази до економског просперитета свих подунавских провинција и сам Виминацијум је постао важан војни, политички, економски и трговински центар овог дела дунавског лимеса. О његовом значају у то време сведоче и подаци да га је Септимије Север у два маха посетио: први пут 196. године када је овде прогласио Каракалу за цезара, и други пут 202. приликом повратка са експедиције на Истоку.

Остава из околине Пожаревца садржи 458 примерака сребрног новца (Табела 1) у распону од Трајана (98-99) до Септимија Севера (198/199-200). Сви примерци припадају римској ковници изузев једне Хадријанове драхме исковане у битинијској ковници Амисус (кат. 271). У оставама са територије Србије до сада је забележено седам ликијских драхми, две драхме Цезареје капоадокијске и две неодређене драхме, док је ово први познати примерак ковнице Амисус. Полазећи од Трајанових денара као најстаријих примерака у налазу (129), међу којима су први датовани у 98-99. годину (кат. 1-10), следи најбројније заступљено ковање Хадријана и породице (152), да би број примерака постепено опадао у периоду Антонина Пија (107) и Марка Аурелија

(63). У односу на претходне владаре издања Комода и Криспине су малобројнија (4), што је уобичајена појава у оставама II века са територије Србије. Најмлађи примерци у налазу су денари Септимија Севера (2) и Јулије Домне (1), који дају *terminus a quo* за његово закопавање.

Остава из околине Пожаревца показује и извесна одступања у саставу у односу на остале налазе II века са простора Србије и суседних области (Табеле 2-6 а,б, Графикони 1-5 а,б). Пажњу највише привлачи знатно мање присуство денара Антонина Пија и Марка Аурелија, као и потпуни изостанак ковања пре Трајана. Код већине остава са територије Србије из хоризонта похрањивања везаног за време Марка Аурелија или Комода најбоље су заступљени примерци Антонина Пија, а сличан однос забележен је и у налазима из римских провинција у окружењу похрањених у време Септимија Севера. Највише сличности у процентуалној заступљености емисија Трајана, Хадријана, Комода и Септимија Севера са оставом из околине Пожаревца показује остава Димум-Белене са територије Доње Мезије. С друге стране, иста ова остава садржи значајно мањи број издања Антонина Пија и Марка Аурелија, а бележи и ковања пре Трајана. Код велике већине остава како са територије Србије тако и из суседних провинција приметно је да прилив новца (тезаурација) почиње углавном у време Веспасијана, а као реликти ранијег оптицаја присутни су и денари Марка Антонија. У овом погледу налазу из околине Пожаревца најсличније су две оставе из Доње Паноније (Карајенон и Менден) и једна из Дакије (Лујердиу) код којих је такође најстарији Трајанов новац (Табеле 4, 6а).

Прилив новца у оставу из околине Пожаревца, који је почео у време Трајана, достигао је врхунац под Хадријаном да би отада, са Антонином Пијем и Марком Аурелијем постепено опадао до коначно симболичног присуства издања из времена владавине Комода и Септимија Севера. Како не би требало искључити могућност да налаз није целовит и да извештајни број примерака недостаје, у првом реду емисије пре Трајана, оне би, ако их је било, представљале зачетке тезаурације.

Најмлађи примерци у налазу су денари Септимија Севера и Јулије Домне (кат. 457-458), који дају *terminus a quo* његовог закопавања. Денар Јулије Домне (кат. 458) са реверсном легендом CERERI FRVGIF аутори RIC-а датују широко, у период 196-211. и приписују га другој емисији. Матинли у Каталогу Британског музеја примерак такође широко датује у 198-209, односно 196-211, а уже у 199. или 200 - с. 207. Хил исти примерак везује за 200. годину, сврставајући га у специјалну емисију издату поводом Северове и Домнине посете Египту.

Денар Септимија Севера са IMP XI PART MAX у аверсној и VICT PARTHICAE у реверсној легенди (кат. 457) кован је поводом цареве победе над Парћанима обележене на реверсу представом Викторије са венцем и трофејом поред које седи заробљени непријатељ. Датовање овог примерка, међутим, указује на извесну хронолошку неусаглашеност.

Након пада Ктесифона (крај октобра 197?) Септимије Север је крајем исте године проглашен једанаести пут за императора. Победа над Партијом свечано је прослављена у Риму 28. јануара 198. године када је Север узео и титулу *Parthicus Maximus*, а негде у исто време прогласио је старијег сина Каракалу за августа и савладара, док је Гета добио титулу цезара. Према ауторима Корпуса о римском царском новцу и Матинлија у Каталогу Британског музеја титула *Parthicus Maximus* се на новцу налази само уз IMP XI, али је серија са IMP XI PART MAX датована на почетак 199. године или најраније на сам крај 198. Тако би, према овим ауторима, емитовање најмлађег Северовог комада у остави било ограничено на време између касне 198. или 199-200. Хил, с друге стране, примерке овог типа датује као Северову другу емисију из 198. издату после

серије посвећене Каракалином августату из с. априла 208, прве емисије из с. јуна 198. и цареве свечане серије којом прославља пад Ктесифона. Полазећи од околности да би Северов денар из оставе из околине Пожаревца могао најраније да буде кован 198. године (друга емисија) или у интервалу крај 198 / почетак 199-200, и узимајући у обзир примерак Јулије Домне уже датован у 200. годину или 199/200, као *terminus a quo* закопавања налаза добијамо период ближе крају 198/199-200, али и касније ако се има у виду могућност да остава није у целини предата Народном музеју.

Како у разматраном периоду Горња Мезија и, последично Виминацијум као вероватно шире окружење налаза ове оставе нису били изложени некој непосредној ратној опасности, могућност тражења узрока њеног похрањивања можда лежи у унутрашњој политици Септимија Севера. Упркос просперитету многих градова и провинција, нарочито оних које су га подржале на путу до престола, подаци о политичким прогонима и конфискацијиседа политичких противника, високим таксама ради покривања нових ратних трошкова, плата и других привилегија везаних за војску, појава пљачкаша из редова осиромашене аристократије и других слојева становништва указују на извесна немила дешавања унутар Царства. Да ли је неки од могућих повода и у којој мери принудио непознатог власника оставе из околине Пожаревца да своју имовину сакрије тешко је установити. Недостатак података о условима налаза оставе и одређена сумња у њену целовитост не дају упориште за поузданију расправу о непосредним разлозима њеног похрањивања.

ROMAN SILVER COIN HOARD FROM THE VICINITY OF POŽAREVAC

1

2

3

4

5

6

7

8

9

10

11

12

13

14

15

16

17

18

19

20

21

22

23

24

25

26

27

28

29

30

31

32

33

34

35

36

37

38

39

40

41

42

ROMAN SILVER COIN HOARD FROM THE VICINITY OF POŽAREVAC

43

44

45

46

47

48

49

50

51

52

53

54

55

56

57

58

59

60

61

62

63

64

65

66

67

68

69

70

71

72

73

74

75

76

77

78

79

80

81

82

83

84

ROMAN SILVER COIN HOARD FROM THE VICINITY OF POŽAREVAC

85

86

87

88

89

90

91

92

93

94

95

96

97

98

99

100

101

102

103

104

105

106

107

108

109

110

111

112

113

114

115

116

117

118

119

120

121

122

123

124

125

126

ROMAN SILVER COIN HOARD FROM THE VICINITY OF POŽAREVAC

127

128

129

130

131

132

133

134

135

136

137

138

139

140

141

142

143

144

145

146

147

148

149

150

151

152

153

154

155

156

157

158

159

160

161

162

163

164

165

166

167

168

ROMAN SILVER COIN HOARD FROM THE VICINITY OF POŽAREVAC

169

170

171

172

173

174

175

176

177

178

179

180

181

182

183

184

185

186

187

188

189

190

191

192

193

194

195

196

197

198

199

200

201

202

203

204

205

206

207

208

209

210

ROMAN SILVER COIN HOARD FROM THE VICINITY OF POŽAREVAC

211

212

213

214

215

216

217

218

219

220

221

222

223

224

225

226

227

228

229

230

231

232

233

234

235

236

237

238

239

240

241

242

243

244

245

246

247

248

249

250

251

252

ROMAN SILVER COIN HOARD FROM THE VICINITY OF POŽAREVAC

253

254

255

256

257

258

259

260

261

262

263

264

265

266

267

268

269

270

271

272

273

274

275

276

277

278

279

280

281

282

283

284

285

286

287

288

289

290

291

292

293

294

ROMAN SILVER COIN HOARD FROM THE VICINITY OF POŽAREVAC

295

296

297

298

299

300

301

302

303

304

305

306

307

308

309

310

311

312

313

314

315

316

317

318

319

320

321

322

323

324

325

326

327

328

329

330

331

332

333

334

335

336

ROMAN SILVER COIN HOARD FROM THE VICINITY OF POŽAREVAC

337

338

339

340

341

342

343

344

345

346

347

348

349

350

351

352

353

354

355

356

357

358

359

360

361

362

363

364

365

366

367

368

369

370

371

372

373

374

375

376

377

378

ROMAN SILVER COIN HOARD FROM THE VICINITY OF POŽAREVAC

379

380

381

382

383

384

385

386

387

388

389

390

391

392

393

394

395

396

397

398

399

400

401

402

403

404

405

406

407

408

409

410

411

412

413

414

415

416

417

418

419

420

ROMAN SILVER COIN HOARD FROM THE VICINITY OF POŽAREVAC

421

422

423

424

425

426

427

428

429

430

431

432

433

434

435

436

437

438

439

440

441

442

443

444

445

446

447

448

449

450

451

452

453

454

455

456

457

458

Оригинални научни рад

Примљено: 15. марта 2010.

Прихваћено: 05. септембра 2010.

e-mail: slavko015@open.teelekom.rs

UDC 902.01(497.11);

737.1.032(37)"01/03"

ID 180411660

Славољуб ПЕТРОВИЋ

Народни музеј, Шабац

НАЛАЗИ РИМСКОГ НОВЦА У ПОДРИЊУ

Апстракт: Поред бројних архитектонских и епиграфских споменика сведоци владавине Рима на простору Подриња су и нумизматички налази. На простору Подриња пронађен је мањи број остава и велики број појединачних примерака римског новца. Нарочито су значајни налази остава које, и поред своје малобројности, на посредан начин потврђују многе догађаје. Уједно ови налази на најнепосреднији начин упућују у новчане токове на посматраном подручју. Полазећи од констатације о документарној вредности монетарних налаза, а на основу увида у музејске збирке и литературу, приређен је преглед и инвентар свих до сада регистрованих налаза, скупних и појединачних, на подручју Подриња.

Кључне речи: римски новац, Подриње, Србија, појединачни налази, оставе

Историјско-географски оквир

Регион познат под називом Подриње обухвата крајњи северозападни део северне Србије и то сликове доње Дрине и доње Саве. Првобитно појам Подриње односио се на уски појас дуж Дрине са мањим предеоним целинама Азбуковицом и Јадром. Стварањем српске државе и укључивањем ових крајева у њен састав, формирана је већа административно-управна јединица – Подрињски округ који се састојао од срезова Јадарског, Рађевског и Азбуковачког са седиштем у Лозници. Од 1890. године спојени су окрузи Шабачки и Подрињски у један Подрињски са седиштем у Шапцу и њега су сачињавали поред напред наведених срезова још Мачвански, Поцерски и Посавотамнавски.

У данашње време ово подручје подељено је на општине: Шабац, Богатић, Лозница, Мали Зворник, Љубовија, Крупањ, Коцељева и Владимирци. Изјашњавањем становништва северне Мачве 1957. године седам насеља: Мачванска Митровица, Салаш Ноћајски, Ноћај, Раденковић, Равње, Горња и Доња Засавица припојени су општини Сремска Митровица и тако ушли у састав АП Војводине. Без обзира на нову ситуацију и околност ова насеља спадају у подручје Мачве и она традиционално улазе у састав Подриња.

Подриње је добро индивидуалисана географска целина омеђена на северу реком Савом, на истоку Колубаром, док је на западу и југозападу река Дрина. Основне карактеристике географског положаја Подриња су контрастност између две макрорегије - панонско планинске тј. равнице у Мачви и Посаво - Тамнави и планинског ланца на југу што је током векова утицало и на развој два економска система. Географски положај одређивао је у знатној мери и друштвени значај овог простора кроз све историјске периоде.

Ово подручје је ушло у сферу римског интересовања последњих деценија старе ере доласком римских легија које проширују моћ Рима у региону кроз неколико кампања познатих као Панонски ратови. Заузимањем панонског Подунавља стварају северну границу Империје. Наиме, сукоби Римљана са Келтима довели су до тога да је Октавијану Августу, првом римском императору, било потребно неколико година (35-33 пре н.е.) да победи далматинска и панонска племена. Као резултат ових ратова границе Империје су померене до крајева између Саве и Дунава. Ова Октавијанова војна је вероватно први директни долазак Римљана у Подриње.

Ратове које је водио Тиберије 6-9 године н.е. имали су као последицу освајање простора који су се налазили северно од Саве до Дунава.¹ После ових освајања, са мањим прекидима, једини владари ових области све до IV века наше ере су Римљани, када почињу бројни варварски упади у јужне пределе Балкана и када је римска власт у њима потпуно ослабила.

Одмах по освајању ових предела Римљани су спровели своју нову административну организацију сврставајући их у одређене провинције. Границе ових провинција трпеле су током векова извесне измене.

Тако су се на простору Подриња сучељавале три провинције: Доња Панонија, Далмација и Горња Мезија.² Услед недостатка релевантних извора границе ових провинција нису увек сасвим јасне.

Према новијим истраживањима која су више теоретског карактера граница Доње Паноније са Далмацијом била је знатно јужније од Саве. Према податку који доноси Јорданес у делу *Getica* (LII, 268) југозападну границу Паноније чини река Аква Нигра (*Aqua Nigra*) тј. Црна или Тамна река.³ С правом се сматра да је овај латински назив касније код Словена преведен као Тамнава.⁴ Граница између Далмације и Горње Мезије по свој прилици није ишла реком Дрином него нешто источније, вероватно реком Колубаром.⁵ На југоистоку граница је по свој прилици ишла током реке Тамнаве.⁶ Куда је ишла јужна граница Паноније

1 Паšалић 1975, 245-300.

2 Васић 1985, 124; Душанић 1980, 19.

3 Mierlo 1915, 128.

4 Dušanić i Mirković 1976, 95.

5 Васић 1985, 125.

6 Васић 1985, 125.

није свуда прецизно одређено. Далматинско-панонска граница могла је пресеци Дрину отприлике где се у њу уливала Дрињача.⁷ Налазишта сребрне руде у далматинској Домавији и панонски рудници свакако су се налазили близу једни другим с обзиром да је њима управљао прокуратор *Metallorum Pannoniorum et Dalmatorum*.⁸ Захваљујући својој економији и различитим привредним грамама које су се на територији рудокопа развијале дошло је до економског раста и насељености целокупног простора са обе старне Дрине, и уједно, развоја комуникација са већим привредним и управним центрима. На основу свега овога могла би се, шематски, повући линија од ушћа Дрињаче до горњег тока Тамнаве. Наравно, како је С. Душанић јасно показао да се “геолошке и провинцијске границе нису увек поклапале и организатори експлоатације минералног блага имали су право и обичај да ове потоње занемарују ако устреба, чињеница која исто тако упозорава на опасност сувише доследног рашчлањивања, према оквирима провинцијске организације”⁹ и ова граница је могла да варира поготово када се зна да је крај јужно од планине Иверак и реке Јадар свакако припадао рудничкој области.

Како за сада немамо поузданих епиграфских споменика, који би сигурно разрешили овај проблем, питања граница на простору Подриња остају у домену привлачне али не и потпуно потврђене хипотезе.¹⁰

Као што смо напред навели велику важност за Римљане имало је Подриње, заједно са источном Босном, због својих бројних рудокопа. Ови рудокопи су врло брзо инкорпорирани у систем римских рудника у балканским провинцијама. Рудници су припадали царском домену и били су везани за царску благајну- *fiscus*. Ово је потврђено рудничким новцем на чијем је аверсу биста цара Трајана док је на реверсу натпис *METALL VLPIANI PANN*. Емитован је и новац са ликом Дијане (атрибут за сребро) или Солом на аверсу док је на реверсу натпис *METAL PANNONICIS* или *METALLI PANNONICI*.¹¹ Веома брзо је формирана засебна управа рудних дистрикта са прокуратором рудника (*Procurator Metallorum*). На челу рударског дистрикта, који се налазио у оквиру римских провинција Паноније и Далмације, од половине другог века налази се прокуратор *argentariarum Pannonicarum et Dalmaticarum* и рудокопи који су лоцирани у Подрињу били су у оквиру овог рударског дистрикта.¹² Ови рудници били су веома важни у снабдевању гвожђем војне радионице, као и сребром ковнице новца у Сирмијуму и Сисцији.¹³

7 Душанић 1971, 546-547.

8 Душанић 1971, 546-547.

9 Душанић 1980, 9.

10 Васић 1985, 125.

11 Душанић 1980, 10; Васић 1985, 125.

12 Душанић 1980, 49.

13 Пашалич 1967, 54.

Један број рудника, који су се налазили око Зајаче, у Костајнику - на Јагодњи, у Постоњу, Великом Мајдану и у региону Цера, интензивно је коришћен у III и IV веку за добијање бакра, олова, калаја, сребра, а вероватно и за добијање арсена и живе који су се користили приликом позлаћивања и у козметици.¹⁴ Губитак богатих рудника у Трансилванији за време Галијена (253-268), и касније целе Дакије под Аурелијаном (270-275) довео је до повећања експлоатације рудника који су се налазили у Подрињу.¹⁵

Насупрот овим планинским регионима равничарски предели били су добро искоришћени и организовани земљораднички регион, пошто је римска војска, услед своје бројности, захтевала да се сваки комад плодне земље обрађује. Интензивном земљорадњом били су обухваћени Мачва и посавски део Подриња.¹⁶ Експанзивној земљорадњи свакако су много допринели ветерани који су подизали *villae* на својим поседима и који су од краја I века све више насељавани на обалама Саве.¹⁷ О овом насељавању сведоче бројни констатовани трагови и остаци вила, као и обиље покретног археолошког материјала из времена римске управе.¹⁸ Присуство војске, ветерана и трговаца довело је до постепене романизације становништва чији је завршни чин био додељивање грађанског права свим житељима Римске империје 212. године.

У римско време преко територије Подриња прелазиле су важне комуникације које су повезивале Сисцију и Сирмијум. Ова траса је, према једној претпоставци, Дрину прелазила у близини станице *Drinum Flumen* и затим ишла линијом Црна Бара-Баново Поље-Засавица-Мала Митровица-Сремска Митровица (Сирмијум).¹⁹ Кроз Мачву је пролазио и пут који је Сирмијум повезивао са пределима око Дрине, где су била важна рудна налазишта, и даље са Салоном у Далмацији.²⁰ Ова комуникација која је изграђена у време римског намесника Долабеле у почетку је имала чисто војнички карактер да би касније постала главни трговачки пут за превоз путника и робе.²¹ Као што смо истакли пут је био веома важан због тога што је повезивао рудокопну област *Argentaria*, коју су делиле две римске провинције, са Сирмијумом. На 30 миља од Сирмијума налазила се прва станица, нелокализовано место *Gensis* (*Tab.Paut. VI 5*). Неки истраживачи га идентификују са муниципијумом *Gerđ* које се спомиње у натпису

14 Simić 1951, 179, 378, 383; Душанић 1980, 21-22; Трбуховић, Васиљевић 1976, лок. бр. 5.

15 Васић 1985, 125-126.

16 Васиљевић, Трбуховић 1970, 68.

17 Поповић, Борић-Брешковић 1994, 81.

18 Васиљевић 1972, 168-189; Васиљевић 1973, 133-161; Васиљевић, 1974, 145-150; Васић 1985, 136-141.

19 Војановски 1981, 184.

20 *Itineraria A.* 1029.

21 Васиљевић, Трбуховић 1985, 36.

из Скелана.²² Други ову станицу локализују у атару села Лешнице.²³ Растојање од 30 миља између Сирмијума и Генсиса одговара дистанци између Сремске Митровице и Лешнице.²⁴ У сваком случају прецизно локализовање ове станице за сада је несигурно.²⁵ Даље је овај пут ишао обронцима планина Видојевице и Иверка, затим северним ободом планине Гучево, пролазио Јадром и код места Ad Drinum (Зворник) прелазио на леву обалу Дрине.²⁶ У прво време овај пут је био значајан и због тога што је повезивао важно војно упориште какво је било Сирмијум са значајном луком каква је била Салона и преко ње даље са Италијом. Током времена ова комуникација је постала значајна трговачка комуникација која није имала само транзитни значај него је постала окосница за сав унутрашњи саобраћај у региону источне Далмације и јужне Паноније што је довело и до економског напретка наведеног подручја.²⁷

Трећа комуникација која је прелазила преко Подриња повезивала је Сирмијум са Сингидунумом десном обалом реке Саве.²⁸ Од споредних путева свакако је најважнији био онај који је ишао преко Цера и који се спајао са путем у долини Јадра.²⁹

Бројни напади варварских племена која надиру са истока и североистока довели су, услед немогућности одбране граница, до постепеног повлачења Римљања. Са падом дела Паноније под власт Гота формира се нови гранични одбрамбени систем дуж реке Саве. Ови напори цара Констанција и његових наследника нису могли да спрече за дуже време продоре варвара. После смрти цара Теодосија и поделе Римске империје 395. године на два дела, Подриње је припало источном делу Римског царства.

Специфичне доказе о животу и збивањима на простору Подриња током римске владавине дају нам бројни налази новца. Поред новца бројни су и други остаци материјалне културе настали током римске владавине на овом простору.³⁰

22 За пут јужно од Сирмијума и дискусију о могућности да се скраћеница Gerd односи на Gen-sis, в. Mirković 1971, 22.

23 Васиљевић, Трбуховић 1985, 35.

24 Војановски 1981, 190.

25 Васић 1985, 130.

26 *Itineraria R.* 472.

27 Војановски 1981, 128.

28 Васиљевић, Трбуховић 1970, 73.

29 Васиљевић, Трбуховић 1970, 73.

30 Гаршанин, Гаршанин 1951, 144-145 (Јадрански срез), 163-164 (Мачвански срез), 194-195 (Посавотамнавски срез), 195 (Посавски срез), 195-196 (Поцерски срез), 196, (Рађевски срез); Васиљевић, Трбуховић 1970, 65-7.

Преглед појединачних и скупних налаза римског новца

1. БАНОВО ПОЉЕ, СО Богатић, локалитет Дуге њиве. Парцела Живка Дакића

Остаци неке грађевине. Често се изорава антички новац. У Народном музеју у Шапцу чува се више комада новца пронађеног на овом локалитету: денари Веспасијана (RIC II, no. 10) и Елагабала (RIC IV/2, no. 102), затим новац Аурелијана и дупондијус Фаустине, које услед лоше очуваности није могуће прецизније идентификовати.

Приликом земљаних радова радници су 24. 03. 1992. године ископали непознату количину римског новца. Интервенцијом милиције у Музеј је 20. 05. исте године доспело 8 примерака истоветних антонинијана Проба (RIC IV/2, no. 365).

Библ.: Васиљевић 1967, 135, бр. 102; Petrović 2004, 6, бр.1.

2. БЕЛА РЕКА, СО Шабац, локалитет Црквине, остаци античке грађевине

Налаз из 1936. године велике оставе која се састојала од: 1 сребрног ланца, 2 нарукнице од сребра, 2 мања сребрна судића, 1 прстена са представом Силена, 1 патере са натписом, фибуле и 332 денара. У остави је најстарији један републикански денар Марка Антонија (32-31 године пре н.е.), односно Нерона (54-64.) а најмлађи је денар Комода емитован (децембар 181-децембар 182). Садржај оставе по владарима је следећи:

Марко Антоније-2, Нерон-5, Галба-1, Вителије-3, владавина Веспасијана- 48 (Веспасијан-41, Тит-2, Домицијан-5), владавина Тита-8 (Тит-3, Домицијан.1, Divus Веспасијан-4), Домицијан-7, Нерва-2, Трајан-37, владавина Хадријана-58 (Хадријан-49, Сабина-7, Луције Елије-2), владавина Антонина Пија-96 (Антонин Пије-52, Фаустина I-1, Дива Фаустина I-15, Марко Аурелије-14, Фаустина II-4), владавина Марка Аурелија- 47 (Марко Аурелије-21, Луције Вер-4, Фаустина II-13, Diva Фаустина II-2, Луцила-5, Комод-2), владавина Комода-8 (Комод-6, Divus Марко Аурелије-1, Криспина-1)
Трп. 182.

Остава се чува у Народном музеју у Београду

Који су били непосредни разлози склањања новца тешко је данас поуздано рећи. У историјским изворима приближно времену склањања новца помињу се рат који је могао бити вођен 185. године против Сармата, у 188. години имамо експедицију против Германа, а 196. је рат са Дачанима. Сви ови догађаји нису могли много да утичу на збивања на простору који се налазио између Саве и Дрине, који није био непосредно захваћен ратом. Пре

ће бити да је повод склањања блага био локалне природе. Можда изненадни напад разбојника.³¹

Библ.: Mirnik 1981, 53, бр. 115; Васић 1985,128; Поповић, Борић-Брешковић 1994, 77-148; Petrović 2004: 6, бр. 2.

3. БЕЉИН, СО Владимирци

У Народном музеју у Шапцу чува се један примерак велике бронзе Требонијана Гала исковане у Виминацијуму 252/253. године (Ав. IMP C GALLVS P FELIX AVG, Рв.. P M S C-OL VIM / AN XIV).

4. БОГАТИЋ, СО Богатић, локалитет Раповица

На локалитету се често изорава римски новац, опека и друго.

Библ.: Васиљевић 1969, 458, бр. 367; Petrović 2004, 6, бр.3.

5. БОГОСАВАЦ, СО Шабац, локалитет Јовића поље

Случајан налаз антонинијана Галијена (RIC V/1, no. 585)

Налаз се чува у Народном Музеју у Шапцу,

Библ.: Petrović 2004, 6, бр. 4.

6. БОГОСАВАЦ, СО Шабац, локалитет Бело поље

Налаз дупондија Фаустине II, лоше очуван (RIC III no. 1165) и две велике бронзе Виминацијума - Гордијан III, емисија 241/242 (AN III) и Филип I, емисија 244/245 (AN VI).

Налаз је откупљен за нумизматичку збирку Народног музеја у Шапцу.

Библ.: Petrović 2004, 6, бр. 5.

7. БОЈИЋ, Со Шабац, Њива Јована Марковића

Појединачни налази римског новца из IV века.

Библ.: Васиљевић 1967, 135, бр. 107; Petrović 2004, 6, бр. 6.

8. БРЕСНИЦА, СО Коцељева, локалитет Римске шанчине на Белим Орницама

Остаци некрополе. Појединачни налази новца.

Библ.: Васиљевић 1967, 135, бр. 109; Petrović 2004, 6, бр. 7.

9. ВЛАДИМИРЦИ, СО Владимирци

Налаз пре 1914. године око 2000 антонинијана.

31 Поповић, Борић-Брешковић 1994, 90.

Остава је откупом после Првог светског рата доспела у Народни музеј у Београду. Прве информације о њој донео је Б. Сарија.³² Он је дао и њен сасатав. Седамдесетих година прошлог века оставу је прегледао Никола Црнобрња који је тада констатовао незнатно другачији сасатав од онога који наводи Сарија.³³ Од владара који се не наводе у првом попису нашао је три примерка Постума и један комад Вабалата. Налаз новца ових владара, који се ретко срећу у оставама на нашој територији, указује да она није била пробрана, када се обично ретки примерци издвоје.

Данас се у Народном музеју у Београду налази укупно 1739 комада новца из ове оставе. Заступљени су следећи владари: Филип I (1), Етрусцила (1), Требонијан Гал (1), Валеријан (16), Галијен (783), Салонина (98), Салонин (2), Викторин, старији (1), Клаудије Готски (505), Квинтил (28), Аурелијан (101), Консекративни Клаудија Готског (63), Постум (3), Вабалат (1), неопредељено (135).

Библ.: Saria 1924, 61-62; Saria 1927, 12; Гарашанин и Гарашанин 1951, 194-195; Васиљевић 1967, 136, бр. 111; Mirnik 1981, 73-74, бр. 247; Petrović 2004, 7, бр. 8; Црнобрња 2004, 42-43.

10. ГЛОГОВАЦ, СО Богатић, кућни плац Добросава Крајчиновића

На овом плацу и суседним парцелама изораване су римска опека и новац из IV века.

Библ.: Васиљевић 1967, 136, бр. 116; Petrović 2004, 7, бр. 9.

11. ГОРЊА ВРАЊСКА, СО Шабац, локалитет Јусуповац

У старом инвентару Народног музеју у Шапцу заведен је налаз од 20 бакарних новчића цара Проба. Налаз ауреуса Трајана Деција (RIC I, no. 8a).

Библ.: Васиљевић 1967, 137; Петровић 2001, 21; Petrović 2004, 7, бр. 10.

Ауреус Трајана Деција

32 Saria 1924, 61-62.

33 Црнобрња 2004, 42-44.

12. ГРУШИЋ, СО Шабач, локалитет Црква Равнаја

Случајан налаз антонинијана Аурелијана (RIC V/1, no. 367).
Чува се у Народном музеју, Шабач.
Библ.: Petrović 2004, 7, бр.11.

13. ГЛУШЦИ, СО Богатић

Налаз два римска бронзана новчића.
Новац је откупљен за збирку Музеја Срема, Сремска Митровица.
Документација Музеја Срема, Сремска Митровица.

14. ДВОРСКА (Народни музеј у Београду, о. инв. 1341/1-480) - 480 предмета од којих 472 комада новца: денара (106) и антонинијана (366), као и 8 археолошких фрагмената (2 фрагмента тубулуса, 1 алка за качење, 1 фрагмент наруквице, део дебље бронзане жице и 3 комада танке савијене жице)

Састав: Септимије Север (12), Јулија Домна (2), Каракала (12 од којих 1 антонинијан), Гета (3), Макрин (1), Елагабал (18 од којих 3 антонинијана), Јулија Соемија (4), Јулија Меза (4), Аквилија Севера (1), Александар Север (28), Орбијана (2), Јулија Мамеа (7), Максимин I (9), Гордијан III (114 од којих су 107 антонинијани), Филип I (54 антонинијана), Отацилија Севера (10 антонинијана), Филип II (9 антонинијана), Трајан Деције (38 антонинијана од којих 1 консекративни DIVO ALEXANDRO), Етрусцила (10 антонинијана), Хостилијан (8 антонинијана), Хереније Етруск (9 антонинијана), Требонијан Гал (37 антонинијана), Волузијан (25 антонинијана), Емилијан (14 антонинијана), Валеријан (26 антонинијана), Маринијана (6 антонинијана), Галијен (9 антонинијана).

Заступљене ковнице: Рома (361), Виминацијум (80), Медиоланум (1), Лаодикеја ад Маре (1) и Емеса (1).

Најранији комад Септимија Севера датује се у 195-196, а трг дају антонинијани Галијена из ковнице Виминацијум датовани у 254.

Подаци су преузети из нумизматичке базе података Народног музеја у Београду и достављени су ми од стране Бојане Борић-Брешковић. Остава је у припреми за публикавање од стране Милоја Васића.

Како су Галијенови комади којима се остава завршава датовани у 254. годину, ова година даје *terminus post quem* за похрањивање оставе. Готово да нема историјских извора који пружају значајније податке о томе шта се на овом простору догађало у време када је остава склоњена. На њено закопавање могуће је да су утицали пљачкашки походи Квада и Језига на почетку владавине Валеријана и Галијена или упади Маркомана у Панонију 254. године. Исте године и Скити су прешли Дунав и стигли до Солуна. На основу

напред изнесеног може се предпоставити да је овако нестабилна ситуација, пуна неизвесности, утицала да власник новца одлучи да га склони.

Библ.: Марић 1956, 180, бр. 11; Васиљевић 1967, 137 бр. 130; Vasić 1972, 58, 62-65; Mirnik 1981, 62, бр. 168; Petrović 2004, 7, бр. 12; Borić-Brešković i Stamenković, 161 и нап. 22.

15. ДЕСИЋ, СО Шабач, локалитет Чардачине (Народни музеј у Београду, о. инв. 162)

Остава бакарног новца. Растурена. У Народном музеју у Београду депоновано је 560 примерака новца који су пронађени на гомили приликом земљаних радова. Идентификовано је 527 примерака из времена Валентинијан I док је остали новац нечитак.

Библ.: Марић 1956, 180, бр. 133; Васиљевић 1967, 138, бр. 133; Mirnik 1981, 77, бр. 270; Васић 1985: 132; Јовановић 1985, 64; Vasić 1995: 329-330; Јовановић 1998, 24; Petrović 2004: 7, бр. 13. Бенцаревић 2005: 558, бр. 17.

16. ДОЊЕ ЦРНИЉЕВО, СО Коцељева, локалитет Чардачине

На њиви Златана Антића, 18. априла 1978. изорана је остава денара и антонинијана. Месној канцеларији, а потом Народном музеју у Шапцу предато је 2495 комада сребрног новца од тога су 42 денара, 2444 су антонинијани и 9 је неодређено. Новијим истраживањима констатовано је да је извештан број примерака новца из оставе задржан од стране налазача.³⁴

У делу оставе који је похрањен у Народном музеју у Шапцу заступљени су следећи владари и њихови савладари са номиналама: денари Комод (1), владавина Септимија Севера 22 денара, 2 антонинијана (Септимије Север-10, Јулија Домна-6, Каракала 5 денара и 2 антонинијана, Гета-2), владавина Елагабале 9 денара, 6 антонинијана (Елагабал-7, 6, Јулија Паула-1 денар, Јулија Меза-1 денар), владавина Александра Севера 6 денара (Александар Север-4, Јулија Мамеа-2), владавина Максимина 5 денара (Максимин-2, Паулина-1) Остали владари, ако то није посебно наведено заступљени су у остави антонинијанима: Балбин-1, Пупијен-4, Гордијан III-270 и 1 денар, владавина Филипа I- 282 (Филип I-182, Отацилија Севера-49, Филип II-51), владавина Трајана Деција-210 (Трајан Деције-120, Херенија Етрусцила-50, Хереније Етруск-24, Хостилијан-10, консекративни-6), владавина Требонијана Гала-295 (Требонијан Гал-188, Волузијан-107), Емилијан-11, Валеријан I-564, владавина Галијена- 799 (Галијен-364, Маринијана-15, Салонина-268, Валеријан II-151, Салонин-1), неодређено (99).

Трц.: 259. година.

34 Hagner, Mrda 1996, 49.

Остава је откривена на имању Златана Антића 18. априла 1978. године када је Миливоје Васиљевић, археолог Народног музеја у Шапцу, преузео 1668 примерака новца. Сутрадан је организовано мање археолошко ископавање приликом којег је пронађено 557 комада као и делови суда у којем је новац био закопан. Када је 1996. године колекционар Живорад Михајловић поклонио своју збирку Музеју, у Музеј је доспело још 62 примерка из оставе. Најзад М. Васиљевић је оставу допунио са 203 примерка. Тако је у Музеј доспело укупно 2495 комада новца из ове оставе. Претпоставља се на основу каснијих сазнања да је приликом откривања оставе отуђено 400-500 примерака. С обзиром да је у остави заступљен новац дугог временског периода ово упућује на закључак да је реч о уштеђевини власника пољопривредног имања.³⁵

Који су узроци закопавања оставе? Они су по свој прилици двојаки, унутрашњи и спољашњи. Престале су са радом ковнице у Антиохији, Кизику и Виминацијуму, а спољашњи фактори су онемогућавали редовни доток новца из римске и келнске ковнице. Истовремено појавили су се узурпатори у суседној Панонији, Ингенус и Регалијан, а дошло је и до упада Роксолана, затим Квада и Јазига који су узнемиравали и суседне области, посебно најближе као што је североисточни део Далмације, у којем се налазила вила у Црниљеву. Услед недостатка конкретних доказа један од ових разлога могао је да примора власника оставе да закопа своју уштеђевину.³⁶

Библ.: Прву белешку о налазу оставе објавио је Бранислав Недељковић дописник листа „Глас Подриња“ бр. 1624, од 01. јуна 1978. Затим су о остави писали: Васиљевић 1980, 211; Јеж и Старовић 1994, 376; Hagner и Mrđa 1996, 44-57; Petrović 2004, 7, бр. 14; Васић 2005.

17. ДРАГОЈЕВАЦ, СО Владимирци, локалитет Славотин. Њива Божића Драгића

На овом локалитету често се налази грнчарија, опеке и новац из IV века
Библ.: Васиљевић 1967, 138, бр. 134; Petrović 2004, 8, бр. 15.

18. ДРЕНОВАЦ, СО Шабац, локалитет Кућиште

Површински налази шута, керамике, новца (Констанције II).
Друга половина IV века.
Библ.: Васиљевић 1973, 205; Васић 1985, 129.

³⁵ Васић 2005, 9.

³⁶ Васић 2005, 60-61.

19. ДРЕНОВАЦ, СО Шабац, локалитет Бабин

Са овог локалитета у Народни музеј у Шапцу доспело је више појединачних налаза антонинијана Аурелијана, Гордијана III, Проба.

Библ.: Petrović 2004, 8, бр. 16.

20. ДУБЉЕ, СО Богатић, локалитет Раскршће, њива Веселић Томислава

Налази римске опеке, керамике и појединачног новца IV века.

Библ.: Васиљевић 1967, 138, бр. 139; Petrović 2004, 8, бр. 17.

21. ДУМАЧА, СО Шабац, забран Зорана Бугарчића са десне стране пута Шабац-Београд

Остаци грађевине. Чести налази новца из IV века. У Народном музеју у Шапцу чува се 55 примерака бронзаног новца Константина I, Констанција, Констанса, Валенса и Лицинија. Са истог локалитета потичу и антонинијани Проба и Галијена.

IV век.

Библ.: Васиљевић 1967, 138, бр. 142; Petrović 2004, 8, бр. 18.

22. ЗАСАВИЦА, СО Сремска Митровица. Потес Гробнице

Налаз антонинијана и велике бронзе Клаудија I. Откупљено за музејску збирку.

Документација Музеја Срема, Сремска Митровица.

У Народном музеју у Шапцу са овог локалитета чува се један примерак новца локалног ковања Виминацијума из времена Гордијана III 242/242. година (AN III).

23. ЗМИЊАК, СО Шабац, локалитет Пошар

Случајан налаз новца Хадријана и Трајана лоше очуваних.

Чува се у Народном музеју у Шапцу.

Библ.: Petrović 2004, 8, бр. 19.

24. ЈЕЛЕНЧА, СО Шабац,

Из овог насеља у Народном музеју у Шапцу чува се 17 примерака бакарног новца у лошем стању.

25. ЈАДРАНСКА ЛЕШНИЦА, СО Лозница, локалитет састав потока од којих настаје Шоћин поток.

Растурена остава римског бакарног новца од неколико килограма. Приликом рекогносцирања терена 1. 11. 1979. године мештани су др Милоју

Васићу из Археолошког института у Београду и Миливоју Васиљевићу, археологу Музеја у Шапцу, показали место где је остава пронађена. Новац је био склоњен у једну врсту цисте, која је са три стране била уклесана у камен, док је четврта страна била направљена од камене плоче. Величина цисте је била 50x50x50 цм. Циста се налазила поред сеоског пута, који је очигледно пратио трасу старог римског пута.

У Народном музеју у Шапцу чува се 253 примерка. Услед велике корозије и оштећења могуће је одредити мали број: Валенс (1), Валентинијан I (11), Констанције II (1), Грацијан (5). Заступљене су ковнице: Сисција (14), Тесалоника (3), неопредељене ковнице (49), новац оштећен деловањем корозије (183). Известан број комада је намерно преполовљен сечењем (4).

У Народном музеју у Београду чува се 33 комада (Народни музеј у Београду, инв. VIII, 108-119/22)

Трқ: 375. година

Библ.: О овом налазу од кога се 33 комада налазе у Народном музеју у Београду први је податке дао Растислав Марић (1956: 180, бр. 20). Наводи да остава потиче са планине Иверак, на саставу потока од којих настаје Шоћин поток и да је приликом проналажења била склоњена испод камена и имала тежину од 30-40 кг. Наредне информације налазимо: Mirnik 1981: 79, но. 285 (Иверак, Србија); Petrović 2004: 8, бр. 20 и Петровић 2004а: 47, 66-67 исту оставу везује за Јадранску Лешницу и од које се 253 примерка новца (Констанције II-Валентинијан I) чува у Народном музеју у Шапцу; Васић 1985, 132 наводи оставу из Јадранске Лешнице (Шочин поток) у оквиру остава склоњених око 374/5. Исту оставу као налаз из Јадранске Лешнице наводе: Васиљевић 1967, бр. 147; Јовановић 1985, 64; Vasić 1995, 329-330; Миљанић 2003, 96; Дрча 2003, 60-61; Бенцаревић 2005, 15.

26. КЛЕЊЕ, СО Богатић, локалитет Црквине

Случајан налаз антонинијана Гордијана III (RIC V/1, no. 270) и Галијена.

Чува се у Народном музеју у Шапцу.

Библ.: Petrović 2004, бр. 21.

27. ЛОЗНИЦА, СО Лозница

У околини Лознице нађена је остава римског сребрног новца из III века. У Народном музеју у Београду из ове оставе чува се један антонинијан Требонијана Гала.

Библ.: Марић 1956, 180, бр. 12; Васиљевић 1967, 140, бр. 153; Petrović 2004, 8, бр. 22.

28. МАЛА ВРАЊСКА, СО Шабац, потес иза СИНД-а

Налаз фолиса Максенција, АЕ2 Валентинијана (2), новац Максимиана, Гордијана III. На истом локалитету нађено је и неколико примерака средње бронзе Виминацијума кованих 242/243, 243/244, 245/246. године (AN III, AN V, AN VII), као и новац Каракале (RIC IV/1, no. 269)

Нађени новац чува се у Народном музеју у Шапцу.

Библ.: Petrović 2004, 8, бр. 23.

29. МАЈУР, СО Шабац, локалитет Китог-градина, њива Илије Виторовића

Чести налази римског новца од Антонина Пија до Септимија Севера.

Библ.: Васиљевић 1967, 140, бр. 157; Petrović 2004, 8, бр. 24.

30. МАЧВА (?)

Током 1959. године у Народни музеј у Београду доспео је налаз од 8 примерака бронзаног новца Грацијана и Валентинијана II. Претпоставља се да налаз потиче са територије Мачве.

Налаз се чува у Народном музеју у Београду (Народни музеј у Београду, о. инв. 460)

Библ.: Бенџаревић 2005: 559, бр.22.

31. МАЧВАНСКА МИТРОВИЦА, СО Сремска Митровица, локалитет Селиште

Случајан налаз антонинијана цара Проба, као и бронзаног новца Константина, Констанса, Константина II.

Новац се чува у Народном музеју у Шапцу.

Библ.: Petrović 2004, 9, бр. 25.

32. МАЧВАНСКА МИТРОВИЦА, СО Сремска Митровица, локалитет Милованчевића њива на путу према Засавици.

Током дугог низа година са овог локалитета Музеј Срема у Сремској Митровици је откупио велику количину, неколико стотина, примерака римског бронзаног новца III и IV века. Новац није конзервиран ни обрађен. Документација Музеја Срема, Сремска Митровица.

33. МАЧВАНСКИ БЕЛОТИЋ, СО Богатић, локалитет Двор

Налаз денара Антонија Пија (RIC III, no. 770)

Чува се у нумизматичкој збирци Народног музеја у Шапцу.

34. МАЧВАНСКИ ПРИЧИНОВИЋ, СО Шабац, локалитет Церик

На великој површини 1000 x 500 метара налазе се уломци керамике, шута, фибула и новца. На основу прикупљених артефаката налазиште је могло да настане у II-III веку, али је сигурно трајало до IV века. У Народном Музеју у Шапцу се чува антонинијан Валеријана I (RIC V/1, no. 89)

Библ.: Васиљевић 1973, 142; Васић 1985, 129.

35. МАЧВАНСКИ ПРЊАВОР, СО Шабац,

За Музеј Срема у Сремској Митровици откупљено је 19 примерака римског бронзаног новца IV века. Новац није конзервиран ни обрађен.

Документација Музеја Срема, Сремска Митровица.

36. МЕТЛИЋ, СО Шабац

Случајан налаз АЕЗ Констанција II на кућном плацу Лазара Урошевића.

Библ.: Васиљевић 1969, 460, бр. 379; Petrović 2004, 9, бр. 26.

37. МЕТКОВИЋ, СО Богатић, локалитет Црквине

Налаз новца III века и антонинијан Проба (RIC V/2 no. 62). Констатовани темељи утврђења.

Библ.: Васиљевић 1967, 140-141, бр. 163; Petrović 2004, 9, бр. 27.

38. МЕХОВИНЕ (Народни музеј у Београду, о. инв. 1197/1-150)

Налаз око 2000 денара. Ископао ћуп 1912. године при риљању виноградског земљишта на 0,50 м. испод површине Драгић Павловић, механција из Меховина, срез Посавотамнавски, округ Подрињски. Набављено преко Среског суда, Владимирци, П.413/35. Државно Правобранилаштво, Београд бр. 17667 од 29. VIII 1935. доноси одлуку 1/3 остаје Музеју (150 ком.) и 2/3 сопственику.

Састав дела налаза који се налази у Народном музеју у Београду: Нерон (1), Веспасијан (4), Трајан (1), Антонин Пије (2), Фаустина I (1), Марко Аурелије (1), Фаустина II (1), Комод (5), Клодије Албин (3), Септимије Север (30), Јулија Домна (12), Каракала (21), Плаутила (2), Гета (4), Макрин (1), Елагабал (17), Јулија Соемија (2), Јулија Паула (1), Аквилја Севера (2), Јулија Меза (6), Александар Север (19), Јулија Мамеа (10), Максимин I (4).

Трџ. - у делу оставе који се налази у Народном музеју у Београду налазе се 4 денара Максимиана I који припадају најмлађим примерцима у налазу:

С. IV, no. 99, RIC IV/2, p.141, no. 16 (235-236); публ. Карапандић 1911: кат. 481

C. IV, no. 99, RIC IV/2, p.141, no. 16 (235-236); публ. Карапанџић 1911: кат. 480

C. IV, no. 75, RIC IV/2, p.142, no. 20 (236-238); публ. Карапанџић 1911: кат. 474

C. IV, no. 107, RIC IV/2, p.142, no. 23 (236-238); публ. Карапанџић 1911: кат. 484

Карапанџић је публикувао комаде од којих је одлуком Суда већи део враћен. Не зна се тачно колико је било новца у остави, а до Народног музеја у Београду је изгледа дошла само 1/4 целокупне оставе, која би по причању радника који су је открили садржавала око 2000 комада. Очуваност је добра осим неколико који су сасвим излизани и нечитки. Састав налаза према подацима код Карапанџића доставила ми је Б. Борић-Брешковић с напоменом да се на неколико места код овог аутора не слаже збир комада са претходно одређеним бројем комада по Коену (Cohen): Нерон (1); Веспасијан (17 од тога 3 нечитка); Тит (3); Домицијан (3); Трајан (5); Хадријан (?7 од тога 2 нечитка, али Карапанџић сабира ознаке Коена као 6?); Антонин Пије (8); Фаустина I (2); Марко Аурелије (3); Фаустина II (1); Луције Вер (1); Комод (15); Албин (4); Септимије Север (89); Јулија Домна (28, али Карапанџић сабира 29); Каракала (70); Плаутила (2); Гета (?17, али Карапанџић сабира 16); Макрин (2); Елагабал (58); Јулија Соемија (3); Јулија Паула (1); Аквилија Севера (2); Јулија Меза (11); Александар Север (97); Јулија Мамеа (17); Максимин (18 али Карапанџић сабира 17). О овој остави Сариа такође пише да је налаз из Меховина, југоисточно од Шапца садржао око 2000 денара од чега је у Народни музеј у Београду дошло 479 комада; Сариа састав преузима од Карапанџића тако да преписује само коначан број комада, не контролишући укупан број дат по Коену; за разлог закопавања наводи: "es ist wahrscheinlich, dass der Schatz in Verbindung mit Maximins Dakerkriegen umter die Erde jam".³⁷ У каснијој литератури се наводи да је у Народни музеј у Београду доспело 479 денара а да је налаз бројао око 2000 денара од Нерона до Максимиана Трачанина.³⁸

Остава је у припреми за објављивање од стране Бојане Борић-Брешковић која ми је доставила податке из нумизматичке базе Народног музеја у Београду.

Библ. Карапанџић 1911, 159-164; Saria 1927, 13; Klemenc 1936, 124 no. 1a; Гарашанин, Гарашанин 1951, 195; Васиљевић 141 бр. 165; Mirnik 1981, 66, no. 190; Petrović 2004, 9 бр. 28

37 Saria 1927, 13.

38 Klemenc 1936, 124, no. 1a; Гарашанин, Гарашанин 1951, 195; Mirnik 1981, 66 no. 190.

39. МИОКУС, СО Шабац, локалитет Јазбине

Новац је нађен у растуреном стању 1950. године на локалитету на којем је констатовано постојање пољопривредног имања. Према непотврђеним изворима у Народни музеј у Београду је донесено око 300 комада. Данас се у Музеју налази 92 примерка из наведене оставе који су датовани од 334/335. до 367/375. године. Заступљени су владари: Константин I (2), Констанс (1), Констанције II (35), Констанције Гал (8), Грацијан (5), Јулијан (2), Валентинијан I (22), Валенс (17).

Заступљене ковнице: Рим (1), Аквилеја (3), Сисција (24), Сирмијум (22), Тесалоника (24), Хераклеја (2), Антиохија (1), неодређено (13).

Трқ. око. 378. године.

Како су најмлађи примерци новца из 367-375. године то говори да је налаз био склоњен нешто пре 378. услед нестабилне ситуације која је настала на централном Балкану после смрти Валентинијана I и готских упада.

Библ.: Васиљевић 1967, 141, бр. 169; Јовановић 1985, 64; Васић 1985, 129; Vasić 1995, 329-330; Јовановић 1998, 24; Миљанић 2003, 96; Петровић 2003, 105-118; Petrović 2004, 9, бр. 29; Бенцаревић 2005, 559, бр. 20.

40. МРЂЕНОВАЦ, СО Шабац, обала Саве, њива Милована Димитрића

Чест налаз римског новца IV века.

Библ.: Васиљевић 1967, 142, бр. 175; Petrović 2004, 9, бр. 30.

41. МРЂЕНОВАЦ, СО Шабац,

Осим податка добијеног од дародавца да новац потиче из овог места, других информација о овом налазу немамо. На основу литературе познато је да се на имању Милорада Димитрића често налази новац IV века. Да ли је новац пронађен заједно и истовремено или је сакупљан током дужег времена није познато.

У Народном музеју у Шапцу са овог локалитета чува се налаз од 83 примерка новца. Могуће је одредити 54 примерака: Константин II (3), Констанс (5), Констанције Гал (6), Јовијан (1), Валентинијан (17), Валенс (13), Грацијан (6). Ковнице: Тицијум (1), Рома (2), Аквилеја (2), Сисција (32), Сирмијум (13), Тесалоника (11), Хераклеја (2), Константинопољ (4), Кизик (2), Антиохија (1), Неопредељено (13).

Трқ: 383. година.

Чува се у Народном музеју у Шапцу

Библ.: Петровић 2004а, 47.

42. НАКУЧАНИ, СО Шабач, локалитет Виђиновац

Налаз два солида Валентинијана I (RIC IX, no. 17b) и једног солида Валенса (RIC IX, no.17e). На истом локалитету пронађен је и солид Грацијана.³⁹

Солиди Валентинијана I и Валенса чувају се у Народном музеју у Шапцу, а солид Грацијана у Народном музеју у Београду (инв.бр. II/1186).

Друга половина IV века.

Солиди су нађени на локалитету Виђиновац. На овом локалитету констатовано је мање римско насеље типа вила рустика.⁴⁰ Претпостављамо да су ови солиди, који су вероватно део војничког стипендија или донативума, склоњени између 375-378. У том периоду долази до великог пораза Римљана и погибије Валенса у бици код Хадријанопоља 378. Ово је време немира на централном Балкану, изазваних честим упадима варвара.

Библ.: Петровић 2001, 22-23, бр. 3,4,5, Petrović 2004, 9, бр. 32. Васић 2008, 102, 164.

Солид Валенса

Солид Валентинијана I

43. НОЂАЈ, СО Богатоћ,

Откуп за Музеј Срема више примерака бронзаног новца цара Трајана, Хадријана, Аурелијана, Валентинијана и Грацијана. У потесу овог села пронађен је и солид Аркадија (RIC IX, no. 70c). Солид је поклоњен Јосипу Брозу Титу 7. јуна 1977. У литератури се наводи да је солид са подручја Сирмијума.⁴¹ Увидом у документацију Музеја Срема у Сремској Митровици утврђено је тачно место где је солид нађен.

Документација Музеја Срема у Сремској Митровици.

39 Васић 2008, 164, кат. бр. 56.

40 Трбуховић, Васиљевић 1976, 155.

41 Cvijović 1991, кат. бр. 102, 76.

Солид Аркадија⁴²

44. ОРАШАЦ, СО Шабац, локалитет Деонице, кућни плац Сретена Васића

Остаци римске гробнице. У непосредној близини чести налази римског новца III-IV века. Са овог локалитета у Народном музеју у Шапцу чува се бронзани новац Валенса, Постума, Клаудија Готског, Криспа, Константина I. Библ.: Васиљевић 1967, 142, бр. 179; Petrović 2004, 10, бр. 33.

45. ОРАШАЦ, СО Шабац

Део растурене оставе. У документацији која је оформљена приликом преузимања легата а на основу изјаве дародавца Живорада Михајловића новац је пронађен у атару села Орашац. Познато је да су на локалитету Деонице, у овом месту, откопане римске гробнице, а чест је и налаз новца.⁴³ Могуће је да 23 бакарна новца која су доспела у Музеј потичу са овог локалитета.

Константин I (8), Константин II (3), Констанс (1), Крисп (3), Констанције II (5), Неопредељено (3). Заступљене ковнице: Тицијум (3), Рома (1), Аквилеја (2), Сисција (6), Сирмијум (1), Тесалоника (2), Константинопољ (1), Никомедија (2), Кизик (1), Неопредељено (4).

Чува се у Народном музеју у Шапцу.

Библ.: Petrović 2004, 10, бр. 34; Петровић 2004а, 47, 60-65.

46. ПЕТЛОВАЧА, СО Шабац, локалитет башта Спасоја Глишића. Вила рустика

У башти Спасоја Глишића нађена је остава од око 1180 комада новца из III-IV века. За Народни музеј у Београду откупљена је 1964. године. Неконзервирана.

Библ.: Васиљевић 1967, 142, бр. 180; Васић 1985, 128; Petrović 2004, 10, бр. 35.

47. ПРЊАВОР, СО Шабац, локалитет Шевар

Случајан налаз антонинијана Галијена (RIC V/1, no. 254).

Чува се у Народном музеју у Шапцу.

Библ.: Petrović 2004, 10, бр. 36.

42 Фотографија преузета из: Свијовић 1991, кат. бр. 102, 76.

43 Васиљевић 1967, 179.

48. РАДАЉ, СО Мали Зворник

Остава је пронађена приликом земљаних радова у радаљском засеоку Жарковићи, на локалитету Коса.

Остава се састоји од 249 римских денара и једне драхме Цезареје кападокијске. За Народни музеј у Београду откупљена је 1982. године. Затупљени су владари и чланови њихових породица: Марко Антоније (1 легионарски денар), Нерон (2), Отон (1), Вителије (2), Веспасијан (34), Тит (7), Домицијан (11), Нерва (3), Трајан (27), Хадријан (47), Сабина (6), Луције Елије (1), Антонин Пије (33), Фаустина I (2), Diva Фаустина (26), Фаустина II (14), Марко Аурелије (25), Divus Antoninus (5), Луције Вер (2), Луцила (3), Криспина (1), Комод (1).

Трц: 180. година.

Узрок склањања оставе данас је тешко прецизније одредити. У то време област Подриња није била изложене некој непосредној ратној опасности. Повод склањања оставе пре би могао бити неки разлог Комодове унутрашње политике, пре свега његове конфискације и повећања такси што је довело до побуна у провинцијама. Колико су ово били стварни узроци или су у питању неки други, локалне или приватне природе, тешко је са сигурношћу одредити.

Библ.: Borić-Brešković, Arsenijević 2008, 93-156.

49. РАВЊЕ, СО Сремска Митровица, локалитет Клетиште-Ђенадића колиба

На овом локалитету су чести налази римске опеке и новца из III века. Налаз антонинијана цара Проба. Налази новца се чувају у Музеју Срема, Сремска Митровица. У Народном музеју у Шапцу чува се један примерак Каракале (RIC IV/1, no. 396).

Библ.: Васиљевић 1969, 460, бр. 383; Petrović 2004, 10, бр. 37.

50. РАВЊЕ, СО Сремска Митровица, потес Гајеви

За Музеј Срема откупљено је више примерака римског бронзаног новца као и фрагмената накита који потичу са овог локалитета.

Архив Музеја Срема, Сремска Митровица.

51. РАДЕНКОВИЋ, СО Сремска Митровица, локалитет Ђерамиде, кућни плац Јанковића.

Налаз новца IV века. Констатовано је мање римско насеље.

Библ.: Васиљевић 1967, 143, бр. 185; Petrović 2004, 10, бр. 38.

52. СВИЛЕУВА, СО Коцељева, Локалитет Ливаде у Бубњу. Имање Марка Јовановића

Године 1916. приликом орања пронађена је остава антонинијана. Одмах по откривању један део је растурен. Сачувани део оставе је 1928. године откупио Народни музеј у Београду. Данас се у том музеју налази 10.114 комада антонинијана и један денар. Приликом рекогносцирања терена у октобру 1978. године М. Васић, директор Археолошког института у Београду и М. Васиљевић, кустос Народног музеја у Шапцу добили су 452 примерка новца коју су припадали истом налазу. Укупан број сачуваног новца из оставе данас износи 10.566 антонинијана и један денар. Дуг временски период од проналаска оставе (1916) и њеног смештаја у музеје (Народни музеј у Београду 1928. године и дела у Народни музеј у Шапцу 1978), као и различити подаци о броју откупљених примерака и промени власника указују да остава није у потпуности сачувана.

Заступљени су владари: Требонијан Гал (1), Валеријан I (52), Галијен (48) и Салонина (19) из периода заједничке владавине са Валеријаном I (67), Валеријан II (7), Салонин (1), Галијен, самостална владавина (2448), Салонина (237), Клаудије Готски (1897), Квинтил (56), Аурелијан (4605 + 1 денар), Северина (37), Тацит (120), Флоријан (36), Проб (1017), Кар (2), Карин (3). Остава садржи око 150 примерака до сада нерегистрованих варијанти и 17 веома ретких примерака новца Галијена и царице Салонине кованих у једном кратком периоду 265-266. године у Сирмијуму.⁴⁴

Трқ. 282. година.

Новац је по свој прилици био власништво велепоседника који га је припремио за исплату надница пољопривредних радника. Вероватно је био склоњен у време великих опасности од варварских упада 283. године. Према историјским изворима то је време великог страдања Паноније до којег је дошло на самом почетку 283. године услед упада Сармата. Њихово даље напредовање у дубину царства успео је да спречи Кар у фебруару или марту исте године.

Библ.: О налазу ове оставе први је јавност обавестио Јозо Петровић 1928. године. Неколико година касније поново пише о њој.⁴⁵ Знатно касније Милутин и Драга Гарашанин доносе податак да је у остави било око 20.000 комада а да је за Народни музеј откупљено око 14.000.⁴⁶ Касније у својим радовима ову оставу спомињу и други аутори.⁴⁷ Прелиминарне резултате

44 Црнобрња 1985, 142.

45 Петровић 1931, 88.

46 Гарашанин, Гарашанин 1951, 195.

47 Васиљевић 1967, бр. 191; Mirnik 1981, бр. 234; Васић 1985, 127-128; Petrović 2004, бр. 35.

стручне анализе састава оставе донео је Никола Црнобрња.⁴⁸ Најпотпуније податке донео је у свом раду објављеном 2005.⁴⁹ Оставу је за публикавање припремио Никола Црнобрња.

53. СВИЛЕУВА, СО Коцељева, локалитет Ратковац II

Рекогносцирањем терена 1999. године археолог Зоран Живановић открио је део растурене оставе од око 300 комада бакарног новца из периода Константина Великог. Услед деловања корозионог процеса већи део новца се распао тако да је сачувано око 30 примерака. У зони наласка оставе јасно је уочљива земља са већом концентрацијом фрагмената керамике које је могуће одредити у антички период. На основу свега могуће је закључити да се на том месту налазила вила рустика из IV века. Налаз се чува у Завичајном музеју у Коцељеви. Библ.: Живановић 2009, 49

54. САЛАШ НОЋАЈСКИ, СО Богатић, потес Кованчине

Музеј Срема у Сремској Митровици је са овог локалитета откупио више десетина римског бронзаног новца из III и IV века. Документација Музеја Срема, Сремска Митровица.

55. САЛАШ НОЋАЈСКИ, СО Богатић, локалитет њива Котаруша

Откупљено за Музеј Срема у Сремској Митровици више десетина римског бронзаног новца као и археолошких фрагмената. Архив Музеја Срема, Сремска Митровица.

56. ЦРНА БАРА, СО Богатић, имање Илије Јуришића

Остаци грађевине. Налази керамике и новца из IV века. Библ.: Васиљевић 1967, 144, бр. 201; Petrović 2004, 10, бр. 40.

57. ЦУЛИНЕ, СО Мали Зворник, сеоска школа

Чести налази римског новца у школској башти. Библ.: Васиљевић 1969, 461, бр. 383; Petrović 2004: 10, бр. 41

58. УЗВЕЋЕ, СО Богатић

Музеј Срема у Сремској Митровици откупио је 2 примерка римског бронзаног новца, делове појаса и делове огрлице пронађених у атару села.

48 Црнобрња 1985, 141-144.

49 Црнобрња 2005, 175-180.

Документација Музеја Срема, Сремска Митровица.

59. ШЕВАРИЦЕ, СО Шабац, локалитет Ранчића пашњак

Случајан налаз АЕЗ Криспа (RIC VII, no. 87)

Чува се у Народном Музеју у Шапцу.

Библ.: Petrović 2004, 10, бр. 42.

60. ШТИТАР, СО Шабац, локалитет Грмик

Видљиви темељи зграде. Налаз новца из IV века.

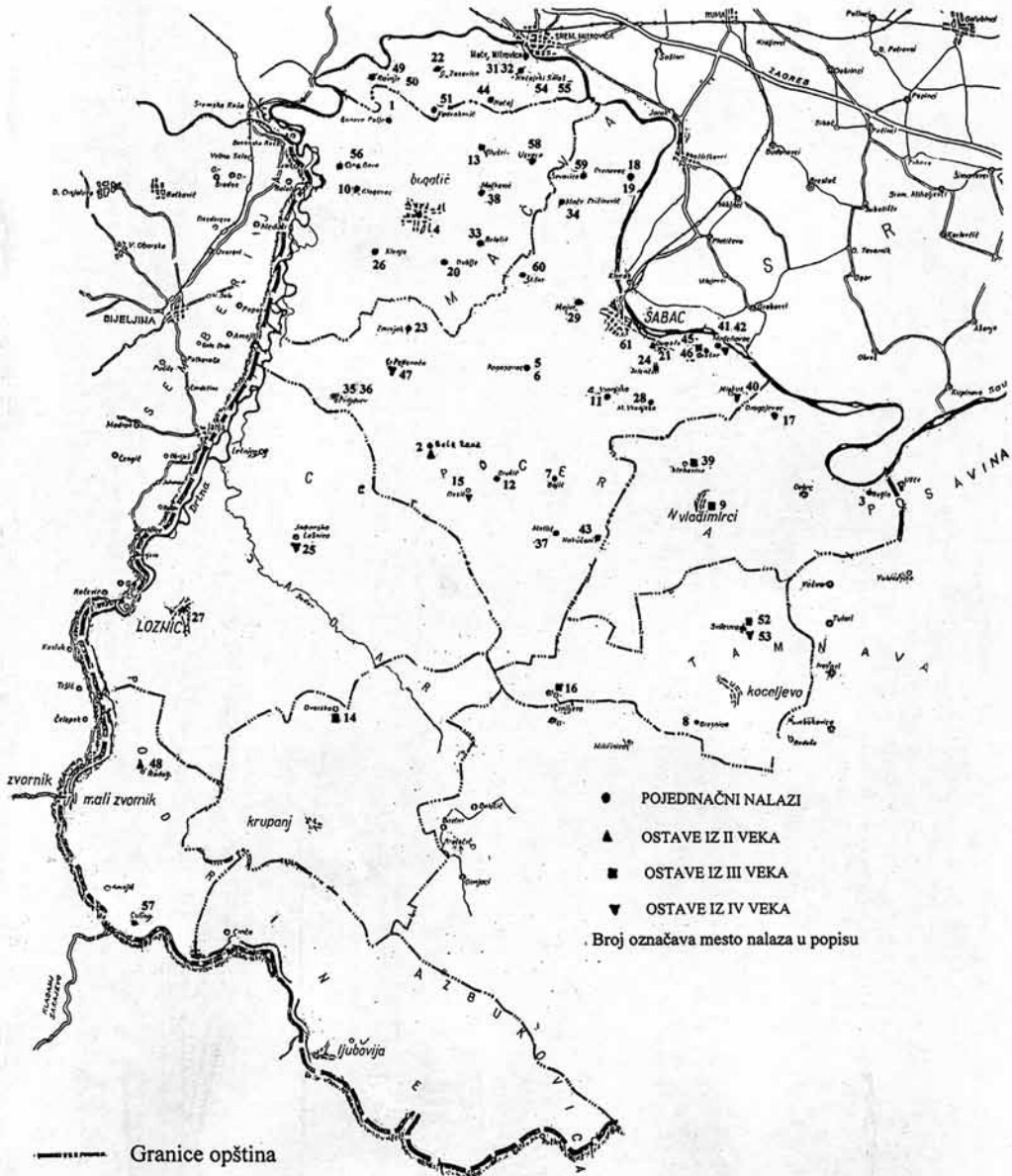
Библ.: Васиљевић 1973, 154.

61. ШАБАЦ, СО Шабац, локалитет Тријангл

Налаз бакарног новца цара Јовијана (LRBC II, no. 1266). Констатовано римско насеље.

Смештај: Народни музеј Шабац.

Налази римског новца у Подрињу

Класификација налаза и време похрањивања

Као што видимо бројни су налази римског новца на подручју Подриња. Сви они, међутим, немају подједнак значај и важност за науку, пре свега због начина на који су откривени и типа налаза коме припадају, о чему се мора водити рачуна приликом интерпретације.

Класификацијом и разрадом нумизматичких налаза бавили су се бројни нумизматичари у разним земљама.⁵⁰ Код нас се овим проблемом посебно бавио Милоје Васић. У свом раду „Nalazi rimskog bronzanog novca IV I V veka iz minicirijuma Norreum Margi“ овај аутор је извршио поделу новчаних налаза на три основне категорије.⁵¹

1. Отворен скупни налаз - То је уштеђевина која се дужи временски период сакупљала и која се допуњавала новим примерцима новца али садржи и старе. Овакви налази су карактеристични за градска подручја. Отворени налази, са новцем широког временског распона, дају нам слику опште циркулације једне области, али, добрим делом, и слику циркулације током неког периода у целој држави.
2. Затворени скупни налаз - Ово су налази који су склањани у тренуцима опасности. Они садрже примерке новца из краћег временског периода, мада не треба искључити и могућност налажења и старијих примерака новца. Овакве оставе стварају се или услед лоше монетарне ситуације или услед непосредне ратне опасности. Драгоцене су за правилно праћење обима новчане циркулације по периодима и дају слику тренутне циркулације новца у краћем периоду.
3. Појединачни налази - Ово је новац који је нађен током археолошких ископавања и он нам даје праву слику о циркулацији у једном временском периоду.

Битно је још једном истаћи да проучаваоци новца схватају да данас не треба гледати на монетарна открића као на историјску масу, него да их треба систематизовати.

Поред тога, веома битан податак код проучавања новчаних налаза је време када је налаз настао. Као *terminus post quem* похрањивања обично се узима најмлађи односно најкаснији датовани новац.

Ако применимо поделу дату код Милоја Васића све налазе новца у Подрињу можемо разврстати у две велике групе и то појединачне налазе (А) и оставе (Б) у оквиру којих су отворени и затворени скупни налази.⁵²

50 О овим класификацијама новчаних налаза видети: Schrötter 1930, 416-418; Mateu 1953, 161-171; Grierson 1975, 108-115.

51 Vasić 1990, 9-10.

52 Vasić 1990, 9-10.

А. Појединачни налази

Појединачни налази који су овде забележени не потичу са систематских археолошких истраживања него су најчешће случајни налази и због тога у већини случајева не постоји брижљиво састављена документација. Стога овај новац као историјски извор има само ограничену вредност. Његова вредност садржана је првенствено у проучавању и обради самог новца, његовој типологији, поређењу калупа као и у доприносу релативном хронолошком разврставању појединих новчаних емисија. Због свега тога значај проналаска појединачног новца не може се занемарити и поред чињенице да је вредност новца као примарног историјског извора битно осиромашена ако не и изгубљена. Неопходно га је уврстити у музејске збирке, јер уколико је познато његово место налаза битно се шире и продубљују знања о монетарној топографији неке области.

На посматраном подручју имамо тек неколико примера проналаска појединачног новца цара са краја I и из II века: Баново Поље (кат. бр.1), Змињак (кат. бр.23), Мајур (кат. бр. 29), Мачвански Белотић (кат. бр. 33), Ноћај (кат. бр. 43). Највећи број појединачних налаза је из III и IV века. По броју пронађених примерака најбројини је сребрни новац, антонинијани Проба: Баново Поље (кат. бр.1), Горња Врањска (кат. бр. 11), Дреновац (кат. бр. 18), Думача (кат. бр. 21), Мачванска Митровица (кат. бр. 31), Метковић (кат. бр. 37), Равња (кат. бр. 49), као и бронзани новац Константина I и његових наследника. Константовано је и неколико појединачних налаза локалног новца ковнице Виминацијум: Бељин (кат. бр. 3), Богосавац (кат. бр. 5), Мала Врањска (кат. бр. 28) који је у ове крајеве вероватно донесен од стране војника. Златних налаза са подручја Подриња веома је мало. Најстарији за сада пронађени примерак златног новца је онај из Горње Врањске (кат. бр. 11) емитован за Трајана Деција (RIC I, no. 8a). Из каснијег времена са локалитета Вићеновац у Накучанима имамо налазе једног солида Грацијана, датован у период 378-383, као и два солида Валентинијана I и једног солида Валенса емитованих 375. године (кат. 42).

Такође у непосредном залеђу лимеса, а у областима које су релативно близу Подриња, нађен је у Малој Иванчи солид Аркадија, а близу Сингидунума, у Заклопачи нађен је солид Грацијана.⁵³

Сви ови налази солида у непосредном залеђу лимеса а у близини Сингидунума указују на неке значајне исплате.⁵⁴ Овим налазима временски је близак солид Аркадина из Ноћаја (кат. 43) који је кован у периоду од 25. августа 383 до 28. августа 288. године.

53 Васић 2008, 102.

54 Васић 2008, 102.

Б. Оставе новца

Другу групу новчаних налаза у Подрињу, којих је за сада регистрован мали број, али су за науку далеко значајнији, сачињавају оставе. Оставе могу да се састоје од десетак примерака па до неколико хиљада. Ови налази су најчешће склањани пред надлазећом опасношћу, али могу бити и неки други разлози њиховог закопавања као што су економски, односно у вези су са новчаним реформама којима се уводио новац мање вредности. Уз опрезну интерпретацију и заједно са анализом више истовремених скупних налаза један су од важних примарних извора за изучавање античке привредне и политичке историје одређеног подручја.

На подручју Подриња за сада је могуће све овакве налазе поделити, у најширем погледу, у три временске групе унутар којих је могуће издвојити поједине засебне хоризонте похрањивања. За сада ни у литератури, а ни на основу увида у музејске збирке није констатовано да је на подручју на које је усмерено наше посматрање откривена нека остава из I века.

1. Оставе склоњене у II веку
2. Оставе склоњене у III веку
3. Оставе склоњене у IV веку

1. Оставе склоњене у II веку

На територији данашње Србије пронађено је више остава које су склоњене у овом веку. Углавном садрже денаре и према најмлађим датованим примерцима могу се поделити на оставе склоњене у време Хадријана, Марка Аурелија, Антонина Пија, Комода и Септимија Севера.⁵⁵ Међутим, у Подрињу које је било подељено између провинција Паноније и Далмације заступљен је само Комодов хоризонт остава са две оставе, Радаљ (кат. бр. 48) и Бела Река (кат. бр. 2), које су склоњене 180. односно 182. године. Зашто су ове оставе склоњене, које се завршавају раним годинама Комодове владавине, неколико је претпоставки. У историјским изворима не налазимо податке да би разлоге њиховог закопавања требало тражити у ратним опасностима. Време Маркоманских ратова је прошло, а војне операције које су се водиле на границама Царства у последњим деценијама II века не могу се тачно хронолошки одредити нити су морале да утичу на прилике у овим областима. По свој прилици узрок склањања ове две оставе требало би тражити или у неком локалном мотиву или у разлозима енормног Комодовог повећања такси и пореза.⁵⁶

55 Borić-Brešković, Crnobrnja 2005, 9.

56 Borić-Brešković, Arsenijević 2008, 156; Поповић, Борић-Брешковић 1994.

2. Оставе склоњене у III веку

На посматраном подручју имамо нешто више остава које припадају III веку. Иначе, ако хронолошки групишемо налазе на подручју свих римских провинција, које су обухватале делове територије данашње Србије, видимо да је највећи број њих склоњен средином, а најмањи број у првој половини века.⁵⁷ Све налазе остава са територије Подриња можемо груписати у неколико хоризоната:

- а) период владавине Максимиана I или касније (трq. 236-238) - остава из Меховина (кат. бр. 38)
- б) период владавине Галијена (трq. 254) – остава из Дворске (кат. бр. 14)
Овом периоду похрањивања припада и више других остава са територије данашње Србије.⁵⁸
- в) период владавине Галијена (трq. 259) - остава из Доњег Црнијева (кат. бр. 16)
- г) период владавине Аурелијана (трq. неодређен) - остава из Владимираца (кат. бр. 9)
- д) период владавине Проба (трq. 282) - остава из Свилеуве (кат. бр. 52)

Овоме су свакако допринеле историјске прилике тог времена. После убиства 235. године Александра Севера и његове мајке Јулије Мамее започело је раздобље војничких царева и период најдубље кризе Римског царства. Избором Максимиана I Трачанина 235. године завладала је војна анархија. Из периода 236-238. године или из времена његове смрти (238) и нестабилне ситуације која је настала потиче велика остава из Меховина (кат. бр. 38). Средином III века чинило се да је римска империја пред потпуним сломом. Тако је између 238. и 270. године у римској држави или у неким њеним деловима било уздигнуто или свргнуто, по правилу и убијено, тридесетак императора, узурпатора и претендата на царски престо. Грађански ратови, који су тиме изазвани, веома су ослабили одбрамбену моћ римске државе и то у време када је опасност од спољних непријатеља била све већа. Уз Рајну и Дунав стварале су се јаке коалиције германским племена, која су све чешће и све дубље проваљивала у унутрашњост Царства.

То је време када је непознати власник склонио своју уштеђевину у Дворској (кат. бр. 14). Истом хоризонту одговарају и налази остава у Јањи (Босна и Херцеговина),⁵⁹ Оштрој Луцу (Босна и Херцеговина),⁶⁰ као и већи број оста-

57 Борић-Брешковић 1994, 42.

58 Borić-Brešković, Stamenković 2008, 159-164.

59 Миљанић 1997, 31-41; Borić-Brešković, Stamenković 2008, 161-162.

60 Patsch 1902, 423-435.

ва похрањених на територији данашње Србије: Београд,⁶¹ Смедерево,⁶² Влајића Брдо I у Смедеревској Паланци, Горње Штипље код Јагодине, Супска I код Ћуприје, Сикирица II код Параћина, Јабланица-Купци, Парцане у ширем окружењу Крушевца, Бујковац код Врањске Бање и Непознато налазиште I.⁶³

Узрок склањања оставе у Дворској (кат. бр. 14) свакако је опасност настала продором варвара. Почетком Валеријанове владе у Панонију су упали Квади и Језиги. Око 254. године долази до удара Маркомана, као и продора Гота који су прешавши Дунав опустошили Тракију и Македонију и стигли до Солуна. Јаки рударски центри као што је Дворска (кат. бр. 14) и римска имања која су се налазила у близини комуникација свакако су били на удару неких варварских напада, можда Јазига што је и довело да склањања остава.

Историјска збивања након 257. године представљају период велике кризе у римској империји. Нестабилна ситуација је и на Дунавском лимесу, а појава узурпатора у Панонији Ингенууса и Регалијана довела је до узнемирености у суседним провинцијама, посебно њиховим пограничним областима, по свој прилици доприносећи да власник виле у Доњем Црниљеву (кат. бр. 16) склони свој иметак. Издвојена пољопривредна имања била су на удару варвара који су тако на лак начин долазили до плена. Измакло би им једино оно што су поплашени становници закопали у земљу као што су то урадили у Доњем Црниљеву.

Зашто је дошло до склањања оставе у Владимирцима (кат. бр. 9) за сада нам остаје непознато. Података о неким турбулентним догађањима из овог времена на подручју где је пронађена остава нема. Један од могућих узрока може да буде и тај што је по Аурелијановом напуштању Дакије на Балкану завладала општа несигурност.⁶⁴

Године 282. дошло је до побуне војске у Сирмијуму и убиства Проба. Војска је за цара прогласила префекта преторијанаца Марка Аурелија Кара (282) који је успешно ратовао са Сарматима, кренуо потом на Персијанце, али је током битке погинуо од удара грома 283. године. Смрт Кара и опасност од варварских упада вероватно су један од разлога што је власник виле у Свилеуви (кат. бр. 52) закопао новац који је био припремљен за исплату најамних радника на пољопривредном имању.⁶⁵ Долазак Диоклецијана на власт 284. године и реформе које је спровео довеле су до краја раздобље кризе Римског царства, те је започело ново раздобље римске историје, доба позног Римског Царства.

61 Borić-Brešković, Stamenković 2008, 163-164.

62 Петровић 1931, 32-77; Borić-Brešković, Stamenković 2008, 160 и нап. 14.

63 Borić-Brešković, Stamenković 2008, 159-162.

64 Васић 1985, 132.

65 Васић 1985, 126-127.

3. Оставе склоњене у IV веку

Из прве половине IV века, за сада, нема података о оставама у Подрињу осим оставе из Петловаче (кат. бр. 46), па је по свој прилици све до 374. године и на овој територији владао мир. Међутим, после мучког убиства 374. године Габинија, краља Квада, ситуација се драматично променула. Квади су заједно са Сарматима напали Панонију и страховито је опустошили. Валентинијан I им се 375. успешно супротставио, али је крајем године изненада умро у Бригетиу. Оставе из Миокуса (кат. бр. 39), Десића (кат. бр. 15), Јадранске Лешнице (кат. бр. 25), као и једна из Обреновца говоре да по свој прилици ни Подриње није било поштеђено ових варварских упада што је довело до пустошења и престанка живота у бројним вилама.⁶⁶ За ова збивања везан је и читав низ остава пронађених на подручју Мађарске, као и оставе из Винковаца (Хрватска), Бјељине (Босна и Херцеговина) и Беомужевића (Србија).⁶⁷ Ситуација се драматично погоршала после битке код Хадрианопоља 9. августа 378. када је римска војска разбијена. После почетних успеха продор варвара на исток је заустављен, те су они кренули ка Дакији и Панонији. Крајем 379. године варвари су потиснути на север, али су се већ наредне године борбе поново распламсале. Током 381. и 382. године немира је било и даље, али у ограниченом обиму. Услед варварског вршљања по Илирику током зиме 382/383. године била је прекинута свака веза између Милана и Солуна.⁶⁸ Ови догађаји су свакако утицали да дође до склањања оставе у Мрђеновцу (кат. бр. 41).

Закључак

Новац из доба Римског царства пронађен на простору Подриња веома је бројан. Налази се у сва три метала: злату, сребру и бронзи, и у различитим номиналама. Појединачне налазе римског царског новца могуће је хронолошки пратити од средине I до средине V века. Најбројнији су налази новца израђеног од сребра, мање је примерака који су ковани од бакра, док је најређи новац од злата. Ово је и разумљиво с обзиром да је златан новац био највреднији и да га је било мало у оптицају.

На основу пронађених остава и појединачних примерака може се закључити да је денар био главно платежно средство све до 242. године када нестаје из употребе. Његову улогу преузима антонинијан који такође, током времена, све више слабио тако да је после Галијенове смрти имао скоро половину првобитне тежине. Како је уз то кован и од веома лошег метала са малим процентом

⁶⁶ Васић 1985, 132.

⁶⁷ Јовановић 1998, 24-25.

⁶⁸ Васић 2008, 99.

сребра, веома га је тешко разликовати од бакарног новца. Са отварањем ковнице у Виминацијуму новац кован у овој локалној ковници је и на подручју Подриња у мањој мери у употреби као ситна монета, о чему нам говоре појединачни налази.

Од времена Аурелијана и Проба, да би се задовољиле нарастајуће потребе за новцем, подручје Подриња је снабдевано новцем и из других провинцијских ковница широм Царства са доминирајућом улогом ковница у Сирмијуму, Сисцији и Тесалоники, које су географски биле и најближе.

Током IV века главно платежно сретство постао је бронзани новац, сребро је готово нестало из промета, а златни новац се јавља спорадично.⁶⁹

Бројни појединачни налази, посебно у севернијим деловима, у Мачви, указују на то да је ово равно и плодно подручје, пред вратима великог и значајног града какав је био Сирмијум, било врло добро насељено. Захваљујући релативно мирном периоду од почетка II века дошло је до економског напретка чему је допринела добро изграђена мрежа путева који су осим војног имали и велики економски значај. Археолошки налази, остаци вила, натписи и нумизматички налази говоре о константној романизацији и урбанизацији Подриња.

Са друге стране, налази великих остава из друге половине трећег века, Владимирци (кат. бр. 9), Свилеува (кат. бр. 57), Доње Црниљево (кат. бр. 16), као и оставе у њиховој непосредној близини, Тулари, говоре о великом новчаном промету у овом региону што је такође једна од последица економског напретка подручја. Оставе које су склоњене од друге половине IV века указују на економски пад и ове области исказан у нестајању из оптицаја новца од племенитих метала. Разлог томе су инфлаторна кретања, с једне, и тезаурација, новца од племенитих метала, с друге стране, тако да и поред наредбе златни и сребрни новац није враћан у државну касу.⁷⁰ Овоме је доприносила и монетарна политика римске државе која је у појединим периодима тежила да смањи емитовање новца од сребра на рачун повећања вредности бронзе, нарочито после монетарне реформе из 348. године.⁷¹

Налази римског новца дају нам слику постепене романизације Подриња. Са друге стране пронађене оставе указују на то да ово подручје није било поштеђено турбулентних ситуација настајалих или због унутрашњих немира или због продора варвара.

69 Vasić 1990, 8, 59-63.

70 Васић 2008, 96.

71 Vasić 1990, 63.

БИБЛИОГРАФИЈА

- Бенцаревић 2005** – Т. Бенцаревић, Оставе бронзаног новца IV века са територије Србије, *Зборник Народної музеја- археолоија* 18-1, Београд 2005, 553-577.
- Војановски 1981** – I. Bojanovski, Prilozi za topografiju rimskih i predrimskih komunikacija i naselja u rimskoj provinciji Dalmaciji (s posebnim obzirom na područje Bosne i Hercegovine), *Akademija nauka i umetnosti Bosne i Hercegovine, Godišnjak XIX*, Centar za balkanološka istraživanja, knj. 17, Sarajevo 1981, 125-199.
- Борић-Брешковић 1994** – Б. Борић-Брешковић, Токови сребрног новца у предримском и римском периоду, у *Античко сребро у Срдији*, ур. Ивана Поповић, Београд 1994, 33-44.
- Borić-Brešković, Crnobrnja 2005** – B. Borić-Brešković, N. Crnobrnja, A find of Roman denarii of the Emperors of the I-II Century, from Nemenikuće on Mt. Kosmaj, *Нумизматичар* 24-25 (2001-2002), 2005, 7-94.
- Borić-Brešković, Arsenijević 2008** - B. Borić-Brešković, N. Crnobrnja, 2008. The Roman denarii hoard from Radalj near Drina, *Нумизматичар* 26-27 (2003-2004), 2008, 93-156.
- Borić-Brešković, Stamenković 2008** – B. Borić-Brešković, S. Stamenković, Roman antoniniani from the village of Supska near Суприја (Supska I), *Нумизматичар* 26-27 (2003-2004), 2008, 157-207.
- Васиљевић 1967** – М. Васиљевић, Топографија археолошких налазишта и споменика у Подрињу, *Годишњак историјској архива* 5, 1965, 121-156.
- Васиљевић 1969** – М. Васиљевић, Топографија археолошких налазишта и споменика у Подрињу, *Годишњак историјској архива* 7, 1969, 449-468.
- Васиљевић и Трбуховић 1970** – М. Васиљевић и В. Трбуховић, Стари век, у *Шабаци у прошлости* I, Шабаци 1970, 63-83.
- Васиљевић 1972** – М. Васиљевић, Рекогносцирање - Подриње II, *Археолошки њреїлед* 14, 1972, 168-189.
- Васиљевић 1973** – М. Васиљевић, Рекогносцирање у Подрињу, *Археолошки њреїлед* 15, 1973, 133-161.
- Васиљевић 1974** – М. Васиљевић, Рекогносцирање Подриња, *Археолошки њреїлед* 16, 1974, 145-150.
- Васиљевић 1976** – М. Васиљевић, Рекогносцирање Подриња, *Археолошки њреїлед* 18, 1976, 141-176.
- Васиљевић 1980** – М. Васиљевић, Археолошка рекогносцирања у Подрињу, *Археолошки њреїлед* 21, 1980, 205-228.
- Васиљевић и Трбуховић 1985** – М. Васиљевић, В. Трбуховић, Јадар у праисторији и у античко доба, у *Јадар у прошлости*, Лозница 1985, 27-41.

- Vasić 1972 – M. Vasić, Ostave 247. i 254. godine u Narodnom muzeju u Beogradu. *Arheološki Vestnik* 23, 1972, 55-66.
- Васић 1985 – М. Васић, Мачва и Подриње у римско доба, *Гласник српској археолошкој друштва* 2, 1985, 124-141.
- Vasić 1990 – M. Vasić, *Nalazi rimskog bronzanog novca IV i V veka iz municipijuma Horreum Margi (Ćuprija)*, Beograd 1990.
- Vasić 1995 – M. Vasić, Moesia Prima and Dacia Ripensis in the Time of Valentinian I and Valens (364-378 A.D.), u *The Age of Tetrarchs*, ed. Dragoslav Srejović, Beograd 1995, 327-335.
- Vasić 2006 – M. Vasić, *Ostava denara i antoninijana iz Donjeg Crniljeva*, Beograd-Šabac 2006.
- Васић 2008 – М. Васић, *Златни и сребрни новац касне антике (284-450. године) из збирке Народног музеја у Београду*, Београд 2008.
- Гарашанин, Гарашанин 1951 – М. Гарашанин, Д. Гарашанин, *Археолошка налазишта у Србији*, Београд 1951.
- Getica = C.C. Mierow (translator), *The Gothic History of Jordanes. In English Version with an Introduction and a Commentary*, London-Oxford 1915.
- Grierson 1975 - P. Grierson, *Numismatics*, Cambridge 1975.
- Дрча 2003 – Б. Дрча, Допринос сврставања бронзаног новца валентинијанског периода у његове историјске оквире, *Нумизматичар* 22-23 (1999-2000), 2003, 59-92.
- Душанић 1971 – С. Душанић, Хетероциклично метали у натписима рудничког новца, *Жива антика* 21/2, Скопје 1971, 535-554.
- Dušanić, Mirković 1976 – S. Dušanić, M. Mirković, *Inscriptions de la Mésie Supérieure I*, Belgrade 1976.
- Душанић 1980 – С. Душанић, Организација римског рударства у Норику, Панонији, Далмацији и Горњој Мезији, *Историјски Гласник* 1-2, Београд 1980, 7-55.
- Живановић 2009 – З. Живановић, Публиковани археолошки локалитети општине Коцељева, *Museum* 10, Шабац 2009, 33-54.
- Itineraria A.* - O. Cuntz, *Itineraria Antonini Augusti et Burdigalense*. Leipzig 1929.
- Itineraria R.* - K. Miller, ed., *Itineraria Romana, Romische Reisewege an der Hand der Tabula Peutingeriana*, XIII, Roma 1964.
- Јеж, Старовић 1994 – Ж. Јеж, А. Старовић, *Археолошки локалитети у ваљевском крају*, Ваљево 1994.
- Јовановић 1985 – А. Јовановић, Налази из римског периода у ваљевском крају. *Истраживања II*, 58-65.

- Јовановић 1998** – А. Јовановић, Два прилога проучавању фортификација у Панонији, *Гласник САД* 14, Београд 1998, 21-29.
- Карапанџић 1914** – Д. Карапанџић, Једна остава римских новаца из села Меховине, *Сџаринар* (н.р.) 6, св. 1-2 за 1911, Београд 1914, 159-164.
- Klemenc 1936** – J. Klemenc, Nalazi novca u Jugoslavija 1910-1936, *Numizmatika* 2-4 (1934-1936), 1936, 124-133.
- LRBC** - P.V.Hill, K.P.C. Kent, R.A.G. Carson, *Late Roman Bronze Coinage*, London 1965.
- Марић 1956** – Р. Марић, Оставе старог новца у нумизматичкој збирци Народног музеја у Београду, *Саопштења* I, Завод за заштиту и научно проучавање споменика културе Народне Републике Србије, Београд 1956, 179-181.
- Mateu y Llopis 1957** – F. Mateu y Llopis, Rapport sur les trouvailles monetaires, 5ème Congrès International de Numismatique, Paris 6-11 Juillet 1953, Tome 1er. Rapports, Paris 1957, 161-170.
- Миљанић 1997** – С. Миљанић, Остава из Јање, *Нумизматичар* 20, 1997, 31-42.
- Миљанић 2003** – С. Миљанић, Налаз римског бронзаног новца из 374/5. године са Чукарице, *Нумизматичар* 22-23 (1999-2000), Београд 2003, 93-103.
- Mirković 1971** – М. Mirković, *Sirmium - its History from the 1st century A.D. to 582 A.D*, Sirmium I, Beograd 1971.
- Mirnik 1981** – I. Mirnik, *Coins Hoards in Yugoslavia*, BAR International Series 95, Oxford 1981.
- Patsch 1902** – К. Patsch, Nahodaji novca. *Glasnik Zemaljskog muzeja* 14, sv. 3-4, Sarajevo 1902, 425-435.
- Пашалич 1967** – Э. Пашалич, Положение рудокопов в римских рудниках на территории провинции Далмации, у *Античное общество (Труды конференции по изучению античности)*, Международная конференция, посвященная изучению проблем античности. Ленинград, 9—14 апреля 1964 г. Академия наук СССР. Отделение истории Масква 1967, 51-56.
- Pašalić 1975** – Е. Pašalić, Questiones de bello dalmatico pannonicoque (a. 6-9. n. ae), у Е. Pašalić, *Sabrano djelo*, Sarajevo 1975, 376-421.
- Петровић 1931** – Ј. Петровић, Римско благо из Смедерева, *Сџаринар* (н.р.) 6, 1931, 32-77.
- Петровић 2001** – С. Петровић, Златни новац из нумизматичке збирке Народног музеја у Шапцу, *Museum* 2, Шабац 2001, 13-37.
- Петровић 2003** – С. Петровић, Остава из села Миокуса, *Нумизматичар* 22-23 (1999-2000), 2003, 105-117.
- Петровић 2004** – S. Petrović, *Rimski novac u Podrinju*, Šabac 2004.
- Петровић 2004а** – С. Петровић, Три оставе римског бронзаног новца из Народног музеја у Шапцу, *Museum* 5, Шабац 2004, 45-69.

- Поповић, Борић-Брешковић 1994** – И. Поповић, Б. Борић-Брешковић, *Остатава из Беле Реке*, Београд 1994.
- RIC- Roman Imperial Coinage**. London.
- Saria 1924** – В. Saria, Aus dem Belgrader Nationalmuseum, *Numismatische Zeitschrift* 57 (NF 17), 1924, 90-96.
- Saria 1927** – В. Saria, Numismatischer Bericht aus Jugoslawien, *Numismatische Zeitschrift* 60 (NF 20), 1927, 10-19.
- Симић 1951** – В. Simić, *Istorijski razvoj našeg rudarstva*, Београд 1951.
- Schrötter 1930** – F. von Schrötter, *Wörterbuch der Münzkunde*. Berlin-Leipzig 1930.
- Трбуховић, Васиљевић 1976** – В. Трбуховић, М. Васиљевић, Археолошка налазишта и споменици у сливу реке Добраве. *Сџаринар* (н.с.) 28, 1976, 153-167.
- Hagner, Mrđa 1996** – К. Hagner, N. Mrđa (mentor: Zoran Živanović), Arheološko-istorijska interpretacija ostave rimskog srebrnog novca iz Donjeg Crniljeva, *Petničke sveske* 42, deo III, 1996, 44-57.
- Свијовић 1991** – М. Свијовић, *Arheološka zbirka*, Memorijalni centar „Josip Broz Tito“, Београд 1991.
- Црнобрња 1985** – Н. Црнобрња, Остава антонинијана из Свилеуве - Време и узрок покапања, *Гласник САД* 2, Београд 1985, 141-144.
- Црнобрња 2004** – Н. Црнобрња, Три оставе римског новца из региона Тамнаве. *Museum* 5, Шабац 2004, 35-44.
- Црнобрња 2005** – Н. Црнобрња, Остава римског новца III века из Свилеуве као траг силовитог варварског упада у област провинције Доње Паноније почетком 283. године, *Годишњак Свилеува*, Свилеува 2005, 175-180.

Slavoljub PETROVIĆ
National Museum, Šabac

FINDS OF ROMAN COINS IN THE DRINA RIVER BASIN

Summary

Key words: Roman coins, Drina River Basin, hoards, individual finds

The region known as the Drina river basin encompasses the far northwestern part of northern Serbia - the basins of the lower Drina and Sava rivers. The Drina river basin is a well-defined geographic whole, bordered in the north by the River Sava, in the east by the River Kolubara, while the River Drina is in the west and southwest. The basic characteristic of its geographic position is the contrast between the two macro-regions - the Pannonian and the mountainous, i.e. the plains in Mačva and in the Sava and Tamnava valleys, and the mountain range in the south, which has influenced the development of two economic systems over the centuries.

This area became the Roman sphere of interest in the last decades BCE, with the arrival of Roman legions which expanded the power of Rome in the region in the course of several campaigns, known as the Pannonian wars. The wars waged by Tiberius in AD 6-9 resulted in the conquest of the areas north of the rivers Sava and Danube. After these conquests the Romans were the sole rulers of these regions, with brief interruptions, until the 4th century, when numerous raids by barbarians began in the southern parts of the Balkans and when Roman rule there was completely weakened.

In the Drina river basin, three provinces converged within the Roman administrative organisation: Pannonia Inferior, Dalmatia and Moesia Superior, the borders of which are impossible to define precisely due to the lack of relevant sources.

Finds of Roman coins are numerous in the Drina river basin, which, with eastern Bosnia, was very important for the Romans, especially because of their mines. The majority are individual finds, which are possible to track chronologically from the middle of the 1st to the mid-5th century AD. In this period, coinage from the end of the 1st and from the 2nd century is represented rather sporadically, while money from the 3rd and 4th centuries is dominant. Several individual finds of local coins from the Viminacium mint have also been registered: Beljin (Cat. 3), Bogosovac (Cat. 5), Mala Vranjska (Cat. 28). Gold coins are rare and only five pieces have been registered so far. One aureus of Traian Decius (RIC I, No. 8a) was discovered in Gornja Vranjska (Cat. 11), while one solidus of Gracianus, dated in the period between 378 and 383 AD, originates from the locality of Vićenovac in Nakučani, as well as two solidi of Valentinianus I and one solidus of Valens, issued in 375 (Cat. 42).

The second group of money finds, of which a smaller number has been registered so far, consists of hoards. It is possible to divide them, in the broadest sense, into three chronological groups (hoards deposited in the 2nd century and those deposited in the 3rd and 4th centuries), within which one can discern certain separate deposit horizons. It has not been found so far, either in literature, or from an insight into museum collections, that a hoard from the 1st century AD was discovered in this region.

1. Coin hoards deposited in the 2nd century - Unlike in other parts of present-day Serbia, where hoards of money have been found with the earliest pieces dating from the time of Hadrian, Marcus Aurelius, Antoninus Pius, Commodus and Septimius Severus, only the

deposit horizon of Commodus has been found in the Drina river basin, which was divided between the provinces of Pannonia and Dalmatia. He is present in two hoards: Radalj (Cat. 48) and Bela Reka (Cat. 2), the depositing of which was dated to the early years of Commodus' reign, 180 and 182 AD. Considering that the period of the Marcomannic wars was over at that time and that the military operations undertaken on the borders of the Empire in the final decades of the 2nd century could not have affected the circumstances in these regions, the cause for their depositing lies most probably in some local motive or in Commodus enormously increasing fees and taxes.

2. Hoards of money deposited in the 3rd century - All finds from this period can be grouped into several chronological periods: (a) the period of the reign of Maximinus I or later, tpq. 236-238 - the hoard from Mehovine (Cat. 38); (b) the period of the reign of Gallienus, tpq. 254 - the hoard from Dvorska (Cat. 14) and (c) tpq. 259 - the hoard from Donje Crniljevo (Cat. 16); (d) the period of the reign of Aurelianus, tpq. undetermined - the hoard from Vladimirci (Cat. 9); (e) the period of the reign of Probus, tpq. 282 - the hoard from Svileuva (Cat. 52).

3. Hoards of coins deposited in the 4th century - At present, there is no data about hoards in the Drina river basin for the first half of the 4th century, except for the hoard from Petlovača (Cat. 46) so, by all accounts, this territory was peaceful until 374. However, the assassination of Gabinius, the king of the Quadians (374), led the Quadians to war. Together with the Sarmatians, they raided Pannonia and devastated it. Valentinianus I confronted them successfully in 375, but suddenly died at the end of that year. The hoards from Miokus (Cat. 39), Desići (Cat. 15), Jadranska Lešnica (Cat. 25) and one from Obrenovac testify to the fact that the Drina river basin was not spared these raids by the barbarians, which led to the devastation and abandoning of many unprotected village holdings (*villae rusticae*). The depositing of the hoard from Mrđenovac (Cat. 41) was undoubtedly due to the barbarians' raids in Illyricum during the winter of 382/383, when all contact between Milan and Thessalonica was severed.

It can be concluded on the basis of data about hoards and individual finds that the denarius was also the principal means of payment in the Drina river basin, until 242 AD when the antoninianus was given this role. From the time of Aurelianus and Probus, in order to satisfy the growing needs for money, this region was supplied with money from provincial mints throughout the Empire, with the dominant role of the mints in Sirmium, Siscia and Thessalonica, which were geographically the closest. During the 4th century, the principal means of payment was bronze money; silver almost disappeared from circulation, while gold coins appeared sporadically.

Numerous individual monetary finds, especially those discovered in areas farther to the north, in Mačva, prove that this area, on the approaches to a large and significant city like Sirmium, was very well populated. As for collective finds, primarily large hoards from the second half of the 3rd century, like Vladimirci (Cat. 9), Svileuva (Cat. 57) and Donje Crniljevo (Cat. 16), as well as the hoard from Tulari which originates from their immediate vicinity, on the one hand, they are evidence of a large financial turnover, which is also one of the consequences of economic progress and, on the other, of the circumstance that neither was this region spared of turbulent events, resulting both from internal unrest and from the barbarians' incursions.

Татјана БЕНЦАРЕВИЋ

Народни музеј у Београду

ТРИ СКУПНА НАЛАЗА БРОНЗАНОГ НОВЦА КОНСТАНТИНОВОГ ДОБА ИЗ ЗБИРКЕ НАРОДНОГ МУЗЕЈА У БЕОГРАДУ

Апстракт: Три скупна налаза бронзаног новца из времена владавине Константина I потичу из фонда старе збирке Народног музеја у Београду која је формирана до Другог светског рата. Услед ратних околности нису сачувани подаци о местима њиховог проналаска што отежава интерпретацију у археолошком и историјском контексту. Међутим, обрада и публикавање нумизматичке грађе значајна је за сагледавање оптицаја бронзаног новца и заступљеност ковница на територији диоцезе Дакије током прве половине 4. века. Први налаз, Непознато налазиште 1, похрањен је с краја треће деценије 4. века и хронолошки се везује за гробни налаз из Ниша, с обзиром да се оба налаза завршавају примерцима из ковнице Сисак 328-329. године. Налаз са Непознатог налазишта 2 завршава се ковањима из последњих година владавине Константина I и временски му је блиска остава пронађена у центру Ниша. *Terminus post quem* овог налаза је 336-337. година. Последњи налаз, Непознато налазиште 3, припада времену непосредно након смрти Константина I, јер се завршава са три примерка његових синова Констанса и Констанција II, из 337-340. године. Разлог похрањивања сва три налаза остаје непознат јер их је немогуће везати за неке одређене историјске околности.

Кључне речи: скупни налази, диоцеза Дакија, Константин I, бронзани новац, ковнице

Збирка касноантичког новца Народног музеја у Београду у свом фонду, поред значајних систематских колекција златног и сребрног¹, као и бронзаног новца, поседује већи број остава бронзаног новца 4. и 5. века². Управо су оставе бронзаног новца од великог значаја у формирању монетарне слике Римског царства 4. века на нашем тлу, с обзиром да је бронзани новац највећим делом чинио средство плаћања, док се злато ређе јављало, а сребрног новца, у појединим периодима, готово да није било.³

- 1 Студију о златном и сребрном новцу из збирке Народног музеја у Београду публиковао је М. Васић, в: Васић 2008.
- 2 Преглед свих остава бронзаног новца касне антике са територије Србије приредила је Т. Бенцаревић, в: Бенцаревић 2005, 553-580.
- 3 Vasić 1990, 8, 59-63.

Овом приликом представљамо три скупна налаза бронзаног новца⁴, хронолошки везана за време владавине Константина I и године непосредно после његове смрти. Сва три налаза потичу из фонда старе збирке Народног музеја у Београду која је формирана до Другог светског рата⁵. Услед неповољних историјских и ратних околности⁶ нису сачувани подаци који би указивали на који начин су ови налази доспели у Народни музеј и са којих налазишта потичу. Како припадају старој музејској збирци и из времена су када није постојао велики проток материјала, са великом вероватноћом можемо рећи да потичу са територије Србије.⁷ Без обзира што се ради о оставама чија налазишта нису позната, што отежава њихову интерпретацију, пре свега у археолошком и историјском контексту, њихов значај садржан је у чињеници да припадају периоду владавине Константина Великог и налазима не тако честим на територији Србије⁸. Управо зато обрада и публиковање ова три налаза од значаја су у даљем представљању нумизматичке грађе и сагледавању оптицаја бронзаног новца прве половине 4. века.

Када је реч о фонду Збирке касноантичког новца Народног музеја у Београду осим ова три налаза са непознатих налазишта (у даљем тексту Непознато налазиште 1, Непознато налазиште 2, Непознато налазиште 3), који су тема овог рада, припадају му и један из нешто ранијег периода (остава из Војводине)⁹, док се већи број остава везује за касније хоризонте похрањивања.¹⁰ Са територије Србије, поред три налаза са непознатих налазишта из Народног музеја у Београду, времену владавине Константина Великог припадају оставе из Бачинаца¹¹ и Бикић Дола¹² (провинција Друга Панонија/*Pannonia Secunda*) као и две из Ниша¹³ (Средоземна Дакија/*Dacia Mediteranea*).

-
- 4 Определили смо се за термин скупни налаз имајући у виду класификацију коју је предложио М. Васић, с обзиром да нема података да ли је новац пронађен расут на некој већој површини или припада налазима тзв. затвореног типа (оставе), в: Vasić 1990, 9-11.
 - 5 Борић-Брешковић, Поповић 2006, 41.
 - 6 Током Првог светског рата нумизматичке збирке су претрпеле велике губитке. Поред тога дошло је и до мешања материјала и нестанка једног дела документације, што је касније отежало идентификовање преосталог материјала.
 - 7 Васић 2008, 55.
 - 8 Треба нагласити да до сада са сигурношћу није утврђено да нека остава потиче са територије провинције Прве Мезије из периода владавине Константина I.
 - 9 Остава из Војводине датује се у 314. годину. Њено порекло не може се са сигурношћу везати за територију саме Војводине, јер постоје индиције да би налаз могао бити део оставе из Стоца у Херцеговини, в: Васић 1967, 185; Васић 1967, 185-193.
 - 10 Погледати Бенцаревић 2005, 553-571; До сада су публиковане: остава из Старе Пазове (Миљанић 2001, 203-212); Бољетина (Vasić 1978, 135-177); Београда (Чукарица) (Миљанић 2003, 93-103) и Беле Паланке (Миљанић 1996, 105-121).
 - 11 Даутова-Рушевљан 1984-1985, 85-120.
 - 12 Brenot 1978, 7-98.
 - 13 Јанковић-Михалцић 2002, 15-29; Јанковић-Михалцић 2000, 37-58.

Три скупна налаза из Народног музеја у Београду обрађена су и анализирана према годинама ковања емисија, затупљености ковница и реверсним типовима ради добијања целовитије слике о монетарним токовима на овој територији у првој половини 4. века. Овом приликом није обављена метролошка анализа услед недовољне количине материјала и лоше очуваности једног броја примерака, пре свега у налазима са Непознатог налазишта 2 и Непознатог налазишта 3. Сматрамо да она не би пружила релевантне резултате у сагледавању тежинских односа.

ОСТАВА БРОНЗАНОГ НОВЦА СА НЕПОЗНАТОГ НАЛАЗИШТА 1

За оставу бронзаног новца са Непознатог налазишта 1 (општи инв. 1359), није познато када и на који начин је dospela у Народни музеј у Београду. Приликом прегледа документационе грађе показало се да је она ушла у Музеј и пре Првог светског рата, с обзиром да је била обухваћена непотпуним пописом музејских нумизматичких збирки који је састављен после рата на немачком језику. У овом попису новац је заведен само са основним подацима под следећим бројевима:

- 1618 - CONSTANTINVS AVG / PROVIDENTIAE AVGG - 28 комада
- 1619 - FL IVL CRISPVS NOB CAES / ALAMANICA DEVICTA - 1
- 1620 - FL IVL CRISPVS NOB C / PROVIDENTIAE CAESS - 1
- 1621 - IVL CRISPVS NOB C / CAESORVM NOSTRORVM (VOT V) - 2
- 1622 - CONSTANTINVS AVG / DN CONSTANTINI MAX AVG (VOT XX) - 33
- 1623 - IVL CRISPVS NOB C / PROVIDENTIAE CAESS - 4
- 1624 - IMP LICINIVS AVG / VICTORIA AVGG NN - 1
- 1625 - IMP CONSTANTINVS AVG / VICTORIAE LAETAE PRINC PERP - 1
- 1626 - FL IVL CONSTANTIVS NOB C / PROVIDENTIAE CAESS - 7
- 1629 - FL IVL CONSTANTIVS NOB C / GLORIA EXERCITVS - 1
- 1630 - DN VAL LICIN LICINIVS NOB C / PROVIDENTIAE CAESS - 2
- 1631 - DN CL IVL CRISPVS NOB CAES / PROVIDENTIAE CAESS - 2

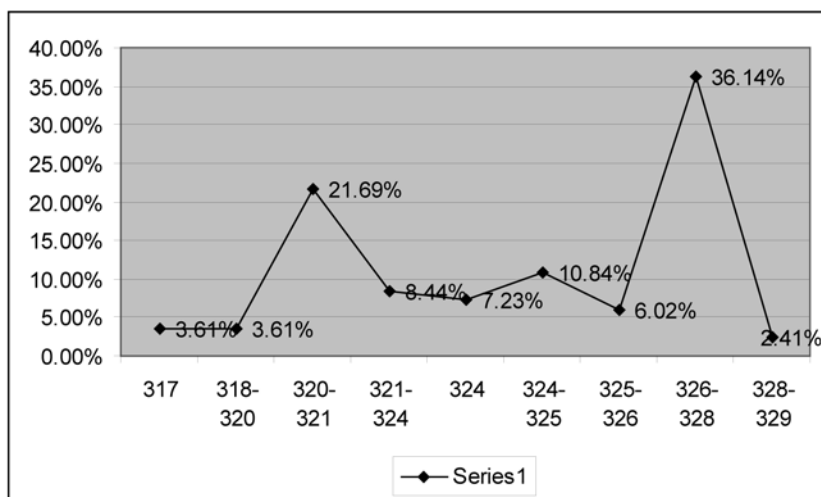
Остава се састоји од 83 примерка новца који је горео. Чињеница да је горео није утицала на његову очуваност и на свим комадима су јасно видљиви трагови сребра. Сав новац је каталoшки обрађен, а само на једном примерку није било могуће утврдити из које ковнице потиче. Остава је хомогеног састава формирана у периоду од 317. до 328-329. године.

На табели 1 и графикону 1 приказана је заступљеност емисија према годинама ковања. Формирање оставе започето је 317. године примерцима из ковнице Хераклеја. До пораста циркулације долази током периода 320-321, да би затим дошло до пада у интервалима од 321-324. до 325-326. године, након чега долази до великог скока током 326-328. године, које су заступљене највећим бројем комада. Остава се завршава са два примерка из 328-329. године.

Табела 1 – заступљеност емисија према годинама ковања

	317	318-320	320-321	321-324	324	324-325	325-326	326-328	328-329
Lug						1			
Tic			1	1		4			
Aq				1					
Sis			5	5					2
Sirm						2			
Thess		1	12		5			30	
Her	3	1			1		3		
Nico						1	2		
Cyz						1			
?		1							
укупно	3	3	18	7	6	9	5	30	2
%	3.61	3.61	21.69	8.44	7.23	10.84	6.02	36.14	2.41

Графикон 1- заступљеност емисија према годинама ковања изражена у %

Посматрајући заступљеност ковница уочавамо да највећи део оставе чине примерци који потичу из централних ковница¹⁴ (74,7%): пре свега Солуна са 57,83%, затим Сиска (14,46%), а најслабије Сирмијума (2,41%). Мали проценат сирмијумског ковања уобичајен је у оставама са територије Србије, с обзиром да је ковница емитовала бронзани новац само од 324. до пред крај 325. године¹⁵.

14 О подели на западне, централне и источне в: Vasić 1990, 64. Западним ковницама припадају: Лондон, Лион, Трир, Арл, затим италијанске – Рим, Тицијум, Аквилеја. Централне: Сисак, Сирмијум, Солун; источне: Хераклеја, Константинопољ, Никомедија, Кизик, Антиохија, Александрија.

15 RIC VII, 466.

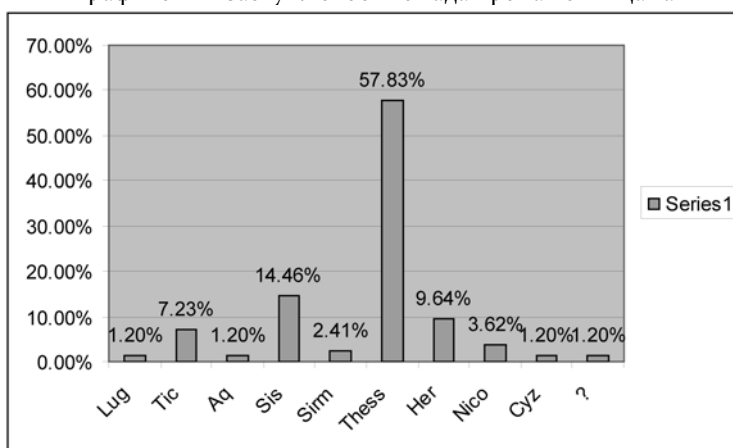
Источне ковнице заступљене су у укупном броју са 14,46%: Хераклеја (9,64%), Никономија (3,62%) и Кизик (1,2%). Најслабије се јављају западне ковнице са 9,63% и то Тицидум (7,23%), Лион и Аквилеја са по 1,2%.

Истом периоду припада гробни налаз са Градског Поља у Нишу који се састоји од 30 примерака новца¹⁶. Међутим, иако су истог временског распона, у нишком налазу су готово искључиво заступљене централне ковнице и само је један комад из источних ковница (Кизик). Остатак Непознато налазиште 1, иако садржи мањи проценат емисија западних ковница, ипак указује на њихову присутност. По заступљености издваја се Тицидум, док нема примерака из римске ковнице. Слична појава уочена је и код друга два налаза из Народног музеја који су предмет овог рада.

Табела 2 – заступљеност комада према ковницама и владарима

	CI	LI	Cr	L II	Cs II	укупно	%
Lug	1					1	1.2
Tic	6					6	7.23
Aq	1					1	1.2
Sis	10		2			12	14.46
Sirm	1		1			2	2.41
Thess	39	1	4		4	48	57.83
Hera	1		2	2	3	8	9.64
Nico	1		2			3	3.62
Cyz	1					1	1.2
?	1					1	1.2
укупно	62.0	1.0	11.00	2.00	7.00	83	99.99
%	74.7	1.2	13.25	2.41	8.43		99.99

Графикон 2– заступљеност комада према ковницама

16 Јанковић-Михалчић 2002, 15-29.

Од реверсних типова најзаступљенији је тип D N CONSTANTINI MAX AVG VOT XX који се издаје у периоду од 320-324. са 32 примерка, а затим следе PROVIDENTIAE AVGG (28) и PROVIDENTIAE CAESS (16) из 324-329. године.

Табела 3– типови реверса

Год.ков	Реверсни типови	Lug	Tic	Aq	Sis	Sirm	Thess	Her	Nico	Cyz	?	укупно
317	PROVIDENTIAE CAESS							3				3
318-319	VICTORIAE LAETAE PRINC PERP										1	1
318-320	PROVIDENTIAE CAESS							1				1
319	VICTORIA AVGG N N						1					1
320-321	D N CONSTANTINI MAX AVG VOT XX		1		3		11					15
320-321	CAESARVM NOSTRORVM VOT V				2		1					3
321-322	D N CONSTANTINI MAX AVG VOT XX		1									1
321-324	D N CONSTANTINI MAX AVG VOT XX				5							5
322	D N CONSTANTINI MAX AVG VOT XX			1								1
322-325	D N CONSTANTINI MAX AVG VOT XX		4									4
324	D N CONSTANTINI MAX AVG VOT XX						5	1				6
324-325	PROVIDENTIAE AVGG	1								1		2
324-325	PROVIDENTIAE CAESS								1			1
324-325	SARMATIA DEVICTA					1						1
324-325	ALEMANNIA DEVICTA					1						1
325-326	PROVIDENTIAE AVGG								1			1
325-326	PROVIDENTIAE CAESS							2	1			3
326	PROVIDENTIAE CAESS							1				1
326-328	PROVIDENTIAE AVGG						23					23
326-328	PROVIDENTIAE CAESS						7					7
328-329	PROVIDENTIAE AVGG				2							2

Остава садржи и две нове варијанте:

Примерак Лицинија I (кат. бр. 14; Т. I, 1) из ковнице Солун представља нову варијанту Лицинијевог ковања. Уобичајено је да се на реверсу новца у одсечку налази .TS.A. (RIC VII, 61) док на примерку из оставе Непознато налазиште 1 испред слова Т недостаје тачка.

На примерку Криспа (кат. бр. 31; Т. I, 2) из ковнице Никомедија налазимо офичину Г у одсечку. Ово одступање није забележено у референтној литератури, с обзиром да је за њега ковала офичина В (RIC VII, 122), док се офичина гама везује за цезаре Константина II и Констанција II¹⁷. Како нису познати при-

17 RIC VII, 620, бр. 122 (у напомени за овај тип наводи се да је у Voetter, NZ 1909, Atlas, Tafel 4, забележена оф. S, међутим аутор каже да такав примерак није пронађен).

мерци са ознаком ове официне код Криспа, претпостављамо да је вероватније дошло до мешања калуца, него да је трећа официна ковала за овог цезара.

Као што је речено, налаз започиње емисијама кованим у Хераклеји 317. године, за цезаре Криспа и Лицинија II. Највећи број примерака припада Константину I (62), затим његовим синовима Криспу (11) и Констанцију II (7), а потом Лицинију II (2) и Лицинију I (1). Да је у питању остава новца говори њен хомоген састав и чињеница да је сав материјал горео. У прилог ове претпоставке говорио би, такође, гробни налаз са Градског Поља у Нишу¹⁸ који припада истом периоду похрањивања, као и податак да се оба налаза завршавају примерцима ковнице у Сиску, са реверсним типом PROVIDENTIA AVGG (RIC VII, 214), датованим у 328-329. годину.

Иако о налазу са Непознатог налазишта 1 не поседујемо податке о његовом пореклу, хомогеност његовог састава и трагови горења, указују да се вероватно ради о уштеђевини која је нестала у пожару чији разлог није могуће утврдити.

НАЛАЗ РИМСКОГ БРОНЗАНОГ НОВЦА СА НЕПОЗНАТОГ НАЛАЗИШТА 2

Скупни налаз са Непознатог налазишта 2 у књизи Општег инвентара Одељења нумизматике води се под бројем 1247. Непознати су услови налаза и начин на који је доспео у Народни музеј. Састоји се од 65 примерака бронзаног новца највећим делом лоше очуваних. Девет примерака није обухваћено анализом. Четири због изузетно лошег стања те их није било могуће одредити, а преосталих пет зато што постоји велики хијатус између ових издања и комада који формирају главни део налаза. Реч је о два Галијенова антонинијана из периода његове самосталне владавине (260-268), затим два антонинијана Аурелијана (270-275) и једном нумусу Севера II (305-306). Они својом тежином блиском тежинама новца константиновог периода указују да су евентуално могли бити у оптицају и у каснијем периоду услед вредности монетизираних метала.¹⁹ Главни део налаза хомогеног је састава и припада периоду од 320. до 336/337. године. Како је очуваност примерака лоша, посебно типова кованих у време после 330. године (GLORIA EXERCITVS, две заставе, VRBS ROMA и CONSTANTINOPOLIS), приликом анализе посматрали смо их у нешто ширем хронолошком оквиру – 330-335. година. Из истог разлога и остале емисије из налаза посматрали смо у већим интервалима (табела 1, графикон 1). Притом за 24 примерка није било могуће утврдити којој ковници припадају, стога анализу

18 Јанковић-Михалчић 2002, 17.

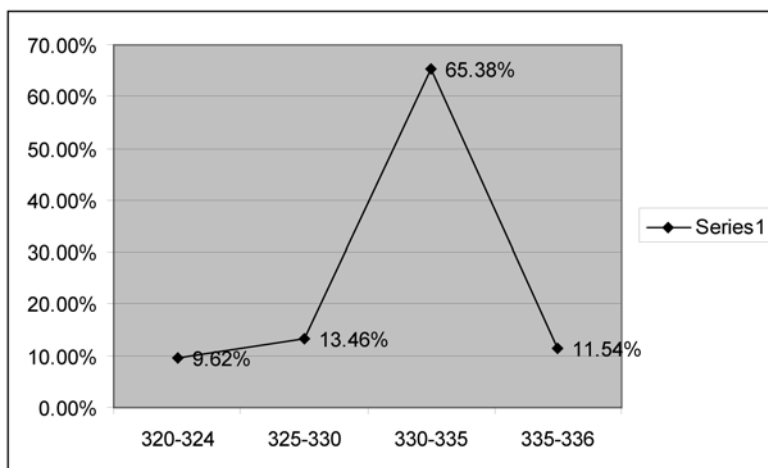
19 Иванишевић 1983, 81. Сличне примере имамо у каснијем периоду када се током 6. века у циркулацији задржао новац 3-4. века, као што је случај на Царичином Граду (Iustiniana Prima) в: Поповић 1980, 126-128.

циркулације новца према ковницама треба посматрати са одређеном резервом (табела 2, графикон 2).

Табела 1 – заступљеност емисија према годинама ковања

	320-324	325-330	330-335	335-336
Tic	2			
Aq	1			
Sis		1	4	
Thess		1	4	6
Her	1	1	4	
Con			1	
Nico			1	
Ant			2	
Syz		3	3	
Ale			1	
неод	1	1	14	
укупно	5	7	34	6
%	9,62	13,46	65,38	11,54

Графикон 1 - заступљеност емисија према годинама ковања изражена у %

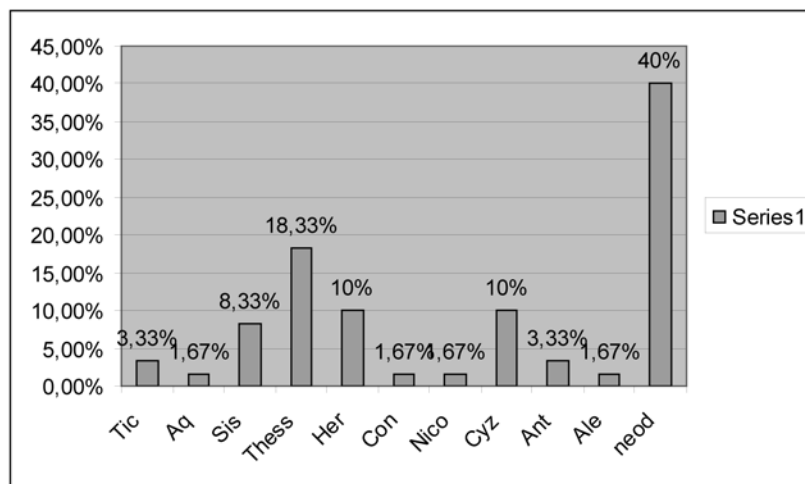
У праћењу заступљености емисија према годинама ковања узети су у обзир само они примерци који су могли бити прецизно датовани (52) док 8 комада није обухваћено овом анализом због великог степена њихове оштећености (4 неодређена, 4 из периода ковања 330-337).

Од укупно испитаних 34 примерка тј. највећи проценат - 65,38% припада периоду ковања од 330. до 335. године образујући главни део налаза. Следе ковања из 325-330. са 13,46% (7 комада), затим из 335-336. са 11,54% (6 комада).

Табела 2 – заступљеност комада према ковницама и владарима

	C I	Cr	C II	Cs II	Cn	UR	Cp	?	укупно	%
Tic	1	1							2	3.33
Aq	1								1	1.67
Sis	2			1			1	1	5	8.33
Thess	3		2	1	2	1	2		11	18.33
Hera	4			1		1			6	10.00
Con	1								1	1.67
Nico	1								1	1.67
Cyz	2		1	1		1	1		6	10.00
Ant				1			1		2	3.33
Ale							1		1	1.67
неод	3		4	3		4	5	5	24	40.00
укупно	18	1	7	8	2	7	11	6	60	100.00
%	30	1.67	11.67	13.33	3.33	11.67	18.33	10		

Графикон 2 – заступљеност комада према ковницама

На основу табеле 2 и графикона 2 на којима је приказана заступљеност емисија према ковницама и владарима уочавамо, уз напомену да за 40% примерака није било могуће утврдити ковницу, да су централне и источне ковнице готово подједнако присутне, источне са 28,34%, централне са 26,66%, док су западне заступљене само са 5%. Налазимо примерке из свих источних ковница, док од западних само новац две италијанске и то у малом проценту, Тицијум (3,33%)

и Аквилеја (1,67%). Доминира ковница Солун (18,33%), а затим следе Хераклеја (10%) и Кизик (10%).

Табела 3 – типови реверса

Год. ков.	Реверсни типови	Tic	Aq	Sis	Thess	Her	Cyz	Ant	Ale	?	укупно
320-321	D N CONSTANTINI MAX AVG VOT XX	1								1	2
320-321	DOMINORVM NOSTRORVM CAESS VOT V	1									1
321	D N CONSTANTINI MAX AVG VOT XX		1								1
324	D N CONSTANTINI MAX AVG VOT XX					1					1
325-326	PROVIDENTIAE AVGG						2			1	3
325-326	PROVIDENTIAE CAESS						1				1
326-327	D N CONSTANTINI MAX AVG VOT XXX					1					1
326-328	PROVIDENTIAE CAESS				1						1
328-329	PROVIDENTIAE AVGG			1							1
330-333	GLORIA EXERCITVS 2 заставе				1	3					4
330-333	VRBS ROMA				1	1					2
330-333	CONSTANTINOPOLIS				2						2
333-335	GLORIA EXERCITVS 2 заставе					1					1
333-335	CONSTANTINOPOLIS								1		1
334-335	GLORIA EXERCITVS 2 заставе			2							2
334-335	CONSTANTINOPOLIS			1							1
330-333; 335	GLORIA EXERCITVS 2 заставе							1			1
330-333; 335	CONSTANTINOPOLIS							1			1
331; 333-334	VRBS ROMA						1				1
331; 333-334	CONSTANTINOPOLIS						1				1
332-333; 335	GLORIA EXERCITVS 2 заставе						1				1
335-336	GLORIA EXERCITVS 2 заставе				6						6
330-335	GLORIA EXERCITVS 2 заставе			1		1				8	10
330-335	VRBS ROMA								4		4
330-335	CONSTANTINOPOLIS								2		2
330-337	CONSTANTINOPOLIS								3		3
330-337	VRBS ROMA								1		1

Бројношћу реверсних типова издвајају се GLORIA EXERCITVS, две заставе (25 комада), затим CONSTANTINOPOLIS (11) и VRBS ROMA (6) (табела 3).

Од владара највећи број примерака припада Константину I (18), затим емисијама Константинопоља (11), цезарима Констанцију II (8) и Константину II (7), граду Риму (7) и на крају цезарима Констансу (2) и Крису (1).

Налазу са Непознатог налазишта 2 по саставу је блиска остава бронзаног новца пронађена на Тргу Ослобођења у Нишу²⁰ која уједно припада истом хоризонту похрањивања. У оба налаза јављају се све источне ковнице, а солунска ковница, затим ковнице у Хераклеји и Кизику процентуално су слично заступљене. Најмлађи примерак у остави из Ниша, је тип CONSTANTINOPOLIS кован у Аквилеји 334-335. године, док у налазу са Непознатог налазишта 2 последњим емисијама припадају 6 примерака ковања ковнице Солун из 335-336. године. С обзиром да одређени број примерака није било могуће тачно датовати и неки могу бити из 336-337. године *terminus post quem* овог налаза свакако чине ове године. Као што ни оставу из Ниша није било могуће повезати са неким збивањима на територији Србије четврте деценије 4. века тако и у случају налаза са Непознатог налазишта 2 остаје отворено питање узрока његовог склањања.

СКУПНИ НАЛАЗ БРОНЗАНОГ НОВЦА ИЗ СРБИЈЕ, НЕПОЗНАТО НАЛАЗИШТЕ 3

Као и у претходним случајевима и за налаз Непознато налазиште 3 недостају подаци о пореклу и начину на који је доспео у Народни музеј у Београду. У књигу Општег инвентара Одељења нумизматике заведен је под бројем 1205, као остава са непознатог налазишта, Србија. Састоји се од 350 примерака бронзаног новца. Осам примерака вероватно не припада налазу, услед дужих временских интервала између њих и главног периода формирања оставе. Из тог разлога ове примерке нисмо узели у разматрање приликом испитивања циркулације новца. Реч је о једном примерку вероватно келтског новца, два денара Јулије Мезе из периода владавине Елагабала (218-222) и Александра Севера (кован 228), два антонинијана Галијена из периода заједничке владавине са Валеријаном I (253-260) и неодређеног владара (друга половина 3. века), фолису Диоклецијана (из 295. године), Ае III Валенса (364-375) и Аркадија (401-403).

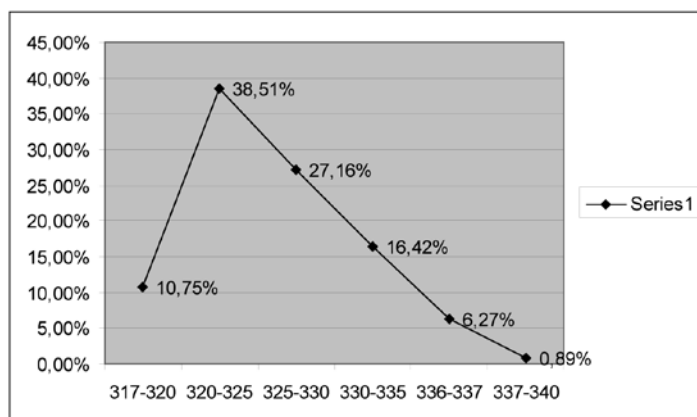
Предмет наше анализе чине 342 примерка који обухватају период од 317. до 337-340. године, изузимајући седам лоше очуваних комада за које није било могуће утврдити тачну годину ковања, као ни ковницу из које потичу.

²⁰ Јанковић-Михалцић 2000, 37-58.

Табела 1 - заступљеност емисија према годинама ковања

	317-320	320-325	325-330	330-335	336-337	337-340
Tr		4	1	1		
Arl		5				
Rome		6	1			
Tic	2	16	1			
Aq		11		1		
Sis	6	49	6	14		
Sirm		1				
Thess	11	27	39	15	20	1
Her	4	6	21	8		
Con			1	7		1
Nico	1	2	2	1		
Syz	11	2	15	7	1	
Ant	1		4	1		
неод						1
укупно	36	129	91	55	21	3
%	10,75	38,51	27,16	16,42	6,27	0,89

Графикон 1 - заступљеност емисија према годинама ковања изражена у %

На табели 1 и графикону 1 можемо видети да највећи број припада периоду ковања од 320. до 325. године са 129 примерака (38,51%), а затим интервалу од 325. до 330. са 91 (27,16%). Треба нагласити да након интервала 320-325. године долази до сталног опадања циркулације новца у налазу, закључно са последњим емисијама. Велика заступљеност емисија од 320. до 325. године издваја ову оставу од до сада публикованих налаза са територије диоцезе Дакије, у којима доми-

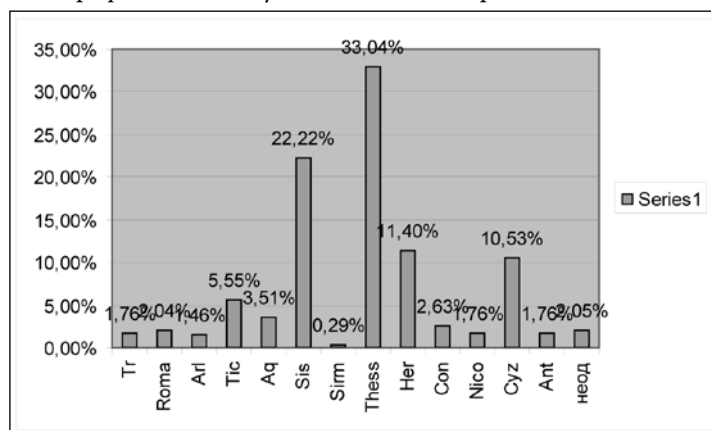
ТРИ СКУПНА НАЛАЗА БРОНЗАНОГ НОВЦА КОНСТАНТИНОВОГ ДОБА ...

нира период ковања од 330. до 335. године (Бољетин²¹, Београдска тврђава - налаз П²², Ниш²³ и остава Непознато налазиште 2 која је обухваћена овим радом.

Табела 2 - заступљеност комада према ковницама и владарима

	С I	Cr	С II	LI	L II	Cs II	Cn	UR	Ср	Н	синови С	укупно	%
Tr	3	3										6	1,76
Roma	4		3									7	2,04
Arl	2	1	1	1								5	1,46
Tic	14	2	2			1						19	5,55
Aq		7	4					1				12	3,51
Sis	19	20	27	2		5	1	1	1			76	22,22
Sirm						1						1	0,29
Thess	43	12	17	1	1	15	7	9	5	3		113	33,04
Her	16	3	9	1		8			1	1		39	11,4
Con	3		2			2	2					9	2,63
Nico	2		1	1		2						6	1,76
Cyz	11	3	7	6	2	4		1		1	1	36	10,53
Ant	2	3		1								6	1,76
неод	2					1	2		2			7	2,05
укупно	121	54	73	13	3	39	12	12	9	5	1	342	100,00
%	35,38	15,79	21,35	3,8	0,88	11,4	3,51	3,51	2,63	1,46	0,29		100,00

Графикон 2 - заступљеност комада према ковницама

Овај налаз из Народног музеја, такође, потврђује да највећим процентом у циркулацији учествују централне ковнице (55,55%), са Солуном на првом месту (33,04%), затим источне (30,13%) и на крају западне (14,32%). Од запад-

21 Vasić 1978, 136.

22 Иванишевић 1983, 82.

23 Јанковић-Михалчић 2000, 40-41.

них су, поред галске ковнице у Триру, заступљене и све италијанске од којих највећи број примерака потиче из ковнице Тицидум (5,55%). Присутне су и све источне ковнице, осим Александрије, са Хераклејом (11,40%) и Кизиком (10,53%) у највећем проценту.

Табела 3 – типови реверса

Год. ков	Реверсни типови	Tr	Arl	Roma	Tic	Aq	Sis	Sirm	Thess	Hera	Con	Nico	Ant	Cyz	неод	укупно
317-320	IOVI CONSERVATORI AVGG											1	1	7		9
317-320	IOVI CONSERVATORI CAESS													4		4
318	VICTORIAE LAETAE PRINC PERP VOT PR						1									1
318-319	VOT XX MVLT XXX								2							2
318-319	VOT V MVLT X CAESS								1							1
319	VICTORIAE LAETAE PRINC PERP VOT PR						1									1
319	VICTORIA AVGG NN								2							2
318-320	PROVIDENTIAE AVGG									2						2
318-320	PROVIDENTIAE CAESS									2						2
320	D N CONSTANTINI MAX AVG VOT XX				1				1							2
320	CAESARVM NOSTRORVM VOT V								2							2
320	VIRTVS EXERCIT VOT XX						4		3							7
319-320	VIRTVS EXERCIT VOT XX				1											1
320-321	D N CONSTANTINI MAX AVG VOT XX				3		3		6							12
320-321	DOMINOR NOSTROR CAESS VOT V				1											1
320-321	DOMINORVM NOSTRORVM CAESS VOT V				1											1
320-321	D N LICINI AVGVSTI VOT XX						1									1
320-321	CAESARVM NOSTRORVM VOT V						5		2							7
320-321	CAESARVM NOSTRORVM VOT X						1		6							7
321	BEATA TRANQVILLITAS	1														1
321	D N CONSTANTINI MAX AVG VOT XX		2	3												5
321	CAESARVM NOSTRORVM VOT V		2	1		7										10
321	CAESARVM NOSTRORVM VOT X			1												1
321	D N LICINI AVGVSTI VOT XX		1													1
321-322	DOMINOR NOSTROR CAESS VOT X				1											1
322	CAESARVM NOSTRORVM VOT X					4										4

ТРИ СКУПНА НАЛАЗА БРОНЗАНОГ НОВЦА КОНСТАНТИНОВОГ ДОБА ...

321-324	D N CONSTANTINI MAX AVG VOT XX					4														4
321-324	CAESARVM NOSTRORVM VOT X					35														35
322-325	D N CONSTANTINI MAX AVG VOT XX				8															8
322-325	DOMINOR NOSTROR CAESS VOT X				1															1
323-324	CAESARVM NOSTRORVM VOT X	3																		3
324	D N CONSTANTINI MAX AVG VOT XX								6	5										11
324	CAESARVM NOSTRORVM VOT X								7	1										8
324-325	PROVIDENTIAE AVGG			1										1						2
324-325	PROVIDENTIAE CAESS							1						1		2				4
325	DOMINOR NOSTROR CAESS VOT XX				1															1
325-326	D N CONSTANTINI MAX AVG VOT XXX									3										3
325-326	PROVIDENTIAE AVGG															4				4
325-326	PROVIDENTIAE CAESS									6					3	2				11
325-326	PROVIDENTIAE CAES .													2						2
325-326	SECVRITAS REIPVBLICE															1				1
326	PROVIDENTIAE CAESS			1	1						2									4
326-327	D N CONSTANTINI MAX AVG VOT XXX									1										1
326-327	PROVIDENTIAE AVGG							2								2				4
326-327	PROVIDENTIAE CAESS							2								3				5
327-328	PROVIDENTIAE AVGG	1																		1
327-328	PROVIDENTIAE CAESS															1				1
327-328	GLORIA ROMANORVM											1								1
326-328	PROVIDENTIAE AVGG									19										19
326-328	PROVIDENTIAE CAESS									15										15
326-328	SECVRITAS REIPVBLICE									3										3
328	PROVIDENTIAE AVGG									1										1
328	PROVIDENTIAE CAESS									1										1
324-328	PROVIDENTIAE AVGG																	1		1
327-329	D N CONSTANTINI MAX AVG VOT XXX										3									3
327-329	SECVRITAS REIPVBLICE										1									1
327-329	PROVIDENTIAE CAESS										5									5
328-329	PROVIDENTIAE AVGG															2				2
328-329	PROVIDENTIAE CAESS							2												2
329-330	PROVIDENTIAE AVGG														1					1
330-331	GLORIA EXERCITVS 2 заставе	1																		1
330-333	GLORIA EXERCITVS 2 заставе							3	3	7	2			1						16
330-333	VRBS ROMA							1	8											9
330-333	CONSTANTINOPOLIS								4	1										5
334-335	GLORIA EXERCITVS 2 заставе							9												9

terminus post quem његовог похрањивања. Као и претходна два налаза немогуће га је повезати са неким одређеним историјским околностима.

ЗАКЉУЧАК

Посматрајући три скупна налаза бронзаног новца из Народног музеја у Београду можемо закључити да она углавном потврђују досадашња истраживања везана за циркулацију бронзаног новца на територији диоцезе Дакије током прве половине 4. века.²⁴

Већ је истакнута чињеница, с обзиром да налази потичу са непознатих налазишта, да их је тешко посматрати како у археолошком тако и у историјском контексту. Сва три налаза припадају периодима похрањивања када на територији, коју је обухватала диоцеза Дакија, није било значајнијих историјских догађаја за које би их евентуално могли везати.²⁵

Прву оставу, Непознато налазиште 1, нешто старију, с краја треће деценије 4. века, хронолошки можемо везати за нишки гробни налаз. Оба налаза завршавају се истим примерцима кованим у Сиску 328-329. године. Други налаз припада последњим годинама владавине Константина Великог и временски му је блиска остава пронађена у центру Ниша. Последњи примерци потичу из 335-336, евентуално 337. године. Налаз са Непознатог налазишта 3 припада времену непосредно након смрти Константина I, јер се завршава са три примерка његових синова Констанса и Констанција II, из 337-340. године.

Иако смо због наведених чињеница ограничени у интерпретацији налаза, ипак нам они пружају податке који су од значаја за даља истраживања циркулације новца и заступљености одређених ковница на територији диоцезе Дакије. Они поткрепљују ранија запажања да је на циркулацију новца на одређеној територији утицала на првом месту монетарна политика владара, а потом историјски догађаји. Такође потврђују да су провинције снабдеване новцем пре свега из најближих ковница префектуре, а затим из најближих ковница друге префектуре.²⁶

У случају три скупна налаза из Народног музеја у Београду ковнице које су снабдевале територију диоцезе Дакије биле су Солун и Сисак, а затим Хераклеја и остале. Западне ковнице се у већем обиму јављају до 325. године, а затим спорадично (Табела 1). То је свакако резултат историјских околности након победе Константина I над Лицинијем I и пребацавањем центра власти, са оснивањем

24 О овом питању в: Vasić 1990.

25 О историјским дешавањима на територији префектуре Илирик и диоцезе Дакије, в: Васић 2008, 72-73; 80-81.

26 На који начин је новац пуштан у оптицај, да ли се сливао из свих ковница на централно место, па затим дистрибуирао администрацији појединих префектура или је свака ковница слала одређену количину новца администрацији сваке префектуре и даље се не зна са сигурношћу, в: Vasić 1990, 64.

Константинопоља 324. године, са запада на исток. На целокупном нивоу испитаних остава доминирају централне ковнице, на првом месту Солун, затим Сисак. Појединачно посматрано остава Непознато налазиште 2 не садржи ниједан примерак емисија централних ковница до 325. године. Разлог томе је што је тај период иначе заступљен у малом проценту, јер је главни део налаза формиран после 330. године, али не треба занемарити и чињеницу да за велики број примерака није било могуће установити ковницу. У свим налазима источне ковнице су у мањем проценту присутне пре 325. године, осим у првој остави, да би се у наредном периоду њихова издања јављала равномерније са емисијама централних ковница.

Табела 1

	Непознато нал. 1		Непознато нал. 2		Непознато нал. 3	
	до 325	од 325	до 325	од 325	до 325	од 325
ковнице						
западне	9.63%	-	5.77%	-	13.13%	1.49%
централне	36.14%	38.56%	-	30.77%	28.06%	28.36%
источне	8.43%	6.03%	1.92%	30.77%	8.06%	20.6%

Табела 2

скупни налази	ковнице	317-320	320-325	325-330	330-335	335-337	337-340
Непознато нал. 1	западне	-	9.63%	-	-	-	-
	централне	1.2%	34.94%	38.56%	-	-	-
	источне	4.82%	3.61%	6.03%	-	-	-
Непознато нал. 2	западне	-	5.77%	-	-	-	-
	централне	-	-	3.84%	15.38%	11.54%	-
	источне	-	1.92%	7.69%	23.08%	-	-
Непознато нал. 3	западне	0.59%	12.54%	0.9%	0.59%	-	-
	централне	5.07%	22.99%	13.43%	8.66%	5.97%	0.3%
	источне	5.07%	2.99%	12.84%	7.16%	0.3%	0.3%

Када се погледа заступљеност западних ковница уочавамо да су италијанске присутније од галских и да се издваја Тицидум, а затим Аквилеја, док римску ковницу налазимо само у трећем налазу. Веће учешће ковнице Тицидум, пре свега током периода 320-325. године²⁷, у односу на остале италијанске ковнице, забележено је и у налазима са Београдске тврђаве (налаз II)²⁸, Ђуприје (провинција Прва Мезија), Диерне (Приобална Дакија)²⁹, Бикић Дола (Друга Панонија, диоцеза Панонија)³⁰.

27 Ковница Тицидум је затворена крајем 326. године и њено особље прелази у новоотворену ковницу у Константинопољу, в: RIC VII, 19, 355, 359.

28 Иванишевић 1983, 84.

29 Vasić 1990, 69-71.

30 Brenot 1978, 9, 50-56.

Од источних издвајају се ковнице Хераклеја и Кизик, које су заступљене у готово истом проценту. Треба напоменути да се Кизик, у остави са Непознатог налазишта 3, јавља током периода 317-320. са 11 примерака и на првом месту је од свих источних ковница, а током 320-325. са 2 комада, после Хераклеје (6). Како са територија Прве Мезије, Приобалне Дакије³¹ и Средоземне Дакије³², у нама доступној грађи, није познато учешће Кизика током овог периода, чињеница да се он у овом налазу јавља у знатном броју, упућује да налаз можда не потиче из наведених провинција. Иначе велика заступљеност Кизика у каснијим периодима, после 325. године, већ је уочена.³³ Овај скупни налаз се, такође, издваја у односу на остале налазе прве половине 4. века³⁴, по томе што главни период формирања чине управо емисије коване од 320. до 325. године, након чега циркулација новца стално опада.

Три скупна налаза бронзаног новца из Народног музеја у Београду, иако потичу са непознатих налазишта, значајна су због података које нам пружа анализа нумизматичке грађе. Управо сазнања добијена истраживањем како ових налаза, тако и осталих остава бронзаног новца 4. и 5. века³⁵, омогућавају боље сагледавање монетарних процеса који су се одвијали на територији префектуре Илирик и употпуњују слику о циркулацији бронзаног новца овог периода.

-
- 31 Vasić 1990, 13, 68: анализирајући оставе и појединачне налазе са ископавања аутор је изнео мишљење да ковница Кизик није снабдевала провинцију Прву Мезију у периоду од 318/319. до 324. године, тј. да су ову провинцију снабдевале ковнице које су биле под Константиновом влашћу.
- 32 Јанковић-Михалцић 2000, 38-41.
- 33 Vasić 1978, 137; Васић 1980, 89; Vasić 1990, 68-69; Јанковић-Михалцић 2000, 38, 41.
- 34 Бољетин, Београдска тврђава (налаз II), Ниш и Непознато налазиште 2 у којима доминира период ковања од 330. до 335. године.
- 35 Оставе 5. века често садрже велики број примерака ковања 4. века, в: Бенцаревић 2005, 568 са литературом.

КАТАЛОГ

СКРАЋЕНИЦЕ

D - Диоклецијан

C I- Константин I

Cr - Крисп

L I - Лициније I

L II – Лициније II

C II - Константин II

Cn - Констанс

Cs II - Констанције II

H - Хелена

UR - VRBS ROMA

Cr - CONSTANTINOPOLIS

Новац је одређен према каталозима:

H. Mattingly, E.A. Sydenham, C.H.V. Sutherland, *The Roman Imperial Coinage IV/2. Macrinus to Pupienus*, London 1962 (RIC IV/2);

P. Webb, *The Roman Imperial Coinage V/1. Valerian to Florian*, London 1968 (RIC V/1);

P. Webb, *The Roman Imperial Coinage V/2. Probus to Amandus*, London 1968 (RIC V/2);

P. Bruun, *The Roman Imperial Coinage VII. Constantine and Licinius A.D. 313-337*, London 1966 (RIC VII);

J. P. C. Kent, *The Roman Imperial Coinage VIII., The family of Constantine I A.D. 337-364*, London 1981 (RIC VIII);

J. P. C. Kent, *The Roman Imperial Coinage X. The Divided Empire and The Fall of The Western Parts AD 395-491*, London 1994.

Редослед новца у каталогу прати ковнице, а у оквиру њих године ковања, владаре и чланове владарских породица. Сваки каталожки број прати официна, натпис аверса и реверса, референца, тежина и инвентарни број.

ТРИ СКУПНА НАЛАЗА БРОНЗАНОГ НОВЦА КОНСТАНТИНОВОГ ДОБА ...

ОСТАВА НЕПОЗНАТО НАЛАЗИШТЕ 1

Бр.	Владар	Официна	Аверс	RIC	тежина	инв.бр.
			Реверс			

LUGDUNUM
324 – 325

1.	CI		CONSTAN-TINVS AVG PROVIDEN-TIAE AVGG	225	3.07	1359/1
----	----	---	---	-----	------	--------

TICINUM
320 – 321

2.	CI		CONSTAN-TINVS AVG D N CONSTANTINI MAX AVG VOT/XX	140	2.71	1359/2
----	----	---	--	-----	------	--------

321 – 322

3.	CI		CONSTAN-TINVS AVG D N CONSTANTINI MAX AVG VOT/XX	163	3,14	1359/3
----	----	---	--	-----	------	--------

322 – 325

4.	CI		CONSTAN-TINVS AVG D N CONSTANTINI MAX AVG VOT/XX	167	P:3.05 S:3.21; 3,16; 2.94	1359/4-7
----	----	---	--	-----	------------------------------------	----------

AKVILEJA
322

5.	CI		CONSTAN-TINVS AVG D N CONSTANTINI MAX AVG VOT/XX	104	2.76	1359/8
----	----	---	--	-----	------	--------

SISCIA
320 – 321

6.	CI	ASIS*	CONSTAN-TINVS AVG, или T-1 D N CONSTANTINI MAX AVG VOT/XX	159	A:3.64, 3.13 B:3.30	1359/9-11
7.	Cr	ASIS*	IVL CRIS-PVS AVG CAESARVM NOSTRORVM VOT/V	161	A:3.33 B:2.93	1359/12-13

320 – 324

8.	CI	BSIS*	CONSTAN-TINVS AVG, или T-1 D N CONSTANTINI MAX AVG VOT/XX	174	2.49	1359/14
9.	CI	BSIS☼	CONSTAN-TINVS AVG D N CONSTANTINI MAX AVG VOT/XX	177	2.66	1359/15
10.	CI	BSIS☀	CONSTAN-TINVS AV _S G D N CONSTANTINI MAX AVG VOT/XX	180	B:3.54 3.25 E:3.06	1359/16-18

328 – 329

11.	CI	BSIS☽	CONSTAN-TINVS AVG PROVIDEN-TIAE AVG	214	B:3.26 Г:3.42	1359/19-20
-----	----	-------	--	-----	------------------	------------

SIRMIUM
324 – 325

12.	CI	SIRM	CONSTAN-TINVS AVG SARMATIA – DEVICTA	48	3.34	1359/21
13.	Cr	•SIRM•	FL IVL CRISPVS NOB CAES ALAMANNI-A DEVICTA	49	3.02	1359/22

ТРИ СКУПНА НАЛАЗА БРОНЗАНОГ НОВЦА КОНСТАНТИНОВОГ ДОБА ...

THESSALONICA

319

14.	Л I	$\frac{\text{TS.A.}}{\text{---}}$	IMP LICI-NIVS AVG VICTORIA – AVGG NN	61 вар.	2.90	1359/23
-----	-----	-----------------------------------	---	------------	------	---------

320 – 321

15.	CI	$\frac{*}{\text{TSAVI}}$	CONSTAN-TINVS AVG, или A-N D N CONSTANTINI MAX AVG VOT/ XX	117	*	1359/24-34
16.	Cr	$\frac{*}{\text{TSΔVI}}$	FL IVL CRISPVS NOB CAES CAESARVM NOSTRORVM VOT/V	118	2.15	1359/35

324

17.	CI	$\frac{\text{TSEVI}}{\text{---}}$	CONSTAN-TINVS AVG D N CONSTANTINI MAX AVG VOT/ XX	123	3.20, 3.28, 2.83, 2.94	1359/36-39
18.	CI	$\frac{\text{TSAVI}}{\text{---}}$	CONSTAN-TINVS AVG D N CONSTANTINI MAX AVG VOT/ XX	123?	2.76	1359/40

326 - 328

19.	CI	$\frac{\text{SMTSA}}{\text{---}}$	CONSTAN-TINVS AVG PROVIDEN-TIAE AVGG	153	**	1359/41-63
20.	Cr	$\frac{\text{SMTST}}{\text{---}}$	IVL CRIS-PVS NOB C PROVIDEN-TIAE CAESS	156	2.88, 2.65, 3.44	1359/64- 66
21.	CS II	$\frac{\text{SMTSB}}{\text{---}}$	FL IVL CONSTANTIVS NOB C PROVIDEN-TIAE CAESS	158	B:3.28 E:2.33, 2.86, 3.01	1359/67- 70

* A:2.73, 3.05, 3.10, 2.74, 3.10, 3.24; Г:2.69, 2.82; E:3.04, 3.43, 3.20

** A:4.21, 3.59, 3.45, 3.64, 3.22, 3.58, 2.97, 2.61; B:2.96, 2.96, 1.99, 3.55, 3.05, 2.97, 2.97, 2.46; Г:3.13, 2.69; Δ:2.74; E:3.01, 3.34, 3.49

HERACLEA

317

22.	Cr	$\frac{\text{MHTT}}{\text{MHTT}}$	DN FL IVL CRISPVS NOB CAES PROVIDEN-TIAE CAESS	18	2.99	1359/71
23.	L II	$\frac{\text{MHTA}}{\text{MHTA}}$	DN VAL LICIN LICINIVS NOB C PROVIDEN-TIAE CAESS	19	2.65	1359/72
24.	L II	$\frac{\text{MHTA}\cdot}{\text{MHTA}\cdot}$	DN VAL LICIN LICINIVS NOB C PROVIDEN-TIAE CAESS	22	3.01	1359/73

318 – 320

25.	Cr	$\frac{\text{SMHT}}{\text{SMHT}} \cdot$	DN FL IVL CRISPVS NOB CAES PROVIDEN-TIAE CAESS	30	3.24	1359/74
-----	----	---	---	----	------	---------

324

26.	CI	$\frac{\text{SMHA}}{\text{SMHA}} \cdot$	CONSTAN-TINVS AVG D N CONSTANTINI MAX AVG VOT/ XX	60	1.90	1359/75
-----	----	---	---	----	------	---------

325 – 326

27.	Cs II	$\frac{\text{SMHB}}{\text{SMHB}}$	FL IVL CONSTANTIVS NOB C PROVIDEN-TIAE CAESS	78	B:2.86 Δ:2.87	1359/76-77
-----	-------	-----------------------------------	---	----	------------------	------------

326

28.	Cs II	$\frac{\text{SMHE}}{\text{SMHE}}$	FL IVL CONSTANTIVS NOB C PROVIDEN-TIAE CAESS	84	2.84	1359/78
-----	-------	-----------------------------------	---	----	------	---------

NICOMEDIA

324 - 325

29.	Cr	$\frac{\text{SMNB}}{\text{SMNB}}$	FL IVL CRIS-PVS NOB C PROVIDEN-TIAE CAESS	92	2.82	1359/79
-----	----	-----------------------------------	--	----	------	---------

ТРИ СКУПНА НАЛАЗА БРОНЗАНОГ НОВЦА КОНСТАНТИНОВОГ ДОБА ...

325 - 326

30.	CI	<u>MNA</u>	CONSTAN-TINVS AVG PROVIDEN-TIAE AVGG	121	2.66	1359/80
31.	Cr	<u>MNT</u>	FL IVL CRIS-PVS NOB C PROVIDEN-TIAE CAESS	122 вар.	2.69	1359/81

CYZICUS

324 - 325 ?

32.	CI	<u>SMKT</u>	CONSTAN-TINVS AVG PROVIDEN-TIAE AVGG	24	3.10	1359/82
-----	----	-------------	---	----	------	---------

NEODREĐENA KOVNICA

318-319

33.	CI	<u>?</u>	IMP CONSTAN-TINVS MAX AVG VICTORIAE LAETAE PRINC PERP	?	3.45	1359/83
-----	----	----------	--	---	------	---------

ОСТАВА НЕПОЗНАТО НАЛАЗИШТЕ 2

TICINUM

320-321

34.	CI	<u>TT</u>	CONSTAN-TINVS AVG D N CONSTANTINI MAX AVG VOT/ XX	140	3.14	1247/1
35.	Cr	<u>ST</u>	CRISPVS NOB CAES* DOMINORVM NOSTRORVM CAESS VOT V	148	2.75	1247/2

AQUILEIA

321

36.	CI	<u> </u> •AQP•	CONSTAN-TINVS AVG D N CONSTANTINI MAX AVG VOT/ XX	85	3.30	1247/3
-----	----	--------------------------	---	----	------	--------

SISCIA

328-329

37.	CI	<u> </u> Γ?SISΩ	CONSTANTI-NVS MAX AVG PROVIDEN-TIAE AVGG	215	2.38	1247/4
-----	----	---------------------------	---	-----	------	--------

334-335

38.	CI	<u> </u> •ASIS•	CONSTANTI-NVS MAX AVG GLOR-IA EXERC-ITVS, 2 заставе.	235	2.32	1247/5
39.	CsII	<u> </u> •ΓSIS•	FL IVL CONSTANTIVS NOB C GLOR-IA EXERC-ITVS, 2 заставе.	237	1.95	1247/6
40.	Cp	<u> </u> •BSIS•	CONSTAN-TINOPOLIS Викторија на прапцу.	241	2.00	1247/7

330-335

41.	?	<u> </u> ?SIS?	? GLOR-IA EXERC-ITVS, 2 заставе.	?	1.53	1247/8
-----	---	--------------------------	-------------------------------------	---	------	--------

THESSALONICA

326-328

42.	CII?	<u> </u> SMTSΓ?	CONSTANTINVS IVN NOB C PROVIDEN-TIAE CAESS	157?	2.08	1247/9
-----	------	---------------------------	---	------	------	--------

ТРИ СКУПНА НАЛАЗА БРОНЗАНОГ НОВЦА КОНСТАНТИНОВОГ ДОБА ...

330-333

43.	CI	SMTSA	CONSTANTI-NVS MAX AVG	183	1.21	1247/10
			GLOR-IA EXERC-ITVS 2, заставе.			
44.	UR	SMTSA	VRBS - ROMA	187	2.79	1247/11
			Вучица.			
45.	Cp	SMTSAΔ	CONSTAN-TINOPOLIS	188	1.57, 1.04	1247/18-19
			Викторија на прамцу.			

335-336

46.	CI	SMTSA	CONSTANTI-NVS MAX AVG	198	2.17, 1.83	1247/ 12-13
			GLORI-A EXER-CITVS 2, заставе.			
47.	CII	SMTSB	CONSTANTINVS IVN NOB C	199	2.54	1247/14
			GLORI-A EXER-CITVS 2, заставе.			
48.	CsII	SMTST	FL IVL CONSTANTIVS NOB C	200	2.01	1247/15
			GLORI-A EXER-CITVS 2, заставе.			
49.	Cn	SMTSAΔ	CONSTANS NOB CAES	201	2.8, 1.66	1247/ 16-17
			GLORI-A EXER-CITVS 2, заставе.			

HERACLEA

324

50.	CI	* SMHA	CONSTAN-TINVS AVG	60?	2.6	1247/20
			D N CONSTANTINI MAX AVG VOT/ XX			

326-327

51.	CI	.SMHB.?	CONSTAN-TINVS AVG	87?	2.31	1247/21
			D N CONSTANTINI MAX AVG VOT/ XXX			

330-333

52.	CI	<u>SMHA?</u>	CONSTANTI-NVS MAX AVG GLOR-IA EXERC-ITVS, 2 заставе.	111	1.91	1247/22
53.	CsII	<u>SMHT</u>	FL IVL CONSTANTIVS NOB C GLOR-IA EXERC-ITVS, 2 заставе.	113?	2.34	1247/23
54.	CI	<u>•SMHB</u>	CONSTANTI-NVS MAX AVG GLOR-IA EXERC-ITVS, 2 заставе.	116	2.17	1247/24
55.	UR	<u>⋮ SMHE</u>	VRBS - ROMA Вучица.	129	1.56	1247/25

CONSTANTINOPOLIS

333-335

56.	CI	<u>CONSA•</u>	CONSTANTI-NVS MAX AVG GLOR-IA EXERC-ITVS, 2 заставе.	73	2.27	1247/26
-----	----	---------------	---	----	------	---------

NICOMEDIA

330-335

57.	CI	<u>SMNS</u>	CONSTANTI-NVS MAX AVG GLOR-IA EXERC-ITVS, 2 заставе.	188	2.49	1247/27
-----	----	-------------	---	-----	------	---------

CYZICUS

325-326

58.	CI	<u>SMKB•</u>	CONSTAN-TINVS AVG PROVIDEN-TIAE AVGG	34	B:2.56 E:2.62	1247/29-28
59.	CsII?	<u>SMKT•?</u>	FL IVL CONSTANTIVS NOB C PROVIDEN-TIAE CAESS	38?	2.37	1247/30

ТРИ СКУПНА НАЛАЗА БРОНЗАНОГ НОВЦА КОНСТАНТИНОВОГ ДОБА ...

331, 333-334

60.	UR	SMKB?	VRBS - ROMA Вучица.	90?	2.61	1247/31
61.	Cp	SMKD?	CONSTAN-TINOPOLI Викторија на прамцу.	92?	2.72	1247/33

332-333, 335

62.	CII	•SMKD?	CONSTANTINVS IVN NOB C GLOR-IA EXERC-ITVS 2 заставе.	96	2.30	1247/32
-----	-----	--------	---	----	------	---------

ANTIOCH
330-333, 335

63.	CsII	SMANH	FL IVL CONSTANTIVS NOB C GLOR-IA EXERC-ITVS 2 заставе.	88	1.75	1247/34
64.	Cp	SMANI	CONSTAN-TINOPOLIS Викторија на прамцу.	92	2.10	1247/35

ALEXANDRIA
305-306

65.	Sever II		FL VAL SEVERVS NOB CAES CONCORDIA M-ILITVM	60a	2.61	1247/58
-----	----------	--	---	-----	------	---------

333-335

66.	Cp	SMALA	CONSTAN-TINOPOLIS Викторија на прамцу.	64?	1.83	1247/36
-----	----	-------	---	-----	------	---------

NEODREĐENA KOVNICA
260-268

67.	Galijen		?	?	2.81, 1.45	1247/59-60
-----	---------	--	---	---	---------------	------------

270-275

68.	Aurelijan	?		?	1.73, 2.00	1247/61-62
-----	-----------	---	--	---	---------------	------------

320-324

69.	CI	?	CONSTAN-TINVS AVG DN CONSTANTINI MAX AVG VOT/ XX	?	2.63	1247/37
-----	----	---	--	---	------	---------

325-328?

70.	CI	?	CONSTAN-TINVS AVG PROVIDEN-TIAE AVGG	?	2.60	1247/38
-----	----	---	---	---	------	---------

330-335

71.	CI	?	CONSTANTI-NVS MAX AVG GLORIA EXERCITVS, 2 заставе.	?	2.39	1247/39
72.	CII	?	CONSTANTINVS IVN NOB C GLORIA EXERCITVS, 2 заставе.	?	2.32, 1.88, 1.76, 1.73	1247/ 40-42, 46
73.	CsII	?	FL IVL CONSTANTIVS NOB C GLORIA EXERCITVS, 2 заставе.	?	2.37, 2.27, 1.79	1247/ 43-45
74.	Cp	?	CONSTAN-TINOPOLIS Викторија на прамцу.	?	1.98, 1.46	1247/ 47-48
75.	UR	?	VRBS - ROMA Вучица.	?	2.36, 1.95, 1.8	1247/ 52-54
76.	?	?	? GLORIA EXERCITVS, 2 заставе.	?	1.66	1247/56

ТРИ СКУПНА НАЛАЗА БРОНЗАНОГ НОВЦА КОНСТАНТИНОВОГ ДОБА ...

330-337

77.	Ср	?	CONSTAN-TINOPOLIS Викторија на прамцу.	?	1,9, 0,74, 1,48	1247/49-51
78.	UR	?	VRBS - ROMA Вучица.	?	1.62	1247/55

Nedatovan

79.	?	?	?	?	1,4 5,32 3,74 5,16	1247/ 57, 63-65
-----	---	---	---	---	-----------------------------	--------------------

ОСТАВА НЕПОЗНАТО НАЛАЗИШТЕ 3

TREVERI

321

80.	CI	STR	CONSTAN-TINVS AVG BEATA TRAN-QVILLITAS	303	3.25	1205/1
-----	----	-----	---	-----	------	--------

323-324

81.	Cr	PTR	IVL CRIS-PVS NOB C CAESARVM NOSTRORVM VOT/X	431	2.50	1205/4
82.	Cr	STR	IVL CRIS-PVS NOB C CAESARVM NOSTRORVM VOT/X	440	3.35, 3.2	1205/2-3

327-328

83.	CI	PTRE	CONSTAN-TINVS AVG PROVIDEN-TIAE AVGG	504	2.98	1205/5
-----	----	------	---	-----	------	--------

330-331

84.	CI	TRP•	CONSTANTI-NVS MAX AVG GLOR-IA EXERC-ITVS	526	2.63	1205/6
-----	----	------	---	-----	------	--------

ARL

321

85.	CI	PA	CONSTAN-TINVS AVG D N CONSTANTINI MAX AVG VOT XX	228	3.01	1205/7
86.	CII	QVA	CONSTANTINVS IVN NOB C CAESARVM NOSTRORVM VOT/V	237	3.28	1205/8
87.	LI	SA	IMP LICI-NIVS AVG D N LICINI AVGVSTI VOT XX	240	2.83	1205/9
88.	Cr	TA	CRISPVS – NOB CAES CAESARVM NOSTRORVM VOT/V	241	3.44	1205/10

Oko 320

89.	CI	PA	CONSTAN-TINVS AVG D N CONSTANTINI MAX AVG VOT XX	?	2.87	1205/11
-----	----	----	---	---	------	---------

ROME

218-222

90.	Julija Meza		IVLIA MAESA AVG I-V-N-O	254	3.16	1205/347
-----	-------------	--	----------------------------	-----	------	----------

228

91.	Aleksandar Sever		IMP C M AVR SEV ALEXAND AVG P M TR P VII – C-OS II (P P)	78	2.14	1205/345
-----	------------------	--	---	----	------	----------

ТРИ СКУПНА НАЛАЗА БРОНЗАНОГ НОВЦА КОНСТАНТИНОВОГ ДОБА ...

321, I фаза

92.	C II	RS	CONSTANTINVS IVN NOB C CAESARVM NOSTRORVM VOT/V	236	3.15	1205/12
-----	------	----	--	-----	------	---------

321, II фаза

93.	C I	RP	CONSTAN-TINVS AVG, или A-N D N CONSTANTINI MAX AVG VOT XX	237	P: 2.8 Q: 3.5, 3.22	1205/13-15
94.	C II	RT	CONSTANTINVS IVN NOB C CAESARVM NOSTRORVM VOT/X	241	3.15	1205/16

324-325

95.	C I	RP	CONSTAN-TINVS AVG PROVIDEN-TIAE AVGG	264	2.63	1205/17
-----	-----	----	---	-----	------	---------

326

96.	C II	ROT	CONSTANTINVS IVN NOB C PROVIDEN-TIAE CAESS	289	3.56	1205/18
-----	------	-----	---	-----	------	---------

MEDIOLANUM

257-258

97.	Galijen		IMP GALLIENVS P AVG SALV-S AVGG	397	3.31	1205/346
-----	---------	--	------------------------------------	-----	------	----------

TICINUM

319-320

98.	C I	ST	CONST-ANTINVS AVG VIRTVS - EXERCIT	127	3.31	1205/19
-----	-----	----	---------------------------------------	-----	------	---------

320

99.	C I	* TT	CONSTAN-TINVS AVG	130	3.26	1205/20
			D N CONSTANTINI MAX AVG VOT XX			

320-321

100.	C I	PT	CONSTAN-TINVS AVG	140	P: 3.69, 3.22 S: 3.92	1205/21-23
			D N CONSTANTINI MAX AVG VOT XX			
101.	Cr	TT	CRISPVS NOB CAES	148	2.26	1205/25
			DOMINORVM NOSTRORVM CAESS VOT V			
102.	Cr	PT	CRISPVS NOB CAES	153	2.98	1205/26
			DOMINOR NOSTROR CAESS VOT V			

321-322

103.	C II	TT	CONSTANTINVS IVN NOB C	166	2.97	1205/27
			DOMINOR NOSTROR CAESS VOT X			

322-325

104.	C I	∪ PT	CONSTAN-TINVS AVG	167	*	1205/28-35
			D N CONSTANTINI MAX AVG VOT XX			
105.	C II	∪ PT	CONSTANTINVS IVN NOB C	172	2.97	1205/36
			DOMINOR NOSTROR CAESS VOT X			

325

106.	C I, hibrid	∪? PT	CONSTAN-TINVS AVG	cf. 174	1.89	1205/24
			DOMINOR NOSTROR CAESS VOT XX			

* P:3.22,3.16;S:2.64,2.58;T:3.74,3.16,3.12,3.06

ТРИ СКУПНА НАЛАЗА БРОНЗАНОГ НОВЦА КОНСТАНТИНОВОГ ДОБА ...

326

107.	Cs II		FL IVL CONSTANTIVS NOB C PROVIDEN-TIAE CAESS	201	3.20	1205/37
------	-------	---	---	-----	------	---------

AKVILEJA

321

108.	Cr		CRISPVS NOB CAES CAESARVM NOSTRORVM VOT V	87	3.16, 3.01, 2.70	1205/38-40
109.	Cr		CRISPVS NOB CAES CAESARVM NOSTRORVM VOT V	89	S:3.08 T:3.29	1205/41-42
110.	C II		CONSTANTINVS IVN NOB CAES CAESARVM NOSTRORVM VOT V	93		1205/43
111.	C II		CONSTANTINVS IVN NOB CAES CAESARVM NOSTRORVM VOT V	95		1205/44

322

112.	Cr		CRISPVS - NOB CAES CAESARVM NOSTRORVM VOT X	106	3.58, 2.92	1205/ 45-46
113.	C II		CONSTANTINVS IVN NOB C CAESARVM NOSTRORVM VOT X	113	2.70	1205/47
114.	C II		CONSTANTINVS IVN NOB C CAESARVM NOSTRORVM VOT X	115	3.23	1205/48

334-цент.335

115.	UR		VRBS - ROMA Vučica.	128	2.56	1205/49
------	----	---	------------------------	-----	------	---------

SISCIA
295

116.	Diokle- cijan	$\frac{\Gamma}{*SIS}$	IMP C C VAL DIOCLETIANVS PF AVG GENIO POPV-LI ROMANI	83a	10.40	1205/50
------	------------------	-----------------------	---	-----	-------	---------

318

117.	CI	$\frac{ASIS*}{}$	IMP CONSTANTINVS P F AVG VICTORIAE LAETAE PRINC PERP VOT PR	47	3.10	1205/51
------	----	------------------	---	----	------	---------

319

118.	CI	$\frac{ASIS*}{}$	IMP CONSTAN-TINVS AVG VICTORIAE LAETAE PRINC PERP VOT PR	61	2.33	1205/52
------	----	------------------	--	----	------	---------

320

119.	CI	$\frac{S F}{ASIS*}$	CONSTA-NTINVS AVG VIRTVS - EXERCIT VOT XX	109	3.20	1205/53
120.	LI	$\frac{S F}{\Gamma SIS*}$	IMP LI-CINIVS AVG VIRTVS - EXERCIT VOT XX	110	3.74	1205/54
121.	CI	$\frac{S F}{\Gamma SIS*}$ HL	CONSTA-NTINVS AVG VIRTVS - EXERCIT VOT XX	120	$\Gamma:3.38$ $E:3.32$	1205/55-56

320-321

122.	CI	$\frac{ASIS*}{}$	CONSTAN-TINVS AVG или A-N D N CONSTANTINI MAX AVG VOT XX	159	$A:3.34$ $B:3.49$ $E:2.97$	1205/57-59
123.	LI	$\frac{ASIS*}{}$	IMP LICI-NIVS AVG D N LICINI AVGVSTI VOT XX	160	3.02	1205/60
124.	Cr	$\frac{\Gamma SIS*}{}$	IVL CRIS-PVS NOB C CAESARVM NOSTRORVM VOT V	161	$\Gamma:2.92,$ 2.84 $E:3.53$	1205/61-63

ТРИ СКУПНА НАЛАЗА БРОНЗАНОГ НОВЦА КОНСТАНТИНОВОГ ДОБА ...

125.	C II	ASIS*	CONSTANTINVS IVN NOB C CAESARVM NOSTRORVM VOT V	163	3.65, 3.30	1205/64- 65
126.	C II	ΔSIS*	CONSTANTINVS IVN NOB C CAESARVM NOSTRORVM VOT X	166	3.45	1205/66

321-324

127.	Cr	ASIS ☼	IVL CRIS-PVS NOB C CAESARVM NOSTRORVM VOT X	175	3.60, 3.27	1205/67-68
128.	C II	ASIS ☼	CONSTANTINVS IVN NOB C CAESARVM NOSTRORVM VOT X	176	A: 3.18 Δ: 2.40	1205/69- 70
129.	Cr	ΓSIS ☼	IVL CRIS-PVS NOB C CAESARVM NOSTRORVM VOT X	178	3.51	1205/71
130.	C II	ΔSIS ☼	CONSTANTINVS IVN NOB C CAESARVM NOSTRORVM VOT X	179	3.89	1205/72
131.	C I	ΓSIS ☼	CONSTAN-TINVS AVG D N CONSTANTINI MAX AVGVOT XX	180	Γ:3.37 Δ:3.61 E:3.32, 3.28	1205/73- 76
132.	Cr	ASIS ☼	IVL CRIS-PVS NOB C CAESARVM NOSTRORVM VOT X	181	*	1205/77- 81, 83,90,82, 84-89
133.	C II	ASIS ☼	CONSTANTINVS IVN NOB C CAESARVM NOSTRORVM VOT X	182	**	1205/91- 105

326-327

134.	C I	•ASIS•	CONSTAN-TINVS AVG PROVIDEN-TIAE AVGG	200	A:3.32 B:3.02	1205/ 106-107
135.	C II	•ESIS•	CONSTANTINVS IVN NOB C PROVIDEN-TIAE CAESS	202	2.86, 2.95	1205/ 108-109

* A:3.23,3.1,2.86,2.76,2.32, 3.26; B:3; Γ:3.37, 3.17; Δ:3.51,3.3; E:3.4, 3.3, 2.93

** A:3.35, 3.09; B:3.5,3.69,3.6,3.39,3.2, 3.17,2.95; Γ:3.3,3.25,3.1; Δ: 3.28; E: 3.54,3.5

328-329

136.	C II	ESIS	CONSTANTINVS IVN NOB C PROVIDEN-TIAE CAESS	216	2.84	1205/110
137.	Cs II	ΔSIS	FL IVL CONSTANTIVS NOB C PROVIDEN-TIAE CAESS	217	2.83	1205/111

330-333

138.	C II	ESIS	CONSTANTINVS IVN NOB C GLOR-IA EXERC-ITVS, 2 заставе.	220	2.26, 2.45	1205/ 112-113
139.	Cs II	ΔSIS	FL IVL CONSTANTIVS NOB C GLOR-IA EXERC-ITVS, 2 заставе.	221	2.42	1205/114
140.	UR	ΓSIS	VRBS -ROMA Вучица.	222	2.77	1205/115

334-335

141.	C I	•ASIS•	CONSTANTI-NVS MAX AVG GLOR-IA EXERC-ITVS, 2 заставе.	235	2.46, 2.40, 2.30, 2.23	1205/ 116-119
142.	C II	•ESIS•	CONSTANTINVS IVN NOB C GLOR-IA EXERC-ITVS, 2 заставе.	236	3.03	1205/120
143.	Cs II	•ΔSIS•	FL IVL CONSTANTIVS NOB C GLOR-IA EXERC-ITVS, 2 заставе.	237	2.41, 2.29, 2.03	1205/121- 123
144.	Cn	•ΔSIS•	FL CONSTANTIS BEA C GLOR-IA EXERC-ITVS, 2 заставе.	238	2.32	1205/124
145.	Cp	•BSIS•	CONSTAN-TINOPOLIS Викторија на прамцу.	241	2.57	1205/125

ТРИ СКУПНА НАЛАЗА БРОНЗАНОГ НОВЦА КОНСТАНТИНОВОГ ДОБА ...

Nedatovani

146.	C I?	$\frac{\text{SIS?}}{\text{SIS?}}$?	?	2.50	1205/126
------	------	-----------------------------------	---	---	------	----------

SIRMIUM
324-325

147.	C II	$\frac{\text{SIRM}}{\text{SIRM}}$	FL IVL CONSTANTIVS NOB C PROVIDEN-TIAE CAESS	53	3.50	1205/127
------	------	-----------------------------------	---	----	------	----------

THESSALONICA
318-319

148.	C I	$\frac{\text{•TS•Г•}}{\text{•TS•Г•}}$	IMP CONSTANTINVS P F AVG VOT XX MVLT XXX у венцу.	28	4.00	1205/128
149.	C I	$\frac{\text{•TS•Δ•}}{\text{•TS•Δ•}}$	CONSTAN-TINVS AVG VOT XX MVLT XXX у венцу.	31	2.90	1205/129 ³⁶
150.	Cr	$\frac{\text{•TS•Δ•}}{\text{•TS•Δ•}}$	CRISPVS NOBILISS CAES VOT V MVLT X CAESS у венцу.	39	3.23	1205/130
151.	C I	$\frac{\text{•TS•Δ•}}{\text{•TS•Δ•}}$	CONSTAN-TINVS AVG VICTORIA - AVGG N N	59	3.33	1205/131
152.	LI	$\frac{\text{•TS•A•}}{\text{•TS•A•}}$	IMP LICI-NIVS AVG VICTORIA - AVGG N N	61	2.88	1205/132

320

153.	C I	$\frac{\text{S F}}{\text{•TS•E•}}$	CONSTAN-TINVS AVG VIRTVS - EXERCIT VOT XX	75	3.37, 2.88	1205/ 133-134
154.	Cr	$\frac{\text{S F}}{\text{•TS•Δ•}}$	CRISPVS NOB CAES VIRTVS - EXERCIT VOT XX	78.	3.01	1205/135

36 Примерци 1205/129-130 немају тачку испред Т, што је већ уочено у RIC VII, р. 504, nos. 27-28, 33-42.

Татјана БЕНЦАРЕВИЋ

155.	Cr	$\frac{\quad}{T\Delta VI}$	CRISPVS NOB CAES CAESARVM NOSTRORVM VOT V	105	3.30	1205/137
156.	C I	$\frac{*}{T\Gamma VI}$	CONSTAN-TINVS AVG D N CONSTANTINI MAX AVG VOT XX	109	2.80	1205/136
157.	Cr	$\frac{*}{T\Delta VI}$	FL IVL CRISPVS NOB CAES CAESARVM NOSTRORVM VOT V	113	3.20	1205/138

320-321

158.	C I	$\frac{\otimes}{T\Delta VI}$	CONSTAN-TINVS AVG или A-N D N CONSTANTINI MAX AVG VOT XX	117	A:2.93 Г:3.52, 3.16, 3.2.6 E:2.68	1205/ 139-144
159.	Cr	$\frac{\otimes}{T\Delta VI}$	FL IVL CRISPVS NOB CAES CAESARVM NOSTRORVM VOT V	118	2.88	1205/145
160.	L II	$\frac{\otimes}{T\Delta VI}$	LICINIVS IVN NOB CAES CAESARVM NOSTRORVM VOT V	119	2.95	1205/146
161.	Cr	$\frac{\otimes}{T\Delta VI}$	FL IVL CRISPVS NOB CAES CAESARVM NOSTRORVM VOT X	121	3.45, 3.00 2.98, 2.63	1205/ 147-150
162.	C II	$\frac{\otimes}{T\Delta VI}$	CONSTANTINVS IVN NOB C CAESARVM NOSTRORVM VOT X	122	3.07, 2.85	1205/ 151-152

324

163.	C I	$\frac{\quad}{T\Delta VI}$	CONSTAN-TINVS AVG D N CONSTANTINI MAX AVG VOT XX	123	A:3.3, 3.00 3.19 E:3.77, 2.90, 2.80	1205/ 153-158
164.	C II	$\frac{\quad}{T\Delta VI}$	CONSTANTINVS IVN NOB C CAESARVM NOSTRORVM VOT X	128	3.77, 3.55, 3.4, 3.37	1205/ 159-162
165.	Cr	$\frac{\quad}{T\Delta VI}$	FL IVL CRISPVS NOB CAES CAESARVM NOSTRORVM VOT X	125	3.75, 3.61, 3.52	1205/ 163-165

ТРИ СКУПНА НАЛАЗА БРОНЗАНОГ НОВЦА КОНСТАНТИНОВОГ ДОБА ...

326-328

166.	C I	$\frac{ \cdot}{\text{SMTSA}}$	CONSTAN-TINVS AVG PROVIDEN-TIAE AVGG	153	*	1205/ 166-182
167.	C I	$\frac{\text{SMTST}}{\text{SMTST}}$	CONSTAN-TINVS AVG PROVIDEN-TIAE AVGG	154	Г:3.4 Е:2.8	1205/ 183-184
168.	C II	$\frac{\text{SMTST}}{\text{SMTST}}$	CONSTANTINVS IVN NOB C PROVIDEN-TIAE CAESS	157 вар.	3.09	1205/185
169.	C II	$\frac{\text{SMTSD}}{\text{SMTSD}}$	CONSTANTINVS IVN NOB C PROVIDEN-TIAE CAESS	157	**	1205/ 186-191
170.	Cs II	$\frac{\text{SMTSB}}{\text{SMTSB}}$	FL IVL CONSTANTIVS NOB C PROVIDEN-TIAE CAESS	158	***	1205/ 192-199
171.	H	$\frac{\text{SMTSA}}{\text{SMTSA}}$	FL HELENA – AVGVSTA SECVRITAS - REIPBLICE	159	A:2.97, 2.95 B:3.44	1205/ 200-202

328

172.	C I	$\frac{ \Gamma}{\text{SMTS}}$	CONSTAN-TINVS AVG PROVIDEN-TIAE AVGG	169	3.52	1205/203
173.	Cs II	$\frac{ \text{B}}{\text{SMTS}}$	FL IVL CONSTANTIVS NOB C PROVIDEN-TIAE CAESS	172	2.93	1205/204

330-333

174.	C I	$\frac{\text{SMTSA}}{\text{SMTSA}}$	CONSTANTI-NVS MAX AVG GLOR-IA EXERC-ITVS, 2 заставе.	183	2.76, 2.43?	1205/ 205-206
175.	Cs I	$\frac{\text{SMTST}}{\text{SMTST}}$	FL IVL CONSTANTIVS NOB C GLOR-IA EXERC-ITVS, 2 заставе.	185?	2.08	1205/207

* A:3.5, 3.02, 2.61; B:3.3, 3.2.86,2.8, 2.77; Г:3.25,3.03,3.1; Д:3.73; E:3.1,3.1, 3.04,3, 2.56

** 3.81, 3.62, 3.32, 3.04, 2.92,2.42

*** B:3.42, 3.32,3.18, 3.09, 2.90, 2.55; Д:2.95; E:3.42

176.	UR	<u>SMTSE</u>	VRBS - ROMA Вучица.	187	*	1205/208-215
177.	Ср	<u>SMTSΔ</u>	CONSTAN-TINOPOLIS Викторија на прамцу.	188	2.68, 2.51, 2.24, 2.19	1205/216-219

335-336

178.	С I	<u>SMTSA</u>	CONSTANTI- NVS MAX AVG GLORI-A EXER-CITVS, 2 заставе.	198	2.72	1205/220
179.	С II	<u>SMTSB</u>	CONSTANTINVS IVN NOB C GLORI-A EXER-CITVS, 2 заставе.	199	2.67, 2.43, 2.18	1205/ 221-223
180.	Cs II	<u>SMTSΓ</u>	FL IVL CONSTANTIVS NOB C GLORI-A EXER-CITVS, 2 заставе.	200	3.02, 2.80, 2.08	1205/ 224-226
181.	Cn	<u>SMTSΔ</u>	CONSTANS NOB CAES GLORI-A EXER-CITVS, 2 заставе.	201	2.92, 2.40, 2.12, 1.79, 1.58	1205/ 227-231

336-337

182.	С I	<u>SMTSA</u>	CONSTANTI-NVS MAX AVG GLORI-A EXER-CITVS, 1 застава.	223	1.71, 1.54	1205/ 232-233
183.	С II	<u>SMTSB</u>	CONSTANTINVS IVN NOB C GLORI-A EXER-CITVS, 1 застава.	223	1.61	1205/234
184.	Cs II	<u>SMTSΓ</u>	FL IVL CONSTANTIVS NOB C GLORI-A EXER-CITVS, 1 застава.	224	1.68	1205/235
185.	Cn	<u>SMTSΔ</u>	CONSTANS NOB CAES GLORI-A EXER-CITVS, 1 застава.	225	1.10	1205/236
186.	Cn	<u>SMTSΔ</u>	FL CONSTANS NOB CAES GLORI-A EXER-CITVS, 1 застава.	226	1.21	1205/236

* 3.12, 2.95, 2.64, 2.44, 2.43, 2.41, 2.33, 2.28

ТРИ СКУПНА НАЛАЗА БРОНЗАНОГ НОВЦА КОНСТАНТИНОВОГ ДОБА ...

187.	UR	$\frac{\text{SMTSE}}{\text{SMTSE}}$	VRBS - ROMA Вучица.	229	1.47	1205/238
188.	Cr	$\frac{\text{SMTSE}}{\text{SMTSE}}$	CONSTAN-TINOPOLIS Викторија на прапцу.	230	1.61	1205/239

337-340

189.	Cs II	$\frac{\text{SMTST}}{\text{SMTST}}$	CONSTANTI-VS P F AVG GLORI-A EXER-CITVS, 1 застава.	56	2.00	1205/240
------	-------	-------------------------------------	--	----	------	----------

HERACLEA

318-320

190.	C I	$\frac{\text{SMHB}}{\text{SMHB}}$	IMP CONSTA-NTINVS AVG PROVIDEN-TIAE AVGG	28	3.26	1205/241
191.	Cr	$\frac{\text{SMHT}}{\text{SMHT}}$	D N FL IVL CRISPVS NOB CAES PROVIDEN-TIAE CAESS	30	2.87	1205/242
192.	Cr	$\frac{\text{SMHT}}{\text{SMHT}}$	D N FL IVL CRISPVS NOB CAES PROVIDEN-TIAE CAESS	35	3.36	1205/243
193.	L I	$\frac{\text{SMHA}}{\text{SMHA}}$	IMP LICI-NIVS AVG PROVIDEN-TIAE AVGG	48 var.	3.76	1205/244

324

194.	C I	$\frac{*}{\text{SMHA}}$	CONSTAN-TINVS AVG D N CONSTANTINI MAX AVG VOT XX	60	A:3.48 B:3.02, 2.80, 2.64	1205/ 245-248
195.	Cr	$\frac{*}{\text{SMHT}}$	CRISPVS NOB CAES DOMINOR NOSTROR CAESS VOT X	61	3.26	1205/249
196.	C I	$\frac{*}{\text{SMHB}}$	CONSTAN-TINVS AVG D N CONSTANTINI MAX AVG VOT XX	64	3.28	1205/250

325-326

197.	C I	<u>SMHB</u>	CONSTAN-TINVS AVG D N CONSTANTINI MAX AVG VOT XXX	70	B:2.05; Δ:2.66	1205/ 251-252
198.	C I	<u>SMHΔ</u>	CONSTAN-TINVS AVG D N CONSTANTINI MAX AVG VOT XXX	72	2.38	1205/253
199.	C II	<u>SMHA</u>	CONSTANTINVS IVN NOB C PROVIDEN-TIAE CAESS	77	A:3.56; Γ:3.41; Δ:4.02, 3.2	1205/ 254-257
200.	Cs II	<u>SMHΔ</u>	FL IVL CONSTANTIVS NOB C PROVIDEN-TIAE CAESS	78	2.47, 3.11	1205/ 258-259

326

201.	Cs II	<u>SMHT</u>	FL IVL CONSTANTIVS NOB C PROVIDEN-TIAE CAESS	84	3.06, 3.01	1205/ 260-261
------	-------	-------------	---	----	---------------	------------------

326-327

202.	C I	<u>•SMHT•</u>	CONSTAN-TINVS AVG D N CONSTANTINI MAX AVG VOT XXX	87	2.78	1205/262
------	-----	---------------	---	----	------	----------

327-329

203.	C I	<u>•SMHB</u>	CONSTAN-TINVS AVG D N CONSTANTINI MAX AVG VOT XXX	92	B: 3.12, 3.03; Γ: 3.55	1205/ 263-265
204.	H	<u>•SMHE</u>	FL HELENA – AVGVSTA SECVRITAS - REIPVBLICE	95	3.22	1205/266
205.	C II	<u>• SMHA</u>	CONSTANTINVS IVN NOB C PROVIDEN-TIAE CAESS	96	A:2.69; B:3.42; Γ:2.89; E:3.65, 3.52	1205/ 267-271

ТРИ СКУПНА НАЛАЗА БРОНЗАНОГ НОВЦА КОНСТАНТИНОВОГ ДОБА ...

330-333

206.	Cs II	<u>SMHΔ</u>	FL IVL CONSTANTIVS NOB C GLOR-IA EXERC-ITVS, 2 заставе.	113	1.82, 1.80	1205/ 272-273
207.	C I	<u>•SMHB</u>	CONSTANTI-NVS MAX AVG GLOR-IA EXERC-ITVS, 2 заставе.	116	B:3.14, 3.03; Г:2.42	1205/ 274-276
208.	Cs II	<u>•SMHT</u>	FL IVL CONSTANTIVS NOB C GLOR-IA EXERC-ITVS, 2 заставе.	118	2.74, 2.35	1205/ 277-278
209.	Cp	<u>•SMHΔ•</u>	CONSTAN-TINOPOLI Викторија на прапцу.	125	2.53	1205/279

CONSTANTINOPOLIS

327-328

210.	C I	<u>И CONS</u>	CONSTANTI-NVS MAX AVG GLORIA RO-MANORVM	23	3.48	1205/280
------	-----	--------------------	--	----	------	----------

330-333

211.	C I	<u>CONSH</u>	CONSTANTI-NVS MAX AVG GLOR-IA EXERC-ITVS, 2 заставе.	59	2.57	1205/281
212.	C II	<u>CONST</u>	CONSTANTINVS IVN NOB C GLOR-IA EXERC-ITVS, 2 заставе.	60	2.25	1205/282

333-335

213.	Cn	<u>CONSIA</u>	FL CONSTANS NOB CAES GLOR-IA EXERC-ITVS, 2 заставе.	76	2.70	1205/283
214.	Cs II	<u>CONSS•</u>	FL IVL CONSTANTIVS NOB C GLOR-IA EXERC-ITVS, 2 заставе.	75	2.76 2.15	1205/284- 285
215.	C I	<u>•CONSA•</u>	CONSTANTI-NVS MAX AVG GLOR-IA EXERC-ITVS, 2 заставе.	80	2.19	1205/286

Татјана БЕНЦАРЕВИЋ

216.	C II	$\overline{\text{CONS?}}$	CONSTANTINVS IVN NOB C GLOR-IA EXERC-ITVS, 2 застава.	81	1.96	1205/287
------	------	---------------------------	--	----	------	----------

337-340

217.	Cn	$\overline{\text{CONSI}}$	DN CONSTA-NS P F AVG GLOR-IA EXERC-ITVS, 1 застава.	28	1.27	1205/288
------	----	---------------------------	--	----	------	----------

NICOMEDIA

317-320

218.	L I	$\overline{\text{SMN} \left \begin{array}{l} \Delta \\ \text{SMN} \end{array} \right.}$	IMP LICINI-VS AVG IOVI CONS-ERVATORI AVGG	24	2.99	1205/290
------	-----	--	--	----	------	----------

324-325

219.	C I	$\overline{\text{SMNB}}$	CONSTAN-TINVS AVG PROVIDEN-TIAE AVGG	90	2.99	1205/291
220.	C II	$\overline{\text{SMNT}}$	CONSTANTINVS IVN NOB C PROVIDEN-TIAE CAESS	93	3.30	1205/294

325-326

221.	Cs II	$\overline{\text{MNB}}$	FL IVL CONASTANTIVS NOB C PROVIDEN-TIAE CAES.	128	3.65, 3.01	1205/ 292-293
------	-------	-------------------------	--	-----	---------------	------------------

330-335

222.	C I	$\overline{\text{SMNT}}$	CONSTANTI-NVS MAX AVG GLOR-IA EXERC-ITVS, 2 застава.	188	2.69	1205/295
------	-----	--------------------------	---	-----	------	----------

ТРИ СКУПНА НАЛАЗА БРОНЗАНОГ НОВЦА КОНСТАНТИНОВОГ ДОБА ...

CYZICUS
317-320

223.	C I	 SMK	IMP CONSTA-NTINVS AVG IOVI CONS-ERVATORI AVGG	8	3.84	1205/296
224.	L I	 SMK	IMP LICI-NIVS AVG IOVI CONS-ERVATORI AVGG	9	A:3.47, 2.89; B:3.82, 3.17; Г:3.29, 3.12	1205/ 297-302
225.	Cr	 SMK	D N FL IVL CRISPVS NOB CAES IOVI CONSER-VATORI CAESS	10	S:2.88; Z:2.94	1205/ 303-304
226.	L II	 SMK	D N VAL LICIN LICINIVS NOB C IOVI CONSER-VATORI CAESS	11	Г:2.18, E:3.09	1205/ 305-306

324-325

227.	C II		CONSTANTINVS IVN NOB C PROVIDEN-TIAE CAESS	26	4.24, 3.16	1205/ 307-308
------	------	---	---	----	---------------	------------------

325-326

228.	C I		CONSTAN-TINVS AVG PROVIDEN-TIAE AVGG	34	B:3.03; Δ:3.38, 2.74; E: 2.98	1205/ 309-312
229.	Cr		FL IVL CRIS-PVS NOB CAES PROVIDEN-TIAE CAESS	36	3.14	1205/313
230.	Cs II		FL IVL CONSTANTIVS NOB C PROVIDEN-TIAE CAESS	38	3.50	1205/314
231.	H		FL HELENA - AVGVSTA SECVRITAS - REIPVBLICE	39	3.63	1205/315

326-327

232.	С I	$\frac{\quad}{\bullet\text{SMKГ}\bullet}$	CONSTAN-TINVS AVG PROVIDEN-TIAE AVGG	44	Г: 3.31; Δ: 2.25	1205/ 316-317
233.	С II	$\frac{\quad}{\text{SMKГ}}$	CONSTANTINVS IVN NOB C PROVIDEN-TIAE CAESS	47	Г: 2.67; Δ: 3.11	1205/ 318-319
234.	син С I	$\frac{\quad}{\bullet\text{SMKГ}\bullet}$? PROVIDEN-TIAE CAESS	45-47	1.6	1205/320

327-328

235.	С II	$\frac{\quad}{\text{SMKA}}$	CONSTANTINVS IVN NOB C PROVIDEN-TIAE CAESS	52	3.12	1205/321
------	------	-----------------------------	---	----	------	----------

328-329

236.	С I	$\frac{\quad}{\text{SMKA}\bullet}$	CONSTAN-TINVS AVG PROVIDEN-TIAE AVGG	55	А:3.34; Е: 3.02	1205/ 322-323
------	-----	------------------------------------	---	----	--------------------	------------------

330, 334

237.	С II	$\frac{\quad}{\text{SMKS}\bullet}$	CONSTANTINVS IVN NOB C GLOR-IA EXERC-ITVS, 2 заставе.	67	2.58	1205/324
238.	UR	$\frac{\quad}{\text{SMKA}\bullet}$	VRBS – ROMA Вучица.	72	1.70	1205/325

331, 333/334

239.	С I	$\frac{\quad}{\text{SMKГ}}$	CONSTANTI-NVS MAX AVG GLOR-IA EXERC-ITVS, 2 заставе.	77	1.67	1205/326
240.	С II	$\frac{\quad}{\text{SMKΔ}}$	CONSTANTINVS IVN NOB C GLOR-IA EXERC-ITVS, 2 заставе.	80	1.95	1205/327
241.	Cs II	$\frac{\quad}{\text{SMKB}}$	FL IVL CONSTANTIVS NOB C GLOR-IA EXERC-ITVS, 2 заставе.	84	В:2.65; Δ: 2.84	1205/ 328-329

ТРИ СКУПНА НАЛАЗА БРОНЗАНОГ НОВЦА КОНСТАНТИНОВОГ ДОБА ...

332/333, 335

242.	C I	$\frac{\quad}{SMK\Delta}$	CONSTANTI-NVS MAX AVG GLOR-IA EXERC-ITVS, 2 заставе.	95	2.40	1205/330
------	-----	---------------------------	---	----	------	----------

336-337

243.	Cs II	$\frac{\quad}{SMKS?}$	FL IVL CONSTANTIVS NOB C GLOR-IA EXERC-ITVS, 1 застава.	126	1.78	1205/331
------	-------	-----------------------	--	-----	------	----------

401-403

244.	Arkadije	$\frac{\quad}{SMKA}$	D N ARCADI-VS P F AVG CONCORD-IA AVGG	94	2.96	1205/350
------	----------	----------------------	--	----	------	----------

ANTIOCH

317-320

245.	L I	$\frac{ E}{SMANT}$	IMP LICI-NIVS AVG IOVI CONS-ERVATORI AVGG	27	2.74	1205/332
------	-----	--------------------	--	----	------	----------

325-326

246.	Cr	$\frac{\quad}{SMANTZ}$	FL IVL CRISPVS NOB CAES PROVIDEN-TIAE CAESS	64	Z:3.00; Δ: 3.21	1205/ 333-334
247.	Cs II	$\frac{\cdot}{SMANTH}$	FL IVL CONSTANTIVS NOB C PROVIDEN-TIAE CAESS	74	3.04	1205/335

329-330

248.	C I	$\frac{\quad}{SMANTE}$	CONSTANTI-NVS MAX AVG PROVIDEN-TIAE AVGG	84	3.37	1205/336
------	-----	------------------------	---	----	------	----------

333-333, 335

249.	C I	$\frac{\quad}{SMAN\Delta}$	CONSTANTI-NVS MAX AVG GLOR-IA EXERC-ITVS, 2 заставе.	86	3.52	1205/337
------	-----	----------------------------	---	----	------	----------

NEODREĐENA KOVNICA
324-328

250.	C I	?	CONSTAN-TINVS AVG PROVIDEN-TIAE AVGG	?	2.41	1205/338
------	-----	---	---	---	------	----------

posle 330

251.	Cp	?	CONSTAN-TINOPOLIS Викторија на прапцу.	?	1.84, 1.91	1205/ 289, 339
------	----	---	---	---	---------------	-------------------

330-335

252.	Cs II	?	FL IVL CONSTANTIVS NOB C GLOR-IA EXERC-ITVS, 2 заставе.	?	2.36	1205/ 340
------	-------	---	--	---	------	-----------

334-336

253.	Cn?	?	(FL CONS)TANT(IS BEA C) GLORIA EXERCITVS, 2 заставе.	?	1.17	1205/ 341
------	-----	---	---	---	------	-----------

337-340

254.	Cn	?	CONSTANS – P F AVG GLORI-A EXERC-ITVS, 1 застава.	?	1.36	1205/ 342
------	----	---	--	---	------	-----------

364-375

255.	Valens	?	D N VALEN-S P F AVG GLORIA ROMANORVM	?	1.65	1205/ 343
------	--------	---	---	---	------	-----------

Nedatovan

256.	C I	?	Incusum	?	2.01	1205/ 344
------	-----	---	---------	---	------	-----------

ТРИ СКУПНА НАЛАЗА БРОНЗАНОГ НОВЦА КОНСТАНТИНОВОГ ДОБА ...

355. 2/2 3. veka

257.		?	PA-X...	?	1.61	1205/ 348
------	--	---	---------	---	------	-----------

Keltski novac (?)

258.		?		?	5.18	1205/349
------	--	---	--	---	------	----------

БИБЛИОГРАФИЈА:

- Бенцаревић 2005** – Т. Бенцаревић, Оставе бронзаног новца IV века са територије Србије, *Зборник Народној музеја XVIII-1*, Београд 2005, 553-580.
- Борић-Брешковић, Поповић 2006** – Б. Борић-Брешковић, П. Поповић, *Новац Римске републике. Збирке Народној музеја у Београду и Београдској универзитету*, Београд 2006.
- Brenot 1978** – С. Brenot, Le trésor de Bikić-Do, *Sirmium VIII*, Rome-Belgrade 1978, 7-98.
- Васић 1967** – М. Р. Васић, Остата фолиса у Народном музеју у Београду, *Зборник Народној музеја V*, Београд 1967, 185-193.
- Vasić 1978** – М. Vasić, Le trésor de Boljetin (IVe siècle), *Sirmium VIII*, Rome-Belgrade 1978, 135-177.
- Васић 1980** – М. Васић, Каса с бронзаним новцем IV и V в. из Великог Градишта (Pincum), *Нумизмајичар 3*, Београд 1980, 75-120.
- Vasić 1990** – М. Vasić, *Nalazi rimskog bronzanog novca IV i V veka iz municipijuma Horreum Margi (Ćuprija)*, Beograd 1990.
- Васић 2008** – М. Васић, *Златни и сребрни новац касне антике (284-450. године) из Збирке Народној музеја у Београду*, Београд 2008.
- Даутова-Рушевљан 1984-1985** – В. Даутова-Рушевљан, Остата фолиса из Бачинаца у Срему, *Раг Војвођанских музеја 29*, Нови Сад 1984-1985, 85-120.
- Иванишевић 1983** – В. Иванишевић, Два налаза римског бронзаног новца IV века са Београдске тврђаве, *Нумизмајичар 6*, Београд 1983, 77-97.
- Јанковић-Михалцић 2000** – Д. Јанковић-Михалцић, Остата римског бронзаног новца IV века из Ниша, *Зборник 9*, Ниш 2000, 37-58.
- Јанковић-Михалцић 2002** – Д. Јанковић-Михалцић, Један мањи налаз римског бронзаног новца IV века са градског поља у Нишу, *Зборник 11*, Ниш 2002, 15-29.
- Миљанић 1996** - С. Миљанић, Скупни налаз римског бронзаног новца IV века из Ремесијане, *Нумизмајичар 18/19*, Београд 1996, 105-121.
- Миљанић 2001** – С. Миљанић, Остата римског бронзаног новца из Старе Пазове, *Зборник Народној музеја XVII-1*, Београд 2001, 203-212.
- Миљанић 2003** – С. Миљанић, Налаз римског бронзаног новца из 374/375. године са Чукарице, *Нумизмајичар 22-23/1999-2000*, Београд 2003, 93-103.
- Поповић 1980** – В. Поповић, Римски новац из Царичиног Града, *Нумизмајичар 3*, Београд 1980, 121-128.
- RIC VII** – Р. М. Bruun, *The Roman Imperial Coinage VII. Constantine and Licinius A.D. 313-337*, London 1966.

TATJANA BENDŽAREVIĆ
National Museum in Belgrade

THREE COLLECTIVE FINDS OF BRONZE COINS FROM CONSTANTINE'S TIME
FROM THE COLLECTION OF THE NATIONAL MUSEUM IN BELGRADE

Summary

Key words: collective finds, diocese of Dacia, Constantine I, bronze coins, mints

Besides significant systematic collections of gold, silver and bronze coins, the collection of coins from Late Antiquity of the National Museum in Belgrade includes a large number of hoards of bronze coins from the 4th and 5th centuries. Presented here are three collective finds of bronze coins, chronologically connected with the reign of Constantine I and the years immediately after his death. All three finds originate from the fund of the old collection of the National Museum in Belgrade, which were formed in the period until the Second World War. Because of the war, information about the locations where they were discovered has not been preserved, which complicates their interpretation in the archaeological and historical sense. The first hoard, Unknown Location 1, which is somewhat older, was deposited at the end of the third decade of the 4th century and we can connect it with a grave find in Niš. Both finds end with the same pieces, minted at Sisak in 328-329 AD. The second find belongs to the final years of the reign of Constantine the Great and is chronologically close to the find discovered in the centre of Niš. The latest specimens originate from 335-336 or, possibly, 337 AD. The find from Unknown Location 3 belongs to the time immediately after the death of Constantine I because it ends with three coins of his sons, Constans and Constantius II, from 337-340. All three finds from the National Museum in Belgrade belong to the periods of depositing when there were no significant historical events in the territory of the diocese of Dacia with which to attach them.

Still, the lack of information about the locations of the finds limits us in interpreting these collective finds. The analyses performed provide information that is significant for further research concerning the circulation of money and the presence of certain mints in the diocese of Dacia. They confirm the earlier observations - that the circulation of money in a particular territory was affected primarily by the monetary policy of the ruler and then by historical events. They also prove that the provinces were supplied with money primarily from the closest mints in the prefecture, and then from the closest mints in a neighbouring prefecture.

In the case of the three collective finds in the National Museum in Belgrade, the mints which supplied the territory of the diocese of Dacia were Thessaloniki and Siscia, and then Heraclea and other mints. Western mints appeared with greater frequency until 325 and after that only sporadically. This was certainly the result of historical circumstances after the victory of Constantine I over Licinius I and of the transfer of the centre of power, with the founding of Constantinople in 324 AD, from the West to the East. The central mints, primarily Thessaloniki and then Siscia, dominate the examined hoards altogether. Viewed individually, however, Unknown Location 2 contained no specimen of issues from the central mints until 325. The reason for this lies in the fact that this period is otherwise represented in a small percentage because the principal part of the find was formed after 330 AD; neither should one neglect the fact that, for a large number of pieces, it was impossible to determine the mint they originated from. In all finds, eastern mints were present in lesser percentages before

325, except in the first hoard, but their issues became more equal in frequency to those of the central mints in the subsequent period.

As for the representation of the western mints, we found that Italian mints were represented more often than those from Gaul and that Ticinum was the most frequent, followed by Aquilea, while the Rome mint was represented only in the third find. The greater representation of the Ticinum mint, primarily during the period between 320 and 325, compared with other Italian mints, was also registered in finds from the Belgrade fortress (find II), Ćuprija (province of Moesia Prima), Dierne (Dacia Ripensis), Bikić Do (Pannonia Secunda, diocese of Pannonia).

Of the eastern mints, the most notable were Heraclea and Cyzicus, which were represented almost in the same percentage. It should be noted that Cyzicus, in the hoard from Unknown Location 3, appeared in the period from 317 to 320 with 11 pieces and was the most frequent of all the eastern mints, whereas during 320-325, with two pieces, it came second, after Heraclea (6). Since the participation of Cyzicus is unknown during this period in the materials known to us from the territories of Moesia Prima, Dacia Ripensis and Dacia Mediterranea, the fact that it is present in this find in such numbers leads to the conclusion that the find perhaps did not originate from the said provinces. Otherwise, the significant presence of Cyzicus in the later period, after 325, has already been observed. This collective find also differs from other finds of the first half of the 4th century in the fact that the main period of its formation is represented by issues from between 320 and 325, after which the circulation of money began declining steadily.

ТАБЕЛА / TABLE 1

Бр. 1

Бр. 2

Бр. 3

Бр. 4

Бр. 5

Vesna RADIĆ

National Museum in Belgrade

THE CIRCULATION OF BYZANTINE GOLD AND SILVER COINAGE IN THE CENTRAL BALKANS AT THE END OF THE 10TH AND DURING THE 11TH CENTURY

Abstract: According to individual finds and hoards of coins, the circulation of Byzantine gold and silver coinage in the Central Balkans at the end of the 10th and during the 11th century belongs to two different regions. One of them extends along the Empire's Danubian frontier from Mačvanska Mitrovica to Veliki Gradac near Donji Milanovac, and the other is the region of present-day eastern and southern Serbia, along the river valleys of the Danube from Kladovo to Prahovo, the Timok, the Nišava and the southern Morava. The finds of coins in the region gravitating towards Mačvanska Mitrovica and Belgrade primarily consist of the nomismae of Basil II (976-1025), while those from the southern zone, from Braničevo to Pirot, besides the nomismae of this ruler, attest to the circulation of nomismae belonging to Constantine VIII (1025-1028), Romanus III (1028-1034), Constantine IX (1042-1055), Constantine X (1059-1067), Romanus IV (1067-1071) and Michael VII (1071-1078). Outside the said regions, away from the main centres and roads, a significantly smaller scale of circulation, of gold and silver coins, was attested in finds of nomismae from Kruševac, belonging to Basil II, and Arilje, to Michael VII, as well as a miliaresion in Grabovica, belonging to Constantine IX.

Key words: circulation, Central Balkans, nomisma, miliaresion.

The analysis and interpretation of the circulation of gold and silver coins in the Central Balkan region at the end of the 10th and during the 11th century involves working around many obstacles. This is due to the limited number of known and available monetary emissions from museum and private collections, scarce and often incomplete written sources or to the fact that certain monetary emissions, often dated to a broad time span, have not been determined. Another, no less important problem for the more precise interpretation of monetary circulation regards the small number of investigated fortifications, settlements and necropoles. This is most probably the reason for the very limited number of discovered hoards and the explanation why most of the known specimens of gold and silver coins from the end of 10th and

from the 11th century are single and chance finds. The fact that the archaeological context of the specimens is, in most instances, unknown, makes dating them much more difficult and thus we lack one of the most important elements for interpreting their circulation. Nevertheless, in spite of the mentioned problems, by using a comparative analysis with the far more numerous bronze issues of that time from this and neighboring territories, the study of collected gold and silver currency yielded, albeit only in general contours, a significant picture of its circulation.

The history of Byzantine coinage in the Central Balkans reflects the official monetary policy of the Byzantine Empire, but also the turbulent historical events recorded in this territory. They were the consequences of the Byzantine penetration into the Balkans, the conquest of its territory, the establishment of central authority on the strategically important Danube border, as well as incursions by new tribes.

Byzantine rule established after the peace treaty signed between Theodoric the Great and the emperor Anastasius in 510¹ and monetary circulation following this event are confirmed by issues of bronze coins in the 6th century, found in the territories of Sirmium,² Singidunum³ and the Danube limes.⁴ According to the composition and chronology, one can also add coins from Viminacium,⁵ Niš,⁶ Prahovo,⁷ and Caričin Grad.⁸ Finds of large amounts of folles and semifolles clearly indicate a lively monetary circulation up to the year 584. Nevertheless, posing a threat, were significant and numerous historical events – the appearance of the Avars in Pannonia, incessant clashes with them on the Middle Danube border in the second half of the 6th century, the fall of Sirmium in 582, of Singidunum two years later, and of Viminacium and many towns along the Danube.⁹ The definitive collapse of Byzantine authority in 615 resulted in a complete halt to monetary circulation in Illyricum.¹⁰ Circulation would not be reestablished until the 9th century, with issues of very limited volume in an entirely undeveloped monetary market. Judging by the finds of coins, the picture of monetary traffic changed in the 10th century. This was the time when Byzantine gold and silver coins reached the central Balkan region in greater amounts compared with the previous period, and one can note a moderate intensity of circulation. Because the circulation of money in the economy was very slow, at the time of the renewal of monetary activities in the western parts of the

1 Ферјанчић 1974, 109.

2 Роровић 1978, 181-193.

3 Иванишевић 1987, 88-110.

4 The hoards were published, cf. Роровић 1984, 31-56.

5 Иванишевић 1988, 87-104.

6 Роровић 1984, 59-61, N° (3).

7 Роровић 1984, 58, N° (1).

8 Роровић 1984, 61, N° (4).

9 Ферјанчић 1974, 110-111.

10 Поповић 1986, 108.

Balkans, in its interior, the monetary economy was very poorly developed. Therefore, apart from modest payments in coins, payment was mostly in kind and prices were established in cattle.¹¹ Data regarding payment in kind as the predominant type of exchange in the Balkan regions is to be found in a record of Basil II allowing the inhabitants of the occupied territories to continue, as before, to pay their taxes in kind. As the old and economically developed parts of the Byzantine Empire paid their taxes exclusively in coins, this decision was primarily a reflection of the existing conditions. How important these decisions were is best confirmed in a record of the rebellion in 1040 of the Southern Slavs, whose leader was Petar Deljan. Provoked by the merciless government fiscalism, characterized in the decision of John Orphanotrophos, to pay taxes in money, the rebellion took on large proportions and although soon crushed, it considerably weakened Byzantine authority in the Balkans.¹²

Increased monetization, as a result of the general development of Byzantine society, as well as the great offensive by the Byzantine army in the Balkans, which, under Basil II, placed these regions under Byzantine control, would lead to the clearly visible inflow of coins recorded in the middle of the 10th century, reaching a peak in the following century, notably, after 1018.¹³

The restoration of monetary circulation in the Balkan region is possible to observe based on the finds of coins and hoards in the territory that constituted the northwestern part of the Byzantine Empire and formed a natural border between the Pannonian Plain and the Balkan Peninsula. Similar to the bronze folles from the end of the 10th and the 11th¹⁴ century, gold and silver coins of the same period belong to two separate regions, given the places where they were discovered. One of them extended along the Empire's Danubian frontier, from Mačvanska Mitrovica to Veliko Gradište, near Donji Milanovac. The Empire's northern frontier had been set up in this territory, with its chief fortifications at Mačvanska Mitrovica, Belgrade, Morava and Braničevo.

The other zone covered the territories of present-day eastern and southern Serbia, from Branicevo to Pirot, along the Danube, from Kladovo to Prahovo and along the Timok, Nišava and Južna Morava rivers.

At the Danube frontier, the coin circulation following the restoration of Byzantine authority was, naturally, most apparent in the strategically important military centers and urban agglomerations emerging on the foundations of the ancient towns of Mačvanska Mitrovica, Belgrade and Braničevo. In these towns and their immediate neighborhood were many sites with hoards and single finds of gold coins, dating from the middle of the 10th and the 11th century. One of the reasons for such abundance was the high density of the population in this region because of the favorable

11 Гаркави 1870, 126.

12 Skilica 1839, 527,5-533,18; *Византијски извори III*, 141-155.

13 Иванишевић 1993, 83.

14 Иванишевић 1993, 79.

conditions for the development of agriculture on the fertile, southeastern fringes of the Pannonian Plain.¹⁵

The chronology of monetary circulation in the Serbian section of the Danube valley between Belgrade and Branicevo, begins with the hoard from Ram (Cat. 1-5), on the Danube bank.¹⁶ This find of nomismae, deposited in the time of John I Tzimiskes, is the earliest medieval hoard from the Central Balkan region. Although small in number, the hoard represents important evidence of the restoration of coin circulation and of the gradual renewal of a monetary economy in this area. It contained five nomismae: one each of Basil I, Romanus I Lecapenus and Constantine VII and two of John Tzimiskes. All the nomismae bore representations of the busts of the emperor and his co-ruler, except the nomismae histamenon of John Tzimiskes, on which this emperor is represented with the Virgin crowning him. All the coin types recorded in the hoard represent the main imperial issues and common issues, frequently found. The nomismae from the hoard had roughly lopped edges and thus their weight was considerably reduced to less than three or two grams, compared with regular pieces weighing 4.40 grams. Such specimens with lopped edges were the reflection of a still insufficiently controlled monetary circulation. Chronologically close to the find from Ram is a hoard that consisted of a large amount of jewelry and coins, including even more roughly and radically pared edges of gold coins from neighboring Hungary.¹⁷ The emissions represented in the monetary part of the hoard, belong to the same type as those from the Ram hoard. There is one nomisma of Romanus I that was customary of his issues and ten nomismae of Constantine VII, representing the last emission in his reign. The recorded finding place for this hoard was the middle Tisza valley in Tokay, but that is not absolutely certain. The hoard from Ram and the so-called Tokay find are chronologically close, and one could attribute them to a short span of time between the years 950 and 975. The dating of the Ram hoard to the reign of John I Tzimiskes at the same time indicates the reason for its burial. It could be linked with the temporary occupation of this territory by Byzantium, after 971,¹⁸ by the army of John I, in one of the most brilliant feats of Byzantine military history. One could add to the hoards from Ram and Tokay data about two hundred nomismae found at Gaj near Kovin,¹⁹ in the territory close to the Danubian zone, where gold coins were found, dating from the 10th to the 11th century. Discovered in the mid-19th century, the contents of this hoard, with the exception of two unusual nomismae, unfortunately, remained unknown. The significance of the

15 Morrisson 1991, 297.

16 Иванишевић, Радић 1997, 131-146.

17 Kovács 1989, 72, N° 402-412, Taf. XVI; Mesterhazy 1994, 230-233; Иванишевић, Радић 1997, 133.

18 Grierson 1991, 195-196.

19 Kovács 1989, 38-39, N° 157a-b, Taf. VII; Oberländer-Tárnoveanu, Sasianu, 1996, 98-99; Иванишевић, Радић 1997, 134.

first specimen, bearing the images of Constantine VII and his son, lies in the fact that it represents a rare numismatic type, minted within a rather short time-frame. The other specimen is interesting because of its iconography. In contrast to the customary representations of Nicephorus II, who is depicted alone on his gold emissions, on this coin he is represented as a tutor beside Basil II.

Besides the great importance that the hoards have in the analysis and interpretation of coin emissions and their circulation in the Danube zone, the single finds of coins are indispensable, as material. Thanks to the larger quantity of this material, compared to that in the hoards, it is possible to create a more authentic picture of the size of the territory where the discovered coins circulated, the chronological span and intensity of circulation. Many sites on the Danube frontier where single pieces of gold and bronze coins were found, gravitated towards the centers of Mačvanska Mitrovica, Belgrade and Braničevo. Linked with them are specimens illustrating the earliest, rare indicators of Byzantine monetary restoration in the central Balkan region in the 9th century. These are the folles of Leo VI from Mačvanska Mitrovica,²⁰ the solidi of Theofilos from Bogatić (Cat. 13),²¹ Grocka (Cat. 18)²² and Požarevac (Cat. 21)²³ and the nomisma of Basil I from Požarevac (Cat. 22).²⁴ The appearance of such a small number of monetary emissions is primarily the result of the poorly developed money market, characteristic of this territory in the 9th century. In the next phase, in the second half of the 10th century, there was a modest increase inflow of coins compared to the previous period and a moderate intensity of circulation. This is best confirmed by the emissions of gold and bronze coins of Constantine VII, during whose reign the restoration of money began in the Central Balkan region. The nomismae of Nicephorus II, discovered in Zemun (Cat. 17)²⁵ and Požarevac (Cat. 24),²⁶ joined these first issues slightly later. Besides a large number of folles of Constantine VII,²⁷ gold coins belonging to this ruler were also recorded in Mačvanska Mitrovica (Cat. 15)²⁸ Požarevac (Cat. 23)²⁹ and Veliko Gradište (Cat. 31).³⁰

Nomismae of two types were discovered at the locality of Mačvanska Mitrovica. Belonging to the first type were coins with a representation of Constantine VII and Romanus I. These represented an early issue of this ruler, more precisely dated to the

20 Coll. Kulić.

21 Coll. Matić.

22 Radić, Ivanišević 2006, Cat. 570.

23 Coll. Radojčić.

24 Coll. Živković.

25 AMZ, Inv. No. 758.

26 NMP, Inv. No. 1547.

27 Coll. Kulić; AMZ, Inv. No. 745; NMP; NMZ, Inv. No. 299.

28 Coll. Mihailović; Coll. Kulić.

29 NMP, Inv. No. 2063.

30 Radić, Ivanišević 2006, Cat. 623.

winter of 920/1, before Romanus I officially became the supreme emperor. The already mentioned, last and very abundant monetary issue of Constantine VII, found in the hoards of Ram and Tokay, belongs to the second type. Specimens of this later type of solidus of Constantine VII, were also found in the area of Požarevac and Veliko Gradište. A similar situation also prevails regarding the nomismae – histamenon of Nicephorus II, the type, found in the Gaj hoard, but also discovered within the two main centers of this region, Belgrade and Požarevac.

The moderate increase in coin circulation in the second half of the 10th century, which one can discern in the larger amount of gold and bronze coins circulating at that time in the broader area of the Danube frontier, preceded a new much more intense inflow of coins in the Central Balkans with the issues of Basil II. This significant monetary circulation in the Central Balkans reflected a situation that ostensibly prevailed in the whole of the Empire, where the increase of the money mass was the result of changes that spread throughout Byzantine society in general during the reign of Basil II. Pursuing even stricter measures against the aristocracy in the agrarian policy of his predecessors by issuing legislative decrees that often encroached on their formal rights, Basil II succeeded in blocking the growing economic might of the feudal aristocracy and the expansion of the monastery estates. After thirteen years of clashes with the nobility of Asia Minor and terrible civil wars provoked by the political aspirations of the Byzantine grandees, this ruler emerged as the triumphant party.³¹ Byzantine society was on a path of economic and social progress, as well as military expansion, and, after two decades of fierce warfare, Basil II completely destroyed the Bulgarian Empire and extended Byzantium's frontiers to the Danube.³²

The importance of the Danube frontier is confirmed by the finds of coins from this territory and, at the same time, they reveal the changes in the Empire's monetary policy necessitated by the army's requirements in the defense of the border. This primarily entailed lessening the weight of the bronze coins, so more pieces could be struck from one pound of copper.³³ The best examples of this are the bronze folles of Basil II, generally dated to the second decade of the 11th century. Mostly concentrated in the Central Balkan region, they constitute the greatest quantity of coins in circulation from the end of the 10th to the end of the 11th century. Such a high ratio of these coins was due to the vast inflow of coins in the extremely important region of the Danube border after Byzantine authority was established in 1018. Along with the bronze issues of Basil II,³⁴ his gold coins, consisting of the histamenon and

31 Острогорски 1959, 290.

32 Острогорски 1959, 297.

33 Иванишевић 1993, 83.

34 Иванишевић 1993, 80.

tetarteron, also reached the area gravitating towards Mačvanska Mitrovica (Cat. 16)³⁵ and Belgrade (Palilula, Cat. 19 and Grocka, Cat. 20).³⁶ Both coins are essentially of the same type – Christ Pantokrator on the obverse and Basil and Constantine holding a long cross between them on the reverse. Differences can be noticed only in the size of the coins and the style of the details – the size of the nimbus and its decoration, the emperors' dress, and the presence of the Manus Dei.

Although the finds of nomismae of Basil II can be linked in the greatest measure to Belgrade and its immediate vicinity – Palilula (Cat. 19) and Grocka (Cat. 20) - due to the extensive emission and the quantity of money arriving, they would, like the bronze pieces, increase in circulation, and were present further down to the south and east of this area. This is confirmed by the finds of nomismae in Požarevac (Cat. 25),³⁷ Negotin (Cat. 32)³⁸ and also in the interior, away from the main roads, like the specimen from Kruševac (Cat. 40).³⁹

Following the chronology of money circulation in the Central Balkan region, after the finds of the emissions of Basil II concentrated around Mačvanska Mitrovica and especially Belgrade, we can notice a shifting of finds to the south of this region. This is the area south of Braničevo, down to Pirot, along the Danube, Timok, Nišava and Morava rivers. In terms of the quantity of finds of bronze and gold coins, the area around Požarevac stands out in this region. Besides the nomismae of Basil II, finds of coins of the later rulers also originate from Požarevac, such as the nomisma histamenon of Constantine VIII (Cat. 26)⁴⁰ with his image, of Romanus III (Cat. 27-28),⁴¹ struck from high quality gold with a representation of the Virgin crowning him, and of Constantine X (Cat. 29),⁴² with the image of the ruler standing. In contrast to the first two nomismae, which are flat, the third specimen is concave in shape. Where this region is concerned, a characteristic feature one can notice regarding the routes by which Byzantine coins circulated in the 11th century, is that no folles were found along the road by the Morava river, from Braničevo to Niš, or in the interior, away from the main roads.⁴³ The shortage of copper money, in this case, was a consequence of the reduced scale of circulation in this area but not proof of its absence. Furthermore, the existence of, admittedly, fewer issues of gold and silver coins in this territory, characteristic, even in the 11th century, was due to a poorly developed monetary economy in which barter prevailed. These involved nomismae of Romanus I bearing the images of Constantine VII and Romanus

35 MSSM.

36 MGB, Inv. No. 284; Radić, Ivanišević 2006, NMB II, 2857.

37 NMP, Inv. No. 5.

38 NMKN, Inv. No. 24.

39 Radić, Ivanišević 2006, Cat. 677.

40 Coll. Nikolić.

41 NMP, Inv. No. 2051; Coll. Radojčić.

42 Coll. Josić; NMP, Inv. No. 121.

43 Иванишевић 1993, 80.

I from the sites of Ub (Cat. 39)⁴⁴ and Despotovac (Cat. 42)⁴⁵ and the already mentioned nomisma of Basil II from Kruševac. To this region we also attribute the find of a coin of Michael VII in Arilje (Cat. 41).⁴⁶ This is a rare monetary type of nomisma histamenon, of concave shape, minted of poor quality gold, with the image of the ruler's bust. The available numismatic material features a very limited number of specimens of this type, like the small find from Dobrudža⁴⁷ with pieces that connect the time of Romanus IV with that of Michael VII. Also found in the interior of Serbia at that time, are the rare miliaresia from the Central Balkans. This is the silver coin of Constantine IX from Grabovica (Cat. 43),⁴⁸ of concave shape with a representation of the ruler standing, in military dress. This iconographic type of the ruler standing and holding a sword, after a couple of centuries, replaced the common military representations of the 6th and 7th centuries.

From this period, today, we have only data about the find of a hoard in Nisavac⁴⁹ containing nomismae of Constantine X. As is the case with many hoards from Bulgaria and Romania, the reason for burying this find could be attributed to the penetration of hordes of the Uzes in 1064.⁵⁰ Nomisma belonging to the same ruler were also found in Negotin (Cat. 33).⁵¹

Belonging to the second zone of circulation of 11th century Byzantine coins, are mostly inflationary issues noticeable in the issues of the eighties, when devaluation reached its highest rate. Such coins were found in eastern and southern Serbia and involve the issues of Romanus IV. These were his concave nomismae histamenon from Negotin (Cat. 34),⁵² Zajecar (Cat. 37)⁵³ and Pirot (Cat. 38).⁵⁴ According to the iconography with the representation of Christ crowning Romanus and Eudocia, this is ceremonial money of the nuptial solidi type. Until the second half of the 5th century this money had been struck in small quantities but in the 11th century, according to the monetary policy that produced enormous quantities of gold and bronze coins, it became the main gold issue of Romanus.

When referring to the inflationary issues present in the Central Balkan region, besides the mentioned finds of nomismae of Romanus IV from the territory of

44 Radić, Ivanišević 2006, Cat. 609.

45 Radić, Ivanišević 2006, Cat 611.

46 Radić, Ivanišević 2006, Cat 836.

47 Grierson, 1973, 800.

48 Radić, Ivanišević 2006, Cat. 791.

49 Иванишевић, Радић 1997, 137-138.

50 Skilica 1839, 654-655; Atalijat 1853, 83, 10-22; Zonara 1897, 678, 1-15; *Византијски извори III*, 175-176, 230-231, 255.

51 NMKN, Inv. No. 25.

52 NMKN, Inv. No. 23.

53 NMZ, Inv. No. 113.

54 Private Coll.

eastern and southern Serbia, it is necessary to draw attention to a hoard, consisting of seven nomismae histamenon of Nicephorus III Botaniates, discovered in the area of the Danube frontier, in Starčevo near Pancevo (Cat. 6-12).⁵⁵ This is certainly part of a hoard, the size and structure of which are not known. The different dies for casting coins found in the hoard indicate that there was a larger number of coins in this hoard. However, in the part of the hoard that we know about, all the specimens belong to only one type of nomismae histamenon with a representation of the ruler standing, and this type represents the common and most numerous issue of Nicephorus III. The inscription of the family name⁵⁶ on this issue is connected with the same phenomenon observed for the first time on the coins of Constantine IX, and this would continue almost without interruption on coins until the Empire came to an end. That fact reflects the new, more powerful position of the landed aristocracy in Byzantium, in the mid-11th century. This coin, like all the nomismae histamenon from this period, represented only a fraction of the value of the former Roman or Byzantine solidus. During the 11th century, it recorded its steepest decline, retaining in its content only 40-30% gold. In addition, two nomismae histamenon of Nicephorus III discovered in Mačvanska Mitrovica⁵⁷ belong to the same monetary type found in the Starčevo hoard. Just as only one part of the Starčevo find we know of has been preserved, it is certain that the nomismae from Mačvanska Mitrovica belonged to a scattered hoard.

This short survey of finds of gold and silver coins from the end of 10th and the 11th century in the Central Balkans, in spite of their scarcity, offers an interesting picture of the gradual restoration and circulation of Byzantine coinage in this territory. Besides the data reflecting the Empire's general monetary policy, the presented numismatic material also illustrates the historical events concerning the establishment of Byzantine rule at the very important Danube frontier. With more finds of coins and data from other disciplines, future investigations will contribute to the better understanding of the monetary situation in the Central Balkan region in the 10th and 11th centuries.

55 Иванишевић, Радић 1997, 134-135, 142.

56 Grierson 1982, 189.

57 Metcalf 1960, 439; Metcalf 1965, 56, 200; Metcalf 1979, 76; Иванишевић, Радић 1997, 136.

Catalogue of Byzantine gold and silver coins in the 10th -11th century in Serbia

The coins are classified according to: P. Grierson, *Catalogue of the Byzantine Coins in the Dumbarton Oaks Collection and in the Whittemore Collection, Basil II to Nicephorus III, 867-1081*, Vol. III.2, Washington, D. C. 1973. (DOC); The information about single finds of coins was collected by Dr. Vladislav Popović.

Abbreviations:

AMZ	Archaeological Museum Zagreb
MSSM	Museum of Srem, Sremska Mitrovica
NMB	National Museum, Belgrade
MGB	Belgrade City Museum
NMP	National Museum, Požarevac
NMKN	National Museum of Krajina, Negotin
NMZ	National Museum, Zaječar

1	Ram	Basil I	Con	Nom	DOC 2 (886-879)	2.78	NMB, II, 1249
2	Ram	Romanus I	Con	Nom	DOC 7 (921-931)	2.53	NMB, II, 1250
3	Ram	Constantine VII	Con	Nom	DOC 15 (945-949)	2.57	NMB, II, 1251
4	Ram	John I Tzimiskes	Con	Nom	DOC 3 (969-976)	2.60	NMB, II, 1252
5	Ram	John I Tzimiskes	Con	Nom	DOC 2 or 3 (969-976)	1.78	NMB, II, 1253
6	Starčevo	Nicephorus III	Con	Nom	DOC 3 (1078-1081)	4.32	NMB, II, 1212
7	Starčevo	Nicephorus III	Con	Nom	DOC 3 (1078-1081)	4.31	NMB, II, 1215
8	Starčevo	Nicephorus III	Con	Nom	DOC 3b (1078-1081)	4.23	NMB, II, 1213
9	Starčevo	Nicephorus III	Con	Nom	DOC 3b (1078-1081)	4.37	NMB, II, 1217
10	Starčevo	Nicephorus III	Con	Nom	DOC 3b (1078-1081)	4.21	NMB, II, 1214
11	Starčevo	Nicephorus III	Con	Nom	DOC 3b (1078-1081)	4.28	NMB, II, 1216
12	Starčevo	Nicephorus III	Con	Nom	DOC 3b (1078-1081)	4.30	NMB, II, 1218
13	Bogatić	Theofilos	Con	Sol	832/9	3.45	Coll. Matić
14	Mačva	Constantine VII	Con	Nom	919/21	–	Coll. Mihajlović
15	M. Mitrovica	Constantine VII	Con	Nom	945/59	4.38	Coll. Kulić
16	M. Mitrovica	Basil II	Con	Nom	976/1025	–	MSSM
17	Zemun	Nicephorus II	Con	Nom	963/9	–	AMZ 758

THE CIRCULATION OF BYZANTINE GOLD AND SILVER COINAGE ...

18	Grocka	Theofilos	Con	Nom	DOC 3d (830/1 - 840)	3.90	NMB II, 315/2
19	Beograd (Palilula)	Basil II	Con	Nom	976/1025	–	MGB 284
20	Grocka	Basil II	Con	Nom	976/1025	–	NMB, 2857
21	Požarevac	Theofilos	Con	Sol	832/9?	–	Coll. Radojčić
22	Požarevac	Basil I	Con	Nom	868/79	4.40	Coll. Živković
23	Požarevac	Constantine VII	Con	Nom	945/59	4.20	NMP, 2063
24	Požarevac	Nicephorus II	Con	Nom	963/9	4.20	NMP, 1547
25	Požarevac	Basil II	Con	Nom	976/1025	3.20	NMP, 5
26	Požarevac	Constantine VIII	Con	Nom	1025/8	–	Coll. Nikolić
27	Požarevac	Romanus III	Con	Nom	1028/34	4.10	NMP, 2051
28	Požarevac	Romanus III	Con	Nom	1028/34	–	Coll. Radojčić
29	Požarevac	Constantine X	Con	Nom	1059/67	–	Coll. Josić
30	Požarevac	Constantine X	Con	Nom	1059/67	4.20	NMP, 121
31	V. Gradište	Constantine VII	Con	Nom	DOC 15 (945 - 959)	4.34	NMB II, 1182
32	Negotin	Basil II	Con	Nom	1005/25	–	NMKN 24
33	Negotin	Constantine X	Con	Nom	1059/67	–	NMKN 25
34	Negotin	Romanus IV	Con	Nom	1068/71	–	NMKN 23
35	Zaječar	Constantine VII	Con	Nom	945/59	–	NMZ 824
36	Zaječar	Michael VII	Con	Nom	1071/8	4.37	NMZ 112
37	Zaječar	Romanus IV	Con	Nom	1067/71	4.39	NMZ 113
38	Pirot	Romanus IV	Con	Nom	1068/71	–	Private Coll.
39	Ub	Romanus I	Con	Nom	DOC 7 (921 - 931)	4.38	NMB II, 1166
40	Kruševac	Basil II	Con	Nom	DOC 6a (1005 - 1025)	4.28	NMB II, 1161
41	Arilje	Michael VII	Con	Nom	DOC 2a (1071 - 1078)	3.98	NMB II, 1184
42	Despotovac	Romanus I	Con	Nom	DOC 7 (921 - 931)	4.37	NMB II, 1144
43	Grabovica	Constantine IX	Con	Mil	DOC 7b (1042 - 1055)	2.49	NMB IX3/ 9.2

BIBLIOGRAPHY

Abbreviations:

AMZ	Archaeological Museum Zagreb
MSSM	Museum of Srem, Sremska Mitrovica
NMB	National Museum, Belgrade
MGB	Belgrade City Museum
NMP	National Museum, Požarevac
NMKN	National Museum of Krajina, Negotin
NMZ	National Museum, Zaječar

Atalijar 1853 – Mihailo Atalijar, *Historia*, ed. I. Bekker, Bonnae 1853.

Ферјанчић 1974 - Б. Ферјанчић, Београд од почетка сеобе народа до досељења Словена (375-602), *Историја Београда I*, Београд 1974, 105-113.

Гаркави 1870 - А.Я.Гаркави, *Сказанияманских писателей о славянах и русских*, Санкт-Петербург 1870.

Grierson 1973 - Ph. Grierson, *Catalogue of the Byzantine Coins in the Dumbarton Oaks Collection and in the Whittemore Collection, Basil II to Nicephorus III, 867-1081*, Vol. III.2, Washington D.C. 1973.

Grierson 1982 - Ph. Grierson, *Byzantine Coins*, London 1982.

Grierson 1991 – Ph. Grierson, *Catalogue of the Byzantine Seals at Dumbarton Oaks and in the Fogg Museum of Art*, Vol. I, Washington D.C. 1991.

Иванишевић 1987 - В. Иванишевић, Византијски новац са Београдске тврђаве, *Нумизматичар* 10, 1987, 88-110.

Иванишевић 1988 - В. Иванишевић, Византијски новац (491-1092) из збирке Народног музеја у Пожаревцу *Нумизматичар* 11, 1988, 87-104.

Иванишевић 1993 - В. Иванишевић, Оптицај византијских фолиса XI века на простору Централног Балкана, *Нумизматичар* 16, 1993, 79-92.

Иванишевић, Радић 1997 - В. Иванишевић, В. Радић, Четири оставе византијског новца из збирке Народног музеја у Београду, *Нумизматичар* 20, 1997, 131-146.

Kovács 1989 - L. Kovács, *Münzen aus der ungarischen Landnahmezeit*, Budapest 1989.

Mesterhazy 1994 - K. Mesterhazy, Az un. Tokay kincs revíziója, *Folia Archaeologica* XLIII, 1994, 230-233.

Metcalf 1960 - D. M. Metcalf, The Currency of Byzantine Coins in Syrmia and Slavonia, *Hamburger Beiträge zur Numismatik* 14, 1960, 439.

- Metcalf 1965** - D. M. Metcalf, *Coinage in the Balkans 820-1355*, Thessaloniki 1965.
- Metcalf 1979** - D. M. Metcalf, *Coinage in South-Eastern Europe 820-1396*, London 1979.
- Morrisson 1991** - C. Morisson, *Monnaie et finances de l'empire byzantin, Xe-XIVe siècle, Hommes et richesses dans l'Empire byzantin. II. VIIIe-XVe siècle. (Réalités byzantines 3)*, Paris 1991, 297.
- Oberländer-Târnoveanu, Sasianu 1996** - E. Oberländer-Târnoveanu, A. Sasianu, *Un trésor de monnaies byzantines du XIe siècle trouvé en Transylvanie, Studii si cercetarii de numismatica X* (1993), 1996, 91-100.
- Острогорски 1959** – Г. Острогорски, *Историја Византије*, Београд 1959.
- Popović 1978** - V. Popović, *Catalogue des monnaies bizantines du Musée de Srem, Sirmium VIII*, Rome-Belgrade 1978, 181-193.
- Popović 1984** - V. Popović, *Petit trésors et trésors démembrés de monnaie de bronze protobizantines de Serbie, Нумизмаичар 7*, 1984, 59-61.
- Поповић, 1986** - В. Поповић, *Куврат, Кувер и Аспарух, Сџаринар XXXVII* (1986), 103-133.
- Радић, Иванишевић 2006** – В. Радић, В. Иванишевић, *Византијски новац из Народној музеја у Београду*, Београд 2006.
- Skilica 1839** - Jovan Skilica, *Synopsis historiarum*, ed. I. Bekker, Bonnae 1839.
- Византијски извори III** - *Византијски извори за историју народа Јуџославије III*, Београд 1966.
- Zonara 1897** - Jovan Zonara, *Epitomae Historiarum*, ed. Th. Buttner-Wobst, Bonnae 1897.

ВЕСНА РАДИЋ

*Народни музеј у Београду***ЦИРКУЛАЦИЈА ЗЛАТНОГ И СРЕБРНОГ НОВЦА
КРАЈЕМ X И ТОКОМ XI ВЕКА НА ЦЕНТРАЛНОМ БАЛКАНУ***Резиме***Кључне речи:** циркулација, централни Балкан, номизма, милиаресиа

Слику о циркулацији златног и сребрног новца крајем X и у XI веку, на простору Централног Балкана, на територији која је представљала северозападну границу Византијског Царства, добијамо на основу појединачних налаза и остава новца, као и малобројних сачуваних писаних извора.

Простор са кога потиче новац о коме је реч припада два различитим областима. Једна од њих се протеже дуж дунавске границе Царства од Мачванске Митровице до Великог Градца код Доњег Милановца, а друга представља област данашње источне и јужне Србије, дуж речних токова Дунава, од Кладова до Прахова, Тимока, Нишаве и јужне Мораве.

Налазе новца са простора који гравитира Мачванској Митовици и Београду преваходно представљају номизме Василија II (976-1025), док они из јужне зоне, од Браничева до Пирота, поред номизми овог владара бележе и оптицај номизми Константина VIII (1025-1028), Романа III (1028-1034), Константина IX (1042-1055), Константина X (1059-1067), Романа IV (1067-1071) и Михаила VII (1071-1078).

Оптицај златног и сребрног новца на дунавској граници може се пратити од средине X века. О овоме сведочи једна од најранијих средњовековних остава са централног Балкана, похрањена у време Јована I Цимискија (969-976) код Рама на Дунаву. Номизме из овог налаза показатељ су постепене обнове новчане привреде на овој територији као и оптицаја новца запаженог у време Константина VII, а који ће се знатно увећати емисијама Василија II, са доласком ових области под византијску власт 1018. године.

Слика обнове монетарног тржишта најизраженија је у стратешки најважнијим војним и урбаним центрима подигнутим на темељима античких градова, у близини Sirmium-a (Мачванска Митровица), у Singidunum-у (Београд) и Viminacium-у (Браничево), као и мањим античким насеобинама, Taurunum (Земун).

Циркулација новца у источној и јужној Србији најизразитија је у средишњој области, на раскрсници главних путева у Aquis-у (Прахово) и Naissus-у (Ниш).

Ван поменутих области, изван главних центара и путева, такође се прати, мада у знатно смањеном обиму циркулација златног и сребрног новца. Налази номизми из Крушевца, Василија II и Ариља, Михаила VII, као и једног милиаресiona у Грабовици, Константина IX, докази су овог оптицаја, који услед недостатка налаза бакарног новца сведочи о неразвијеној новчаној привреди у унутрашњости територије.

Драган ЗАЈИЋ
Крушевац

ОСТАВА НОВЦА КНЕЗА ЛАЗАРА ИЗ БОВНА*

Апстракт: Крајем 2005, у близини средњовековног града Бовна пронађена је сребрна посуда са 21 примерком српских средњовековних динара. Највећи део налаза припада ковању кнеза Лазара, а заступљени су и примерци Вука Бранковића, анонимна ковања, као и две нове врсте.

Кључне речи: Србија, остава, средњи век, динари, кнез Лазар, Вук Бранковић, анонимна ковања, нове врсте.

Крајем 2005. године у близини средњовековног града Болван, данашњи Бован, на брду Китица, пронађена је у сребрној посуди остава која је садржала 21 примерак српског средњовековног новца.

У остави најбројнији примерци припадају ковању кнеза Лазара који припадају веома ретким новчаним врстама (кат. 1-6). На основу просечне тежине 0.50 г,¹ сигли Р – L,² времену похрањивања налаза могло би се предпоставити да је новац откован у цеки Плана.

Делатност ковнице у Плани у време кнеза Лазара можемо пратити и преко резача калуца и неколико врсти новца. Карактеристике ковања су: невешто резане представе стојећег владара, очи и уста обликовани у три тачке, често непотпун и нејасан натпис, изостављена слова, крст на скиптру у облику три тачке, сигле Р L, L Р, Р и без сигли.

Наредна врста новца са представом владара који клечи и прима заставу од св. Марка, припада анонимном ковању.³ Представа на аверсу преузета је са ве-

* Почетком 2006. године на нумизматичком тржишту појавила се остава новца из времена кнеза Лазара. Омогућено ми је да највећи део оставе снимим и измерим, пре него што је растурена.

1 М. Благојевић је на основу податка из 1388. г. о динарима из Плана „grossi de Plana perperi LXXXXVI che vano perperi LIII per libra“ израчунао да тежина ових динара 0.50. г. Просечна тежина 6 примерака новца из оставе Бован, врсте 24.21, износи 0.505 г и минимално одступа од тежине наведене у извору (Благојевић 1981, 50-52).

2 С. Димитријевић је публиковао примерак са сиглом Р – L, тежине 0.68 г (Димитријевић 1971, 15).

3 Иванишевић 2001, 275.

нецијског дуката који је био цењен на Балкану. Представа на реверсу преузета са Лазареве новобрдске врсте коју В. Иванишевић датује оквирно од 1380. до 1390. године.⁴ Сличност са Лазаревим новцем, већа тежина у односу Лазареве емисије из оставе (кат. 1-6), до сада мали број познатих примерака ово ковање чини значајним.

Са једним примерком у остави је заступљена ретка врста са представом шлема са роговима. Новац овог типа из оставе Мајдан Чебинац је објавио Ј. Петровић.⁵ Иванишевић сматра да је новац кован у некој ковници која се налазила у централним деловима земље,⁶ што остава из Бовна и потврђује.

Новац Вука Бранковића, заступљен у остави са две врсте (кат. 11-12), још је једна потврда да се новац овог владара у оставама са територије Србије често налази заједно са новцем кнеза Лазара.

Нова врста новца (кат. 14-15) са сликом великаша, нејасним натписом, појављује се у две варијанте, са скиптром (на врху крст у облику три тачке) и са лабарумом. Новац је рађен по узору на задњу емисију Лазаревог новца из Плана, стим што на глави великаша стоји круна. Кнез Лазар није ковао новац на коме је представљен са отвореном круном. Натпис на новој врсти је латинични и нечитак је.

Лазарева врста – Иванишевић 24.21 (кат. 1-6), је последња његова емисија новца из Плана. При крају ковања долази до смене резача калуца у ковници. Неистрошеним старим калуцом за аверс са представом кнеза и реверсом рађеним од стране новог резача калуца (кат. 5), откован је новац који омогућава да за нову врсту одредимо место ковања – Плана. Нови резач калуца наставља да ради нову врсту новца са јасно израженим сличностима: у приказу десне ноге Христа, затим престола, као и легенде. Према месту и времену ковања нова врста могла би се приписати војводи Обраду Драгосаљићу, међутим, немогућност да се прочита натпис на новцу, оставља отворено питање правилне атрибуције. Ковање ове врсте новца започело је око Косовске битке, што иде у прилог предпоставци о краткотрајном ковању Драгосаљића, који се одметнуо. Остава из Бовна је највероватније похрањена током 1389. године будући да у њој није заступљено ковање кнеза Стефана Лазаревића.

4 Иванишевић 2001, 165.

5 Петровић 1940, бр.5, Т. I.3.

6 Иванишевић 2001, 163.

КАТАЛОГ

Атрибуција новца рађена према: S. Ljubić, *Opis jugoslavenskih novaca*, Zagreb 1875; В. Иванишевић, *Новчарство средњовековне Србије*, Београд 2001.

1.

Ав. Кнез стоји. CONTe LAZR
Рв. Христ на престолу. Р – L
т - 0.50 г; дм - 15 мм
Ljubić -; Иванишевић 24.21

2.

Исто.
т - 0.58. г; дм - 14,5 мм (сл.1)

3.

Исто, са леве стране CONT – IeLAR, без сигли
т - 0.46 г; дм - 15 мм (сл. 2)

4.

Ав. Исто, >ONT9L – AZR, без сигл
т - 0.51 г; дм - 15 мм (сл. 3)

5.

Исто, али на рв. snvi, лево о . . . о
т - 0.48 г; дм - 15 мм (сл. 4)

6.

Исто, ..TL..., без сигли
т - 0,52. г; дм - 15 мм

7.

Ав. Владар клечи и прима заставу од св. Марка. Поред заставе v
Рв. Христ у мандорли
т - 0.72 г; дм - 14,5 мм (сл. 5)
Ljubić -; Иванишевић 25.2

8.

Исто

т - 0.57 г; дм - 14 мм (сл. 6)

9.

Исто

Без података о тежини и промеру (4 примерка)

10.

Ав. conte lasaro

Рв. Христ у мандорли

Без података о тежини и промеру (2 примерка)

Љубић Т. XI.18; Иванишевић 24.14

11.

Ав. Шлем са роговима. conte ...

Рв. Христ на престолу

т - 0.50. г; дм - 15 мм

Љубић -; Иванишевић 24.18

12.

Ав. Натпис у редовима

Рв. Христ на престолу

Љубић Т. XII.27; Иванишевић 31.14

13.

Ав. Господин стоји, у руци држи копље са заставом

Рв. Христ на престолу. ЈАКВъ

Љубић Т. XII.26; Иванишевић 33.2

14.

Ав. Владар са круном стоји и држи лабарум

Рв. Христ на престолу. Десно то, поред главе т – о

т - 0.43 г; дм - 14 ммЖ

Нова врста (сл. 7)

15.

Ав. Владар са круном стоји и држи скиптар. Десно OS. . . О, лево I n OV mo
Рв. Христ на престолу. Десно mo, поред главе m – o

т -; дм - 14,5 мм

Нова врста (сл. 8)

БИБЛИОГРАФИЈА:

Благојевић 1981 - М. Благојевић, Перпера и литра у доба кнеза Лазара, *Историјски гласник* 1-2, 1981, 47-61.

Димитријевић 1971 - С. Димитријевић, *Новац кнеза Лазара*, Крушевац 1971.

Иванишевић 2001 - В. Иванишевић, *Новчарство средњовековне Србије*, Београд 2001.

Петровић 1940 - Ј. Петровић, Новац деспота Стефана Лазаревића, *Народна старина* 11.4, 1940, 3-16, I- II.

Dragan ZAJIĆ,
Kruševac

A HOARD OF SERBIAN MEDIEVAL COINS FROM BOVAN

Summary

Key words: Serbia, hoard, Middle Ages, dinars, Prince Lazar, Vuk Branković, anonymous coinage

At the end of 2005, near the medieval town of Bovan, a silver vessel was discovered with 21 specimens of Serbian medieval dinars. The vast majority of the find was the coinage of Prince Lazar, while specimens of coinage belonging to Vuk Branković, anonymous medieval coinage and of an unknown grandee, were also found.

Сл. 1

Сл. 2

Сл. 3

Сл. 4

Сл. 5

Сл. 6

Сл. 7

Сл. 8

Станојка МИЛИВОЈЕВИЋ
Народни музеј, Ужице

ОСТАВА ТУРСКОГ НОВЦА ИЗ БИОСКЕ. ИЗВОР ЗА БОЉЕ ПОЗНАВАЊЕ МОНЕТАРНИХ ТОКОВА У ЈУГОЗАПАДНОЈ СРБИЈИ

Апстракт: Рад је посвећен остави турског новца, која је саставни део нумизматичке збирке Народног музеја Ужице. Пронађена је 1961. приликом земљаних радова у атару села Биоска на висоравни Поникве. Остата се састоји од 307 примерака ситног сребрног турског новца чији је временски распон од Бајазита II (1481–1512) до Махмуда I (1730–1754). Једна пара Абдулхамида I (1774–1789) вероватно је накнадно придодата остави. Намера аутора била је да се нумизматички обради остата турског новца, али и да се укаже на историјске околности, политичке и економске, времена у коме је остата формирана и похрањена и тиме допринесе бољем познавању монетарних токова турског новца у ужичком крају.

Кључне речи: Поникве, остата, акча, пара, нумизматика, Константинопољ, Једрене, Мисир, монетарни токови

ОКОЛНОСТИ НАЛАЗА

Народни музеј Ужице откупио је 1961. оставу турског новца од Марковић Војина. Новац је нађен приликом обраде њиве у селу Биоска на западном ободу висоравни Поникве. Поникве су висораван на обронцима Таре са око 1000 метара надморске висине. Налазе се 16 км. северозападно од Ужица и 4 км. западно од Спомен обележја Кадињача. Испод Поникава пролазио је пут који је ишао од Ужица преко Стапара, Биоске, Кремана, Мокре Горе и Добруна ка Вишеграду. Овај пут уз Ђетињу познат је још од римских времена, а коришћен је и за време турске владавине као главна саобраћајница на правцу Ужице – Вишеград. У близини Поникава налазио се српски средњовековни манастир Рујно, у коме је штампана прва књига у Србији 1537. године - Рујанско четворојеванђеље. Испод Поникава смештено је село Биоска са истоименом бањом. Због свог повољног географског и стратегијског положаја Поникве су коришћене за контролу поменуте комуникације Ужице – Вишеград. Српски ус-

таници су на Пониквама у Првом и Другом српском устанку градили шанчеве за одбрану Ужица од продора турских јединица из Босне.

Панорама Поникава

Састав оставе

Остава из Биоске (инв. бр. 4205) састоји се од 307 примерака ситног турског сребрног новца од којих су свега две акче, док су остало паре. У документацији Народног музеја Ужице нема података да ли је налазач донео потпун налаз и да ли је било других налаза на простору са кога остава потиче.

Остава има следећи састав:

БАЈАЗИТ II (1481-1512) - акче, 2 комада

АХМЕД III (1703-1730) – паре, 302 комада

МАХМУД I (1730-1754)- паре, 2 комада

АБДУЛХАМИД I (1774-1789) – пара, 1 комад

Од две акче које припадају Бајазиту II, један добро очуван примерак кован је у Цариграду (кат. бр. 1), а један, лоше очуван, у Једрену (кат.бр. 2). Иако су акче у оптицају све до 1893. године, остали део налаза састоји се искључиво од новог номинала – једне сребрне паре, чије је ковање почело за време султана Мурата IV (1623-1640) са вредношћу 1 пара = 3 акче.¹ Паре Ахмеда III којих има 302 комада најзаступљенији су примерци у налазу и учествују са 98% у це-

1 Yenisey, Ehlert 2000, 123.

локупном саставу оставе. Од тог броја машинске израде је 48 примерака (кат. бр. 5), док су 254 примерка ручне израде (кат. бр. 3-4). За разлику од машински кованих пара, правилног облика и врло добро очуваних, остале ручно коване паре имају неправилан облик и лоше су израде што је стварало проблеме у њиховој идентификацији. Ово је, уједно, важна карактеристика оставе, која је садржана у чињеници да имамо исту номиналну вредност новца, да је реч о истом владару на чијем је новцу било када да је кован означавана увек иста 1703. година, односно година султановог ступања на престо, али да је један број примерака машинске, а један број ручне израде.

Прво машинско ковање турског новца забележено је за време султана Мехмеда IV (1648-1687), када је машински кован бакарни новац, а потом је машински ковано и за време султана Сулејмана II (1687-1691),² али се убрзо од тога одустало. Тако је током владавине следећа два султана, Ахмеда II (1691-1695) и Мустафе II (1695-1703), поново у употреби ручно ковање.³ Током владавине султана Ахмеда III (1703-1730) уводи се машински кована пара⁴ истовремено са првим, у Константинопољу, машински кованим акчама.⁵ Периоду његове владавине припадају и последње ручно коване паре,⁶ које су управо најбројније у остави из Биоске (254 комада). Тако остава из Биоске пружа још један доказ о увођењу машинског ковања пара, а можда говори и у прилог претпоставке да су и ручно и машински израђиване паре биле једно време паралелно у употреби. Од укупно 254 комада пара ручне израде, 201 комад је кован у Константинопољу (кат. бр. 3), а 53 комада у Мисиру (кат. бр. 4). Све машински коване паре овог султана (48) коване су у Константинопољу (кат. бр. 5).

Два примерка пара припадају следећем султану, Махмуду I (1730-1754), коване су у Мисиру и носе ознаку године 1730. или по хиџри 1143, која се и у овом случају односи на годину ступања султана на престо, а не на годину издања новца. Оба комада су перфорирана и оштећена (кат. бр. 6).

Остава садржи као најмлађи примерак пару Абдулхамида I из ковнице Константинопољ (кат. бр. 7), за коју претпостављамо да је накнадно придодата остави. За разлику од осталих пара из налаза на којима је била означена само година ступања султана на престо и новац је датован оквирима њихове владавине, код Абдулхамида I је забележена прецизна година емисије: 1187/ 13 АН. Ова ознака показује да је пара издата 13. године султанове владавине што би

2 Suchy 1992, 35-40.

3 Srećković 2007, 139 и 147. У одређивању и дефинисању неких карактеристика овог новца несебично ми је помогао господин Слободан Срећковић, један од најпризнатијих познавалаца турског новца. Овом приликом му се срдечно захваљујем.

4 Pere 1968, 194, no. 525.

5 Pere 1968, 194 (акџе, no. 524).

6 Pere 1968, 152, no. 523 и no. 528.

одговарало 1786. години. Године емисија на турском новцу уводе се, иначе, тек од времена Абдулхамидовог претходника, султана Мустафе III (1757-1774).⁷

Оквири владе султана Ахмеда III одговарали би времену формирања налаза, будући да су његова издања присутна у највећем броју, док су емисије осталих султана спорадичне. Поред тога, остава показује да постоји велики хијатус од најстаријих Бајазитових акчи до пара Ахмеда III и Махмуда I, а потом и до најмлађег примерка, паре Абдулхамида I, по свему судећи накнадно придодате, јер нема новца из времена Османа III (1754-1757) и Мустафе III (1757-1774).

Уочава се да су сви примерци новца у остави исковани од лошег сребра и да су већим делом прилично нечитки, али не од употребе него од лоше ручне израде. Цео XVIII век је време интензивног ангажовања турске војске у аустро-турским ратовима, што се због високих финасијских издатака у вези са плаћањем војске одразило на укупно стање привреде, а тиме је утицало и на квалитет монете. За новац у налазу може се рећи да је он, иако је реч о лошем сребру од којег је кован, углавном солидно очуван. То се у првом реду односи на паре Ахмеда III и један од два најстарија примерка, акчу Бајазита II, али не и на паре Махмуда I и Абдулхамида I, које су оштећене и перфориране. Тежина најзаступљенијих примерака у налазу - пара Ахмеда III креће се у распону од 0,50 г до 1,00 г, а њихова просечна тежина износи 0,70 г. Овај новац је прекривен истоветном патином, свакако формираном у истим условима.

Састав оставе из Биоске – табеларни преглед

Владар	Номинална вредност	Период ковања	Ковница		Број комада
Бајазит II	Акча	1481-1512	Константинопољ	1	2
			Једрене	1	
Ахмед III	Пара	1703-1730	Константинопољ	201*	302
			Мисир (Египат)	48	
Махмуд I	Пара	1730-1754	Мисир (Египат)	53*	2
Абдулхамид I	Пара	1786	Константинопољ	2	1
Укупан број					307

*ручно израђене паре

7 Pere 1968, 214.

Време похрањивања оставе

Хронолошки распон оставе турског новца из села Биоске обухвата период од владавине Бајазита II (1481-1512) који је заступљен са два примерка акчи и протеже се до 1786. године када је кован најмлађи примерак паре Абдулхамида I (1774-1789). Указали смо већ на важну околност да не постоји континуитет прилива новца у остави, с обзиром на велику хронолошку празнину између владавине Бајазита II и Ахмеда III, као и да у периоду од следећег султана, Махмуда I, чије је ковање присутно само са 2 примерка, до Абдулхамида I нема емисија Османа III и Мустафе III. Чињеница да су паре Ахмеда III (302) најзаступљенији примерци у налазу и да учествују са 98% у целокупном саставу оставе поткрепљује уверење да је остава формирана управо у периоду владавине овог султана, односно током прве три деценије XVIII века. Значајан временски хијатус после Махмуда I упућује на претпоставку да је лоше очуван и перфориран примерак Абдулхамидовог новца придодат, те да није вероватно везивати *terminus post quem* закопавања оставе за 1786. годину односно последње године Абдулхамидове владе. Тиме се отвара могућност да се похрањивање оставе определи у знатно раније време, широко омеђено владарским годинама Махмуда I (1730-1754), јер на новцу овог султана године емисија још увек нису биле прецизно означаване. Уједно, његове лоше очуване и перфориране паре, које указују на дужу циркулацију пре него што су могле бити прикључене налазу, упућивале би на позније године закопавања, које се, по нашем уверењу, због малог броја заступљених примерака (2) крећу једино у оквирима саме Махмудове владавине. Имајући ове околности у виду, узроци формирања оставе, а потом и њеног закопавања могу се тражити првенствено у војно-историјским приликама и пратећим недаћама које се приближавају средини XVIII века.

На основу података којима располажемо са подручја Ужица потичу још три оставе које садрже турски новац, али оне за разлику од оставе из Биоске у свом саставу имају и новац више европских држава. Једна, која се налази у Народном музеју Ужице, потиче из манастира Клисуре и састоји од 17 примерака сребрног новца од којих три припадају султану Махмуду II (1808-1839). На основу састава оставе време њеног закопавања везује се за XIX век. За нас су овом приликом значајније друге две оставе које се чувају у Народном музеју у Београду и чије је закопавање несумњиво у вези са аустро-турским ратовима, који су овом подручју донели велике невоље. Реч је о остави сребрног новца са локалитета Беглуци, која садржи укупно 427 комада новца и која је похрањена крајем XVII века,⁸ као и једној некомплетној остави од 19 примерака златног новца из Ужица, похрањеној у првој половини XVIII века.⁹ У остави са локалитета Беглуци, пронађеној 1910. приликом нивелисања терена за

8 Марић-Јеринић, Нешић 2005, 240-241.

9 Марић-Јеринић, Нешић 2005, 243.

железничку станицу у Ужицу поред Ђетиње, турски новац је заступљен са 174 примерка акчи, медуна и пара у распону од Мурата III (1574-1595) до Мехмеда IV (1648-1687). Доминантан је новац из ковнице Мисир, а присутне су и једна акча Мехмеда III и једна медуна Ахмеда I из ковнице Београд. У остави Ужице, која је добијена преко Среског начелства у Ужицу крајем 1929. и за коју ближе појединости налаза и првобитног састава нису познате налази се 19 златника следећих земаља: Уједињене провинције Белгије (1), Мађарска (1), Венеција (5) и Отоманско царство (10). Оквир за датовање похрањивања оставе дају један венецијански цекин Алвиза Моченига III (1722-1732) и група турских златника у којој 3 комада припадају периоду владавине Ахмеда III (1703-1730), а 7 примерака припада периоду Махмуда I (1730-1754). Присутне су ковнице Константинопољ, Мисир и Алжир. Новац оба поменута султана налази се и у остави из Биоске што поткрепљује уверење да ова остава и остава из Ужица припадају истом хоризонту похрањивања. Иако је остава из Беглуца најстарија у хронолошком низу, разлози похрањивања све три у основи су блиски и произилазе из немирног времена аустро-турских ратова вођених од краја XVII и током XVIII века, чије су последице у многоме одредиле даљу судбину народа на овим просторима.

Привреда и монетарни токови у ужичком крају у XVIII веку

Услед губитка самосталности српске средњовековне државе, на подручју данашње Србије у употреби је био све до половине XIX века новац страних држава, претежно турски, а поред њега и дубровачки, венецијански, аустријски, угарски и новац европских монархија тога доба.

Турци су ковали новац у многим ковницама широм царства, као и у Србији, у Новом Брду, Београду и Кучајни. Током XVII века њихов број се због разних злоупотреба све више смањивао тако да се ковало само у централној ковници у Константинопољу и неколико других. У остави из Биоске, стога, као ни у остави из Ужица није забележен ниједан примерак турског новца који би био кован у некој од ковница са наших простора, док су у остави Беглуци - Ужице присутна два новца кована у ковници Београд, један Мехмеда III (1595-1603), а други Ахмеда I (1603-1617).¹⁰

Турску привреду у XVIII веку карактеришу успостављање нових чифчијских односа у основној пољопривредној производњи, феудална анархија и све јачи утицај западноевропског капитала, који су истовремено били у супротности. Ситуација је последично била иста у турским областима Балкана.

Развој робноновчане привреде изазвао је распадање старог турског феудалног система. Чифлучење је било не само резултат него и услов за даљи економски успон, али је у исто време уништавало темеље на којима је почивала снага

10 Марић-Јеринић, Нешић 2005, 240.

турске државе. Како је чифлучење вршено у епохи ратова, зулума и огромних ванредних намета, што је постало снажно оруђе самог чифлучења, дошло је не само до пропасти старог темеља турске моћи него и до великог заоштравања класних супротности. Оно је омогућило пашама и ајанима да створе јаке територијално-економске целине и појачало је улогу варошана-шехерлија, који су се заједно успешно супростављали централној власти. Оваква ситуација (ишчезавање централне власти, осамостаљивање паша, ајана, поктајина, градова и бегова, борба јаничара и спахија око чифлука, велико учешће јаничара у трговини и занатима, међусобни сукоби политичких господара окоседа итд.) узроковала је последично константни хаос, који је претио да онемогући основни економски развој.

Слику Балкана у XVIII веку карактеришу напори централне власти да успостави нове друштвено-економске односе, који су требало да омогуће њен даљи прогресивнији развој. С друге стране, покорени народи се дижу против центра у интересу остварења сопствене државности и дестабилишу ова настојања, а осамостаљене паше и ајани у локалним оквирима спроводе политику личних интереса, иако су и сами донекле на линији успостављања нових робноновчаних односа. Улога новца у свему томе је већа него икада.

Један од важнијих извора прихода турске државе био је харач који је у Србији у од средине XVIII века био још више повећан и износио је 3 гроша по глави.¹¹ Поред харача Порта је и разним другим наметима настојала да покрије своје нарастајуће расходе. Све трошкове честих ратовања сваливала је на леђа покороног ставовништва, уводећи ванредне порезе, кулучећи људе и стоку и спроводећи присилан откуп животних намирница по најнижим ценама. Баило Зуане Донадо је 1746. сматрао да редовни намети у Турској нису велики, али да локалне власти ванредним наметима упропашћују народ који је принуђен да живи у највећој беди.

Током XVI-XVIII века аспра је стални израз за новац уопште и то не само у крајевима под турском влашћу, него и у Далмацији и Хрватској.¹² Пошто је највећи део наше националне територије био под турском влашћу, то се и овде новац називао аспра, именом ове најмање сребрне турске монете. У XVIII веку уз аспру се јавља нови сребрни номинал – пара и у парама су радо бележене мање суме, цене и наднице.¹³ Отуда се назив пара почиње употребљавати и за новац уопште и овај турски израз, као појам ситног новца, задржао се у нашој националној монети.

Током XVIII века на свим турским територијама циркулисао је турски новац који је био кован у сва три метала – бакру (мангуре), сребру и злату. Мангуре

11 Видаковић 1871, 111.

12 Винавер 1980, 18 и нап. 30.

13 Мијић 1956, 193.

су у Херцеговини називане фулуси, а у Босни пулима.¹⁴ У оптицају су крупне сребрне монете - турски грош и золота, као и друге западне монете, нарочито аустријски талир назван карагрош, шпанска шкуда – сивила, француски тимун и страна золота-гулден.¹⁵ Турски грош био је кован по узору на западне пјастре, реале или талире. У почетку је тежио око 28 грама, али се квариио и тежина му је опадала тако да је средином XVIII века вредео само пола талира,¹⁶ а крајем века садржао је једва 40% сребра.¹⁷ Веће суме биле су обрачунаване у фиктивним грошевима који је вредео 40 пара,¹⁸ а исплаћиване су често у фактичким золотама, које у нашим крајевима циркулишу све до краја XVIII века.¹⁹ Ова сребрна золота је тежила 19,7 грама, године 1711. рачунала се по 28 пара у сребру или 29 пара у роби, а 1733. је примана по курсу од 30 пара, који се даље задржао као уобичајени курс ове монете.²⁰ Золота је уведена када је због поморског рата почетком XVIII века дошло до велике несташице западних сребрних монета, које су покривале велики део турских потреба за сребром. Тако је Порта да би подмирила све веће потребе тржишта и обезбедила сребро за ковање новца 1704. забранила израду сребрне коњске опреме, затим је смањивала тежину саме монете, користила лошу легуру, предузимала велике мере штедње у државној управи, а одредила је и фиксне монетарне курсеве како би зауставила њихов стални раст.²¹ Исцрпљеност вишедеценијским ратовима и пропаст централизоване државе допринели су даљем урушавању турске монете, нарочито после турско-руског рата 1768-1774. Да би покрила своје расходе, Порта је поново прибегла старом средству - кварењу новца што је проузроковало нов, изванредно велики скок курсева стране монете, рачунато у турским грошевима.²²

Поред сребрног гроша од почетка XVIII века у оптицају су и његове фракције: полугрошице - ирмилуци, четвртине - онлуци, осмине - бешлици.²³ Све турске сребрне монете биле су коване у великим емисијама, нарочито мање јединице од 10, затим 5 и 1 паре, па чак и од 1 аспре (0,75 карата тежине),²⁴ али им се временом тежина смањивала и сребро квариило, тако да је нпр. пара средином XVIII века имала испод половине садржаја сребра.²⁵ У промету су даље

14 Винавер 1970, 263 и нап. 62.

15 Винавер 1980, 266, 268, 274-275.

16 Винавер 1970, 265, 268.

17 Винавер 1970, 288-289.

18 Suchy 1992, 35-40.

19 Винавер 1970, 268.

20 Винавер 1970, 267-268.

21 Винавер 1970, 265-267, 276.

22 Винавер 1970, 289.

23 Винавер 1970, 265.

24 Винавер 1970, 275.

25 Винавер 1970, 266.

и старе, лоше чурук-аспре, а обично се рачунало да две чурук-аспре иду у једну обичну аспру.²⁶

У остави из Биоске осим две ране Бајазитове акче заступљена је искључиво пара у номиналној вредности од једне паре. Њен изглед и тежина у свему су одраз прилика и монетарне политике Отоманског царства. Најнижа тежина паре у остави је 0,50 г што не значи да је дошло до губљења у тежини због употребе, већ је тежина била смањивана приликом ковања. Међу 179 комада турског новца у остави са локалитета Беглуци паре су такође доминантна монета, а од другог новца најмногобројнији су дубровачки динарићи (242).²⁷

Турска је у XVIII веку имала врло квалитетан златни новац, чија је вредност у доба ратова расла више него што је то одговарало приликама на тржишту тако да су власти биле принуђене да његов курс фиксирају. У употреби је било више врста златника, који су великим делом били прекивани од страног златног новца.²⁸ Упоредо са турским златницима на великој цени су били страни златници, пре свега, венецијански цекини, који су постали симбол богатства, као и мађарски унгари.²⁹ Сви ови златници били су у промету и у ужичком крају о чему најбоље сведочи остава златног новца из самог Ужица кроз присуство квалитетних, а различитих златника. Од 19 златника 10 је турских - 3 у номиналу алтина, а 7 у номиналима зери махбуб и ½ алтина. Од страних златника 1 је мађарски, 1 је дукат уједињених провинција Белгије, а 5 је венецијанских цекина.³⁰

Становништво Ужица поред занатства бавило се трговином и пословима везаним за транзит робе, што је доприносило знатном приливу страних валута на ову територију: златних цекина и гулдена, сребрних талира и дубровачких динара. Пољопривредни производи из ужичког краја: говеђа кожа, вуна восак, гуњеви, најчешће су извожени у Дубровник, а одавде од средине XVIII века у Дубровник годишње стиже стотине товара вуне и догони се хиљаду грла стоке. Једне прилике Хусеин Ђато Бехмановић допремио је „вуну од Ивањице“ и Мораве у вредности од 1000 талира.³¹ О значају трговине у привредном животу насеља убедљиво сведочи постојање посебног кануна (закона) за тврђаву Ужице. Роба, која се на ужичком тргу продавала била је претежно домаћег порекла: житарице, стока, уље, риба, сир, масло, восак, мед - гвожђе и гвоздени производи, текстил (чоха, сукно, ћебад, платно), вино, медовина, а плаћана је већином ситним турским монетама. Са стране се доносила највероватније само со и пиринач.

26 Кређевићковић 1951, 127; Винавер 1980, 263 и нап. 63.

27 Марић-Јеринић, Нешић 2005, 240-241.

28 Винавер 1970, 270-271.

29 Винавер 1970, 270-274.

30 Марић-Јеринић, Нешић 2005, 243.

31 Игњић, 1961, 28.

Значајне податке о Ужицу и животу у њему дају познати турски путописци Евлија Челебија и Хаџи Калфа. Ови подаци се поред XVII века у знатној мери односе и на XVIII век. По Евлији Челебији, Ужице је 1664. имало 4800 кућа. Редови кућа од камена, пружа улепљеног блатом (чатма), скоро наслоњених једна на другу, биле су поређане по целој ужичкој котлини, 1400 дућана. То су биле мале трговачке зграде, махом од дрвета и набоја, трошне и неугледне са ћепенцима. Позната је производња сахтијана, жуте, зелене и маслинасте боје, који је због квалитета био на цени и радо тражен. Продавао се у великим количинама у Цариграду и Дубровнику. Сахтијан се добијао обрадом јарећих кожа, ређе козијих, и њиховим бојењем природним-биљним бојама. Многе табане поред Ђетиње биле су основа ужичких кожарских заната све до XIX века.

Ужице је било и значајно млинарско седиште. На подручју Ужица радило је 49 воденица и 25 ступа. У зависности од тога да ли су радили 12 или 6 месеци, плаћало се 30, односно 15 акчи, а за ступу редовно 15 акчи годишње. “У овој вароши на реци Ђетињи“ - забележио је Евлија Челебија – „постоје разноврсни умјетнички израђени млинови с колом и разнобојним млинским камењем од гранита, тако да таквих млинова нема ни у једној другој земљи“.³²

Да је Ужице у доба Турака представљало важан транзитни град сведочи податак да је у њему крајем XVII и почетком XVIII века радило једанаест трговачких ханова у којима су одседали грчки, арапски и персијски трговци са мануфактурном робом, а у каравансерају (у Доњој чаршији) коначило се бесплатно и могло се сместити неколико хиљада људи и коња. Пословне односе у вароши регулисао је тржишни надзорник, а царину је убирао баждар.³³ Јевреји, настањени у посебној махали, имали су складишта робе у којима је магациониран аспап не само домаћих трговаца Јевреја него нарочито оних са стране, на пример из бугарског града Никопоља.³⁴

Најважнију саобраћајну артерију, која је постојала још од средњег века, представљала је транспортна веза Дубровника и Београда. Она је имала трасу сличну данашњој: од Ужица се ишло с једне стране на Кремна, Вишеград и Горажде, а с друге на Пожегу и Чачак. Из Ужица су се затим у правцу мора путеви рачвали или од Горажда и Фоче ка Дубровнику или преко Сарајева ка Сплиту. У дубровачкој архивској грађи бројни су подаци о узимању крамара и кириција за превоз терета од Дубровника до Београда, при чему су они најчешће користили саобраћајницу Дубровник – Церница – Фоча – Горажде – Вишеград – Ужице – Пожега – Београд.³⁵ Ужице је пословно и транзитно било

32 Зотовић и др. 1989, 194.

33 Ćelebi 1967, 381.

34 Храбак 1979, 9.

35 Храбак 1983, 58.

повезано и са Херцег-Новим, који се после кандијског рата појавио као „нова“ извозна лука конкурентска дубровачкој.

У XVIII веку, као и друга варошка насеља у Србији, Ужице је било муслиманска касаба. Када би престале ратне акције, варошица би се враћала својој основној оријентацији у одржавању живота - трговини и транзиту. Поред муслимана трговаца све чешће се помињу пословни људи хришћани из ужичког суседства, из Нове Вароши, Сјенице и Стаорг Влаха који тргују са Дубровником.

Разлози похрањивања оставе и историјске околности

Велики рат од 1683-1699. године обележио је почетак дугогодишњих сукоба између Аустрије и Турске. Ратне операције вођене на територији Србије после 1687. пренеле су се и на ужичко подручје. Хиљаде добровољаца из околине Ужица и Старог Влаха ставило се аустријској војној команди на располагање с надом у коначно ослобођење. Карловачким миром из 1699, којим су српске територије јужно од Саве и Дунава остале и даље под турском влашћу, Ужице се нашло у саставу Београдског пашалука, нове турске граничне покрајине образоване на остацима ранијег Будимског ејалета. Као хас санџакбега Смедерева и будимског валије, Ужице је припало и хасовима мухафиза Београда, београдског везира, који је њиме управљао преко свог војводе. Надлежност кадије Ужица протезала се у ово време на две нахије, ужичку и соколску.

По избијању аустро-турског рата вођеног од 1716. до 1717. област око Ужица поново постаје поприште ратних дејстава, али аустријска војска и српски добровољци нису успели да заузму варош и остваре циљ аустријске команде да се пресече најважнија војностратегијска веза Србије са Босном, а аустријска граница помери на Дрину. Пожаревачким миром 1718. ужичка и соколска нахија и даље су остале у Османском царству, а Ужице је добило улогу пограничног града у саставу нове војне крајине са седиштем у Нишу.³⁶

Упркос погубних пустошења у првом аустро-турском рату, глади, болести, ратним контрибуцијама и исељавању становништва, Ужице је био једини град у Београдском пашалуку који је одржао континуитет свог муслиманског становништва. И поред тога, Порта је у септембру 1689. прогласила правило, које је претходних година важило у Београду, по коме и у Ужицу може стећи приватан посед (мулк) свако, староседелац или дошљак, под једним условом да у граду нешто сагради или само поправи. Порта је на тај начин омогућила, у првом реду, да се у Ужицу населе избеглице из изгубљених градова у Угарској, али је у истој мери отворила градска врата и предузетним муслиманима са других страна, пре свега из Босанског пашалука.³⁷ Почетком фебруара 1720. Порта је румелијском валији наредила да објави како ће раја са аустријске територије,

36 Зотовић и др. 1989, 255.

37 Зотовић и др. 1989, 256.

уколико се насели у области нишке благајне, три године бити ослобођена џизје, десетак и свих осталих намета, а затим ће плаћати џизју по најнижој харачкој стопи и спахијске десетке, а остале намете једино на основу фермана. Овај проглас изазвао је повремена пребегавања са аустријског подручја, али је у много већој мери проузроковао бежање раје из турских области у којима се њен положај после увођења новог намета изнова озбиљно погоршао. Ужички крај се управо у то време напунио избеглицама из Босанског пашалука. Један запис из 1720. казује како су Дробњаци погођени сушом и неродицом, листом дошли „у Доњу Земљу, у Ужичку нахију“.³⁸ Велика демографска померања у ратним годинама и прилив досељеника из других крајева битна су карактеристика стања у ужичком крају почетком XVIII века. С друге стране, континуиран привредни развој у Ужицу, као и целокупан друштвени живот ометали су чести ратови, које је током XVIII века Отоманска империја водила са Аустријом, али и са другим државама, међу којима је њен највећи непријатељ несумњиво била Русија. Србија и српско становништво узимали су учешће у овим ратовима, увек са истом надом да ће се ослободити турског ропства.

Аустро-турски рат из 1737-1739. године увукао је ужички крај у нове сукобе и донео је такође велике невоље. Ужице је за Турке представљало важну војну базу у циљу организовања напада на аустријску северну Србију, које су Аустријанци потпомогнути српским добровољцима упркос жестоке турске одбране и уз велике губитке успели да заузму 3. октобра 1737.³⁹ Боравак Аустријанаца у Ужицу, међутим, није дуго трајао. Под Ужице је већ 1. марта 1738. стигао Ибрахим-паша Скопљак с војском од 15000 Бошњака и Турци су без великих борби повратили власт.

С повртаком турске власти 1739. године народ Србије био је изложен не само великом насиљу јаничара, већ и убрзаном процесу чифлучења што је његов живот чинило још неподношљивијим. Бесправним увлачењем између спахије и раје читлук-сахибије су узимали рајинске баштине, а саму рају претварали у кметове (чифчије) који су постали двоструко - економски и лично зависни, подложни и спахији и читлук-сахибији, обавезни не само на велика давања него и на кулучења. „Претварање сељачких баштина у читлук задржало се у свести народа Београдског пашалука као један од најомираженијих плодова османског господства“.⁴⁰

Готово пола века касније, у последњем аустро-турском рату познатијем као доба „Кочине крајине“ (1788 -1791), Ужице је остало по страни од непосредних ратних операција. Мада је и на овом подручју све време рата било сукоба мањег обима, становништво ужичке нахије било је углавном поштеђено безмерних

38 Зотовић и др. 1989, 259.

39 Игњић 1961, 42.

40 Зиројевић 2007, 78.

страдања и разочарења, која је доживео народ северне Србије, од Дрине до Тимока. И овог пута, као и више пута до тада, српске наде су биле изневерене. Миром у Свиштову од 4. августа 1791. године турска власт је поново успостављена, а Аустрија је оставила Србима или да се покоре Турцима или да се преселе у њене земље.

Дати историјски оквир који обухвата крај XVII и XVIII век осликава време у коме је похрањена остава из Биоске, а поред ње и оставе из Беглуца и Ужица, уједно једина монетарна сведочанства везана за област Ужица у овом турбулентном историјском периоду. Похрањивање најраније у низу, оставе из Беглуца има, несумњиво, узроке у првом аустро-турском рату вођеном на простору југозападне Србије. Остава из Ужица може се довести у везу са аустро-турским ратом из 1737-1739, док би повод за похрањивање оставе из Биоске требало такође првенствено тражити у последицама истог рата, а не последњег аустро-турског рата (1788-1791), уважавајући претпоставку да пара Абдулхамида I није саставни део налаза. Указано је већ на чињеницу да се емиције Ахмеда III (1703-1730), чији новац чини језгро оставе и следећег султана Махмуда I (1730-1754), присутног у налазу само са 2 примерка, могу датovati једино укупним периодом њихових владарских година. Стога тачан датум који би могао да се доведе у везу са потребом закопавања ове оставе није могуће утврдити осим настојања да се успоставе шире хронолошке границе које би нас томе приближиле. Налазимо их у аустро-турском рату вођеном од 1737. до 1739. године и његовим последицама када је с повртаком турске власти народ био је изложен не само великим зулумима јаничара, него и убрзаном насилном процесу чифлучења што је живот становништва чинило неподношљивим. У таквим околностима многобројни непосредни поводи који би власника оставе из Биоске навели да новац склони на неко сигурније место нису недостајали. Томе у прилог говори и остава од 19 златника из самог Ужица, која припада истом времену похрањивања.

Закључак

Остава турског новца из села Биоска смештеног на ободу висоравни Поникве посматрана је као материјални извор за проучавање монетарних токова у југозападној Србији у периоду турске власти, а у контексту привредних, трговинских и политичких збивања XVIII века.

Остава садржи 307 примерака турског сребрног новца од којих су свега две акче, док су остало паре Ахмеда III (302), Махмуда I (2) и Абдулхамида I (1). Иако су акче у оптицају све до 1893. године, обе акче су из времена Бајазита II (1481-1512), док остали део налаза припада XVIII веку и састоји се искључиво од сребрних пара у апоену од 1 паре. Најзаступљенији су примерци Ахмеда III (1703-1730) који учествују са 98% у целокупном саставу оставе и показују да је

остава морала бити формирана у периоду владавине овог султана, односно током прве три деценије XVIII века. За владавине овог султана уводи се и машинско ковање пара о чему доказе пружа и остава из Биоске у којој је 48 примерака пара машинске израде, иако и даље доминирају паре ручне израде (254 комада различитих тежина од 0,50 до 1 г и са просечним тежином од 0,70 г). Ово је, уједно, важна карактеристика оставе, која је садржана у чињеници да од истог владара и у истој номиналној вредности имамо један број примерака машинске, а један број ручне израде, који су вероватно били у паралелној употреби. Сав новац овог владара потиче из две ковнице, Константинопоља и Мисира и добро је очуван, али за разлику од машински кованих пара правилног облика, остале ручно коване паре имају неправилан облик и лоше су израде. Из периода следећег султана Махмуда I (1730-1745) потичу два перфорирана и оштећена примерка из ковнице у Мисиру. За лоше очувану и такође перфорирану пару Абдулхамида I из ковнице Константинопољ сматрамо да због значајног хијатуса у односу на претходне владарске периоде не припада остави. Примерак је сам по себи занимљив због тога што за разлику од осталог новца у налазу на коме је означавана само година ступања султана на престо носи прецизну годину емисије (1187/13 АН), која показује да је пара издата 13. године султанове владавине односно 1786. године.

Иако се остава из Биоске састоји од ситних сребрних номинала, њена материјална вредност није била мала и њен значај у смислу историјског извора за праћење ковања и циркулације турског новца на тлу Србије не може се занемарити. Новац из оставе био је у оптицају током XVIII века и коришћен је преваходно за ситно „поткусуривање“, плаћање надница и пореза. У то време све се рачунало у грошевима, а један грош је вредео 40 пара. То би значило да се са садржајем оставе могао платити харач за осам глава, који се по глави прикупљао у вредности од 3 гроша или се могао платити годишњи порез за око 30 млинова по којима је ужички крај био нарочито познат.

Ужице је у XVIII веку било важан трговачки и транзитни центар југозападне Србије. Развој града био је заустављан честим аустро-турским ратовима, који су оставили тешке последице на живот становништва било због ратних дејстава било због турске одмазде, али и многобројних намета које је, с једне стране, уводила централна власт да би поправила континуирано урушавано стање својих финансија, а, с друге, локална турска управа.

На основу података којима располажемо са подручја Ужица потичу још три оставе које поред новца више европских земања садрже и турски новац. Остава из манастира Клисуре похрањена је у XIX веку, а закопавање две од њих, оставе сребрног новца са локалитета Беглуци и оставе златног новца из самог Ужица несумњиво је у вези с аустро-турским ратовима и њиховим последицама: великим аустро-турским ратом вођеним током последње две деценије XVII века (Беглуци) односно аустро-турским ратом из 1737-1739. године (Ужице).

Време похрањивања оставе из Биоске везали смо за период владавине Махмуда I (1730-1745), широко омеђен његовим владарским годинама, јер се означавање година емисија на турском новцу уводи тек од времена султана Мустафе III (1757-1774). Уједно, његове лоше очуване и перфориране паре, које указују на дужу циркулацију пре него што су прикључене налазу, упућивале би на позније године похрањивања ове оставе. Будући да не располажемо прецизним монетарним податком, *terminus a quo* за њено закопавање могла би да представља 1737. година, односно година избијања аустро-турског рата, трећег по реду који је угрозио ужички крај, а поводи и разлози за то су били многобројни. Реч је о опасностима проузрокованим самим ратом вођеним од 1737. до 1739. године, када ју је њен власник могао сакрити у метежу ратних збивања и пред непосредним притиском непријатеља или је реч о околностима у вези са последицама овог рата, када је с повртаком турске власти народ овог краја био је изложен великом зулumu јаничара и убрзаном процесу насилног чифлуцења. Овим претпоставкама у прилог говорила би и вредна остава од 19 златника која припада истим времену и потиче из самог града Ужице. Иако није могуће поуздано утврдити непосредне поводе који су власника оставе из Биоске принудили да новац склони, а при том не би требало искључити ни неке разлоге сасвим личне природе, остава свакако представља још једно у низу сведочанстава о ратним и међуратним страдањима која су дубоко реметила живот овдашњег становништва.

КАТАЛОГ

Новац у каталогу одређен је према следећој литератури:
Pere 1968 – N. Pere, Osmanlılarda Madeni Paral, Istanbul 1968.
Srećković 2000 – S. Srećković, Akches, II, Belgrade 2000.

Скраћенице: НМУ - Народни музеј Ужице
инв. бр. - инвентарни број
т./г-тежина у грамима,
R/мм - пречник у милиметрима,
Реф. - референца

1/1

БАЈАЗИТ II (886-918 по Хиџри =1481-1512)

АКЧА

Сребро; т - 0,60 г; R -10 мм

НМУ, инв.бр. 4205/1

Ав.: Бајазит II, син Мехмед хана

Рв: Ковано у Константинопољу, 886 АН = 1481. година

Очуваност добра, број комада – 1

Реф.: Pere 1968, 100, no.105

2/2

БАЈАЗИТ II (886-918 по Хиџри =1481-1512)

АКЧА

Сребро; т - 0,40 г; R -10 мм

НМУ, инв.бр. 4205/2

Ав.: Бајазид II, син Мехмед хана

Рв: Ковано у Једрену, 886 АН = 1481. година

Очуваност лоша, број комада – 1

Реф.: Pere 1968, 100, no.105; Srećković 2000, 110, # 18

3/3-203

АНМЕД III (1115-1143 по Хиџри =1703-1730)

ПАРА

Сребро, т - од 0,50 г до 1 г, R – 15-16 мм.

НМУ, инв.бр. 4205/3-203

Ав.: Тугра Султана Ахмеда III

Рв.: Ковано у Константинопољу, 1115 АН =1703. година

Очуваност у просеку добра; ручна израда; број комада - 201

Реф.: Pere 1968, 194, no. 523

4/204-256

АНМЕД III (1115-1143 по Хиџри =1703-1730)

ПАРА

Сребро, т - од 0,50 г до 1 г, R - 15-16 мм.

НМУ, инв.бр. 4205/204-256

Ав.: Тугра Султана Ахмеда III

Рв.: Мисир, 1115 АН =1703

Очуваност у просеку добра; ручна израда; број комада - 53

Реф.: Pere 1968, 194, no. 528

5/257-304

АНМЕД III (1115-1143 по Хиџри =1703-1730)

ПАРА

Сребро, т- од 0,50 г до 0,90 г, R - 15 мм.

НМУ, инв.бр. 4205/257-304

Ав.: Тугра Султана Ахмеда III

Рв.: Ковано у Константинопољу, 1115 АН =1703. година

Очуваност врло добра; машинска израда; број комада - 48

Реф.: Pere 1968, 194, no. 525

6/305-306

МАХМУД I (1143-1168 по Хиџри =1730-1754)

ПАРА

Сребро; т - 0,54 г, R - 15мм.

НМУ, инв.бр. 4205/305-306

Ав.: Тугра султана Махмуда I. С десне стране стилизовани флорални орнамент.

Рв.: Ковано у Мисиру, 1143 АН = 1730. година

Очуваност лоша, перфорирани, број комада - 2

Реф.: Pere 1968, 203, no. 578

7/307

АБДУЛХАМИД I (1187-1203 по Хиџри = 1774-1789)

ПАРА

Сребро; т - 0,30 г, R - 15mm

НМУ, инв. бр. 4205/307

Ав.: Тугра султана Абдулхамида I

Рв.: Ковано у Константинопољу, 1187/ 13 АН =1786

Очуваност лоша, перфорирани, број комада - 1

Реф.: Pere 1968, 225, no. 681

БИБЛИОГРАФИЈА

Видаковић 1971

М. Видаковић, Аутобиографија, *Гласник Српској ученој друштва* XXX, 1971, 93-124.

Винавер 1970

В. Винавер, *Прејлед историје новца јујословенских земаља од XVI до XVIII века*, Београд 1970.

Зиројевић 2007

О. Зиројевић, *Србија под њурском влашћу 1459-1804*, Београд 2007.

Зотовић и др. 1989

М. Зотовић, Г. Томовић, О. Зиројевић, Љ. Поповић, *Историја Титојовој Ужица*, Титово Ужице 1989.

Игњић 1961

С. Игњић, *Ужичка нахија*, Београд 1961.

Крешељјакочић 1951

Н. Крешељјакочић, *Esnafl i obrti u Bosni i Hercegovini (1463-1878)*, II, Mostar, *Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena* 35 (Zagreb), 1951, 61-138.

Марић-Јеринић, Нешић 2005

М. Марић-Јеринић, М. Нешић, *Оставе са новцем османског царства у збирци Народног музеја у Београду*, *Нумизматичар* 24-25 (2001-2002), 2005, 233-251.

Мујић 1978

М. Мујић, *Стари мостарски водовод*, *Сџарине* III (Сарајево), 1978, 189-195.

Pere 1968

Н. Pere, *Osmanlilard Madeni Paral*, Istanbul 1968.

Srećković 2000

С. Srećković, *Akches*, II, Belgrade 2000.

Srećković 2007

С. Srećković, *Akches*, V, Belgrade 2007.

Suchy 1992

В. Suchy, *The Machine-struck Mangir of sultan Mehmed IV from Qostantiniye and monetary reform of 1099 AH/1687 AD*, *Türk Nümismatik Derneği Bültenler* 31 (Istanbul), 1992, 35-40.

Храбак 1979

Б. Храбак, Трговачки град Ужице у ратним збивањима од XV до краја XVIII века, *Ужички зборник* 8, 1979, 5-21.

Храбак 1983

Б. Храбак, Ужице као транзитно средиште у XVI I и XVII веку, *Ужички зборник* 12, 1983, 57-63.

Čelebi 1979

Е. Čelebi, *Putopis, Odlomci o jugoslovenskim zemljama*. Sarajevo 1979.

Yenisey, Ehlert 1999

Е. Yenisey, R. Ehlert, The Introduction of the Para and Beshlik in Constantinople under Murad IV, *Oriental Numismatic Society Newsletter* 160, 1999, 3-4.

Stanojka MILIVOJEVIĆ
National Museum, Užice

A HOARD OF TURKISH COINS FROM BIOSKA.
THE SOURCE FOR A BETTER KNOWLEDGE OF MONETARY TRENDS
IN SOUTHWESTERN SERBIA

Summary

Key words: Ponikve, hoard, Turkish coins, akce, para, Constantinople, Edirne, Misir, monetary trends

A hoard of Turkish coins from the village of Bioska, which is situated at the edge of the Ponikve Plateau, was observed as a material source for studying monetary trends in southwestern Serbia during Turkish rule, and in the context of economic, trade and political events in the 18th century.

The hoard contains 307 specimens of Turkish silver coins, of which only two are akce and the rest are coins of Ahmed III (302), Mahmud I (2) and Abdulhamid I (1). Although the akce were in circulation until 1893, both of these akce are from the time of Bayezid II (1481-1512), while the rest of the find belongs to the 18th century and consists solely of silver paras in one para pieces. The most frequent are the coins of Ahmed III (1703-1730), constituting 98% of the entire hoard and indicating that the hoard must have been formed during the reign of this sultan, i.e. during the first three decades of the 18th century. The machine minting of paras was also introduced during the reign of this sultan, of which we found evidence in the hoard from Bioska – 48 pieces were machine-made although hand-made paras were still dominant (254 pieces of various weight, from 0.5 g to 1 g with an average weight of 0.7 g). This is also an important characteristic of the hoard – the fact that there are machine-made and hand-made pieces together, belonging to the same ruler, which were probably in circulation simultaneously. All the money from this ruler originates from two mints, Constantinople and Misir and is well-preserved but, unlike the machine-minted paras of regular shape, the other, hand-minted paras are irregular in shape and poorly made. Two perforated and damaged pieces from the mint in Misir date from the time of the next sultan, Mahmud I (1730-1745). We believe that one poorly preserved and also perforated para of Abdulhamid I from the Constantinople mint does not belong to the hoard, because of the significant hiatus in comparison with the previous periods of reigns. The piece is interesting in itself because, unlike other coins in the find, which bear only the year of the sultans' accession to the throne, it bears the exact year of issue (1187/13 AH), which shows that the para was issued in the 13th year of the sultan's rule, i.e. in 1786.

Although the hoard from Bioska consists of small silver pieces, its material value is not small and its significance as a historical source for studying the coinage and circulation of Turkish money on the soil of Serbia cannot be ignored. The money from the hoard was in circulation during the 18th century and was used mostly for small payments – for wages and taxes. At that time, everything was calculated in grosch and one grosch was worth 40 paras. This would mean that the contents of the hoard could pay the tax for eight inhabitants, which amounted to 3 grosch per inhabitant, or the annual tax for around 30 mills, for which the Užice area was especially known.

In the 18th century, Užice was an important trading and transit centre of southwestern Serbia. The frequent Austro-Turkish wars impeded the city's development, leaving serious consequences on the life of the population, either because of war operations or because of Turkish reprisals, but also because of the numerous taxes that, on the one hand, were imposed by the central authority in order to improve the continuously deteriorating state of its finances and, on the other, by the local Turkish administration.

On the basis of data we have at our disposal, three other hoards originate from the area of Užice, which, besides coins from several European countries, also contain Turkish money. The hoard from the monastery of Klisura was deposited in the 19th century and the burial of two of them – the hoard of silver money from the locality of Begluci and the hoard of gold coins from Užice itself, was undoubtedly linked with the Austro-Turkish wars and their consequences: the great Austro-Turkish war waged during the last two decades of the 17th century (Begluci) and the Austro-Turkish war of 1737-1739 (Užice).

We bound the time of depositing the hoard from Bioska to the period of the reign of Mahmud I (1730-1745), limited broadly by the years of his rule because the marking of the year of issue on Turkish money began only with the sultan Mustafa III (1757-1774). At the same time, his poorly preserved and perforated paras, which seem to have been in circulation for a long while before they were joined to the rest of the find, indicate a later year for the burial of this hoard. Considering that we do not have precise monetary data, the *terminus a quo* of its depositing could be 1737, i.e. the year when the Austro-Turkish war broke out – the third in a row to have endangered the Užice region – and the causes and reasons for this were numerous. The hazards caused by the war itself, which lasted from 1737 to 1739, when the owner might have hidden it because of the turmoil of war and faced with direct pressure from the enemy, or the circumstances resulting from the consequences of the war when, with the return of the Turkish administration, the population of this area was exposed to great oppression from the Janissaries and the accelerated process of forced labour. Testimony in favour of this assumption is the valuable hoard of 19 gold pieces which belongs to the same period and originates from the actual city of Užice. Although it is not possible to reliably establish the direct causes that forced the owner from Bioska to hide the money away, and in this case one should not exclude reasons that are entirely personal in nature, the hoard certainly represents one more in a series of testimonies of the war and inter-war perils which deeply disrupted the life of the local population.

ТАБЛА 1

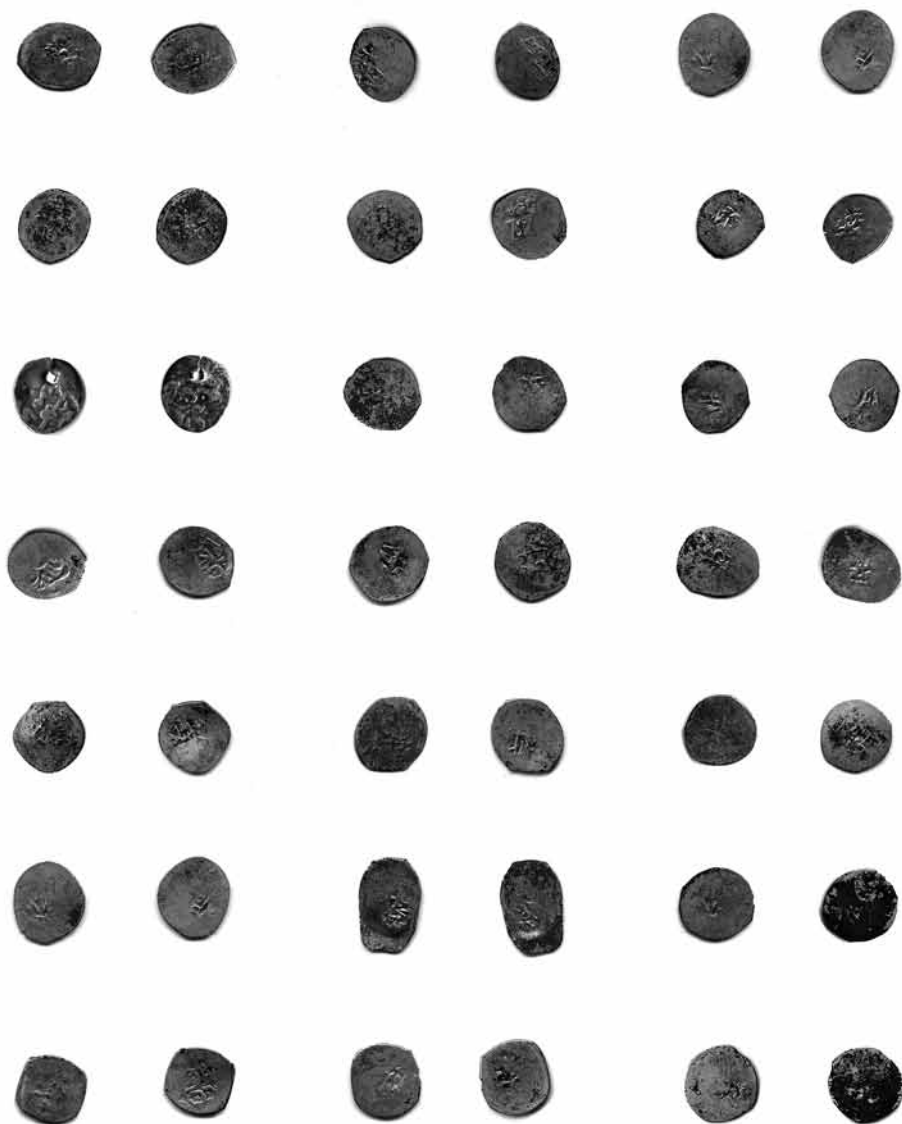

кт.бр. 1/1

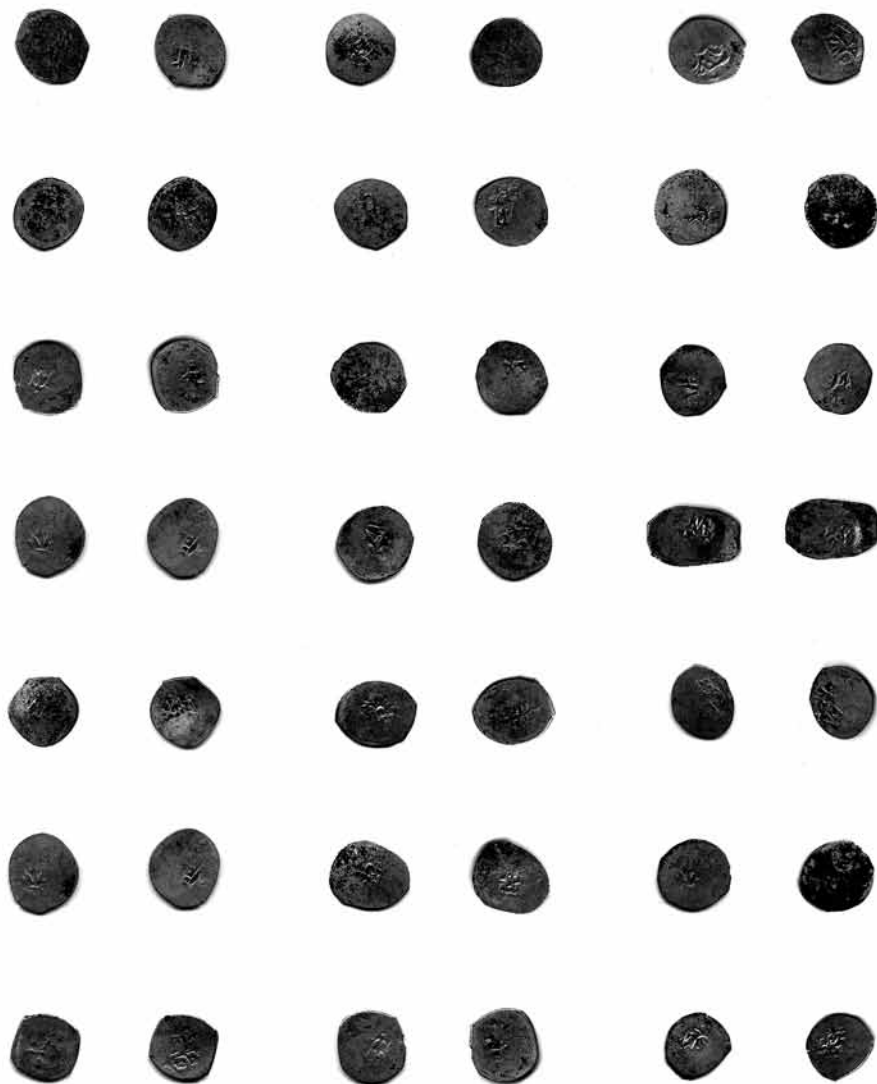
кт.бр. 2/2

ТАБЛА 2

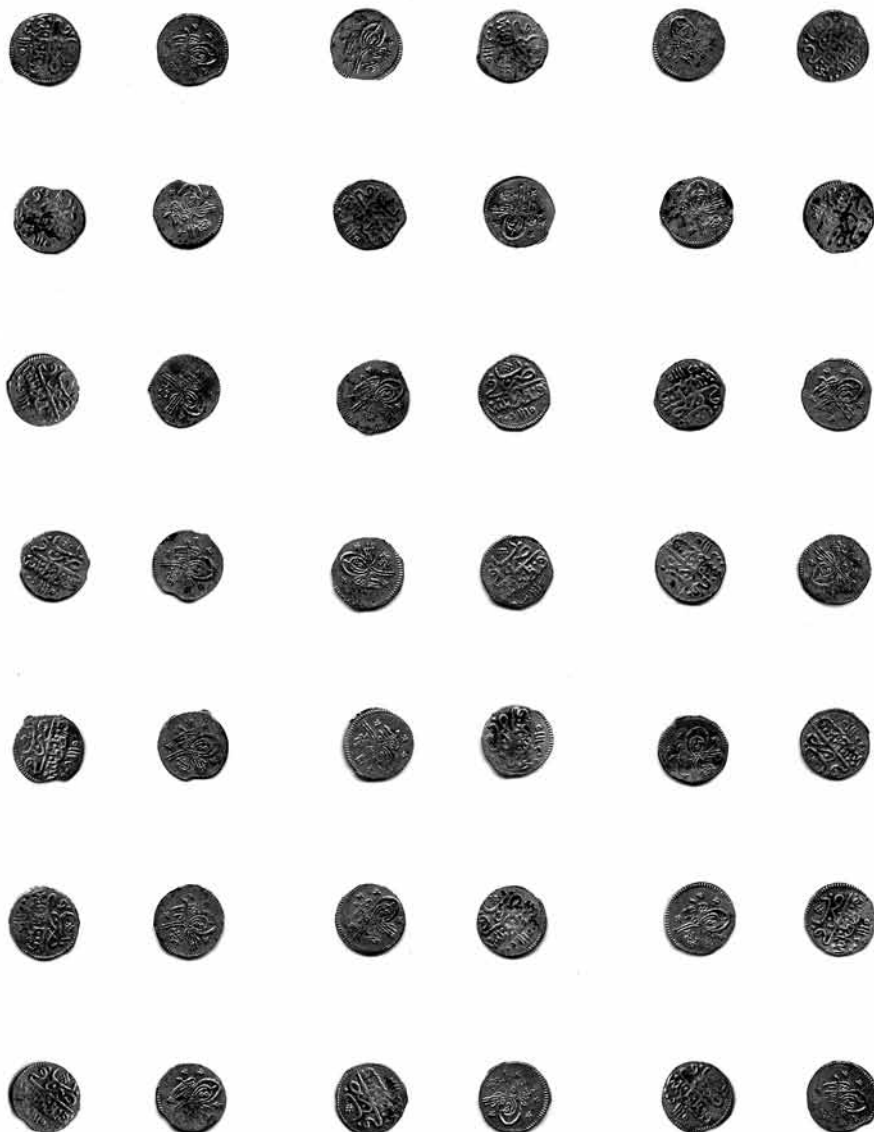
кт.бр. 3 - 3-23

ТАБЛА 3

к.т.бр. 4 - 204-224

ТАБЛА 4

к.т.бр. 5 - 257-277

ТАБЛА 5

кт.бр.6 - 305

кт.бр.6 - 306

кт.бр.7 - 307

Оригинални научни рад
Примљено: 15. марта 2010.
Прихваћено: 05. септембра 2010.
e-mail: m.jerinic@narodnimuzej.rs

UDC 069.51:737.2(497.11) ;
737.2(4)"1889"
ID 180415244

Марија МАРИЋ-ЈЕРИНИЋ
Народни музеј у Београду

МЕДАЉЕ СА СВЕТСКЕ ИЗЛОЖБЕ У ПАРИЗУ 1889. ГОДИНЕ И УЧЕШЋЕ КРАЉЕВИНЕ СРБИЈЕ

Апстракт: За учешће на Светској изложби у Паризу 1889. године Краљевина Србија је награђена са 372 признања, од којих су 185 биле медаље, а остало похвалнице. Народни музеј у Београду у својој Збирци чува четири медаље, настале поводом организовања ове манифестације. Потреба за прецизнијим утврђивањем њиховог историјског контекста, као и нумизматичког идентитета подстакла је ово истраживање.

Кључне речи: Светска изложба, Париз, Србија, медаље

Учешће Краљевине Србије на Светској изложби у Паризу 1889. године осветљавано је различитим поводима. Без обзира на структуре и циљеве писања на тему овог догађаја, успешност учешћа најчешће је аргументована бројем освојених признања. Са 372 награде, од којих су 185 биле медаље а остало похвалнице, Србија је постигла својеврсни рекорд који више није поновљен. Народни музеј у Београду у својој Збирци медаља чува четири медаље, настале поводом организовања ове манифестације, а потреба за прецизнијим утврђивањем њиховог историјског контекста као и нумизматичког идентитета подстакла је истраживање.

Значај успеха, верификованог наградом на Светској изложби, постаје јаснији уколико се осврне на значење саме манифестације. Окарактерисана као кључни феномен епохе¹ друге половине 19. века сматра се производом економског и индустријског напретка капитализма. За истакнутог економског и социјалног историчара, Ерика Хобсбома, светске изложбе које су се одвијале у раскошним грађевинама подигнутим у славу богатства и техничког напретка, представљале су велике и нове ритуале самохвале капитализма.² Тако је, захваљујући напредном индустријском развоју, Енглеска имала најбоље предуслове да 1851. године у Кристалној палати у Лондону сакупи најнапредније индустријске нације.

1 Augustin 1985, 8

2 Hobsbawm 1989, 34

За успех таквог предузетништва одлучујући су били бржи пренос информација и средстава, који су омогућавали телеграф и железница. Са општим убрзањем, квантитет постаје одређујућа категорија. Након Лондона, у коме је излагало 14 хиљада предузећа, у Паризу 1855. године, се број учесника увећао на 24 хиљаде. Слична прогресија се наставља и 1862. године у Лондону, када је забележено 29 хиљада излагача, да би у Паризу 1867. године тај број достигао 50 хиљада. Према тврдањама организатора, највећа изложба столећа организована је у Филадельфији 1876. у САД, коју је отворио председник државе у присуству барзилског царског пара. Чињеница да се и царске главе клањају производима индустрије од тада постаје уобичајена, а посетиоци, који су исказивали част “напретку епохе”, се броје милионима. Организовање светских изложби наставља се и у наредном веку али без набоја фасцинације и спектакла што их је уврстило у феномене епохе.

Повод за одржавање Светске изложбе у Паризу 1889. године била је стогодишњица француске револуције. Мишљења, о томе да ли су организатори четврте светске изложбе у Паризу³ требали посегнути за овим догађајем, су подељена.⁴ Позитивне последице такве одлуке била је реконструкција Бастиљске четврти и подсећање на славни тренутак сопствене прошлости. Разлог за слабији одазив иностраних учесника на овој “Exposition universelle”, се препознаје у таквом одабиру повода. Статистика потврђује да је од преко 61 000 излагача само око 7 000 стигло из иностранства. Илустративан је пример Немачке, која је због не слагања са француском политиком отказала званично учешће. Поједине немачке фирме, свесне рекламних потенцијала манифестације, су ипак биле присутне.

Политички разлози, али они унутрашње природе, довели су у питање и учешће Србије. Промена Устава у децембру 1888., абдикација краља Милана 22. фебруара 1889. и уступање престола малолетном Александру, учинили су ситуацију у земљи сложеном. Упркос свему, влада је увидела, да прилику за упознавање света са богатим сировинским потенцијалом земље, најразноврснијим продуктима, као и развојем просветног система и уметности, не треба пропустити. Чињеница да је Краљевина Србија, међу првима одговорила позиву француске владе да званично суделује у међународном такмичењу, је често истицана. Неравноправна конкуренција у друштву 54 земље, од којих су многе биле на далеко вишем степену развоја, додатни је аргумент у вредновању постигнутог успеха.⁵

Од тренутка када је француски посланик у Београду, у име своје владе, позвао у марту 1887. Србију да учествује на светској изложби, до повратка изла-

3 Прва је била 1855. године, друга 1867, а трећа 1878. године.

4 Krutisch 2001, 78-85

5 Хаџи-Поповић 1891, 1

ганих експоната, бројне активности сведоче о обиму послова који је одазив, подразумевао.⁶ Формирањем Одбора од истакнутих грађана, професора Велике школе, научника и стручњака из привреде, презентна је озбиљност намера са којом се приступило припремама.⁷ Председник Одбора, Јеврем Гудовић, руководио је пословима прикупљања, припреме и слања предмета у француску престоницу. Упркос многим тешкоћама, за Србију са краја 19. века, званично појављивање на изложби међународног карактера, био је изазов вредан труда. Добра организација, услов широког предузетништва, је освајана у ходу.

Спровођење тако велике акције, без система локалне самоуправе, на коме се управо у то време радило, било би тешко изводљиво.⁸ У сваком среском и окружном месту Одбор је основао своје пододборе. Председници пододбора били су срески, односно окружни начелници, а чланове пододбора постављао је министар народне привреде.⁹ Овако осмишљен систем под директним надзором државе омогућио је да се прикупљање изложбених експоната обави. Непосредно пре транспортовања за Париз, сакупљени предмети су изложени у просторијама Народне скупштине. Тим поводом *Српске новине* су извештавале о продужењу рока за разгледање услед великог интересовања.¹⁰ Штампана је и након свечаног отварања изложбе у Паризу 6. маја 1889. године, извештавала о догађањима у вези са њом.¹¹ Податак, према коме су свега 182 особе из Србије допутовале да виде изложбу, осим што сведочи о материјалној оскудици, указује на значај новинског информисања у датим околностима.¹²

Српски павиљон у Паризу, судећи према бележењу руковоаца изложбе и изасланика Министарства народне привреде, Милоша Хаџи-Поповића, дневно је посећивалао и до 15 000 посетилаца. У складу са оновременим трендом, ревносни писар Управе фондова, свој је извештај министру подкрепљивао различитим статистикама, али и низом других података, који су незаобилазна историјска грађа о овом догађају.¹³ Детаљан опис фасаде павиљона, из овог из-

6 Архив Србије, фонд Министарство народне привреде, 1888 и 1889. год., грађа о Париској изложби – Пф X 1 Р№ 1

7 Одбор је формиран од 22 члана међу којима су поред осталих били: Михаило Валтровић, Сима Лозанић, др Лаза Лазаревић, Марко Леко, Коста Таушановић, Јован Бајлони.

8 Систем локалне самоуправе у Србији је, од устава 1888, рађен углавном по угледу на француски и неке друге континенталне системе. (Јовичић 1999, стр. 63, 124, 185-186, 271-272).

9 Поповић 1989, стр. 201

10 *Српске новине* Бр. 32 / 11. фебруар 1889.

11 *Српске новине* су, крајем априла и у мају 1889., у наставцима преносиле написе поводом светске изложбе које је у Паризу објављивао лист "Југо-словенска кореспонденција". Исте написе је објављивао и *Србобран* (1889, 18, 3-4; 19, 3-4; 21, 4; 23, 4; 24, 3-4)

12 Прилоге о изложби су доносили и *Велика Србија* 2/1889, 33, 3-4; 34, 4; *Јавор* 1889, 10, 150; 29, 462-3; *Коло* 1889, 4, 67;

13 Према Шематизму Краљевине Србије за годину 1889. (стр. 184), Милош Х. Поповић је писар V. класе у Управи фондова, а из документа, од 7. децембар 1892. године (Архив Србије, Пф

вештаја, био је у функцији информисања, у време када се фотографија у Србији ретко користила у такве сврхе: “Предњи део зграде украшен је био споља врло укусно израђеном фасадом у Српско – византијском стилу, од емаљираног мозаика... Над главним уласком фасаде, који је украшен био са четири велика стуба имитираног црвеног мермера, лебдио је у величанственом оквиру од мермера српски бели орао, а над овим лепршале су се српске заставе уздигнуте високо над српским одељењем, показујући посетиоцима још из далека где се српска изложба налази. Испод грба блистао се натпис “Краљевина Србија”, израђен такође у самом мозаику. Фасаду су украшавали шест великих прозора, особито лепо израђени, у разним бојама у истом стилу. Између свију боја преовлађивала је ипак народна боја: црвена, бела и плава. Велики главни улазак на средини зграде делио је фасаду на две половине, тако, да су с једне и друге стране намештена била по три прозора...”¹⁴ Како је фотографија српског павиљона из 1889. године раритет, ово је прилика да, њеним поређењем са сачуваним описом, потврдимо референтну вредност оба историјска извора. (сл. 1)¹⁵ У вези са тим, занимљив је и податак, да је Милош Хаџи-Поповић у септембру исте године министру Народне привреде послао три фотографије српског павиљона, како би га упознао са његовим спољним и унутрашњим изгледом.¹⁶ А преписка из које се сазнаје да је уложен значајан напор да би се фасада павиљона, по завршетку изложбе, пренела у Београд,¹⁷ сведочи о нарочитом утиску који је оставила на савременике. Разлоге посебне пажње, поред осталог, свакако треба тражити у њеном, од савременика дефинисаном, „Српско – византијском“ изгледу. Дело париског архитекте Алфреда Лабуижа¹⁸, ово решење фасаде павиљона није посебно разматрано у нашој архитектонској историографији. Што је допринело да његов изглед остане у сенци много познатијег павиљона изложбе 1900, Милорада Рувидића и Милана Капетановића.¹⁹

Први, значајнији искорак Краљевине Србије на међународној сцени, вреднован је и у оновременој иностраној штампи.²⁰ Позитиван утисак, свих одабраних

X 1 Р№ 1), сазнајемо да је овај „бивши контролор Управе фондова и руковалац музеума Министарства народне привреде“, тог дана, „предао дужност руковалаца музеума“.

14 Хаџи-Поповић 1891, стр. 9

15 Фотографија потиче са интернета и као такву је овде публикујемо јер покушај да је пронађемо у фондovima: Музеја града Београда, Историјског музеја Србије, Музеја примењене уметности, Етнографског музеја, Музеја нуке и технике, Архива Србије и САНУ је остао без успеха.

16 Писмо са датумом: 12-14 септембар 1889; Архив Србије Пф X 1 Р№ 1

17 Архив Србије, фонд Министарство народне привреде, 1888 и 1889. год., грађа о Париској изложби – Пф X 1 Р№ 1

18 Име архитекте Алфреда Лабуижа (Alfred Labouige) се појављује на попису грађевинских дозвола за Париз 1876-1939. Сви документи са његовим именом носе годину 1889. (<http://parisenconstruction.blogspot.com/2010/03/lettere-d-de-rue-daumier-rue-desbordes.html>)

19 Кадидевић 2005, 163-169

20 Хаџи-Поповић 1891, 52-60

написа, прожет је општим одавањем признања малој земљи, која је у борби за своју независност и унутрашњи напредак привукла пажњу целе Европе. Поједини сегменти, несумњивог успеха, спорадично су истраживани и касније, у домаћој историографији. Монографске студије о тада награђеним уметницима, Ђорђу Крстићу²¹, Урошу Предићу²², Петру Убавкићу²³ и Ђоки Јовановићу²⁴, се у већој или мањој мери баве њиховим учешћем на изложби. Успех ђака београдске реалке, која је тада добила златну медаљу, разматран је у оквиру посебне анализе, која је указала на комплексност и квалитет оновременог ликовног образовања. За вештину преношења знања у подучавању цртања и моделовања награђени су тада и уметници Ђорђе Миловановић и Владислав Тителбах.²⁵

Поред историјско уметничке контекстуализације догађај је осветљаван и другачијим поводима. Посебно представљање учешћа Чачанско-рудничког краја на Светској изложби, био је повод за делимично публиковање веома богате грађе из фонда министарства Народне привреде, која се чува у Архиву Србије.²⁶ Новија научна истраживања привредног развоја Србије у другој половини 19. века такође имају у виду тада остварене резултате. При том се, пре свега освртало на успех Војнотехничког завода из Крагујевца који је награђен са пет сребрних и једном бронзаном медаљом.²⁷

Преглед библиографије о учешћу Србије на Светској изложби у Паризу 1889. године, поред увида у начине приступа овој теми довео је и до једне, рекло би се, не много битне констатације. Успех, окосница свих написа о овом догађају, се по правилу истиче навођењем великог броја освојених медаља. Визуално сведочанство њиховог изгледа је, међутим у нашој средини, остало непознато. Чак ни медаље из збирке Народног музеја у Београду, каталошки обрађене, публиковане²⁸ и излагане²⁹ нису представљане фотографијом ни у једној од наведених публикација. Занимљиво је да, од две наградне медаље из Збирке Народног музеја у Београду, једна додељена упаво “за фотографске радове, фотографу из Београда В. Даниловићу“.³⁰ (сл. 2, 3)³¹ У историографији

21 Кусовац 2001, 212

22 Јовановић 1998, 89, 116, 127,132

23 Симић 1989, 166-171

24 Јовановић 2005, 107

25 Симић 1975, 127-133

26 Поповић 1989, стр. 197-218; Из 1989. потиче и фељтон написан на основу исте грађе који је излазио од 28. 09. до 17.10. 1989. у листу *Полишика*.

27 Спасић 1996, стр. 146-149

28 Тодоровић 1958/59, 394; Тодоровић 1964, 70

29 Гај-Поповић, Subotić 1981, 55

30 Хаџи-Поповић 1891, 64

31 Додељена као сребрна медаља, израђена је од бронзе (АЕ); пречника 63 mm; из заоставштине уметника Љубе Ивановић; Инв. Мб. 188.

фотографије дуго познат само иницијалом имена и презименом³², Басил (Васа) Даниловић је аутор бројних портрета.³³ У масовној продукцији портретне фотографије у Србији друге половине 19. века, његово име се памти првенствено због фотографије: *Долазак краља Карола у Београд 1884*. На основу расположивих података, не може се са сигурношћу рећи, за која дела је награђен сребрном медаљом у Паризу, али њено постојање, од сада постаје битна одредница будућих истраживања и вредновања рада овог фотографа.³⁴

Друга сачувана наградна медаља је, судећи према натпису на француском језику: PRÉFET DU DÉPARTEMENT DE STOUDEMENT била намењена начелнику Студеничког округа. (сл. 4, 5) Према тадашњој триторијално-административној подели име Студеница је носио срез у округу Чачанском.³⁵ Употреба речи DÉPARTEMENT (округ) уместо ARRONDISSEMENT (срез) указује на грешку, највероватније због недовољне обавештености, што потврђује и *Списак награђених излагача*. Под редним бројем 42 се наводи бронзана медаља коју је “Студенички срез у округу Чачанском добио за предмете кожарске, дрводељске, плетарске и четкарске”.³⁶ Кратко обавештење на самом крају истог *Списка*, који је канцеларија Главног одбора за Париску изложбу у Београду објавила 10. фебруара 1890, о томе да ће медаље заједно са дипломама бити уручене тек по њиховом приспећу из Париза, дало је повода констатацији. Овај податак као и провинијенција медаље, која је непосредно после другог светског рата приспела у музеј из београдског III рејона, указују на могућност да никада није ни стигла до награђеног. Приспевши знатно након одржавања изложбе, када је актуелног начелника среза³⁷ сменио већ неки други, интерес за њено

32 Дебељковић 1977, 24, 25, 36; Тодић 1989, 21, 138; Ђорђевић et al. 1991, 195, 243

33 Податак о имену први пут објављен у: Németh Ferenc, *A bánati fényképezés története 1848-1918*, Novi Sad, Forum, 2002. стр. 31 - на основу лога овог фотографа који се налази на полеђини фотографије у власништву Владимира Јаношева колекционара из Београда. Захвалност за ове податке дугујемо господину Горану Малићу. Господин Јаношев и поред најбоље воље да нам уступи референтни снимак, до завршетка овог текста га није пронашао.

34 М. Хаџи-Поповић у свом извештају на два места у српском павиљону наводи изложене фотографије: на стр. 10, “16 урамљених фотографија српске државне железнице”, што се са сигурношћу може идентификовати са познатим радовима Лазара Лецтера; на стр. 18 наводи “двадесет и четири фотографске слике које су представљале фабричке зграде и унутрашње делове свију радионица” војно-техничких завода у Крагујевцу. Иако наше настојање, да у Музеју старе ливнице у Крагујевцу уђемо у било какав траг фотографија сличне садржине или какав налог за њихову израду, није било успешно, претпоставка да је њихов аутор Васа Даниловић није немогућа. Даља истраживања би свакако донела занимљив прилог историји српске фотографије 19. века.

35 Поповић 1984, 263-288

36 Списак награђених излагача српских на светској изложби у Паризу 1889. године, МПСФП, РН 109/1891 Архив Србије

37 Начелник студеничког среза за 1889. год је био Јекић Миливоје. А како су срески, односно окружни начелници били на челу пододбора за организовање изложбе логично је закључити да је њему била намењена ова медаља.

уручење се вероватно изгубио.³⁸ Релевантност и оправданост било каквог бављења овом врстом чињеница је свакао могуће довести у питање, но проузроковано је то увидом проистеклим током овог истраживања. Број институција у којима смо проверили постојање наградних медаља није ни тако мали, али осим наведених пронашли смо само још бронзану медаљу Уроша Предића у Народном музеју Зрењанина.³⁹(сл. 6, 7) Према нашем сазнању и Музеј града Београда поседује сребрну медаљу и диплому Ђорђа Крстића⁴⁰, чиме се завршава број познатих и евидентираних примерака.

Контекст националне историје један је сегмент у оквиру кога је могуће говорити о наградним медаљама са Светских изложби. Потпуније сагледавање значења ове врсте материјала изискује и поглед на изворне околности његовог настанка. Комисија која је одлучивала о избору наградног система који ће применити у 1889. години се определила за петостепено награђивање.⁴¹ Ради поједностављивања процеса жирирања заједничком оцењивању су прикључене и уметничке групе. Како је у вредновању експоната ранг био мерило успеха, а не материјална вредност награде, првобитно је разматрана идеја да се доделе само дипломе. На послетку је ипак одлучено да се уведе и једна медаља, која је изведена само у бронзи са пречником од 63 mm. На конкурс су одабрана решења Луја Александра Ботеа за наградну медаљу и Данијела Дипија за спомен медаљу.

Наградна медаља Луја Александра Ботеа⁴² конципирана је од вишезначних алгоријских композиција. На аверсу је представљена персонификација Француске Републике, са карактеристичном фригијском капом, на споменичком постаменту издигнутом високо на соклу поред храстовог дебла. Женска фигура, која у испруженој руци држи трубу, а другом грли бисту, седи на грани храста у предњем плану. Табла, на којој стоји, је предвиђена за име носиоца награде. За разлику од ранијих решења наградних медаља Република, по први пут, није представљена као жива особа. Женска фигура са крилима представља Фаму, римску богињу славе, која обзнањује име награђеног. Ловорова граница

38 Додељена као бронзана медаља; израђена од бронзе (АЕ); пречника 63 mm; Поклон Народног одбора III рејона 1951; Инв. Мб. 505; лоше стање медаље захтевало је интервенцију те је у току ове обраде урађена њена конзервација. И остале три медаље су овом приликом подвргнуте конзерваторском третману.

39 Додељена као бронзана медаља; израђена од бронзе (АЕ); пречника 63 mm; Инв. бр. ЛУП бр. 400. Велику захвалност за информацију и фотографију дугујемо кустосу Народног музеја Зрењанин Оливери Скоко.

40 КИ2/Инв.18 (диплома) и КИ2/Инв.19 (медаља) на жалост ова диплома и медаља су нам остали недоступни.

41 Augustin 1885, 117

42 Botté, Louis Alexandre (1852-1941) – париски медаљер, добитник Велике награде Рима за 1878. На Светској изложби 1889 је излагао скулптуре, накит и медаље. Његов тип представе Републике се појављује на аверсима различитих медаља. Носилац Ордена Легије части прослављени је мајстор и један од лидера великог оживљавања уметности медаље у Француској у другој половини 19. века. (Forrer I 1904, 229-233)

у њеној левој руци је знак одликовања. На реверсној представи, у првом плану на степенастом постаменту седи Минерва која занатлији додељује лоровов венац. Окружују их предмети припремљени за излагање, а испод је представљен простор изложбе на Марсовом пољу, са карактеристичном конструкцијом Ајфеловог торња, подигнутом управо поводом ове манифестације. Представљеним композиционим решењем повезане су две теме, чин доделе награде и најновије грађевинско достигнуће. У ликовном погледу, обе не тако једноставне представе, вешто су конципиране у кружној форми медаље. Начин моделације, са пластично истакнутим фигурама и позадином у ниском рељефу, близак је сликарском начину представљања простора. Зналачка избалансираност ликова и предмета, као и подела на предњи и задњи план, одају висок уметнички ранг медаљера. (сл. 2, 4, 6)

За разлику од наградних медаља чија је додела била централни догађај завршне свечаности репрезентативна спомен медаља Даниела Дипија⁴³ је додељивана, заједно са дипломом, комесарима, члановима жирија, значајним посетиоцима, као и личностима које су дале допринос организовању изложбе. Ковањем у две величине⁴⁴, њихову доделу је опедељивао ранг примаоца. Иностранци суверени, министри и организатори, добијали су већи примерак, а чланови жирија и комесари мањи. Овим податком примерак исте медаље из Народног музеја, у мањој величини, добија своје ближе одређење.⁴⁵ Сам изглед медаље, а нарочито аверсна представа пресонификације Републике у лику младе жене из профила, се одликује посебном мекоћом стила. Танане форме лика и фина материјализација праменова подигнуте косе вешто уплетене у лоровов венац, сведоче о изванредној умешности медаљера. На реверсу је типична наградна сцена. Женска фигура на престолу победничким венцом награђује ковача, смештеног код њених ногу. Десном руком је загрлила Пута, који у руци носи бакљу напретка. У позадини се и овде назире изложбене грађевине са карактеристичним Ајфеловим торњем. (сл. 8) Занимљиво је да су овакве спомен медаље званичним посетиоцима изложбе, додељиване тада, први и једини пут.

Поред званичне, у поводу изложбе 1889. године издато је и више од 20 различитих, неофицијелних, спомен медаља. Израђиване су пре свега од бронзе или бакра, а величине им варијају од 27 до 76 mm у пречнику. За ову Светску изложбу плакете нису рађене. Један део неофицијелних спомен медаља сигниран је именима значајних медаљера, а оне које је у оптицај пустила државна ковни-

43 Dupuis, Jean-Baptiste Daniel (1849-1899) – париски медаљер, добитник велике награде Рима за 1872. годину. Од 1881. носиоца Ордена Легије части. Као и већина његових колега током свог трогодишњег боравка у Риму упознао се са ренесансном медаљом и развио наклоност ка техници ливења. Од 377 медаља и плакета који му се приписују, 296 је рађено у техници ливења. (Felder 2006, 18)

44 63 mm и 100 mm

45 Инв. Мб. 158; и ова медаља потиче из заоставштине сликара Љубе Ивановић.

ца спадају у квалитетније примерке. Неке од ових медаља су рађене у присуству посетилаца, чиме је ковница своје учешће на изложби чинила атрактивнијим. Она је у ствари једина и имала право да кује и продаје ове медаље. С обзиром да је стогодишњица револуције била повод организовања изложбе, како би обогатила понуду спомен медаља, ковница је посегла за старијим решењима. Овој групи припада и последња медаља из збирке Народног музеја искована тим поводом.⁴⁶ (сл. 9) На предњој страни медаље је глава Републике у профилу окренута на лево. Исти нацрт Албера Бара⁴⁷ употребљен је и 1878. године за део медаља намењених продаји. За полећину је одабран другачији калуп: у венцу од ловорове и храстове гране је звезда са зрацима испод чега је натпис: CENTENAIRE / DE / 1789. Само се на основу кружног записа: REPUBLIQUE FRANCAISE * EXPOSITION UNIVERSELLE * може закључити да је медаља настала поводом Светске изложбе.

Неизбрисиви трагови културне историје, медаље којима је Србија награђена на значајној међународној смотри привредних и културних достигнућа, део су и посебне историје француске уметничке медаље. Представљена дела Луја Ботеа и Данијела Дипија вредна су уметничка решења, која сведоче о високом развоју ове гране уметности. Она су репрезентативни показатељи новог начина моделовања и стилских промена које су Француској доделиле водећу позицију у поновном оживљавању медаље на крају 19. века.

46 Инв. Мб. 194; бронза 33 mm; из заоставштине уметника Љубе Ивановић

47 Barre, Albert Désiré (1818-1878) – син Ј. Ј. Бара, главног гравера Париске ковнице кога је наследио на том месту 1855. године. Сликара по образовању медаљерством се бави од 1848. године. Након смрти оца поверена му је израда новца. (Forger I 1904, 127)

БИБЛИОГРАФИЈА

ИЗВОРИ

Архивска грађа Архива Србије: фонд Министарство народне привреде, 1888 и 1889. год., грађа о Париској изложби – Пф X 1 Р№ 1

Тодић, М., *Историја српске фототографије 1839 – 1940*, Докторска теза, Универзитет у Београду 1989.

ПЕРИОДИКА

Српске новине 1889/ 32; 74; 78; 88; 91; 92; 93; 94; 95; 96; 97; 112; 128; 132; 208; 217; 244.

Србобран 1889/ 18, 3-4; 19, 3-4; 21, 4; 23, 4; 24, 3-4.

Јавор 1889/ 10, 150; 29, 462-3.

Коло 1889/ 4, 67.

ЛИНКОВИ

<http://www.skyscrapercity.com/showthread.php?p=46479701>

<http://parisenconstruction.blogspot.com/2010/03/lettere-d-de-rue-daumier-rue-desbordes.html>

ЛИТЕРАТУРА

Augustin 1985 – I. Augustin, *Die Medaillen und Plaketten der grossen Weltausstellungen 1851-1904*, Karlsruhe 1985.

Gaj-Popović i Subotić 1981 – D. Gaj - Popović, I. Subotić, *Medalje i plakete*, Beograd 1981.

Debeljković 1977 – B. Debeljković, *Stara srpska fotografija*, Beograd 1977.

Ђорђевић et al. 1991 – М. Ђорђевић et al., *Фототографија код Срба 1839 – 1889*, Београд 1991.

Јовановић 1998 – М. Јовановић, *Урош Прегих 1857-1953*, Нови Сад / Сомбор 1998.

Јовановић 2005 – М. Јовановић, *Ђока Јовановић 1861-1953*, Нови Сад 2005.

Јовичић 1999 – М. Јовичић, *Лексикон српске уставности (1804 – 1918)*, Београд 1999.

Кадријевић 2005 – А. Кадријевић, Поглед на француско-српске везе у архитектури од 1904. до 1941. године, *Српско-француски односи 1904-2004*, Међународни научни скуп Београд, 18-20. октобар 2004, Београд 2005, 163-169

Krutisch 2001 – P. Krutisch, *Aus aller Häerren Länder Weltausstellungen seit 1851*, Nürnberg 2001.

- Кусовац 2001** – Н. Кусовац, *Сликар Ђорђе Крстић 1851-1907*, Београд 2001.
- Малић 2009** – Г. Малић, *Лейоис српске фотографије*. Београд 2009.
- Németh 2002** – F. Németh, *A bánati fényképezet története 1848-1918*, Novi Sad 2002.
- Поповић 1975** – Љ. А. Поповић, Шематизам округа чачанског од 1871 до 1890. године, *Зборник радова Народної музеја VI*, Чачак 1975, 199-215.
- Поповић 1984** – Љ. А. Поповић, Чачанско - руднички крај пре сто година у светлу статистике, *Зборник радова Народної музеја XIV*, Чачак 1984, 263-288.
- Поповић 1989** – Љ. А. Поповић, Чачанско - руднички крај на Светској изложби у Паризу 1889. године, *Зборник радова Народної музеја XIX*, Чачак 1989, 197-218.
- Simić 1975** – N. Simić, Uspeh đaka beogradske Realke na Svetskoj izložbi u Parizu 1889. godine, *Zbornik za historiju školstva i prosvjete 9*, Zagreb 1975, 127-133.
- Симић 1989** – Н. Симић, *Петар Убавкић 1850-1910*, Београд 1989.
- Спасић 1996** – Ж. Спасић, Учешће Војнотехничког завода у Крагујевцу на Светској изложби у Паризу 1889. године, *Наука и техника у Србији групе њоловине XIX века*, Крагујевац 1996, 146-149.
- Тодић 1989** – М. Тодић, *Фотографија у Србији у XIX веку*, Београд 1989.
- Тодоровић 1958/59** – Н. Тодоровић, Француске медаље из Нумизматичке збирке Народног музеја у Београду, *Зборник радова Народної музеја II*, Београд 1959, 359-396.
- Тодоровић 1964** – Н. Тодоровић, *Јуџословенске и иносјране медаље*, Београд 1964.
- Felder 2006** – P. Felder, *Medaillenkunst des Jugendstils Eine kunstgeschichtliche Einführung*, Regensburg 2006.
- Филипов 1889** – М. Филипов, Словенска уметност и словенски радови на париској изложби, *Велика Србија 2/1889*, бр. 33, 3-4; бр. 34, 4, Београд 1889.
- Forrer 1904** – L. Forrer, *Biographical Dictionary of Medallists, Coin-, Gem, and Seal - Engravers, Mint-Masters, &c. Ancient and Modern, with References to their Works. 500 B.C. – A.D. 1900* 8 vols. London, 1904-1916.
- Хаџи-Поповић 1891** - М. Хаџи-Поповић, *Србија на Свешкој изложби у Паризу 1889. год. Извештај јосјодину Минисјру народне љривреде*, Београд 1891.
- Hobsbawm 1989** – E. Hobsbawm, *Doba kapitala (1848-1875)*, Zagreb 1989.
- Шематизам 1889** – Календар са шематизмом Краљевине Србије за годину 1889, Београд [б. г.]

Marija MARIĆ JERINIĆ
National Museum in Belgrade

**MEDALS FROM THE WORLD EXHIBITION IN PARIS IN 1889
AND THE PARTICIPATION OF THE KINGDOM OF SERBIA**

Summary

Key words: World Exhibition, Paris, Serbia, medals

Descriptions shedding light on the participation of the Kingdom of Serbia in the World Exhibition in Paris, in 1889, have been published on different occasions. Regardless of the types and aims of the accounts dealing with this event, the success of its participation was most often measured by the number of awards it received. With 372 awards, 185 of which were medals and the rest, certificates of commendation, Serbia broke a kind of record that was never achieved again. The National Museum in Belgrade has four medals in its collection, produced for the organisation of this event. The need to establish their historical context more precisely, as well as their numismatic identity, encouraged research that has brought new facts to light regarding this material. It reminds us that the medal is a complex source for the more thorough examination of certain events in cultural history.

Сл. 1. Павиљон Краљевине Србије на Светској изложби у Паризу 1889. године

Сл. 2. Наградна медаља са Светске изложбе у Паризу 1889, Луј Александар Боте, Народни музеј у Београду, Инв. Мб.188

Сл. 3. Наградна медаља са Светске изложбе у Паризу 1889, детаљ са именом награђеног: DANILOVITCH

Сл. 4. Наградна медаља са Светске изложбе у Паризу 1889, Луј Александар Боте, Народни музеј у Београду, Инв. Мб. 505

Сл. 5. Наградна медаља са Светске изложбе у Паризу 1889, детаљ са именом награђеног: PRÉFET DU DÉPARTEMENT DE STOUĐENITZA

Сл. 6. Наградна медаља са Светске изложбе у Паризу 1889, Луј Александар Боте,
Народни музеј Зрењанин, Инв. ЛУП бр. 400

Сл. 7. Наградна медаља са Светске изложбе у Паризу 1889, детаљ са именом награђеног:
OUROCH-PREDITCH

Сл. 8. Официјелна спомен медаља Светске изложбе у Паризу 1889, Данијел Дипи,
Народни музеј у Београду, Инв. Мб. 158

Сл. 9. Неофицијелна спомен медаља Светске изложбе у Паризу 1889, Албер Бар,
Народни музеј у Београду, Инв. Мб. 194